

RECEȚIONAT

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării

la data: 27.12.2019

RAPORT ȘTIINȚIFIC FINAL
privind executarea proiectului de cercetări științifice
aplicative/fundamentale (instituțional)
pentru anii 2015 - 2019

Proiectul (titlul) „Dezvoltarea comerțului interior și a cooperăției de consum în contextul
integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar european”

Cifra Proiectului 15.817.06.28A

Direcția Strategică Patrimoniul Național și dezvoltarea societății

termen de executare: 27 decembrie 2019

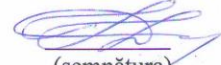
Directorul proiectului

ȘAVGA Larisa
(numele, prenumele)

(semnătura)

Directorul instituției/universității

DANDARA Liliana
(numele, prenumele)

(semnătura)

Consiliul științific/senat

CĂPĂȚÎNĂ Sofia
(numele, prenumele)

csob
(semnătura)

Chișinău 2019

CUPRINS:

1. Lista executorilor (Anexa nr.1)	3
2. Obiectivele și sarcinile proiectului (până la o pagină)	4
3. Rezultatele științifice ale cercetărilor efectuate în cadrul proiectului	5
4. Rezumat (până la 2 pagini)	161
5. Concluzii	164
6. Participarea în programe și proiecte internaționale (ORIZONT 2020, SCOPES, JOP, IRSIS, NATO, etc.), inclusiv propunerile prezentate/câștigate în cadrul concursurilor naționale și internaționale cu tangență la tematica cercetării proiectului realizat	168
6. Lista publicațiilor științifice ce țin de rezultatele obținute în cadrul proiectului (Anexa nr.2)	169
7. Fișa de prezentare a rezultatelor proiectului de cercetare (Anexa nr.3)	195

1. Lista executorilor (funcția în cadrul proiectului, titlul științific, semnătura).

Membrii titulari ai echipei de lucru

Nr d/o	Numele/Prenumele	Titlul științific	Funcția în cadrul proiectului	Semnătura
1.	Șavga Larisa	Rector, prof.univ., dr. hab.	director de proiect	
2.	Căpățînă Sofia	Prorector, conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
3.	Dandara Liliana	Prorector, conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
4.	Tuhari Tudor	prof.univ., dr. hab.	cercetător șt superior	
5.	Fuior Elena	prof.univ., dr.	cercetător șt superior	
6.	Ciubuc Lilia	Decan, conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
7.	Fulga Viorica	conf. univ., dr.	cercetător științific	
8.	Moraru Simion	conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
9.	Muștuc Svetlana	conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
10.	Pitușcan Feodosie	conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
11.	Sanduța-Zavațchi Tatiana	lector universitar, dr.	cercetător științific	
12.	Zaharia Virginia	conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
13.	Zugrav Inga	conf. univ., dr.	cercetător șt superior	
14.	Baran Tatiana	lector universitar	cercetător științific	
15.	Guțan Viorica	lector universitar	cercetător științific	
16.	Raevskaia Irina	doctorand	cercetător stagiar	
17.	Braila Valentina	șef de secție	economist	

Membrii netitulari ai echipei de lucru

Nr d/o	Numele/Prenumele	Titlul științific	Funcția în cadrul proiectului	Semnătura
1.	Ceric Veceslav	Vicepreședinte Moldcoop	cercetător șt coord.	
2.	Sitnicenco Viorica	Director CCM	cercetător științific	

2. Obiectivele și sarcinile proiectului

Scopul general al proiectului constă în cercetarea problemelor privind armonizarea activității comerțului interior și a cooperăției de consum la reglementările și practicile europene (prin prisma Acordurilor de Asociere RM–UE și de Liber Schimb) pentru a asigura echilibrarea pieței interne, eliminarea concurenței neloiale, sporirea responsabilității sociale a sectoarelor menționate, a impactului asupra dezvoltării economice a țării și calității vieții; fortificarea capacității instituționale de cercetare în acest scop prin dezvoltarea infrastructurii de cercetare și a potențialului uman.

Obiectivele proiectului constau în:

1. Studierea cadrului de politici și de reglementări europene în domeniul comercial, a experienței de organizare, management a activității de comerț, de creare a mediului concurențial loial dezvoltării antreprenoriatului comercial și de protecție a consumatorilor; identificarea opțiunilor de implementare a acestora în comerțul din țară.
2. Reconceptualizarea și fundamentarea științifică a priorităților de dezvoltare a comerțului interior și a cooperăției de consum în baza obiectivelor derivate din Acordul de Asociere Republica Moldova-UE și Acordul de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, precum și a practicilor europene.
3. Elaborarea propunerilor de ajustare a cadrului legislativ-normativ de reglementare a activității de comerț și a cooperativelor de consum la acquis-ul comunitar și prioritățile comerțului modern (în colaborare cu Ministerul Economiei și Infrastructurii, Moldcoop și alte autorități interesate).
4. Elaborarea documentelor de politici de dezvoltare a cooperăției de consum, a propunerilor de optimizare managerială, de eficientizare a activității economice, de perfecționare a legislației în domeniu în consens cu necesitățile interne și practicile europene și internaționale.
5. Promovarea conceptului de dezvoltare economică bazată pe cercetare-inovare.
6. Consolidarea capacității instituționale de cercetare prin dezvoltarea în continuare a infrastructurii de cercetare (Laboratorul de cercetări științifice în comerț și domeniile activității cooperăției de consum, Laboratorului de studiu a mărfurilor ș.a.).
7. Actualizarea continuă și realizarea programelor de formare inițială și continuă a specialiștilor în domeniu, instituirea unui program noi de masterat.
8. Transferul de inovații rezultate din cercetările proiectului către mediul academic și de afaceri, asistență în implementarea rezultatelor cercetării, dezvoltarea parteneriatului mediul academic-mediul de afaceri.

3. Rezultatele științifice ale cercetărilor efectuate în cadrul proiectului

Proiectul științific instituțional „Dezvoltarea comerțului interior și a cooperăției de consum în contextul integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar european”, se atribuie direcției strategice - *Patrimoniul Național și dezvoltarea societății* conform Acordului de Parteneriat dintre Guvern și Academia de Științe a Moldovei, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 714 din 12.09.2013.

În anul 2019, în proiectul nominalizat au fost încadrate 19 de persoane (pe 0,4 salariu în calitate de cercetători științifici), din care 2 cu titlu științific de doctor habilitat și 11 de doctor în științe.

Proiectul s-a realizat în cinci etape, inclusiv:

1. Studiarea cadrului european de reglementare, de organizare, de management a activității de comerț, asigurarea mediului concurențial echitabil în domeniul accesului la piața internă de bunuri și servicii.
2. Reconceptualizarea și fundamentarea politicilor de dezvoltare a comerțului și cooperăției de consum în baza priorităților și practicilor europene, dezvoltarea infrastructurii instituționale de cercetare.
3. Perfecționarea și dezvoltarea cadrului normativ de reglementare a activității de comerț și a cooperăției de consum în baza legislației comunitare și a experienței europene; continuarea dezvoltării infrastructurii instituționale de cercetare.
4. Asigurarea continuității procesului de dezvoltare a comerțului și cooperăției de consum; asistență în implementarea documentelor de politici, a cadrului de reglementare a activității de comerț, a cooperăției de consum și protecției consumatorilor; cercetarea oportună a problemelor (aspectelor) specifice generate de procesul de implementare, utilizarea elementelor de infrastructură instituțională de cercetare în acest scop.
5. Analiza impactului ALSAC asupra dezvoltării economice a Republicii Moldova. Identificarea rolului universităților în elaborarea și implementarea S3.

În continuare sunt prezentate principalele rezultate obținute în cadrul proiectului.

3.1. Analiza cadrului european de reglementare a activității de comerț, a concurenței, a cooperativelor; fundamentarea priorităților de dezvoltare a comerțului și a politicilor dezvoltare a cooperăției de consum în consens cu necesitățile interne și practicile europene și internaționale

ANALIZA CADRULUI EUROPEAN DE REGLEMENTARE A ACTIVITĂȚII DE COMERȚ

Prevalența reglementărilor europene față de cele naționale în procesul formării cadrului legislativ-normativ în domeniul comerțului

Republica Moldova semnând Acordului de Asociere la Uniunea Europeană a acceptat benevol obligația de armonizare a propriei legislații cu legislația UE. Luând în considerare complexitatea sistemului de drept european se impune ca o necesitate obiectivă realizarea unor cercetări privind cele mai importante reglementări ale Uniunii în domeniul comerțului, identificarea provocărilor cu care se confruntă Republica Moldova în procesul de includere progresivă a acquis-ului relevant al Uniunii în legislația sa, în conformitate cu dispozițiile Acordului de Asociere.

Uniunea Europeană are peste 500 milioane de consumatori și o piață unică bazată pe norme comune. Fiind cel mai mare exportator din lume, Uniunea Europeană totodată reprezintă și o piață de export pentru țările terțe. UE are competență exclusivă de a legifera în materie de comerț și de a încheia acorduri comerciale internaționale, în baza normelor Organizației Mondiale a Comerțului, în numele celor 28 de state membre ale sale. UE este cea mai mare economie din lume, primul exportator și importator mondial, principalul investitor și destinatar al investițiilor străine, precum și cel mai important donator mondial. Deși reprezintă doar 7% din populația mondială, UE deține peste un sfert din bogăția mondială, măsurată prin produsul intern brut (PIB).

Regulamentul privind Funcționarea Uniunii Europene¹ (TFUE) conține prevederi referitoare la piața internă, libera circulație a mărfurilor, Uniunea vamală. Potrivit reglementării (art.26), piața internă cuprinde un spațiu fără frontiere interne, în care libera circulație a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor este asigurată în conformitate cu dispozițiile tratatelor. Conform art.28, Uniunea este alcătuită dintr-o uniune vamală care reglementează ansamblul schimburilor de mărfuri și care implică interzicerea, între statele membre, a taxelor vamale la import și la export și a oricăror taxe cu efect echivalent, precum și adoptarea unui tarif vamal comun în relațiile cu țări terțe.

Prin urmare, libera circulație a mărfurilor provenite din statele membre și a mărfurilor care provin din țări terțe și se află în liberă circulație în statele membre constituie unul dintre principiile fundamentale ale Tratatului. Libera circulație a mărfurilor, prima dintre cele patru libertăți fundamentale ale pieței interne, este garantată prin eliminarea taxelor vamale și a restricțiilor cantitative, precum și prin interzicerea măsurilor care au un efect echivalent.

Potrivit TFUE (art.29), se află în liberă circulație într-un stat membru produsele care provin din țări terțe, pentru care au fost îndeplinite formalitățile de import și pentru care au fost percepute în statul membru respectiv taxele vamale și taxele cu efect echivalent exigibile și care nu au

¹ Regulamentul (UE) nr. 952/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 octombrie 2013 de stabilire a Codului vamal al Uniunii. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 269 din 10.10.2013, p. 1-101.

beneficiat de o restituire totală sau parțială a acestor taxe și impunerii. TFUE stabilește (art.30), că între statele membre sunt interzise taxele vamale la import și la export sau taxele cu efect echivalent. Această interdicție se aplică de asemenea taxelor vamale cu caracter fiscal. TFUE interzice între statele membre restricțiile cantitative la import și la export, precum și orice măsuri cu efect echivalent (art.34, art.35).

Articolul 36 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene permite statelor membre să ia măsuri cu un efect echivalent celui al restricțiilor cantitative atunci când acestea se justifică prin considerente generale, neeconomice, de exemplu motive de moralitate publică, de ordine publică, de siguranță publică. Potrivit art.37, statele membre adaptează monopolurile naționale cu caracter comercial, astfel încât să se asigure excluderea oricărei discriminări între resortisanții statelor membre cu privire la condițiile de aprovizionare și comercializare.

Reglementări specifice Uniunii vamale. UE prezintă, în primul rând caracteristicile unei Uniuni vamale. Frontierele vamale ale UE s-au modificat odată cu progresul construcției europene, dar principiile au rămas aceleași. *Regulamentul UE nr. 952/2013 din 9.10.2013 a Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a Codului Vamal al Uniunii*², în art.4 delimitează Teritoriul Vamal al Uniunii. Codul vamal al Uniunii stabilește normele și procedurile generale aplicabile mărfurilor introduse sau scoase de pe teritoriul vamal al Uniunii. Fără a aduce atingere prevederilor convențiilor internaționale și a legislației Uniunii în alte domenii, codul vamal se aplică uniform la nivelul întregului teritoriu vamal al Uniunii. Anumite dispoziții ale legislației vamale pot fi aplicate și în afara teritoriului vamal al Uniunii, în cadrul reglementărilor specifice sau al convențiilor internaționale.

Regulamentul (UE) nr. 952/2013 stabilește (art.3) misiunea autorităților vamale. Potrivit reglementării, acestea sunt responsabile în primul rând de supravegherea comerțului internațional al Uniunii, contribuind la desfășurarea unui comerț echitabil și deschis, la punerea în aplicare a dimensiunii exterioare a pieței interne, a politicii comerciale comune și a celorlalte politici comune ale Uniunii cu un impact asupra comerțului, precum și la securitatea de ansamblu a lanțului de aprovizionare. Autoritățile vamale instituie măsuri care vizează, în special, următoarele:

- a) protejarea intereselor financiare ale Uniunii și ale statelor membre ale acesteia;
- b) protejarea Uniunii de comerțul inechitabil și ilegal și încurajarea activităților economice legitime;
- c) garantarea securității și siguranței Uniunii și a rezidenților acesteia, protecția mediului, în cooperare strânsă cu alte autorități, dacă este cazul; și
- d) menținerea unui echilibru adecvat între controalele vamale și facilitarea comerțului legitim.

² Regulamentul (UE) nr. 952/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 octombrie 2013 de stabilire a Codului vamal al Uniunii. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 269 din 10.10.2013, p. 1-101.

În domeniul drepturilor de proprietate intelectuală, autoritățile vamale acționează și în baza dispozițiilor *Regulamentului UE nr.608/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iunie 2013 privind asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală de către autoritățile vamale și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1383/2003 al Consiliului*³, care stabilește condițiile și procedurile de intervenție a autorităților vamale, în cazul în care mărfurile susceptibile de a aduce atingere unui drept de proprietate intelectuală sunt sau ar fi trebuit să fie supuse supravegherii vamale sau controlului vamal pe teritoriul vamal al Uniunii, conform *Regulamentul (UE) nr. 952/2013 în special în ceea ce privește mărfurile aflate în următoarele situații:*

- a) atunci când sunt declarate pentru punerea în liberă circulație, export sau reexport;
- b) la intrarea sau părăsirea teritoriului vamal al Uniunii;
- c) atunci când fac obiectul unei proceduri suspensive sau sunt plasate într-o zonă liberă sau într-un antrepozit liber.

Un alt act de importanță majoră este *Regulamentul (CEE) nr. 2658/87 al Consiliului din 23 iulie 1987 privind Nomenclatura tarifară și statistică și Tariful Vamal Comun*⁴, modificat ulterior, care stabilește că Nomenclatura Combinată cuprinde:

- a) nomenclatura Sistemului Armonizat;
- b) subdiviziunile comunitare ale acestei nomenclaturi, denumite „subpoziții NC” în cazul în care se specifică ratele corespunzătoare ale drepturilor;
- c) dispozițiile preliminare, notele complementare ale secțiunilor sau ale capitolelor și notele de subsol referitoare la supozițiile NC.

Comisia instituie un Tarif integrat al Uniunii, denumit în continuare „TARIC”, care respectă cerințele Tarifului Vamal Comun, ale statisticii pentru comerț exterior, ale politicilor comerciale, agricole și ale altor politici ale Comunității privind importul sau exportul de mărfuri.

Reglementări referitoare la politica comercială comună. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene conține și prevederi referitoare la politica comercială comună. Conform art.206, prin stabilirea unei uniuni vamale, în conformitate cu articolele 28 - 32, Uniunea contribuie, în interesul comun, la dezvoltarea armonioasă a comerțului mondial, la eliminarea treptată a restricțiilor în calea schimburilor comerciale internaționale și a investițiilor externe directe și la reducerea barierelor vamale și de altă natură. Potrivit art.207, alin (1), politica comercială comună se întemeiază pe principii uniforme, în special în ceea ce privește modificările tarifare, încheierea de acorduri tarifare și comerciale privind schimburile de mărfuri

³Regulamentului UE nr.608/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iunie 2013 privind asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală de către autoritățile vamale și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1383/2003 al Consiliului / Publicat în JO L 181, 29.6.2013, p. 15-34.

⁴Regulamentul (CEE) nr. 2658/87 al Consiliului din 23 iulie 1987 privind Nomenclatura tarifară și statistică și Tariful Vamal Comun / Publicat în JO L 256 7.9.1987, p. 1-675.

și servicii și aspectele comerciale ale proprietății intelectuale, investițiile străine directe, uniformizarea măsurilor de liberalizare, politica exporturilor, precum și măsurile de protecție comercială, printre care și cele care se adoptă în caz de dumping și de subvenții. Politica comercială comună se desfășoară în cadrul principiilor și al obiectivelor acțiunii externe a Uniunii.

Regimul politicii comerciale comune a UE include trei categorii esențiale: *exporturile, importurile și protecția comercială*.

Exporturile, cuprinde câteva domenii. Un prim domeniu se referă la *regimul comun aplicabil exporturilor*. *Regulamentul (UE) nr. 2015/479 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2015 privind instituirea unui regim comun aplicabil exporturilor*⁵ enunță principiul fundamental că exporturile Uniunii Europene destinate altor țări nu fac obiectul unor restricții cantitative. De asemenea, regulamentul stabilește norme privind procedura de luare a unor măsuri de salvagardare. Exporturile Uniunii Europene destinate unor țări terțe sunt libere, în sensul că nu fac obiectul unor restricții cantitative, cu excepția celor care se aplică în conformitate cu prevederile Regulamentului nr. 2015/479. În situația în care drept urmare a unei evoluții excepționale a pieței, un stat membru estimează că ar putea fi necesare măsuri de salvagardare, acesta informează Comisia, care notifică celelalte state membre. Comisia este asistată de Comitetul pentru salvagardare instituit prin *Regulamentul (UE) 2015/478 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2015 privind instituirea unui regim comun aplicabil importurilor*. În vederea prevenirii unei situații critice cauzate de o penurie de produse esențiale sau a remedierii unei astfel de situații și în cazul în care interesele Uniunii impun o acțiune imediată, Regulamentul nr. 2015/479 prevede că (art.5), Comisia, la cererea unui stat membru sau din proprie inițiativă și, ținând seama de natura produselor și a celorlalte particularități ale tranzacțiilor în cauză, poate condiționa exportul unui produs de prezentarea unei autorizații de export care se acordă în conformitate cu procedurile și în limitele pe care aceasta le hotărăște, în conformitate cu procedura de examinare prevăzută de regulament. Măsurile adoptate de Comisie sunt comunicate Parlamentului European, Consiliului și statelor membre și intră în vigoare imediat. Aceste măsuri pot fi limitate la anumite destinații și la exporturile din anumite regiuni ale Uniunii și nu afectează produsele aflate în drum spre frontiera Uniunii.

Un al doilea domeniu ține de controlul de către Uniunea Europeană a exporturilor de produse cu dublă utilizare, adică a produselor care pot avea o utilizare atât civilă, cât și militară. Un exemplu în acest sens poate servi uraniul, care poate fi folosit deopotrivă pentru producția de energie electrică dar și pentru arme nucleare. Acest regim de control vizează respectarea

⁵ Regulamentul (UE) nr. 2015/479 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2015 privind instituirea unui regim comun aplicabil exporturilor / Publicat în JO L 83, 27.3.2015, p. 34-40.

angajamentelor și responsabilităților pe plan internațional, în special în ceea ce privește neproliferarea. Astfel, *Regulamentul (CE) nr. 428/2009 al Consiliului din 5 mai 2009 de instituire a unui regim comunitar pentru controlul exporturilor, transferului, serviciilor de intermediere și tranzitului de produse cu dublă utilizare*⁶, modificat ulterior, instituie un regim comunitar pentru controlul exporturilor, transferului, serviciilor de intermediere și tranzitului de produse cu dublă utilizare. Anexa I a Regulamentului stabilește o listă de produse cu dublă utilizare care necesită autorizație. Scopul Regulamentului constă în stabilirea unui sistem uniform la nivelul Uniunii Europene în vederea controlării exporturilor, a transferului, a tranzitului și a serviciilor de intermediere a produselor cu dublă utilizare. Prin *Regulamentul UE nr.599/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 428/2009 al Consiliului de instituire a unui regim comunitar pentru controlul exporturilor, transferului, serviciilor de intermediere și tranzitului de produse cu dublă utilizare*⁷ conferă Comisiei Europene competența de a adopta acte pentru a permite actualizarea listei UE a produselor cu dublă utilizare.

Următorul domeniu se referă la *asigurarea creditului la export. Directiva 98/29/CE a Consiliului din 7 mai 1998 privind armonizarea principalelor dispoziții aplicabile asigurării creditului la export pentru operațiunile care beneficiază de acoperire pe termen mediu și lung*, ulterior modificată, se aplică acoperirii operațiunilor legate de exportul de bunuri și/sau servicii originare dintr-un stat membru, cu condiția ca acest sprijin să fie acordat direct sau indirect, în numele sau cu sprijinul unuia sau mai multor state membre, cu o durată totală de risc de cel puțin doi ani, adică durata de rambursare să includă durata de fabricație. Potrivit Directivei 98/29/CE, Statele membre veghează ca orice organism care acordă direct sau indirect o acoperire sub formă de asigurare, de garanții sau de refinanțare a creditului la export, în numele sau cu sprijinul statului membru, care reprezintă însuși guvernul sau care este controlat de către guvernul care acordă acoperirea sau care acționează sub răspunderea acestuia, denumit în continuare „asigurător”, să acopere operațiunile legate de exportul de bunuri și/sau servicii destinate țărilor care nu aparțin Uniunii și finanțate de un credit-cumpărător sau de un credit-furnizor sau plătite în numerar. Principiile comune cu privire la elementele constitutive ale garanției se referă la principiile generale și la definiții, la domeniul de aplicare a garanției, la factorii generatori de pagubă și la exonerarea de răspundere, precum și la dispozițiile aplicabile indemnizației pentru cazul asigurat. Principiile comune cu privire la primă aplicabile operațiunilor de asigurare a

⁶ Regulamentul (CE) nr. 428/2009 al Consiliului din 5 mai 2009 de instituire a unui regim comunitar pentru controlul exporturilor, transferului, serviciilor de intermediere și tranzitului de produse cu dublă utilizare / Publicat în JO L 134 29.5.2009, p. 1. Varianta consolidată 2009R0428 – RO - 25.12.2015 - 005.002.

⁷ Regulamentul UE nr.599/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 aprilie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 428/2009 al Consiliului de instituire a unui regim comunitar pentru controlul exporturilor, transferului, serviciilor de intermediere și tranzitului de produse cu dublă utilizare / Publicat în JO L 173, 12.6.2014, p. 79-83.

creditului la export stabilesc un cadru pentru crearea unei transparențe mai mari la stabilirea valorii primelor de asigurare și, în special, stabilesc o premisă generală conform căreia primele trebuie să converge. Directiva 98/29/CE stabilește, că prima este calculată în funcție de baza de calcul a garanției și se bazează, în măsura posibilității, pe primele minime inițiale de referință. Punctele de referință sunt exprimate în procente dintr-o valoare de referință care reprezintă acoperirea integrală a primelor la data asigurării sau a garanției. În privința riscului de credit, această valoare de referință corespunde cel puțin valorii principalului împrumut sau fracțiunii (re)finanțate a contractului comercial, iar în ceea ce privește riscul de fabricație, valorii contractului, acionările vărsate fiind deduse. În cazul riscului de fabricație, baza de calcul a garanției poate fi redusă la pierderea minimă prevăzută.

Un alt domeniu ține de *interzicerea comerțului cu instrumente de tortură*. Uniunea Europeană se opune pedepsei capitale, torturii și altor pedepse neobișnuite și cu cruzime în țările din afara UE. Din acest motiv, UE interzice comerțul cu anumite tipuri de echipamente și produse care ar putea fi utilizate în astfel de scopuri, cum ar fi spânzurătorile, scaunele electrice și sistemele de injectare letală. **Regulamentul (CE) nr. 1236/2005 al Consiliului din 27 iunie 2005 privind comerțul cu anumite bunuri susceptibile de a fi utilizate pentru a impune pedeapsa capitală, tortura și alte pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante**, ulterior modificat, stabilește norme comunitare care reglementează comerțul cu țările terțe cu bunuri care pot fi utilizate pentru a impune pedeapsa capitală, tortura și celelalte pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, precum și asistența tehnică pentru folosirea acestor bunuri. Potrivit art.3, orice export de bunuri care nu au nici o altă utilizare decât cea de a impune pedeapsa capitală, tortura și alte pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, menționate la anexa II a Regulamentului nr. 1236/2005 este interzis, indiferent de proveniența acestor bunuri. Este interzisă furnizarea de asistență tehnică pentru bunurile enumerate, indiferent că este plătită sau nu, de pe teritoriul vamal al Uniunii, pentru orice persoană, entitate sau organism situat într-o țară terță. Prin derogare, autoritatea competentă poate să autorizeze exportul bunurilor enumerate în anexa II, precum și furnizarea de asistență tehnică pentru aceste bunuri, dacă se dovedește că, în țara lor de destinație, aceste bunuri vor fi utilizate exclusiv în scopul expunerii publice într-un muzeu, din motivul semnificației lor istorice. Analogic, în art.4, Regulamentul nr. 1236/2005 interzice orice import privind bunurile enumerate la anexa II, indiferent de proveniența acestor bunuri. Acceptarea de către orice persoană, entitate sau organism de pe teritoriul vamal al Uniunii a asistenței tehnice pentru bunurile enumerate la anexa II, furnizate dintr-o țară terță, de către orice persoană, entitate sau organism, indiferent că este plătită sau nu, este interzisă. Prin derogare, autoritatea competentă poate să autorizeze importul unor asemenea bunuri, precum și furnizarea de asistență tehnică

pentru aceste bunuri, dacă se dovedește că în statul membru de destinație, aceste bunuri vor fi utilizate exclusiv în scopul expunerii publice într-un muzeu, din motivul semnificației lor istorice.

Următorul domeniu se referă la *exportul bunurilor culturale*. *Regulamentul (CE) nr. 116/2009 al Consiliului din 18 decembrie 2008 privind exportul bunurilor culturale* prevede norme pentru exportul de bunuri culturale în scopul protecției acestora și asigură efectuarea unor controale uniforme asupra acestor exporturi la frontierele externe ale Uniunii Europene. Exportul bunurilor culturale în afara teritoriului vamal al Uniunii este supus prezentării unei licențe de export (art.2). Licența este eliberată de autoritatea competentă a statului membru la solicitarea exportatorului și este valabilă pe teritoriul întregii Uniuni. Un stat membru poate refuza o licență de export dacă bunurile sunt protejate de legislația cu privire la patrimoniul național de valoare artistică, istorică și arheologică. În anumite condiții, o țară a UE poate permite exportul anumitor bunuri culturale fără licență. Licența de export trebuie prezentată împreună cu declarația de export la biroul vamal abilitat, în momentul efectuării formalităților vamale de export. Statele membre sunt în drept să limiteze numărul de birouri vamale abilitate să efectueze formalitățile privind bunurile culturale. Condițiile de întocmire, de eliberare și de utilizare a licențelor de export prevăzute în *Regulamentul nr. 116/2009* sunt stabilite de *Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 1081/2012 din 9 noiembrie 2012 pentru Regulamentul (CE) nr. 116/2009 al Consiliului privind exportul bunurilor culturale*. *Regulamentul nr. 1081/2012* stabilește trei tipuri de licență:

- *licență normală*, care se folosește în situații obișnuite pentru orice export reglementat de *Regulamentul (CE) nr.116/2009* și este valabilă 1 an;
- *licența deschisă specifică* reglementează exportul temporar repetat al unui bun cultural specific de către proprietar în scopul utilizării și/sau al prezentării în expoziții dintr-o țară terță și este valabilă pentru o perioadă de până la 5 ani;
- *licența deschisă generală* se eliberează muzeelor sau altor instituții pentru a reglementa exportul temporar al oricărui bun aparținând colecției lor permanente și care poate fi exportat temporar, în mod regulat, din Uniune, pentru a fi expus într-o țară terță.

A doua categorie, importurile, cuprinde și ea câteva domenii.

Un prim domeniu ține de ține de *regimul comun aplicabil importurilor în UE*. După criza economică și financiară, rolul comerțului ca factor al creșterii economice și al creării de locuri de muncă în UE a devenit mai important ca oricând. În anul 2015, UE și-a actualizat regimul comun aplicabil exporturilor în alte țări, înlocuind un act legislativ anterior printr-un act legislativ nou și anume *Regulamentul (UE) nr. 2015/478 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2015 privind instituirea unui regim comun aplicabil importurilor*. *Regulamentul se*

aplică importurilor de produse originare din țări terțe, cu excepția produselor textile reglementate de anumite norme de import specifice în temeiul *Regulamentului (UE) 2015/936 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 iunie 2015 privind regimul comun aplicabil importurilor de produse textile din anumite țări terțe, care nu sunt reglementate de acorduri, protocoale sau alte înțelegeri bilaterale sau de alte regimuri specifice de import ale Uniunii* și produselor originare din anumite țări terțe enumerate în *Regulamentul (UE) 2015/755 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2015 privind regimul comun aplicabil importurilor din anumite țări terțe*. Importul în Uniune al produselor menționate este liber și nu este supus nici unei restricții cantitative, fără a aduce atingere măsurilor de salvagardare prevăzute de legislația UE. Regulamentul (UE) nr. 2015/478 stabilește (art.4), că înaintea aplicării oricărei măsuri de salvagardare, se desfășoară o procedură de anchetă la nivelul Uniunii. În cazul în care Comisia constată că există suficiente probe pentru a justifica inițierea unei anchete, aceasta inițiază o anchetă în termen de o lună de la data primirii informației furnizate de un stat membru și publică un aviz în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Comisia începe ancheta în cooperare cu statele membre.

Un al doilea domeniu se referă la *distribuirea de contingente și licențe de import și export în UE*. Regulamentul (CE) nr.717/2008 al Consiliului din 17 iulie 2008 privind instituirea unei proceduri comunitare de administrare a contingentelor cantitative stabilește norme pentru administrarea contingentelor la import sau la export în Uniunea Europeană. Potrivit art.2, contingentele sunt distribuite între solicitanți, în cel mai scurt termen, după ce au fost deschise. Administrarea contingentelor se poate efectua, *inter alia*, prin aplicarea uneia dintre următoarele metode sau printr-o combinație a acestor metode:

- a) o metodă prin care se iau în considerare fluxurile comerciale tradiționale;
- b) o metodă bazată pe ordinea cronologică de depunere a cererilor (conform principiului „primul venit, primul servit”;
- c) o metodă de distribuire proporțional cu cantitățile solicitate în momentul depunerii cererilor (în conformitate cu procedura denumită „examinare simultană”.

În cazul în care se aplică metoda bazată pe ordinea cronologică de depunere a cererilor, statele membre emit licențele imediat, după verificarea soldului comunitar disponibil. În celelalte cazuri se aplică următoarele dispoziții:

- a) Comisia comunică autorităților competente ale statelor membre într-un termen stabilit cantitățile pentru care acestea emit licențe diferitor solicitanți;
- b) autoritățile competente ale statelor membre emit licențele de import sau de export în termen de zece zile lucrătoare de la notificarea deciziei Comisiei sau în termenele stabilite de aceasta;

c) autoritățile competente informează Comisia cu privire la emiterea licențelor de import sau de export.

Datorită faptului că tot mai multe țări au devenit membre ale Organizației Mondiale a Comerțului, Regulamentul (CE) nr. 717/2008 a început să se aplice numai importurilor dintr-un număr limitat de țări. Nu există contingente cantitative la exporturile din UE.

Următorul domeniu vizează *comerțul cu produse derivate din focă*. Regulamentul (CE) nr. 1007/2009 privind comerțul cu produse derivate din focă stabilește norme armonizate privind introducerea pe piață de produse derivate din focă. Prin produs derivat din focă se înțelege toate produsele prelucrate sau neprelucrate, derivate sau obținute din foci, inclusiv carnea, uleiul, grăsimea, organele, pieile cu blană brute și prelucrate, tăbăcite sau apretate, inclusiv pieile cu blană asamblate în formă de plăci, cruce și alte forme similare, precum și articole confecționate din pieile cu blană (art.2). După cum rezultă din prevederile Regulamentului (CE) nr.1007/2009 (art.3), introducerea pe piață a produselor derivate din focă este permisă doar dacă produsele în cauză se obțin în urma unor vânători desfășurate de comunitățile inuite sau de alte comunități indigene, cu condiția îndeplinirii următoarelor cerințe:

- vânătoarea să fi fost desfășurată în mod tradițional de comunitate;
- vânătoarea să se desfășoare pentru subzistența comunității și să contribuie la aceasta, inclusiv pentru a furniza hrană și venituri care să asigure traiul și mijloace de subzistență durabile, și să nu se desfășoare în principal din motive comerciale;
- vânătoarea să se desfășoare într-un mod care acordă atenția corespunzătoare bunăstării animale, ținând cont de modul de viață al comunității și de scopul vânătoriei, care este cel de asigurare a subzistenței.

Prin derogare, importul de produse derivate din focă este permis în situația în care are un caracter ocazional și constă exclusiv din bunuri destinate uzului personal al călătorilor sau al familiilor acestora. Natura și cantitatea bunurilor respective indică faptul că acestea nu sunt importate în scop comercial. În momentul introducerii pe piață, produsul derivat din focă este însoțit de un certificat care atestă conformitatea cu condițiile stabilite mai sus.

Următorul domeniu se referă la *regimul comun aplicabil importurilor din anumite țări terțe*. **Regulamentul (UE) 2015/755 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2015 privind regimul comun aplicabil importurilor din anumite țări terțe** se aplică importurilor de produse originare din Azerbaidjan, Belarus, Coreea de Nord, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, cu excepția produselor textile care fac obiectul **Regulamentului (UE) 2015/936 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 iunie 2015 privind regimul comun aplicabil importurilor de produse textile din anumite țări terțe, care nu sunt reglementate de acorduri, protocoale sau alte înțelegeri bilaterale sau de alte regimuri specifice de import ale**

Uniunii. Importul în Uniune al produselor menționate este liber și nu este supus nici unei restricții cantitative. Totuși, pot fi luate anumite măsuri de salvagardare prevăzute de **Regulamentul (UE) 2015/755**. Dacă evoluția importurilor poate face necesară recurgerea la măsuri de supraveghere sau de salvagardare, Comisia este informată de către statele membre cu privire la această situație și în cazul în care se constată că există suficiente probe pentru a justifica o anchetă, Comisia deschide o anchetă și publică un aviz în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. Comisia deschide ancheta în cooperare cu statele membre și informează statele membre cu privire la analiza informațiilor realizată de aceasta. De asemenea, Comisia caută orice informație pe care o consideră necesară și, atunci când o consideră corespunzătoare, depune eforturi pentru a verifica această informație la importatori, comercianți, agenți, producători, asociații și organizații comerciale. Comisia poate fi asistată în această sarcină de către agenți ai statelor membre pe teritoriul cărora se efectuează aceste verificări, atâta vreme cât statul membru respectiv și-a manifestat dorința în acest sens. Statele membre furnizează Comisiei, la cererea acesteia și în conformitate cu modalitățile pe care le definește, informațiile de care dispun cu privire la evoluția pieței produsului care constituie obiectul anchetei. Comisia poate audia părțile interesate. Acestea trebuie audiate în cazul în care au cerut acest lucru în scris, în termenul stabilit în avizul publicat în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, demonstrând că sunt efectiv susceptibile să le privească rezultatul anchetei și că există motive speciale pentru a fi audiate. Dacă informațiile solicitate de Comisie nu sunt furnizate în termenele stabilite în **Regulamentul (UE) 2015/755** sau de către Comisie în aplicarea regulamentului, sau atunci când ancheta este obstrucționată în mod semnificativ, pot fi stabilite concluzii pe baza datelor disponibile. În cazul în care Comisia constată că o parte interesată sau o țară terță a furnizat o informație falsă sau care induce în eroare, nu ține seama de această informație și poate utiliza datele disponibile. În situația în care Comisia constată că nu există probe suficiente pentru a justifica o anchetă, aceasta informează statele membre cu privire la decizia sa în termen de o lună de la data primirii informației furnizate de către statele membre.

La încheierea anchetei, Comisia prezintă Comitetului pentru salvagardare instituit prin *Regulamentul (UE) 2015/478 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2015 privind regimul comun aplicabil importurilor* un raport privind rezultatele acesteia. **Regulamentul (UE) 2015/755 stabilește (art.13), că în cazul în care un produs este importat în Uniune în cantități atât de mari sau în astfel de condiții încât se produce sau există riscul producerii unui prejudiciu grav producătorilor din Uniune de produse similare sau direct concurente, Comisia, în scopul protejării intereselor Uniunii, poate modifica, la cererea unui stat membru sau din proprie inițiativă, regimul de import al produsului respectiv, condiționând punerea sa în liberă circulație de prezentarea unei autorizații de import care se eliberează în**

conformitate cu modalitățile și în limitele definite de Comisie. Măsurile luate sunt comunicate statelor membre și intră în vigoare imediat. Totuși, aceste măsuri nu împiedică punerea în liberă circulație a produselor care sunt deja trimise spre Uniune, cu condiția ca acestor produse să nu li se poată schimba destinația și ca produsele a căror punere în liberă circulație este condiționată de prezentarea unui document de supraveghere să fie efectiv însoțite de un astfel de document.

A treia categorie vizează protecția comercială și cuprinde câteva domenii.

Un prim domeniu se referă la *obstacolele în calea comerțului și a investițiilor în UE*. În fiecare an, Comisia Europeană publică un raport privind obstacolele în calea comerțului și a investițiilor cu care se confruntă întreprinderile din UE pe piețele partenerilor-cheie ai UE. *Raportul Comisiei către Consiliul European privind obstacolele în calea comerțului și a investițiilor - ediția 2015* vizează o serie de obstacole importante cu care se confruntă întreprinderile din UE pe piețele celor șase parteneri strategici ai UE și anume: China, India, Japonia, Mercosur (Brazilia/Argentina), Rusia și Statele Unite. Obiectivul principal al raportului este de a evidenția obstacolele cu cel mai puternic efect de restricționare a comerțului și de a reafirma importanța abordării unor astfel de obstacole într-o manieră bine direcționată și concertată. Raportul face parte dintr-o strategie a UE de aplicare a normelor privind comerțul, formulată în 2010 în completarea strategiei Europa 2020. Obiectivele raportului sunt de a oferi o imagine de ansamblu asupra negocierilor în curs ale UE în domeniul comerțului și al investițiilor și de a examina barierele în calea comerțului și a investițiilor cu care se confruntă întreprinderile UE în Argentina, Brazilia, China, India, Japonia, Rusia și Statele Unite. De asemenea, sunt prezentate măsurile luate de Comisie pentru a asigura accesul firmelor europene la piețele globale.

Raportul Comisiei către Consiliul European privind obstacolele în calea comerțului și a investițiilor - ediția 2015 (Raport) identifică principalele obstacole în calea comerțului și investițiilor menținute de partenerii strategici ai UE în 2014. Astfel, referitor la Brazilia și Argentina sunt enumerate *inter alia*:

➤ În domeniul investițiilor, deși Brazilia, în general, nu face distincție între capitalul străin și capitalul național, anumite sectoare, în special comunicațiile și media, aviația, transportul și mineritul, fac obiectul unor limitări ale participației capitalului străin. Impozitele discriminatorii și subvenționarea producătorilor autohtoni în Brazilia constituie o problemă importantă în multe sectoare. În special, (re)introducerea programului de subvenții la export „Reintegra” generează îngrijorare. Acordarea de către Brazilia, de împrumuturi subvenționate sau de ajutoare condiționate de îndeplinirea cerințelor în materie de conținut local rămâne problematică. Brazilia oferă avantaje fiscale, sub formă de achiziții neimpozabile de mijloace de producție și contribuții la capital, societăților autohtone care exportă cel puțin 50% din producția

lor. Un alt obstacol îl constituie faptul, că Brazilia a adoptat măsuri care denaturează în continuare condițiile de participare la licitațiile publice prin stabilirea unor marje preferențiale pentru anumite produse naționale în procedurile de licitație. Măsurile stabilesc marje de la 8% la 25% și vizează o gamă largă de sectoare.

➤ În Argentina, cerința ca toți importatorii să completeze o „declarație anticipată sub jurământ de import (DJAI)” rămâne o provocare majoră. Argentina continuă să aplice restricții drastice cu privire la transferul de valute străine, dividende și redevențe. Situația se agravează chiar din cauza deficitului de rezerve în valute străine în creștere. În plus, Argentina a recurs la fiscalizarea internă pentru a reglementa importurile de mașini, ambarcațiuni, avioane și motociclete de înaltă tehnologie, percepând un „impozit pe lux” de până la 50% peste un anumit plafon valoric. Impozitul vizează mașinile de lux și, prin urmare, afectează modelele importate într-o măsură mai mare decât modelele fabricate de producători autohtoni.

În ceea ce privește China, Raportul identifică mai multe obstacole, între care:

➤ China aplică restricții importante cu privire la investițiile străine. În special, ar trebui să fie deschise sectoarele închise investițiilor străine directe sau cele supuse cerințelor de asociere în participație, inclusiv în cazul în care participația majoritară chineză reprezintă o condiție. Subvenționarea producătorilor autohtoni și în special a întreprinderilor din sectorul public constituie, de asemenea, un impediment important în calea investițiilor în China. O multitudine de probleme persistă în ceea ce privește respectarea drepturilor de proprietate intelectuală în China.

➤ Societățile din UE se confruntă cu numeroase măsuri sanitare și fitosanitare legate de importurile în China. De asemenea, ar trebui să fie acceptate standardele internaționale cu privire la siguranța alimentelor și sănătatea animală.

Pentru India sunt menționate:

➤ Societățile din UE încă se confruntă cu obstacole importante în calea accesului pe piață în sectorul IT și în sectorul echipamentelor electronice din India. Persistă problemele legate de punerea în aplicare a regimului de certificare a anvelopelor importate și exportate al Biroului de standardizare indian în India.

➤ Începând din august 2013, India a modificat interpretarea și punerea în aplicare a regulamentelor privind siguranța alimentară din 2011 cu privire la etichetare și ambalare, adoptând o abordare mai restrictivă în privința utilizării autocolantelor pe ambalaje și declanșând astfel o disfuncționalitate gravă în comerțul cu produse alimentare. În cursul anului 2014, India a introdus mai multe măsuri care afectează sectorul produselor cosmetice privind aspecte precum cerințele de etichetare, de testare pe animale și de înregistrare pentru produselor importate.

În privința Japoniei, în Raport se precizează, că de la începutul negocierilor cu privire la un acord de liber schimb cuprinzător, discuțiile legate de barierele netarifare continuă. Pentru unele dintre aceste bariere (de exemplu, alimentele organice, acordarea de licențe pentru vânzarea cu ridicata a alcoolului), Japonia și-a respectat deja angajamentul convenit pe parcursul etapei pregătitoare de dinainte de lansarea negocierilor privind acordul de liber schimb.

Între barierele în calea comerțului din Statele Unite, UE continuă să fie preocupată de restricțiile de tip „Buy American” care guvernează achizițiile publice în SUA și care vizează o mare parte din achizițiile publice din SUA prin rezervarea unei părți importante din achizițiile publice produselor și serviciilor autohtone și prin excluderea societăților străine din procedurile de achiziții publice. Preocupările majore ale UE rămân cele cu privire la restricțiile americane în ceea ce privește importul de carne de oaie și de capră, precum și importul de produse din ouă.

În ceea ce privește Rusia, Raportul identifică mai multe obstacole, între care:

➤ Punerea în aplicare în mod incorect a tarifelor consolidate OMC pentru numeroase produse, inclusiv hârtie, aparate electrice și produse agricole cum ar fi uleiul de palmier.

➤ Legea federală nr.242 privind localizarea datelor cu caracter personal din 21 iulie 2014 prevede că toate datele cu caracter personal ale persoanelor fizice din Rusia sunt stocate și prelucrate în Rusia, fără nici o excepție oferită în privința datelor cu caracter comercial. Astfel de cerințe generalizate privind serverele locale, fără excepție în cazul datelor cu caracter comercial, sunt disproporționate și ar putea să aibă un efect nefavorabil asupra economiei digitale ca întreg. În special, acestea creează un obstacol major în calea furnizorilor europeni de tehnologie „cloud” și a dezvoltării unei piețe transfrontaliere de tehnologie de calcul „cloud”. Rămân actuale multe probleme legate de măsurile sanitare și fitosanitare din Rusia.

➤ Rusia a adoptat un program de subvenții care include subvențiile pentru producătorii de echipamente și utilaje agricole în conformitate cu anumite condiții în materie de conținut local.

➤ La 14 mai 2013, Comunitatea Economică Eurasiatică a impus taxe anti-dumping la importurile de vehicule utilitare ușoare din Germania și Italia. Drept consecință a acestei măsuri, exporturile de vehicule utilitare ușoare din UE în Rusia practic au încetat din cauza nivelului prohibitiv al taxei.

Un al doilea domeniu ține de *măsurile UE referitoare la antisubvenții sau antidumping*. Potrivit *Regulamentului (UE) 2016/1037 al Parlamentului European și al Consiliului din 8 iunie 2016 privind protecția împotriva importurilor care fac obiectul unor subvenții din partea țărilor care nu sunt membre ale Uniunii Europene*, poate fi impusă o taxă compensatorie pentru a compensa orice subvenție acordată, direct sau indirect, la fabricarea, producția, exportul sau transportul oricărui produs a cărui punere în liberă circulație în Uniune cauzează un prejudiciu.

Conform art.3 al **Regulamentului** (UE) 2016/1037, se consideră că există o subvenție în următoarele situații:

(a) în cazul în care există o contribuție financiară a autorităților publice ale țării de origine sau de export, și anume atunci când:

(i) o practică a autorităților publice implică un transfer direct de fonduri (de exemplu sub formă de donații, împrumuturi sau participări la capitalul social) sau transferuri directe potențiale de fonduri sau de pasiv (de exemplu garanții de împrumut);

(ii) se anulează sau nu sunt percepute încasări publice care în mod normal sunt exigibile (de exemplu, în cazul stimulentei fiscale precum creditele fiscale). În această privință, exonerarea, în favoarea produsului exportat, a impozitelor sau taxelor care se aplică produsului similar, în cazul în care acesta este destinat consumului intern, sau reducerea taxelor până la concurența sumelor datorate nu este considerată subvenție atât timp cât a fost acordată în conformitate cu dispozițiile anexelor I, II și III din **Regulamentul** (UE) 2016/1037;

(iii) autoritățile publice furnizează bunuri sau servicii, altele decât o infrastructură generală, sau achiziționează bunuri;

(iv) autoritățile publice efectuează plăți către un mecanism de finanțare sau însărcinează un organism privat să execute una sau mai multe funcții de tipul celor sus-enumerate, care le incumbă în mod normal, sau îi ordonă să facă acest lucru, practica urmată nefiind diferită realmente de practica normală a autorităților publice sau

(b) în cazul în care există o formă oarecare de susținere a veniturilor sau de susținere a prețurilor, în sensul articolului XVI din GATT din 1994; și

2. în cazul în care astfel se conferă un avantaj.

Dacă o industrie din UE consideră că importurile unui produs dintr-o țară din afara UE fac obiectul unor subvenții și prejudiciază industria UE producătoare a aceluiași produs, aceasta poate depune o plângere la Comisia Europeană. În cazul în care plângerea denotă elemente de probă inițiale ale unei subvenții sau ale unui prejudiciu pentru industria UE și o legătură de cauzalitate între subvenție și prejudiciu, Comisia deschide o anchetă antisubvenții. În cazul în care ancheta antisubvenții evidențiază că sunt îndeplinite anumite condiții, între care: importurile beneficiază de o subvenție specifică, există un prejudiciu pentru industria UE, există o legătură de cauzalitate între subvenție și prejudiciu și interesul UE necesită o acțiune în vederea împiedicării prejudiciului, Comisia poate impune taxe compensatorii provizorii, în așteptarea unor anchete suplimentare. Ca urmare a unor anchete suplimentare, se pot impune măsuri definitive de către Comisie.

Regulamentul (CE) nr. 1225/2009 al Consiliului din 30 noiembrie 2009 privind protecția împotriva importurilor care fac obiectul unui dumping din partea țărilor care nu sunt membre

ale Comunității Europene , modificat ulterior, stabilește procedura de impunere a măsurilor antidumping în UE. Potrivit art.1, poate fi supus unei taxe antidumping orice produs care face obiectul unui dumping în cazul în care punerea sa în liberă circulație în cadrul Uniunii cauzează un prejudiciu. Se consideră că un produs face obiectul unui dumping atunci când prețul său de export către Uniune este mai mic decât prețul comparabil, practicat în cadrul operațiunilor comerciale normale, pentru produsul similar în țara exportatoare. Măsurile antidumping pot fi impuse dacă sunt întrunite următoarele condiții:

- a) importurile trebuie să facă obiectul unui dumping;
- b) să existe un prejudiciu important adus industriei UE care produce produsul similar;
- c) să existe o legătură de cauzalitate între importurile care fac obiectul dumpingului și prejudiciul important;
- d) măsura antidumping trebuie să nu contravină interesului UE.

Măsurile antidumping se pot impune asupra importurilor în UE ale produsului în cauză și pot fi sub forma unei taxe *ad valorem* sau sub forma unor taxe specifice. Aceste taxe sunt plătite de importatorul din UE și colectate de autoritățile vamale naționale ale țărilor UE în cauză.

Conform art.11 al Regulamentului (CE) nr. 1225/2009, măsură antidumping rămâne în vigoare pe perioada și în măsura necesare pentru a contrabalansa un dumping care cauzează un prejudiciu. O măsură antidumping expiră la cinci ani de la instituirea ei sau la cinci ani de la data încheierii reexaminării celei mai recente care a avut ca obiect atât dumpingul, cât și prejudiciul, cu excepția cazului în care reexaminarea a stabilit că expirarea măsurii ar favoriza continuarea sau reapariția dumpingului și a prejudiciului. O reexaminare a măsurilor care urmează să expire are loc fie la inițiativa Comisiei, fie pe baza cererii prezentate de către producătorii comunitari sau în numele lor și măsura rămâne în vigoare până la stabilirea rezultatelor reexaminării.

Un act important care urmează a fi menționat este și *Regulamentul (EU) 2015/1843 al Parlamentului European și al Consiliului din 6 octombrie 2015 privind adoptarea procedurilor Uniunii în domeniul politicii comerciale comune în vederea asigurării exercitării de către Uniune a drepturilor care îi sunt conferite de normele comerțului internațional, în special de cele instituite sub egida Organizației Mondiale a Comerțului* . Regulamentul (EU) 2015/1843 prevede procedurile Uniunii din domeniul politicii comerciale comune în vederea asigurării exercitării de către Uniune a drepturilor conferite de normele comerțului internațional, în special de cele instituite sub egida Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), care, sub rezerva respectării obligațiilor și procedurilor internaționale existente, au drept scop:

- de a reacționa în fața obstacolelor în calea comerțului care au un efect asupra pieței Uniunii, în vederea înlăturării prejudiciului care rezultă din acestea;

Procedurile menționate se aplică în special la inițierea, la derularea și la încheierea procedurilor internaționale de soluționare a litigiilor în domeniul politicii comerciale comune.

Societatea europeană ca instrument de înlăturare a obstacolelor în dezvoltarea și extinderea comerțului

Pentru crearea unei economii de piață pe deplin funcționale și stimularea comerțului, în cuprinsul Acordului de Asociere (Capitolul III, art.27-30), au fost stabilite un set de obiective în domeniile dreptului societăților comerciale și guvernării corporative⁸.

În prezent, la nivelul Uniunii Europene există un set de principii și reguli în materie de guvernanță corporativă, care cuprind recomandări cu privire la independența administratorilor fără funcție executivă, la comitetele consiliului și la remunerare. Aplicarea dreptului european în domeniul respectiv va institui o mai mare transparență în ceea ce privește remunerarea în general și remunerația individuală a membrilor consiliului de administrație, precum și un drept de vot al acționarilor asupra politicii de remunerare, precum și asupra raportului privind remunerarea. De asemenea, printre beneficiile urmărite se numără și creșterea nivelului și calității implicării proprietarilor și administratorilor de active în societățile în care au investit; creșterea transparenței și îmbunătățirea supravegherii de către acționari a tranzacțiilor dintre părțile afiliate, asigurarea fiabilității și a calității consultanței furnizate de consilierii de vot; îmbunătățirea schimbul de informație între Registrul național al companiilor în Republica Moldova și registrele comerțului ale statelor membre.

În acest context, un interes deosebit prezintă analiza cadrului legal european în materia societăților europene. Societatea europeană (SE) a fost definită ca fiind o formă asociativă, de tipul societății pe acțiuni, având ca obiect desfășurarea unei activități comerciale, la care participă societăți comerciale guvernate de legile naționale a statelor membre. Necesitatea constituirii unei astfel de entități la nivel european se explică prin tendința de îmbunătățire a situației economice și sociale ale statelor membre, înlăturarea obstacolelor în dezvoltarea comerțului, precum și extinderea pieței europene prin intermediul societăților europene organizate constant.

La nivel european regimul juridic al SE este determinat prin Regulamentul (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE) și Directiva 2001/86/CE din 8 octombrie 2001 de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor.

⁸ ACORD DE ASOCIERE între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte din 27.06.2014, publicat în Monitorul Oficial nr.185-199/442 din 18.07.2014. Acordul ratificat prin Legea nr.112 din 02.07.2014, publicată 18.07.2014 în Monitorul Oficial Nr. 185-199, art. 442.

Conceptul de societate europeană îi aparține lui Thibierge și a fost exprimat la cel de-al 57-lea congres al Notarilor Publici din Franța în 1959, la Paris, fiind reluată ulterior de profesorul Sanders în speech-ul sau inaugural de la Facultatea de Științe Economice din Rotterdam.

Comisia europeană a susținut această idee și a prezentat un Memorandum privind crearea Companiei comerciale europene la data de 29 aprilie 1966. Propunerea a fost discutată, în mai multe rânduri, (1976, 1981), apoi conceptul de Societate Europeană a reapărut în anul 1988 sub impulsul președintelui Comisiei Europene la acea data, Jacques Delors.

Comisia a prezentat o propunere Consuliului privind Statutul SE, propunere care era scindată în două părți: o parte se referea la un regulament privind constituirea și formarea SE, și a doua parte se referea la o directivă privind locul lucrătorilor în cadrul SE, respectiv participarea acestora la deciziile care se luau în cadrul societății. Intre statele membre au existat însă permanente neînțelegeri în ceea ce privește participarea salariaților în organele de decizie ale SE.⁹

Astfel, aprobarea Statutului, de către șefii de stat și de guvern din UE, la întrunirea Consiliului European de la Nisa, a făcut posibilă crearea unei noi forme juridice, denumită ”*societate europeană*”.

Printre cauzele adoptării regulamentului, au fost înlăturarea obstacolelor în calea creării grupurilor de societăți provenind din stelele membre, asigurarea în măsura posibilului a coerenței în spațiul comunitar între cadrul economic și cel legislativ al afacerilor, crearea și administrarea societăților care posedă o dimensiune europeană, fără constrângeri rezultate din aplicarea teritorială limitată a dreptului intern privind societățile comerciale, fuzionarea și reorganizarea activității societăților comerciale la nivel comunitar, precum și transferul sediului social în alt stat membru, asigurând totodată interesele acționarilor minoritari și a părților interesate, și nu în ultimul rând să permită societăților cu o dimensiune europeană să-și adapteze structura organizațională și să-și aleagă un sistem de guvernanță corporativă corespunzătoare, care să asigure o administrare și supraveghere eficientă a acesteia, la fel să mențină drepturile angajaților de a se implica în administrarea societății.

Societatea pe acțiuni europeană (în latină *Societas Europaea*, pe scurt SE) este o societate comercială de capitaluri în Uniunea Europeană, înființată spre sfârșitul anului 2004, cu o largă reglementare și implementare pe plan european.¹⁰

O societate se poate constitui pe teritoriul Comunității sub forma unei societăți anonime europene (*Societas Europaea*, denumită în continuare SE), în condițiile și în conformitate cu

⁹ Directiva 2001/86/CE din 8 octombrie 2001 de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor

¹⁰ Raportul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind aplicarea Regulamentului (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE), Bruxelles, 17.11.2010

prevederile Regulamentului (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 08.10.2001 privind statutul societății europene (SE).

Societatea Europeană deține personalitate juridică. Denumirea unei Societăți Europene este precedată de abrevierea SE. Numai Societatea Europeană, constituită pe teritoriul Comunității, poate include abrevierea SE în denumire. Practica europeană reține că în cazul societăților economice constituite și înregistrate până la intrarea în vigoare a Regulamentului din 08.10.2001, în denumirea cărora figurează sigla SE, nu sunt obligate să-și modifice denumirea.

Capitalul societății se împarte în acțiuni, fiecare acționar fiind răspunzător în limita sumei subscrise individual în capitalul acesteia. Capitalul SE se exprimă în euro, acesta nu poate fi inferior sumei de 120 000 EUR. În cazul în care, legislația unui stat membru prevede un capital subscris mai mare pentru societățile care desfășoară anumite tipuri de activități, acesta se va aplica și Societății Europene cu sediul social în acel stat membru.

Sediul social al unei SE este situat pe teritoriul Comunității, în același stat membru ca și administrația centrală. Mai mult, un stat membru poate impune SE înregistrate pe teritoriul său obligația de a-și amplasa administrația și sediul social la locul înregistrării.

Sediul social al unei Societăți poate fi transferat într-un alt stat membru în conformitate cu prevederile Regulamentului nr. 2157/2001. Acest transfer însă nu duce nici la dizolvarea SE, și nici la crearea unei noi persoane juridice. În cazul în care împotriva SE a fost inițiată o procedură de dizolvare, lichidare sau insolabilitate sau încetare de plăți, în cazul societăților de credit sau de asigurări, acestea nu își pot transfera sediul social.

În cazul în care o SE și-a transferat sediul social într-un alt stat membru este considerată, în sensul oricărui litigiu legat de evenimente anterioare transferului, ca având sediul social al statului membru în care Societatea era înregistrată anterior transferului, chiar dacă se intențiază o acțiune în justiție împotriva SE după efectuarea transferului.

O Societate Europeană (SE) se constituie ca o societate de capital pe acțiuni, aceasta fiind forma care corespunde cel mai bine, atât în ceea ce privește finanțarea, cât și gestionarea cerințelor unei societăți care își desfășoară activitățile la nivel European. Pentru a asigura faptul că aceste societăți au dimensiuni rezonabile, s-a stabilit capitalul minim de 120 000 Euro, astfel încât respectivele societăți să dispună de un patrimoniu suficient, fără ca acest fapt să împovăreze constituirea de SE de către întreprinderile mici și mijlocii.

Constituirea Societății Europene se face în corespundere cu legea societăților comerciale din statul în care aceasta își are stabilit sediul și dobândește personalitate juridică la momentul înregistrării.

Regulamentul privind statutul societății europene (SE) din 8 octombrie 2001 prevede patru ipoteze de constituire a Societății Europene:

(1) fuzionarea a două societăți pe acțiuni (anonime), având sediul social și administrația centrală în cadrul Comunității, dacă cel puțin două dintre ele sunt reglementate de dreptul unor state membre diferite (*Articolul 2 alin. (1) din Regulament*);

(2) constituirea unei SE holding, la inițiativa unor societăți anonime sau cu răspundere limitată, având sediul și administrația centrală pe teritoriul comunitar și care sunt situate în cel puțin două state membre diferite sau care dețin de cel puțin doi ani o filială reglementată de dreptul unui alt stat membru sau o sucursală pe teritoriul altui stat membru (*Articolul 2 alin. (2) din Regulament*);

(3) constituirea unei filiale SE subscriind acțiunile acesteia de către societăți având sediul social și administrația centrală pe teritoriul comunitar și care sunt situate în cel puțin două state membre diferite sau care dețin cel puțin doi ani o filială reglementată de dreptul unui alt stat membru sau o sucursală situată pe teritoriul altui stat membru (*Articolul 2 alin. (3) din Regulament*);

(4) o societate anonimă, poate fi transformată într-o SE, dacă este constituită în temeiul dreptului unui stat membru, cu sediul social și administrația centrală pe teritoriul comunitar, și dacă deține cel puțin doi ani o filială reglementată de dreptul altui stat membru (*Articolul 2 alin. (4) din Regulament*).

Orice Societate Europeană (SE) constituită se înregistrează în statul membru în care își are sediul social, în registrul specificat de legislația statului membru în care a avut loc constituirea, în vederea protejării intereselor asociaților sau terților, în sensul art. 58 paragraf doi din Tratatul de instituire a Comunității Europene.

Este important a se menționa că, o SE poate fi înregistrată numai după încheierea unui acord privind modalitățile de implicare a lucrătorilor în activitatea societății. Potrivit art. 4 din Directiva 2001/86/CE, organele competente ale societăților participante și grupul special de negociere poartă negocieri în spirit de cooperare, pentru a ajunge la un acord cu privire la modalitățile prin care lucrătorii să fie implicați în activitatea SE. Negocierile încep imediat după înființarea grupului special de negociere și pot continua pe parcursul a încă șase luni. În vederea atingerii obiectivului de constituire a unei SE, cu implicarea salariaților în activitatea societății anonime, statele membre prevăd în legislația națională, norme cu privire la implicarea lucrătorilor. Dispozițiile de referință prevăzute de legislația statului membru în care urmează să fie situat sediul social al SE se aplică de la data înregistrării acesteia.

Statutul SE nu trebuie să intre în conflict cu modalitățile privind implicarea salariaților. În cazul în care modalitățile stabilite prin Directiva 2001/86/CE intră în conflict cu statutul existent, statutul se modifică în consecință. În astfel de cazuri, statele membre pot prevedea în statut

dreptul organului de conducere sau al celui de administrație al unei SE de a modifica statutul, fără a avea o decizie a adunării generale în acest sens.

Anunțul privind înregistrarea unei SE și radierea unei astfel de înregistrări se publică cu titlu informativ în *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene*. Anunțul respectiv precizează denumirea, numărul, data și locul înmatriculării SE, data și locul publicării și titlu publicației, precum și sediul social și domeniul de activitate a SE. În cazul în care se transferă sediul social al unei SE, la fel se publică un anunț cu informații complete despre SE, precum și cele privind noua înregistrare.

În condițiile prevăzute de Regulamentul (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE), Societatea Europeană este condusă de adunarea generală a acționarilor și fie de un organ de supraveghere și unul de conducere (sistem dualist), fie de un organ de administrație (sistem monist), în funcție de forma adoptată în statut.

Membrii organelor de conducere ale societății sunt numiți pe o perioadă stabilită prin statut, care nu poate depăși șase ani. Sub rezerva restricțiilor prevăzute de statut, membrii pot fi renumiți o dată sau de mai multe ori pentru perioada de șase ani (*Articolul 46 din Regulament*).

În cazul *sistemul dualist*, organul de supraveghere controlează activitatea organului de conducere, neavând competența de a asigura gestionarea activității SE.

Membrii organului de supraveghere sunt numiți de către adunarea generală. În cazul membrilor primului organ de supraveghere, aceștia pot fi numiți prin statutul societății. De asemenea, statutul prevede numărul membrilor organului de supraveghere a societății, precum și regulile de stabilire a acestuia.

Statele membre pot impune în statut prevederi privind numărul fix de membri pentru organul de supraveghere, un număr minim și maxim de membri pentru SE înregistrate pe teritoriul lor.

Organul de supraveghere are un președinte ales din membrii săi. În cazul în care jumătate din membrii organului de conducere sunt numiți de către lucrători, atunci poate fi ales președinte doar un membru numit de adunarea generală a acționarilor.

În exercitarea mandatului, organul de supraveghere poate solicita organului de conducere orice informație de care are nevoie în exercitarea activității de control. La fel, în vederea îndeplinirii misiunilor sale, organul de supraveghere poate întreprinde sau solicita verificări ale activității SE. Fiecare membru al organului de supraveghere are dreptul să examineze informațiile primite de la organul de conducere al SE.

Organul de conducere al SE răspunde de gestionarea Societății. Fiecare stat membru, pot prevedea în legislația națională ca unul sau mai mulți directori generali să fie răspunzători de gestionarea curentă a societăților anonime, care au sediul social pe teritoriul său.

Membrul sau membri organului de conducere sunt numiți și revocați de către organul de supraveghere, în unele cazuri, statele membre pot prevedea ca aceștia să fie numiți și revocați de adunarea generală. Numărul membrilor organului de conducere al unei SE sau normele de stabilire a acestuia sunt prevăzute de statutul SE. Cu toate acestea ca și în cazul organului de supraveghere, fiecare stat membru poate stabili un număr minim și maxim de membri.

La numirea membrilor organului de conducere se impune norma imperativă potrivit căreia aceeași persoană nu poate fi în același timp membru al organului de conducere și al organului de supraveghere al unei SE. În același timp, organul de supraveghere poate numi pe unul din membrii săi membru al organului de conducere în cazul în care un astfel de post rămâne vacant. Pe durata acestei perioade se suspendă funcțiile persoanei în cauză ca membru al organului de supraveghere.

De competența organului de conducere ține informarea organului de supraveghere cu privire la progresele și evoluțiile previzibile ale activității SE, cel puțin o dată la fiecare trei luni.

Sistemul monist de conducere a unei SE presupune gestionarea acesteia de către organul de administrație.

Statele membre pot prevedea ca unul sau mai mulți directori administrativi să fie răspunzători de gestionarea curentă a societății. Numărul membrilor organului de administrație sau regulile de numire a acestuia sunt specificate în Statutul SE. Cu toate acestea, organul de administrație trebuie să fie format din cel puțin trei membri, în cazul în care participarea lucrătorilor în cadrul SE este organizată în conformitate cu Directiva 2001/86/CE.

Membru sau membrii organului de administrație sunt numiți de adunarea generală a acționarilor. La fel, ca în cazul organului de supraveghere, membrii primului organ de administrație pot fi numiți prin statut.

Organul de administrație are un președinte ales din rândul membrilor săi. În cazul în care jumătate dintre membri sunt numiți de către lucrători, atunci poate fi ales președinte doar un membru numit de adunarea generală a acționarilor.

Organul de administrație se întrunește la interval de timp prevăzute de statut, dar cel puțin o dată la trei luni, pentru a discuta progresele și evoluțiile activităților desfășurate de SE. Fiecare membru în exercitarea atribuțiilor sale dispune de dreptul de a cunoaște și examina informațiile parvenite în adresa organului de administrație.

Fiecare stat membru poate prevedea în statut atribuțiile organelor de conducere ale SE constituite și al cărui sediu social este stabilit pe teritoriul său. De asemenea, statutul SE poate conține prevederi privind categoriile de tranzacții, și cine se face competent de aprobarea deciziilor privind încheierea acestora.

Pe final, menționăm că potrivit *Articolului 49 din Regulament*, membrii organelor de conducere al unei SE au obligația de a nu divulga, chiar și după încetarea funcțiilor lor, informațiile despre SE care le-au devenit cunoscute în perioada exercitării mandatului, cu excepția cazurilor când o astfel de dezvăluire este solicitată sau admisă în temeiul dispozițiilor de drept intern aplicabile societăților anonime sau din motive de interes public.

De asemenea, membrii organului de conducere, supraveghere sau de administrație sunt răspunzători pentru pierderile sau pagubele suferite de SE ca urmare a încălcării de către aceștia a obligațiilor legale, statutare sau de alt tip inerente funcției ocupate.

Cât privește lichidarea, dizolvarea, insolabilitatea sau încetarea de plăți similare ale unei SE, aceste proceduri sunt reglementate de dispozițiile legale aplicabile societăților anonime, (*societate al cărei capital propriu este împărțit în părți sociale de valori egale denumite acțiuni, ale căror proprietari denumiți acționari răspund în limita valorii acțiunilor subscrise*)¹¹, constituite în temeiul dreptului intern al fiecărui stat membru pe teritoriul căruia SE își are sediul social, inclusiv cele cu privire la procedura de decizie a adunării generale în acest sens.

Fără a aduce atingere normelor interne ale statelor membre care impun măsuri de publicitate suplimentare, deschiderea procedurilor de lichidare, dizolvare, insolabilitate sau încetare de plăți, precum și închiderea lor și orice decizie de continuare a activității SE fac obiectul unei publicații în conformitate cu prevederile Directivei 2009/101/CE din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților.

Potrivit art. 69 din Regulament, în termen de maximum cinci ani de la data intrării în vigoare a acestuia, Comisiei îi revine obligația de a prezenta Consiliului și Parlamentului European un raport privind aplicarea regulamentului de către statele membre, precum și propuneri de modificare a acestuia.

Astfel, din cuprinsul Raportului Comisiei către Parlamentul European și Consiliu din 17.11.2010, privind aplicarea Regulamentului (CE) nr. 2157/2001 al Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene (SE), se atestă că în anul 2010, în statele membre UE/SEE erau înregistrate 595 SE. În perioada 2004-2008 numărul SE a crescut în mod exponențial, iar în 2009 numărul SE create a fost inferior numărului de SE create în 2008, în 2010 tendința fiind în creștere. Societățile europene au fost înregistrate în 21 din cele 30 de state membre UE/SEE, marea majoritate a acestora, aproximativ 70%, regăsindu-se în Republica

¹¹ Directiva 2009/101/CE din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților

Cehă și Germania. În statele membre din sudul Europei au fost create puține SE, cu excepția Ciprului.

Studiul efectuat de către Comisie evidențiază anumite avantaje sau factori pozitivi privind constituirea unei SE și anume:

1. Imaginea europeană a unei SE, care este deosebit de atractivă pentru societățile care doresc să pună în valoare apartenența lor europeană sau doresc să dispună de o formă juridică europeană, fiind mai cunoscută decât formele naționale, și care le-ar permite intrarea pe piețele altor state membre, fără a crea filiale în străinătate.

2. Posibilitatea transferării sediului social într-un alt stat membru este considerată drept unul din principalele îndemnuri în crearea de SE și un avantaj comparativ real al SE în raport cu societățile naționale. SE rămâne singura formă de societate comercială care permite societăților să își transfere sediul social în oricare alt stat membru fără lichidare prealabilă.

3. Un factor pozitiv potențial pe care îl are o SE este cel care privește reorganizarea structurii grupului. Transformarea într-o SE, inclusiv transformarea filialelor în sucursale, pare a fi destul de atractivă pentru societățile din sectorul financiar și al asigurărilor. Printre avantajele enumerate se numără și cea cu privire la singura autoritate de supraveghere, în locul mai multora în statele membre în care societatea are filiale, și respectarea cerințelor mai ușoare față de capital.

4. La fel, printre avantajele constituirii unei SE, este și cel privind finanțarea societății. Forma juridică de SE permite o poziție mai bună pentru a negocia cu băncile și pentru a cere sprijin financiar din partea UE, precum și flexibilitatea normelor aplicabile SE în privința implicării angajaților în statele membre, în care acest aspect face obiectul unor dispoziții legale imperative.

Printre factorii negativi legați de constituirea unei SE se enumeră cele cu privire la costurile de înființare, procedurile îndelungate și complexe, precum și incertitudinea juridică, împreună cu lipsa de cunoștințe și de experiență practică a consilierilor și a autorităților publice competente. De asemenea, cunoașterea insuficientă a SE în mediul de afaceri din UE și din exterior, face dificilă pătrunderea acesteia pe piața comercială. Ori atunci când o societate anunță că va adopta forma de SE, foarte des sunt necesare explicații partenerilor de afaceri și angajaților ce este de fapt o SE.

Societățile comerciale naționale tind spre piața europeană, fapt care impune și schimbarea formei de organizare juridică a acestora. Anume imaginea europeană prin etichetarea ”*societate europeană*”, care joacă un rol important în materie de comerț și de întărire a relațiilor dintre societățile statelor membre, caracterul suprațional al SE, dreptul uniform aplicabil față de organizarea formei juridice conferă credibilitatea investitorilor, implicarea lucrătorilor în cadrul

SE, recunoscându-le drepturile și rolul în activitatea societății, în plus calitatea de cetățean UE, îi conferă Societății Europene aspecte pozitive și tendințe de dezvoltare.

Definirea în legislația națională a mecanismelor disponibile societăților comerciale, cum ar fi fuziuni, divizări, oferte publice de cumpărare, vor contribui la sporirea competitivității societăților comerciale prin oferirea de proceduri clare conform cărora astfel de tranzacții pot avea loc, în același timp asigurând garanții adecvate pentru acționari, creditorii și angajați. Totodată, vor fi promovate investițiile în societățile comerciale cotate la bursă.

Realizarea politicilor Uniunii Europene în domeniul societăților comerciale prin necesitatea dezvoltării informației cu privire la actul de constituire și statutul societăților comerciale, valoarea capitalului subscris, bilanțul contabil, contul de profit și pierderile pentru fiecare exercițiu, orice schimbare a sediului societății, orice hotărâre prin care se pronunță nulitatea societății, precum și orice altă informație relevantă, va conduce la crearea unei eficiențe și transparențe sporite fapt ce va oferi atât beneficii persoanelor care doresc să prezinte informații, cât și celor care doresc să le acceseze. Obiectivele urmărite vor contribui la protejarea intereselor acționarilor și asigurarea tratamentului egal al acestora, protejarea intereselor creditorilor, creșterea certitudinii juridice între societățile comerciale și terții, precum și mărirea oportunităților de creare a societăților comerciale cu asociat unic, facilitând creșterea activităților întreprinderilor mici și mijlocii.

Ajustarea regimului juridic al societăților comerciale la dreptul european

Scopul libertății de constituire a societăților comerciale a urmărit desființarea oricărei bariere pe care frontiera națională o ridică în calea exercitării aptitudinilor antreprenoriale și organizaționale ale companiilor din fiecare stat membru pentru a da importanță obiectivului privind utilizarea efectivă din cadrul pieței interne.

Prin urmare, în procesul integrării, societățile comerciale au luat locul statelor, având cel mai important rol în economia mondială. În contextul globalizării, acestea acționează dincolo de granițele statelor în care s-au constituit. Societățile au înlocuit puterea statelor de a decide. Așadar, acestea creează – intermediul lobby-ului și al grupurilor de interese-brese pentru a-și asigura libertatea de acțiune, în special în ceea ce privește schimburile comerciale¹².

Angajamentele Republicii Moldova pe care și le-a asumat prin semnarea Acordului de Asociere la UE se referă inclusiv și la apropierea cadrului juridic referitor la societățile comerciale, în special la regimul juridic al patrimoniului acestora.

Astfel, în prezența unei noțiuni legale generale în art. 284 Cod civil RM, patrimoniul este definit ca fiind ”totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale (care pot fi evaluate în bani),

¹²Daniel-Mihail Sandru, Societățile comerciale românești în Uniunea Europeană, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/125/art05-sandru.html>, vizitat 20.04.2017.

privite ca o sumă de valori active și pasive strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice și juridice determinate”, cu următoarele caracteristici: a) patrimoniul este o universalitate juridică; b) toate persoanele, atât fizice cât și juridice au un patrimoniu; c) nu există patrimoniu fără stăpân și d) o persoană nu poate avea decât un singur patrimoniu.

Întreprinzătorul are un patrimoniu general, în cadrul căruia se pot constitui una sau mai multe mase patrimoniale distincte, destinate unui anumit scop. În această situație, patrimoniul general al societății se divide în patrimoniul de afecțiune și patrimoniul personal, ambele patrimonii fiind incluse în patrimoniul general al societății comerciale.¹³

Este bine cunoscut faptul că societatea cu personalitate juridică - cel mai reprezentativ comerciant, persoana juridică, este atât o tehnică de organizare a unei întreprinderi, o metodă de afectare a bunurilor, capitalurilor, drepturilor și obligațiilor unor activități determinate de obiectul său, cât și o tehnică de limitare a răspunderii asociaților acesteia, în limita capitalului vărsat la fondarea societății comerciale.

Societatea comercială ca și toate celelalte instituții ale dreptului își datorează apariția unor cauze economice și sociale, ea reprezintă o grupare de persoane, constituită pe baza unui contract de societate și beneficiind de personalitate juridică, în care asociații se înțeleg să pună în comun anumite bunuri pentru exercitarea unor acte de comerț, în scopul realizării și împărțirii beneficiilor rezultate.

Libertatea de stabilire a societăților comerciale este un subiect actual. Actualitatea provine din necesitatea de a găsi o soluție pentru dezvoltarea afacerilor și, din perspectiva societăților, a dreptului care guvernează în Uniunea Europeană, găsirea unui instrument valid (juridic) și posibil (intuitiv), atrăgător pentru întreprinzători.

Pentru comunitatea europeană și statele care și-au stabilit strategiile de aderare - armonizarea legislației reprezintă o necesitate, care rezultă din capacitatea de asumare a obligațiilor de membru al UE, or, prin efortul comun al statelor membre, suntem în prezența creării unui mecanism de formare și transformare unic a societății economice europene, care ar urma să deruleze activități în baza normelor comunitare, direct aplicabile statelor membre.

La început, aplicarea Tratatului CE, în domeniul societăților comerciale s-a realizat, prin armonizarea dreptului material al societăților comerciale, textul căruia s-a regăsit în cele 12 directive europene, care au dat posibilitatea dezvoltării de entități noi, proprii sistemului pieții unice. Societățile comerciale, în special societățile pe acțiuni și societățile cu răspundere limitată, au fost supuse unui proces continuu de armonizare și transformare.

¹³ Luminița Tulească, Patrimoniul de afecțiune – instrument în derularea afacerilor, Revista română de Drept al afacerilor, nr.7/2014.

A doua etapă de integrare a entităților comerciale în cadrul Comunității europene a fost adoptarea unei reglementări speciale privind statutul societății europene. ”Societatea europeană” a urmat un drum sinuos în dezvoltare, abia în 2001 fiind adoptată o reglementare specială privind societatea europeană, și anume a Regulamentului CE nr. 2157/2001 al Consiliului din 08.10.2001 privind statutul societății europene.

Armonizarea legislației naționale este un continuu proces care a demarat și evoluează în contextul integrării europene propriu-zise. Armonizarea cu *acquis-ul* comunitar presupune cunoașterea în detaliu a reglementărilor comunitare, precum și asigurarea coerenței noii legislații armonizate. În acest scop, statul care și-a asumat obligațiile de aderare la Comunitatea europeană, trebuie să adopte dispoziții pentru crearea, alături de societățile reglementate de dreptul național specific, de societăți care să deruleze activități în contextul legislației comunitare, direct aplicabile statelor membre.

În cazul Republicii Moldova, angajamentul de armonizare a legislației naționale în domeniul dreptului societăților comerciale, rezultă din cuprinsul Capitolului 3 al Acordului de asociere, cu referire la anexa nr. II, și aplicarea Articolului 30, potrivit căruia, Republica Moldova va realiza apropierea legislației sale naționale de actele normative ale UE și instrumentele internaționale menționate în anexa II la prezentul acord, în conformitate cu dispozițiile din anexa respectivă.

Uniunea Europeană are personalitate juridică și, prin urmare, dispune de propria sa ordine juridică, distinctă de cea internațională. Plus, legislația Uniunii Europene are efect direct și indirect asupra legislației statelor membre și, odată intrată în vigoare, devine parte integrantă din sistemul juridic al fiecărui stat membru. Uniunea Europeană este un izvor de drept.¹⁴

Potrivit art. 58 din Tratat, societățile comerciale constituite în conformitate cu legislația unui stat membru și având sediul statutar, administrativ central sau sediul principal în interiorul Comunității, sunt asimilate, pentru aplicarea dispozițiilor prezentului articol, persoanelor fizice care sunt cetățeni ai statelor membre.

Prin societăți se înțeleg societățile civile sau comerciale, inclusiv cooperativele, și celelalte persoane juridice de drept public sau privat, cu excepția societăților fără scop lucrativ.

Tratatul instituie, pe lângă libertatea de mișcare a persoanelor și capitalului, dreptul oricărei persoane fizice și juridice de a desfășura o activitate comercială pe teritoriul oricărui stat membru, inclusiv prin înființarea unor societăți comerciale sau ”*joint - ventures*” – societăți mixte, filiale, sucursale, reprezentanțe, agenții comerciale.

Alin. (1) art. 58 din Tratatul menționat supra, prevede desființarea restricțiilor în ceea ce privește libertatea contractuală pentru firme și societăți comerciale, care sunt constituite potrivit

¹⁴ Izvoarele și domeniul de aplicare ale dreptului Uniunii Europene, <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro>, vizitat 15.05.2017

alin. (2) al aceluiași articol, în conformitate cu legislația națională a statului membru cu avantajul că poate avea sediul social, conducerea sau principalul loc de activitate în oricare alt stat.

Din cuprinsul legislației comunitare, cu precădere a Tratatului Uniunii Europene, reiese clar faptul că este imperios necesară armonizarea legislației la nivel comunitar.

Directiva are caracter obligatoriu pentru statele membre destinate, în ceea ce privește rezultatul care trebuie atins, dar lasă autoritățile naționale să aleagă forma și metodele de implementare. Legiuitorul național trebuie să adopte un act de transpunere, numit și ”măsură națională de punere în aplicare” în dreptul intern, care adaptează legislația națională conform obiectivelor definite în directivă. În principiu, cetățeanului nu i se conferă drepturi, nici nu i se impun obligații decât după ce a fost adoptat actul de transpunere a directivei. Statele membre dispun, pentru transpunere, de o anumită flexibilitate care le permite să țină cont de specificul național. Transpunerea trebuie să se efectueze în termenul stabilit de directivă. Atunci când transpun directivele, statele membre garantează efectul util al dreptului Uniunii Europene, conform principiului cooperării loiale consacrat de art. 4 alin. (3) din Tratatul Uniunii Europene.¹⁵

În acest context, așa cum am menționat anterior, Guvernul Republicii în vederea executării obligațiilor rezultate din actul semnării Acordului de Asociere a adoptat Hotărârea nr. 808 din 07.10.2014, Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 și Hotărârea nr. 1472 din 30.12.2016, Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019.

Reglementarea generală a Republicii Moldova în materia societăților comerciale este în proces de modificare, în scopul armonizării acesteia cu prevederile comunitare în domeniu și adaptării la standardele de transparență decizională și protecție a acționarilor existente în statele membre ale Uniunii Europene.

Reforma legislativă a Republicii Moldova are în vedere implementarea următoarele elemente ale *acquis-ului* comunitar:

- *Directiva 2009/101/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 de coordonare, în vederea echivalării, a garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 48 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociațiilor sau terților.*

Prezenta Directivă stabilește că, publicitatea, valabilitatea angajamentelor societăților pe acțiuni și a societăților comerciale și nulitatea acestora reprezintă o importanță deosebită, în special pentru protejarea intereselor terților. Publicitatea trebuie să permită terților cunoașterea

¹⁵ <http://www.infoeuropa.md/economie/>

actelor esențiale ale societății comerciale și alte informații privind societatea, în special identitatea persoanelor care au competența să administreze societatea.

Prin urmare, statele membre trebuie să ajusteze cadrul național, în vederea creării unui buletin informativ electronic sau pe suport de hârtie, care ar cuprinde date cu referire la societățile comerciale, cum ar fi actul de constituire, modificarea documentelor de constituire, membrii organelor de conducere, cota de participare a asociaților la administrarea, supravegherea sau controlul societății. Transparența datelor cu privire la societățile comerciale protejează interesele asociaților și terților în procesul decizional asumate în numele societății.

- Directiva 77/91/CEE a Consiliului din 13 decembrie 1976 de coordonare, în vederea echivalării garanțiilor impuse societăților în statele membre, în înțelesul articolului 58 al doilea paragraf din tratat, pentru protejarea intereselor asociaților sau terților, în ceea ce privește constituirea societăților comerciale pe acțiuni și menținerea și modificarea capitalului acestora.

În Uniune, statutul sau actul constitutiv al unei societăți comerciale pe acțiuni trebuie să permită oricărei persoane interesate să cunoască principalele informații privind societatea, inclusiv privind conținutul exact al capitalului. Coordonarea dispozițiilor de drept intern cu Directiva 77/91/CEE privind constituirea societăților comerciale pe acțiuni cu menținerea, majorarea și reducerea capitalului acestora este destul de importantă pentru a asigura o protecție minimă atât pentru acționari, cât și pentru creditorii societăților în cauză. a fost modificată prin Directivele 92/101/CEE, 2006/68/CE și 2009/109/CE.

Având în vedere obiectivele art. 50 din Tratat, este necesar ca în cazul majorării sau reducerii capitalului societăților comerciale, statele membre să asigure prin armonizarea legislațiilor naționale respectarea și punerea în aplicare a principiilor care garantează tratamentul egal al acționarilor aflați în condiții identice și protecția titularilor de creanțe anterioare deciziei de reducere a capitalului.

În situația descrisă, în vederea sporirii protecției creditorilor, în toate statele membre, aceștia ar trebui să dispună de asigurări legale în vederea declanșării procedurilor judecătorești și administrative atunci când creanțele lor sunt în pericol, ca urmare a reducerii capitalului societății pe acțiuni.

- Directiva 78/855/CEE a Consiliului din 09 octombrie 1978, în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind fuziunile societăților comerciale pe acțiuni, astfel cum a fost modificată prin Directivele 2007/63/CE și 2009/109/CE, are drept scop protejarea asociaților și terților în procesul fuzionării societăților pe acțiuni și impune statelor membre introducerea dispozițiilor privind fuziunile societăților.

- Directiva 82/891/CEE a Consiliului din 17 decembrie 1982, în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind divizarea societăților comerciale pe acțiuni, astfel cum

a fost modificată prin Directivele 2007/63/CE și 2009/109/CE, reglementează procedura de divizare a societăților comerciale pe acțiuni, cu referire la fiecare etapă parcursă de societate.

În înțelesul prezentei directive, ”divizare prin absorbție” înseamnă operațiunea prin care, după dizolvare fără intrare în lichidare, o societate comercială transferă mai multor societăți comerciale toate activele și pasivele sale în schimbul alocării către acționarii societății divizate pe acțiuni la societățile care primesc contribuții ca urmare a divizării și, eventual, a unei plăți în numerar care nu poate depăși 10 la sută din valoarea nominală acțiunilor alocate sau, în absența acesteia, din echivalentul lor contabil.

Directiva 82/891/CEE din 17.12.1982 se aplică în plină concordanță cu Directiva 78/855/CEE a Consiliului din 09.10.1978, datorită similitudinilor care există între operațiunile de fuziune și divizare a societăților comerciale.

La fel, Directiva, definește, prin intermediul unei liste de douăsprezece elemente obligatorii, conținutul minim al proiectului de fuziune, care trebuie publicat, în corespundere cu modalitățile prevăzute de legislația fiecărui stat membru, conform Directivei privind publicitatea societăților pe acțiuni, cu cel puțin o lună înainte de data adunării generale care trebuie să decidă în acest sens. În baza actelor obligatorii, adunarea generală a fiecărei dintre societățile care fuzionează, decide cu privire la aprobarea proiectului comun de fuziune transfrontalieră.

- Directivă 89/666/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989 privind publicitatea sucursalelor înființate într-un stat membru de anumite forme de societăți comerciale care intră sub incidența legislației unui alt stat.

Directiva în cauză a fost adoptată în scopul de a asigura protecția persoanelor care stabilesc raporturi cu societatea comercială prin intermediul sucursalelor, fiind necesare măsuri de publicitate în statul membru în care își are sediul sucursala. Întrucât din anumite considerente, influența economică și socială a unei sucursale poate fi comparabilă cu cea a unei filiale, astfel există interes public pentru publicarea informațiilor privind societatea comercială la sucursală.

Ca consecință, statele membre prin implementarea Directivei nr. 89/666/CEE, se obligă să ajusteze cadrul legal privind ținerea registrului electronic și public a datelor cu privire la sucursalele societăților comerciale, cum ar fi: adresa sucursalei, activitățile sucursalei, registrul la care este păstrat dosarul societății comerciale, denumirea și forma societății comerciale și denumirea sucursalei dacă diferă de cea a societății, numirea, încetarea funcției și identitatea persoanelor care au competența de a angaja societatea față de terți și de a o reprezenta în justiție, dizolvarea societății, lichidarea și procedura insolvenței, documente contabile, precum și închiderea sucursalei.

Publicitatea datelor descrise fiind una obligatorie pentru statele membre.

- *Directiva 2009/102/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 în materie de drept al societăților comerciale privind societățile comerciale cu răspundere limitată cu asociat unic.*

A douăsprezecea directivă în materie de drept al societăților comerciale privind societățile comerciale cu răspundere limitată cu asociat unic a fost modificată de mai multe ori și în mod substanțial.

Adoptarea de către Parlamentul European și Consiliu a Directivei 2009/102/CE a fost necesară pentru crearea unui instrument juridic care să permită limitarea răspunderii întreprinzătorului particular în Comunitate, fără a aduce atingere legislațiilor statelor membre care, în cazuri excepționale, impun răspunderea întreprinzătorului privind obligațiile întreprinderii sale.

În esența actului normativ vizat, o societate cu răspundere limitată poate avea un asociat unic în momentul constituirii sau poate deveni o astfel de societate atunci când părțile sale sociale sunt dobândite de o singură persoană.

De asemenea, Directiva statuează că, până la coordonarea dispozițiilor interne în materie de drept al grupurilor economice, statele membre pot să prevadă anumite dispoziții speciale sau sancțiuni pentru cazurile în care o persoană fizică este asociatul unic al mai multor societăți sau în care o societate cu asociat unic sau orice altă persoană juridică este asociat unic al unei societăți. Singurul scop al existenței acestei posibilități este de a ține cont de particularitățile legislațiilor interne. În acest sens, statele membre pot să adopte, în cazuri specifice, restricții privind accesul la societățile cu asociat unic sau să elimine limitele pentru răspunderea asociaților unici. La fel, statele membre sunt libere să adopte norme pentru acoperirea riscurilor pe care le-ar putea prezenta societățile cu asociat unic ca o consecință a faptului că au un singur asociat, în special pentru a asigura vărsarea capitalului subscris.

Faptul că toate părțile sociale sunt deținute la un moment dat de către o singură persoană, precum și identitatea asociatului unic trebuie făcute public, prin menționarea lor într-un registru accesibil publicului.

În Uniune, statutul sau actul constitutiv al unei societăți comerciale trebuie să permită oricărei persoane interesate să cunoască principalele informații privind societatea, inclusiv privind compunerea exactă a capitalului. În acest sens, sunt necesare dispozițiile Uniunii pentru menținerea capitalului, care constituie garanția creditorilor, în special prin interzicerea reducerii capitalului prin distribuirea nejustificată către acționari și prin limitarea dreptului societății de a-și achiziționa propriile acțiuni.

Drept urmare, reglementarea în materia societăților comerciale este în proces de modificare, având ca scop armonizarea acesteia cu prevederile europene și adaptării lor la

standardele de transparență decizională și protecție a acționarilor, existente în statele membre ale Uniunii.

În cazul Republicii Moldova, din momentul asumării obligațiilor de ajustare a legislației pe segmentul dreptului societăților comerciale, putem remarca următoarele progrese.

În scopul transpunerii Directivei 2009/101/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 și a Directivei 89/666/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989, de către Parlamentul RM a fost adoptată Legea nr. 21/2016 și Legea nr. 96/2016, prin care a fost modificată Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali.

Modificarea Legii nr. 220/2007 își găsește expresia în introducerea reglementărilor privind ținerea publică a registrului comerțului de către organul înregistrării de stat și accesul public la informația din Registrul de stat, or, preocuparea Uniunii Europene este marcată de transparența statelor membre în ceea ce privește publicitatea informațiilor despre societățile comerciale.

Potrivit art. 34 din Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007, datele din Registrul de stat și din actele de constituire sunt publice și accesibile tuturor în condițiile legii. Totodată, în temeiul art. 35 din lege, Camera Înregistrării de stat editează Buletinul Oficial al camerei, în care sunt publicate informațiile despre persoanele juridice înregistrate. Însă, legea menționată supra nu conținea prevederi exprese care ar fi stabilit concret modalitatea și limita informației pasibile publicării.

Recomandarea Uniunii Europene prevăzută în Directiva 2009/101/CE privind publicitatea datelor despre societățile comerciale înregistrate, a impus modificarea Legea nr. 220-XVI din 19.10.2007, prin completarea cu o prevedere nouă, art. 34¹, care introduce reglementări privind publicarea datelor într-un Buletin electronic al Camerei, cel de hârtie fiind exclus.

În scopul armonizării legislației naționale cu Directiva 89/666 CEE din 21.12.1989 privind publicitatea sucursalelor înființate într-un stat membru de anumite forme de societăți comerciale care intră sub incidența legislației unui alt stat, au fost operate modificări la art. 12 din Legea nr. 220/2007 prin completarea alin. (3¹), cu specificarea datelor care trebuie prezentate anume de filialele și reprezentanțele persoanelor juridice străine care urmează să-și desfășoare activitatea pe teritoriul Republicii Moldova.

De asemenea un alt aspect de implementare a cadrului normativ european este cel de modificare a art. 19 și 33 din Legea nr. 220/2007, prin indicarea obligatorie de către filiale și reprezentanțe a datelor cu privire la procedura de lichidare și insolvență a persoanei juridice și completarea listei informației cuprinse în Registrul de stat, pentru a spori transparența datelor cu privire la filialele și reprezentanțelor persoanelor juridice autohtone și străine.

În pofida faptului, că succesele de armonizare a legislației naționale în domeniul dreptului societăților comerciale, în perioada de referință, încă sunt minime, suntem pe deplin încrezuți că se vor înregistra noi proiecte de legi, or, Art. 240 din Acordul de Asociere stipulează, că fiecare parte recunoaște importanța apropierei treptate a legislației existente și viitoare a Republicii Moldova de *acquis*-ul Uniunii Europene.

Afirmăm că, armonizarea legislației este un continuu proces care a demarat și evoluează în contextul integrării europene propriu-zise. Armonizarea cu *acquis*-ul comunitar presupune cunoașterea în detaliu a reglementărilor comunitare, precum și asigurarea coerenței noii legislații armonizate.

Pe segmentul dreptului societăților comerciale, pe plan juridic și comercial, în ultimul timp, au fost depuse eforturi sporite în vederea formării unor reglementări europene unitare, utilizându-se metoda directivelor, ratificate separat de fiecare stat membru, metoda convențiilor și metoda dispozițiilor.

Indiferent de utilizarea metodelor în formarea dreptului comunitar al societăților, sintetizăm că directivele enunțate în cuprinsul lucrării conțin prevederi clare privind statutul unei societăți comerciale cu împuternicirile și obligațiile organelor de conducere ale entităților respective, protejarea intereselor asociaților și terților, și nu în ultimul rând transparența acțiunilor care vizează mișcările capitalului societăților, atât spre majorare, cât și spre micșorare. Mai mult, toate luate împreună impun respectarea de către statele membre a principiului transparenței și publicității datelor privind originea și dezvoltarea unei societăți comerciale.

Concurența - în aspectul cadrului legislativ-normativ comunitar și național

Politica europeană în domeniul concurenței este esențială în formarea pieței unice intracomunitare, iar concurența împreună cu piața contribuie decisiv în realizarea obiectivelor integraționiste și economice ale Uniunii Europene (UE).

Obiectivele politicii UE în domeniul concurenței pot fi determinate în felul următor:

- crearea cadrului normative pentru o concurență liberă, reală, deschisă și loială față de toți participanții la tranzacții, pe întreaga piață intracomunitară conform normelor prevăzute de Tratatul UE, reglementând comportamentul pe piață a agenților economici pentru a evita distorsiunile, constrângerile micilor producători, folosirea politicilor anticoncurențiale ale unor producători, utilizarea mijloacelor extraeconomice de pătrundere și menținere pe piață de pe o poziție avantajoasă;
- asigurarea unității pieței intracomunitare și omogenitatea ei;
- interzicerea guvernelor statelor membre sau organelor municipale să acorde subvenții întreprinderilor publice sau private care pot aduce atingere concurenței loiale;

➤ monitorizarea fuziunilor și concertărilor întreprinderilor, firmelor, companiilor, care de la un anumit nivel sunt discutate și supuse aprobării de Comisia Europeană pentru a nu permite monopolizarea unor segmente de piață ori o anumită piață sau a unor grupuri de mărfuri;

➤ excluderea înțelegerilor, acordurilor concertate între producătorii de bunuri și servicii privind reglementările de prețuri sau fixarea lor, în scopul ocupării pozițiilor dominante pe piață și exploatarea pozițiilor de acest fel.

Pentru a crea și dezvolta un mediu comercial funcțional și eficient la nivel continental a fost elaborată o politică concurențială a comunității europene, care vizează un cadru legislativ și instituțional. Cadrul legislativ este o totalitate de acte normative, prevederi și termeni în tratatul CECO, de la Roma, Maastricht, Amsterdam, Nisa, Tratatul Constituțional al UE, Actul Unic European, precum și recomandările, dispozițiile Consiliului de Miniștri și a Comisiei Europene care au stat la baza politicii comerciale comune, politicii în domeniul concurenței, politicii de apărare a intereselor consumatorilor. Cadrul instituțional este format din organele specializate și abilitate de guvernele naționale, reprezentanții guvernelor țărilor-membre, care participă la întrunirile intracomunitare, iar din partea comunității europene – Consiliul de Miniștri, Comisia Europeană, Cartea de Justiție. Parlamentul European evaluează raportul anual al Comisiei în domeniul concurenței.

Comisia Europeană are obligația să implementeze legile și dispozițiile comunitare, să pună în aplicare principiile politicii de concurență, să stabilească un sistem de reglementări între un număr foarte mare de participanți astfel încât nici unul să nu poată să distorsioneze funcționalitatea pieții, menținând transparența tranzacțiilor de pe piață și libertatea de acțiune atât pentru producători cât și pentru consumatori.

Curtea de Justiție ca instituție jurisdicțională comunitară examinează legalitatea actelor comunitare, asigură interpretarea lor corectă și aplicarea uniformă, pe întreg teritoriu UE arbitrează litigiile ce apar pe parcursul activității comerciale.

Cadrul juridic și instituțional pus în practică de autoritățile naționale și comunitare asigură un sistem concurențial liber, loial, transparent, oferă condiții egale pentru toți participanții la tranzacțiile comerciale. Politica de concurență interzice practicile anticoncurențiale și prin aceasta a creat un sistem ce nu permite agenților economici să ia măsuri restrictive, să impună diferite bariere, inclusiv bariere create de autoritățile publice pentru întreprinderile sale ce pot îngreuna accesul și participarea liberă la schimburile de pe piață a altor agenți economici. Pentru a menține și dezvolta o piață uniformă și eficientă, Comisia Europeană pune în aplicare o așa politică de concurență ce persistă stabil și sistemic și asigură unitate a pieții interne intracomunitare, transparența și libertatea tuturor participanților la piața comună, nu permite comportament neconcurențial ce aduce atingere concurenței reale.

Activitatea practică a factorilor de răspundere la nivel național și comunitar privind implementarea și monitorizarea politicii de concurență se manifestă prin măsurile relevante de reglementare a modalităților de activitate și de comportament a întreprinderilor pe piață pentru respectarea normelor în vigoare, iar tranzacțiile de cumpărare-vânzare să se efectueze în condiții cât mai adecvate cu termenii din Tratatul UE. La etapa actuală semnificația politicii de concurență a crescut datorită tendințelor de liberalizare a comerțului, a intensificării circulației transfrontaliere a întreprinderilor mari, a investițiilor străine directe ce practică politici anticoncurențiale prin formarea oligopolurilor și/sau a monopolurilor, precum sau alte tipuri de bariere, care impun prețuri în detrimentul întreprinderilor mici și mijlocii autohtone. În asemenea condiții numai un cadru juridic adecvat de politică concurențială și măsuri efective operative întreprinse de guvernele statelor membre precum și de autoritățile comunitare pot lichida sau cel puțin diminua politicile anticoncurențiale.

Pentru ca statele membre și autoritățile comunitare să realizeze o economie de piață transparentă, formată pe principiile concurenței reale loiale, în UE se ține sub control: a) fuziunile dintre întreprinderi sau grupuri de întreprinderi care permit o dominație reală pe piață în domeniul dat de activitate; b) ajutoarele financiare publice întreprinderilor ce necesită restructurare și re tehnologizare care potențial pot crea inegalități între agenți economici, dereglări pe piața comunitară; c) înțelegerile între producători, intermediari și comercianți privind stabilirea prețurilor pe anumite grupe de mărfuri, sau pe segmente de piață; d) înțelegeri între producători și furnizori de creare a cartelurilor pe anumite segmente de piață ce practic elimină concurența; e) înțelegerile între entitățile economice de pe piață pentru a ocupa poziții dominante ce creează distorsiuni, denaturări și derogări de la principiile concurențiale.

Un segment important în realizarea politicii de concurență îl joacă demonopolizarea unor sectoare economice, care s-au format de-a lungul anilor ca întreprinderi cu poziții dominante, iar apoi ca monopoluri. Aceasta se referă la producerea și transportarea energiei electrice, transportul feroviar, extragerea, transportarea și distribuirea gazului natural, petrolului, telecomunicațiile etc.

Înalta autoritate a comunității europene de la începutul activității sale a întreprins pașii necesari pentru a descuraja și lichida practicile restrictive ce începuseră să se manifeste în piața cărbunelui și oțelului. Tratatul CECO (art. 65 și 66) interzice acorduri de asociere, concentrare economică a întreprinderilor de cărbune și oțel, în afara celor acceptate și autorizate de Comisia Europeană.

Aceste norme au fost preluate de Tratatul de la Roma prin art.81 (ex. 85) care interzice înțelegeri între agenți economici sau grupe de agenți ce le asigură un comportament concertat care le permit să constrângă sau să evite concurența liberă și transparența de pe piață și art. 82

(ex 86) ce vizează întreprinderile cu o poziție dominantă pe anumite grupe de mărfuri sau pe anumite segmente de piață care le asigură abuziv o superioritate față de ceilalți participanți. Acești piloni de bază a politicii de concurență determinați de art. 81 și art. 82 vin să realizeze principiul determinat de art. 3(f) a Tratatului CEE, care este reactualizat prin art. 3(g) al Tratatului de la Maastricht potrivit căruia „concurența la nivelul Pieții Comune să nu fie distorsionată”, motiv pentru care totalitatea măsurilor, regulilor, deciziilor Comunității Europene vor crea „un sistem care să asigure libera concurență pe piața internă”.

Articolul 92 din Tratatul de la Roma se referă la ajutoare statului acordate unor întreprinderi falimentare sau la alte acțiuni ce pot denatura concurența transparentă și liberă. Tratatul de la Maastricht prin articolele 31 (ex 37) și 86 (ex 90) determina „reglementările antitrust” vizând activitatea monopolurilor pe piața comunitară.

Instituțiile Europene au elaborat și implementat un set de decizii și reglementări privind interzicerea înțelegerilor, acordurilor între întreprinderi concurente, apariției pozițiilor dominante, constrângerilor de orice fel a concurenței, de monopolizare a pieței etc. Comisia Europeană monitorizează felul cum agenții economici păstrează regulile bunei-cuviințe, și ia măsurile de rigoare în caz când normele concurențiale sunt violate.

Sursa juridică a politicii de concurență o constituie, în principal, Tratatul de la Roma, Maastricht, Amsterdam, Cartea Albă (1985) „Completing the Internal Market”, Regulamentele și Directivele adoptate de Consiliul UE și de Comisia Europeană.

A. Din Tratatul de la Roma evidențiem următoarele articole ce se referă la concurență:

- Art. 85 privește practicile restrictive - acorduri, înțelegeri între competitori, practici concertate conform cărora părțile adoptă un comportament ce evită regulile concurenței libere;
- Art. 86 se referă la poziția dominantă a unor entități economice pe unele segmente de piață, ori pe o anumită piață sau pe unele grupe de mărfuri;
- Art. 92 privește organele abilitate statale sau publice care acordă subvenții sau alte forme de susținere a unor întreprinderi de stat sau private ce pot afecta libera concurență.

B. Tratatul de la Maastricht și Amsterdam reflectă următoarele aspecte juridice ale politicii de concurență:

- Art. 3(f), în noua redacție 3(g), se referă la necesitatea asigurării unui sistem care să asigure libera concurență pe piața intracomunitară;
- Art. 31 (37), art. 86 (90) privește monopolurile, poziții dominante, speciale;
- Art. 85, 86 și 92, în noua redacție art. 81, 82 și 87 privind interzicerea abuzurilor de poziție dominantă, ajutoarelor din partea organelor abilitate statale unor întreprinderi, acorduri și înțelegeri între unii operatori ce determină un comportament special pe piață în rezultatul căruia competitorii mai mici sunt constrânși.

Regulile concurențiale actuale se regăsesc în art. 81 - 89 a Tratatului Maastricht.

Pentru că practica de toate zilele în domeniul concurenței să fie cât mai conformă cu termenii Tratatelor mai sus menționați, Consiliul UE și Comisia Europeană elaborează și implementează după necesitate Regulamentele și Directivele în domeniu. Așa au fost aprobate Regulamentul 17/1962 a Consiliului referitor la aplicarea articolelor 85 și 86 ale Tratatului CE; Regulamentul 406/1980 referitor la fuziuni, Regulamente referitor la excepții în grup, etc. În 2005 Comisia a elaborat un plan de reforme pe o perioadă pe cinci ani referitor la ajutoarele de stat. În anii următori Organele naționale au monitorizat situația de pe piața intracomunitară pentru a menține o concurență reală deschisă conform principiilor economiei de piață.

Analiza legislației europene în domeniul concurenței ne permite să trecem în revistă și cadrul normativ național în domeniu, în special, realizarea apropierii legislației naționale de cea comunitară.

Punerea în aplicare a angajamentelor asumate de către Republica Moldova privind armonizarea legislației concurențiale cu cea a Uniunii Europene precum și necesitatea înlăturării lacunelor constatate, au determinat elaborarea unei noi Legi a concurenței, proces care s-a finalizat cu adoptarea acesteia la 11 iulie 2012. Astfel, Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012 prevede în mod expres în preambulul său transpunerea prevederilor art. 101-106 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957, prevederile Regulamentului (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din Tratat, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L1 din 4 ianuarie 2003, și, parțial, prevederile Regulamentului (CE) nr. 139/2004 al Consiliului din 20 ianuarie 2004 privind controlul concentrărilor economice între întreprinderi, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L24 din 29 ianuarie 2004.

Principalele inovații ale Legii concurenței nr. 183 din 11.07.2012¹⁶ sunt:

✓ un amplu cadru conceptual, fiind definite noțiunile de: acord și variațiile acestuia: orizontal și vertical, concurența, întreprindere, piața relevantă, practica cencertată, trucarea ofertelor ș.a.

✓ concretizarea tipurilor de acorduri anticoncurențiale, determinarea acordurilor de importanță minora, precum și introducerea procedurii de exceptare a acestora ; evidențierea factorilor care urmează a fi luați în considerare la determinarea poziției dominante, completarea listei practicilor abuzive, individualizarea criteriilor de justificare a practicilor abuzive ;

✓ reglementarea procedurii de evaluare a concentrărilor economice; evidențierea criteriilor de determinare a pieței relevante;

✓ reglementarea procedurii de examinare preliminară, investigare și luare a deciziilor; determinarea și individualizarea sancțiunilor pentru încălcarea legislației concurenței;

¹⁶ Legea RM a concurenței nr.183 din 11.07.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.193-197 din 14.09.2012.

✓ introducerea măsurilor interimare, a angajamentelor și a politicii de decizie.

Analiza corespunderii prevederilor Legii concurenței nr. 183 din 11.07.2012 dezvoltării unei economii de piață eficiente și evitării practicilor anticoncurențiale, precum și corespunderea acesteia *acquis-ului comunitar* constituie unul dintre obiectivele cercetării decisive. Legislația Republicii Moldova în domeniul concurenței, luând în calcul preambulul Legii RM a concurenței nr. 183 din 11.07.2012, o putem atribui modelului european. În pofida duratei reduse în timp a legislației concurențiale naționale, aceasta a fost în permanentă perfecționare, fiind în prezent în vigoare Legea nr. 183/2012, a treia la număr.

Ca garant al unei concurențe efective și ca o ripostă contra practicilor anticoncurențiale s-a constatat necesitatea aplicării măsurilor organizatorico-juridice de protecție a concurenței, prin care se înțeleg normele, instrumentele, procedeele și pârghiile de influență asupra relațiilor de piață prevăzute de legislația concurenței, care sânt aplicate de autoritățile competente pentru protecția concurenței, acestea fiind măsuri de prevenire, limitare și reprimare.

Legislația națională privind dezvoltarea și protecția concurenței este menită în final să protejeze consumatorul. Acest obiectiv impune să precutăm practica întreprinderilor față de consumatori, precum și diagnoza concurenței, metodologia determinării presiunii concurențiale, intensitatea ei pe piață. Un rol important în activitatea de comerț o au așa numitele „practici ale întreprinderilor față de consumatori” (practici comerciale) - însemnând - orice acțiune, omisiune, comportament, demers sau comunicare comercială, inclusiv publicitatea și comercializarea, efectuată de un comerciant, în directă legătură cu promovarea, vânzarea sau furnizarea unui produs către consumatori¹⁷.

Dezvoltarea acestor practici, în cadrul unei zone fără frontiere interne, sunt binevenite pentru a favoriza dezvoltarea activităților transfrontaliere și numai atunci când acestea sunt loiale, în caz contrar ele sunt recunoscute ca neloiale și interzise.

Astfel, la nivel de Uniune Europeană, practicile comerciale neloiale au fost identificate și reglementate printr-o Directivă separată – Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori - care reglementează practicile comerciale cu scopul direct de influențare a deciziilor comerciale ale consumatorilor în legătură cu produsele.

¹⁷ Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului ("Directiva privind practicile comerciale neloiale"). / Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 149 din 11 iunie 2005) (Ediția specială în limba română, capitolul 15, volumul 14, p. 260). Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32005L0029>

Semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a RM-UE¹⁸, a impus transpunerea prevederilor Directivei date în legislația națională.

E de menționat, că problema perfecționării cadrului normativ privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori este pe agenda discuțiilor încă înainte de semnarea Acordului de Asociere a RM-UE.

Transpunerea prevederilor europene (a Directivei 2005/29/CE) în legislația națională a fost realizată începând cu 1 ianuarie 2012, prin Legea nr. 140 din 28 iulie 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, prin care s-a modificat în special Legea privind protecția consumatorilor¹⁹ și Codul contravențional al RM²⁰. Astfel, în Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016, realizarea apropierei legislației sale naționale de actele normative ale UE și de instrumentele internaționale menționate în anexa IV la acord, era marcată cu o Notă – Acțiune realizată²¹.

Odată cu semnarea și intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a RM-UE, are loc integrarea de facto a Republicii Moldova în spațiul politic și economic european. Aceasta, și mai mult, accentuează necesitatea întreprinderii unor măsuri prompte de ajustare a reglementărilor naționale la cele europene, inclusiv și în domeniul comerțului interior, primate prin prisma protecției consumatorului.

Cooperarea în domeniul protecției consumatorilor este reglementată în capitolul 5 intitulat “Protecția consumatorului”, al titlului IV a Acordului de Asociere.

În conformitate cu art. 38 al Acordului de Asociere RM-UE, părțile cooperează pentru a asigura un nivel înalt de protecție a consumatorilor și pentru a se ajunge la compatibilitatea dintre sistemele de protecție a consumatorilor.

Momentele cheie, întru atingerea obiectivelor conform art. 39 din Acordul de Asociere, sunt:

- urmărirea apropierei legislației în materie de protecție a consumatorilor, având la bază prioritățile menționate în anexa IV a Acordului de Asociere;

¹⁸ **Legea** pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte nr. 112 din 02.07.2014 / Publicat la 18.07.2014 în Monitorul Oficial Nr. 185-199.

Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829>

¹⁹ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 140 din 28 iulie 2011 / Publicat : 28.08.2011 în Monitorul Oficial Nr. 146. În vigoare de la 01.01.2012.

Disponibil: <http://lex.justice.md/md/339906>

²⁰ Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008 / Publicat la 16.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 3-6, art Nr : 15, data intrării în vigoare 31.05.2009.

Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369412>

²¹ **Hotărârea Guvernului** Nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016 / Publicat : 10.10.2014 în Monitorul Oficial Nr. 297-309.

Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=354939>

- promovarea schimbului de informații privind sistemele de protecție a consumatorilor, inclusiv legislația în materie de protecție a consumatorilor și asigurarea respectării acesteia, siguranța produselor de consum, inclusiv supravegherea pieței, sisteme și instrumente de informare a consumatorilor, instruirea consumatorilor, abilitarea și despăgubirea acestora, precum și contracte de vânzare și de prestări de servicii încheiate între comercianți și consumatori;

- promovarea activităților de formare a funcționarilor din administrație și a altor reprezentanți ai intereselor consumatorilor, precum și

- încurajarea dezvoltării asociațiilor independente de consumatori, inclusiv a organizațiilor neguvernamentale de consumatori (ONG), și a contactelor între reprezentanții grupurilor de consumatori, precum și colaborarea dintre autorități și ONG-urile care își desfășoară activitatea în domeniul protecției consumatorilor.

Ajustarea legislației privind protecția consumatorilor este realizată pe câteva direcții, și anume: siguranța produselor; comercializare; drept contractual; servicii financiare; credite de consum; căi de atac; asigurarea respectării legii; cooperare în materie de protecție a consumatorilor.

Direcțiile prevăzute în Acordul de Asociere, sunt bazate și reies din politicile Uniunii Europene, și anume politica din sectorul - Protecția consumatorilor și sănătatea publică²².

Protecția consumatorului în procesul de comercializare, după cum este stabilit în Acord, implică ajustarea legislației Republicii Moldova la următoarea directivă a UE: - Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori („Directiva privind practicile comerciale neloiale”).

Deci, identificăm niște relații în domeniul comerțului ce necesită o reglementare specială, și anume, referitor la practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori.

Dispozițiile referitoare la practicile date, concretizate în Directivele Parlamentului European și a Consiliului, trebuie puse în aplicare în termen de 4 ani de la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere.

Necesitatea transunerii prevederilor Directivei UE, într-un mod inevitabil după părerea noastră, reiese din argumentul, precum că, practicile comerciale neloiale, inclusiv publicitatea

²² Politicile sectoriale ale UE

Disponibil: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=theme5.html>

neloială, dăunează direct intereselor economice ale consumatorilor și, prin urmare, dăunează indirect intereselor economice ale concurenților legitimi²³.

Astfel, prin ajustarea actelor legislative și normative naționale cu aplicabilitate asupra consumatorului la standardele UE, statul RM, pe de o parte, va asigura și garanta consumatorului un nivel ridicat de protecție, iar pe de o altă parte, va contribui la asigurarea unei concurențe sănătoase sau loiale.

Un moment important de menționat, este faptul, că Directiva 2005/29/CE impune statelor membre obligația de a transpune prevederile acesteia, iar în unele situații oferă libertatea să aleagă o reglementare care se potrivește cel mai bine tradiției lor. Anume această ultimă particularitate, după părerea noastră, lasă loc pentru diferite discuții și propuneri de perfecționare a legislației în domeniul respectiv.

Analizând legislația Republicii Moldova identificăm că relațiile date sânt reglementate și deja transpun, cu unele excepții, prevederile Directivei de mai sus, și anume: - Practicile comerciale neloiale - reglementate prin Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003²⁴, care în preambul stipulează că transpune Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului.

Deci, Legea privind protecția consumatorilor (105/2003) fiind actul legislativ care stabilește cerințele generale de protecție a consumatorilor, de asigurare a cadrului necesar accesului neîngrădit la produse și servicii, informării complete asupra caracteristicilor esențiale ale acestora, *apărării și asigurării drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor în cazul unor practici comerciale incorecte*, participării acestora la fundamentarea și luarea de decizii ce îi interesează în calitate de consumatori²⁵. Important este de subliniat că Legea dată operează cu termenul de “practici comerciale incorecte”, pe când Directiva UE cu – „practici comerciale

²³ Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului ("Directiva privind practicile comerciale neloiale"). / Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 149 din 11 iunie 2005) (Ediția specială în limba română, capitolul 15, volumul 14, p. 260).

Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32005L0029>

²⁴ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 140 din 28 iulie 2011 / Publicat : 28.08.2011 în Monitorul Oficial Nr. 146. În vigoare de la 01.01.2012.

Disponibil: <http://lex.justice.md/md/339906>

²⁵ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 140 din 28 iulie 2011 / Publicat : 28.08.2011 în Monitorul Oficial Nr. 146. În vigoare de la 01.01.2012.

Disponibil: <http://lex.justice.md/md/339906>

neloiale". Evident, pentru a nu crea confuzii, ar fi necesar preluarea și utilizarea termenului "*neloiale*", potrivit traducerii oficiale²⁶.

Separat de domeniul general de aplicare a Legii (105/2003), prevăzute la alin. (1) al art. 2, în alin. (2) al aceluiași articol se menționează că aceasta se aplică *practicilor comerciale incorecte* ale comercianților față de consumatori (B2C), specificate la art. 13, *înainte, în timpul și după o tranzacție comercială în legătură cu un produs, cu un serviciu*.

Comparând domeniul de aplicare a Directivei cu cel al legii, identificăm că acesta corespunde, cu unica excepție – Legea nr. 105 se aplică *practicilor comerciale incorecte* ale comercianților față de consumatori, în legătură nu numai cu un produs, *ci și cu un serviciu*. Deci, prevederile naționale referitor la practicile comerciale incorecte (neloiale) precizează că sunt extinse și asupra serviciilor.

Evident prevederea legală nu contravine prevederilor Directivei, deoarece în conformitate cu lit. c) al art. 2 al acesteia - „produs” înseamnă orice bunuri sau *servicii*, inclusiv bunuri imobile, drepturi și obligații.

Ulterior, și Legea privind protecția consumatorilor (105/2003), definește ca „*produs*” - bun destinat consumului sau utilizării individuale; sânt, de asemenea, considerate produse energia electrică, energia termică, gazele și apa livrate pentru consum individual. *În cadrul practicilor comerciale se consideră produs orice bun sau serviciu, inclusiv bunurile imobile, drepturile și obligațiile aferente.*

O remarcă este, că în partea ce ține de descrierea și enumerarea practicilor comerciale neloiale (incorecte) legislatorul autohton a mers pe calea transpunerii directe a dispozițiilor Directivei, însă *cu unele reformulări*. Cu părere de rău ele și-au găsit reglementarea numai într-un singur articol – art. 13 al Legii nr. 105, denumit – *Practici comerciale incorecte*.

Un aspect ce ne interesează, este că Directiva nu armonizează sistemele de asigurare a respectării legislației. Conform articolului 11 din Directivă, statele membre au libertatea să aleagă mecanismele de asigurare a respectării legislației care se potrivesc cel mai bine tradiției lor legislative, în măsura în care se asigură că există mijloace adecvate și eficiente de a preveni practicile comerciale neloiale.

Astfel, statele membre al UE au instituit o mare varietate de regimuri de asigurare a respectării legislației. În unele țări, asigurarea respectării legislației este în principal sarcina autorităților publice, cum ar fi organismele de mediere în materie de protecție a consumatorilor

²⁶ Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului ("Directiva privind practicile comerciale neloiale"). / Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 149 din 11 iunie 2005) (Ediția specială în limba română, capitolul 15, volumul 14, p. 260).Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32005L0029>

(de exemplu în Danemarca, Suedia și Finlanda), autoritățile pentru protecția consumatorilor/de concurență (de exemplu în Italia, Irlanda, Țările de Jos, România și Regatul Unit) și departamentele competente din ministere (în Portugalia și Belgia). În alte state membre există un sistem privat de asigurare a respectării legislației gestionat de concurenți (de exemplu în Austria și Germania). Majoritatea sistemelor combină însă elementele publice și private de asigurare a respectării legislației²⁷.

În Republica Moldova, asigurarea respectării legislației este pusă în sarcina autorităților publice, iar conform art. 14 din Legea nr. 105, în vederea stopării și combaterii practicilor comerciale incorecte, persoanele sau autoritățile care, potrivit legii, au un interes legitim pot: a) să inițieze o acțiune în instanță; b) să sesizeze Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței pentru ca aceasta fie să decidă asupra reclamațiilor, fie să inițieze acțiuni în instanță împotriva comercianților care au săvârșit ori sânt susceptibili să săvârșescă practici comerciale incorecte. Iar comercianții concurenți pot informa Consiliul Concurenței în legătură cu practicile comerciale incorecte sau pot iniția acțiuni în instanță împotriva comercianților care au săvârșit ori sânt susceptibili să săvârșescă practici comerciale incorecte.

Evident, Legea privind protecția consumatorilor conține reglementări cu referire și la mediere, însă nu ca autoritate ce asigură respectarea legislației, dar ca o modalitate alternativă de soluționare a litigiilor ce țin de protecția drepturilor consumatorilor. Astfel, în conformitate cu alin. 5) al art. 31 al legii, pentru soluționarea litigiilor, consumatorii și agenții economici pot iniția benevol procedura de mediere.

Un alt aspect ce prezintă interes este că Directiva nu armonizează nici sistemele de sancțiuni pentru nerespectarea legislației. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 13 al Directivei, statele membre stabilesc sancțiuni pentru încălcarea dispozițiilor de drept intern adoptate pentru aplicarea Directivei și iau măsurile necesare pentru a asigura punerea lor în aplicare. Aceste sancțiuni trebuie să fie efective, proporționale și cu efect de descurajare.

E de menționat că în UE sancțiunile variază de la ordinele de acțiune în încetare, despăgubiri, amenzi administrative și sancțiuni penale, iar în majoritatea statelor membre există o combinație a tuturor acestora.

Analizând legislația Republicii Moldova pentru încălcarea practicilor comerciale incorecte, la fel, s-au identificat careva sancțiuni.

²⁷ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE/ First Report on the application of Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') /Brussels, 14.3.2013 COM(2013) 139 final, p.26-27. Disponibil: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/ucpd_report_en.pdf

Astfel, în conformitate cu art. 15 al Legii (105/2003), ținând cont de toate interesele implicate și, în special, de interesul public, instanțele judecătorești competente sau Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței:

a) dispun încetarea sau inițierea procedurilor legale corespunzătoare pentru încetarea practicilor comerciale incorecte, conform procedurilor și atribuțiilor stabilite de Codul contravențional;

b) dispun interzicerea sau inițierea procedurilor legale corespunzătoare pentru interzicerea practicilor comerciale incorecte, chiar dacă acestea nu au fost încă aplicate, dar acest lucru este iminent, conform procedurilor și atribuțiilor stabilite de Codul contravențional;

c) solicită prezentarea de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului, în termen de 5 zile lucrătoare, a datelor de identificare a persoanelor fizice sau juridice implicate în realizarea publicității audiovizuale, considerată a fi o practică comercială incorectă, precum și a unei copii a materialului publicitar difuzat.

Sanțiunile respective sunt deduse și din atribuțiile Agenției pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței, în conformitate cu alin. (3) al art. 27 al Legii nr. 105: - emite decizii de încetare a practicilor comerciale incorecte (lit. m); - emite decizii de interzicere a practicilor comerciale incorecte, chiar dacă acestea nu au fost aplicate, dar acest lucru este iminent (lit. n); - constată contravenții, examinează cauze contravenționale și aplică sancțiuni în conformitate cu prevederile Codului contravențional (lit. k).

În plus la cele menționate, în cazul în care, în vederea eliminării efectelor practicilor comerciale incorecte, s-a dispus încetarea, respectiv interzicerea acestora, iar hotărârea/decizia organului respectiv a rămas irevocabilă, instanța care a emis hotărârea judecătorească definitivă, respectiv Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței, poate solicita comerciantului:

- a) publicarea hotărârii/deciziei, integral sau parțial, în forma pe care o consideră adecvată;
- b) publicarea unui comunicat suplimentar privind măsurile de redresare.

Deci, cele mai importante sancțiuni pentru utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte s-ar limita la: decizii de încetare; decizii de interzicere; publicarea hotărârii/deciziei/comunicatului de redresare; amenzi prevăzute de Codul contravențional.

Evident aceasta reprezintă, opțiunea și dreptul suveran al statului nostru de a stabili sancțiunile după propria convingere, însă, suntem de părerea, că ar fi oportună modificarea acestora, și anume - stabilirea sancțiunilor mai severe și diversificarea acestora.

Făcând referire la UE, se consideră că, la nivel național, asigurarea respectării dispozițiilor directivei în statele membre este, în general, adecvată și eficace. Cu toate acestea, există păreri conform cărora asigurarea adecvată a respectării legislației la nivel național poate fi stânjenită de

lipsa de resurse a autorităților naționale competente, de complexitatea/durata procedurilor de asigurare a respectării legislației și de efectul disuasiv insuficient al penalităților. În UE s-ar dori să se aplice penalități mai severe (pentru a îmbunătăți acest aspect, Italia, de exemplu, a mărit de zece ori penalitatea maximă aplicată pentru încălcările directivei, de la 500 000 de euro la 5 milioane de euro.) și, în unele cazuri, posibilitatea de a introduce acțiuni colective în despăgubire²⁸.

În România, de exemplu, utilizarea de către comercianți a unor practici comerciale incorecte este interzisă, constituie contravenție și se sancționează în dependență de tipurile de practici utilizate de comerciant, care variază de la 2.000 lei până la 100.000 lei²⁹. Iar odată cu aplicarea sancțiunii amenzii contravenționale, agentul constatatator poate propune ca sancțiune complementară și suspendarea activității până la încetarea practicii comerciale incorecte.

Un alt exemplu este Franța, care în Codul consumatorului³⁰ stabilește răspunderea penală pentru practicile neloiale agresive. Astfel, articolul L. 132-11 CC, stabilește că practicile comerciale agresive menționate la articolele L. 121-6 și L. 121-7 sânt pedepsite cu închisoarea pe un termen de 2 ani și cu o amendă de 300 000 euro. Plus la aceasta, cuantumul amenzii poate fi mărit, proporțional cu beneficiile obținute în urma infracțiunii, cu 10% din cifra de afaceri anuală medie calculată pe ultimele trei cifre de afaceri anuale cunoscute la data infracțiunii.

În ce privește legislația națională, utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte (înșelătoare și/sau agresive) în conformitate cu lit. d), alin. (3) al art. 344 al Codului Contravențional, se sancționează numai cu amendă: de la 30 (1500 lei) la 60 (3000 lei) de unități convenționale aplicată *persoanei cu funcție de răspundere* și de la 60 (3000 lei) la 120 (6000 lei) de unități convenționale aplicată *persoanei juridice* – quantum, care după părerea noastră, este comparativ mic, ne mai vorbind despre careva sancțiuni complementare.

Făcând o analiză a Codului Penal al RM³¹ constatăm lipsa unei infracțiuni pentru utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte (neloiale). Însă, după părerea noastră, unele practici comerciale neloiale sânt identificate ca pasibile de răspundere penală în

²⁸ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE/ First Report on the application of Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') /Brussels, 14.3.2013 COM(2013) 139 final, p.26-27. Disponibil: http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/ucpd_report_en.pdf

²⁹ Legea nr. 363 din 21 decembrie 2007 (*actualizată*) privind combaterea practicilor incorecte ale comercianților în relația cu consumatorii și armonizarea reglementărilor cu legislația europeană privind protecția consumatorilor Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/88290>

³⁰ Code de la consommation.

Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069565>

³¹ Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 / Publicat : 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/331268/>

conformitate cu articolul 246¹ CP - Concurența neloială. Astfel, orice act de concurență neloială, inclusiv:

a) crearea, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produsele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent;

b) răspândirea, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent;

c) inducerea în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului;

d) folosirea denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic;

e) compararea în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu mărfurile unor alți agenți economici - se pedepsesc cu amendă de la 1000 la 2000 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 3.500 la 5.000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani.

Cu părere de rău, componența dată de infracțiune nu cuprinde tot spectrul de acțiuni sau inacțiuni care sânt considerate practici comerciale neloiale (incorecte).

O altă problemă constatată este lipsa unei sancțiuni, chiar și contravenționale, pentru utilizarea sau posibila utilizare a practicilor neloiale, a așa numitor – mici comercianți (persoane care practică o activitate de comerț fără a avea înregistrare de stat, cu excepția deținătorilor de patentă³² deoarece ei nu sânt nici persoane cu funcții de răspundere, nici persoane juridice.

Cu toate că Republica Moldova a întreprins și a efectuat pași concreți în domeniul protecției consumatorilor, transpunând prevederile Directivei privind practicile comerciale neloiale, pentru a nu stânjeni asigurarea adecvată a respectării legislației la nivel național, după părerea noastră, ar fi oportună modificarea legislației, și anume prin stabilirea sancțiunilor mai severe și diversificarea acestora:

- majorarea plafonului sancțiunilor administrative stabilite de Codul Contravențional al RM pentru utilizarea de către comerciant a practicilor comerciale incorecte (neloiale);

- stabilirea unor sancțiuni complementare, ca de exemplu suspendarea activității;

- stabilirea răspunderii penale pentru utilizarea de către comercianți a practicilor comerciale incorecte (neloiale) agresive.

³² Legea cu privire la comerțul interior* nr. 231 din 23.09.2010 / Publicat : 19.08.2016 în Monitorul Oficial Nr. 265-276.Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366254>

Comcomitent, se impune modificarea termenului –“*incorecte*”, cu – termenul „*neloiale*”, din considerentul că în legislația Republicii Moldova operează cu noțiunea de “practici comerciale *incorecte*”, pe când Directiva UE – cu „practici comerciale *neloiale*” .

DEZVOLTAREA RELAȚIILOR COMERCIALE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ

Scurt istoric al relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană

Republica Moldova a început relațiile sale cu UE imediat după obținerea independenței. La 20 iulie 1992 Comisia Europeană (CE) a propus Republicii Moldova de rând cu alte republici ex-sovietice să semneze acorduri de parteneriat și cooperare. De notat că negocierile cu Republica Moldova pe marginea acestui acord au început mult mai târziu decât cu alte state din regiune. La 1 noiembrie 1993, și repetat la 28 ianuarie 1994 Președintele Republicii Moldova în adresările sale Consiliului European și Comisiei Europene constată cu regret că Moldova este unica țară din spațiul Europei centrale și de est, cu care UE încă nu și-a definit relațiile.

Insistența autorităților moldovenești de atunci a făcut ca Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) să fie negociat și semnat într-un termen destul de scurt – la 28 noiembrie 1994, care a intrat în vigoare la 1 iulie 1998. Acest aranjament asigură baza colaborării cu UE în domeniile politic, comercial, economic, juridic, cultural-științific, etc.

Adițional, la 2 octombrie 1995 a fost semnat Acordul interimar privind comerțul între Republica Moldova și UE, fapt care a permis o dinamizare a schimburilor comerciale, amplificate prin extinderea aplicării Sistemului Generalizat de Preferințe (GSP) asupra unor produse din Republica Moldova. Schema GSP a UE a fost introdusă la 1 iulie 1971 și aplică principiile stipulate în sistemul generalizat de preferințe al UNCTAD pentru țările în curs de dezvoltare sau cu economii în tranziție.

În anii 1994-1995 Republica Moldova apare într-o lumină favorabilă pe arena internațională, ajungând chiar să fie un exemplu al reformelor democratice. Anume în această perioadă, la 13 iulie 1995, Moldova devine prima țară din CSI, care este admisă în Consiliul Europei, pas important pe calea apropierii țării noastre de UE.

Deși APC permite doar cooperarea, și nu integrarea în UE, în încercarea de a se alinia la țările Baltice, la 13 decembrie 1996 Președintele Republicii Moldova exprimă CE dorința de a deveni către anul 2000 membru asociat al UE. Mesaj care a rămas fără suport politic și răspuns din partea țărilor UE.

După intrarea în vigoare a APC în anul 1998, în primăvara anului 1999, noul Guvern al Republicii Moldova introduce în programul său de activitate un capitol special, declarând

integrarea europeană obiectiv strategic principal al politicii sale externe. Însă instabilitatea politică și schimbarea frecventă a guvernării în anii 1998-2000, a jucat un rol negativ în evoluția relațiilor cu UE.

Cu toate acestea, în anul 2001, după obținerea statutului de membru al Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), Republica Moldova a fost acceptată la inițiativa UE - Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Iar în mai 2004 Republica Moldova a fost inclusă în Politica Europeană de Vecinătate a UE, fiind agreat Planul de Acțiuni Republica Moldova-Uniunea Europeană. La 4 mai 2006, țara noastră a fost acceptată în calitate de membru cu drepturi depline în cadrul Procesului de Cooperare în Europa Sud Est, ceea ce confirmă încă o dată apartenența Republicii Moldova la spațiul Sud-Est European și deschide noi perspective cadrului de relații între Republica Moldova și UE.

Pe de altă parte, un alt factor important este apropierea geografică a UE de frontierele noastre. În 2004 are loc extinderea UE. Alte 10 țări, printre care și România, devin membre ale acestor structuri internaționale.

Vecinătatea cu UE a condiționat în anul 2003 apariția și implementarea Politicii Europene de Vecinătate a UE (PEV) și apariția Strategiei PEV. Acest document propune țărilor vecine cu UE, inclusiv Moldovei, colaborarea în domeniile: extinderea pieței interne și a structurilor de reglementare; relații preferențiale comerciale și deschiderea pieței; implicarea politică mai activă a UE în prevenirea conflictelor și aplanarea crizelor; noi instrumente de promovare și protecție a investițiilor; sprijinirea în procesul de integrare în sistemul mondial de comerț; intensificarea asistenței, ajustată mai bine la necesități; noi surse de finanțare.

De menționat că imediat după denunțarea acordurilor de comerț liber cu România și Bulgaria, datorită aderării acestora la UE, începând cu anul 2008 schimburile comerciale dintre Republica Moldova și UE erau reglementate de decizia CE privind acordarea Republicii Moldova a Preferințelor Comerciale Autonome (ATP), care au fost aplicabile până la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere.

La 1 ianuarie 2010, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Comunității Energetice Europene, ceea ce a pus bazele modernizării sistemului energetic din țară și creării unei viziuni de interconectare la sistemele europene de gaze naturale și energie electrică. Astfel, creându-se premise reale pentru asigurarea securității energetice a țării cu surse alternative de aprovizionare a pieței din vest.

La 15 iunie 2010 a fost lansat Dialogul Republica Moldova-UE în domeniul liberalizării vizelor și lansată implementarea Planului de acțiuni privind liberalizarea vizelor, care odată implementate au contribuit la instituirea unui regim fără vize între țara noastră și UE. Acest proces s-a finalizat la începutul anului 2014.

Pe 26 iunie 2012 a fost semnat acordul privind aderarea Republicii Moldova la Spațiul Aerian Comun cu Uniunea Europeană, care deschide o nouă perspectivă de dezvoltare a cooperării în domeniul serviciilor de transport aerian, precum și atragerea investitorilor strategici în domeniu.

La Summit-ul Parteneriatului Estic de la Vilnius care a avut loc pe 28 și 29 noiembrie 2013 Republica Moldova a parafat Acordul de Asociere, inclusiv pentru o Zonă de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC/ALSAC) și de liberalizare a regimului de vize cu UE. La 27 iunie 2014, la Bruxelles, a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, care la 2 iulie 2014 a fost ratificat de Parlamentul Republicii Moldova. Pe 1 septembrie 2014, s-a finalizat procedurile legale interne în toate țările membre ale UE ceea ce a consemnat intrarea în vigoare a AA/ALSAC cu UE.

Oportunități de dezvoltare a relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în contextul Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană și a Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ALSAC), beneficiile și impactul implementării ALSAC

După expirarea termenului de 10 ani de la aplicarea APC și existând necesitatea dezvoltării cadrului juridic bilateral, în 2008 Comisia Europeană (CE) a decis să propună partenerilor din Europa de Est o nouă „generație“ de acorduri. Astfel, pe 12 ianuarie 2010, Republica Moldova și UE s-au angajat în negocierea unui document ambițios – Acordul de Asociere (AA) – care să înlocuiască APC. O parte a viitorului acord de asociere se referea la crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC/ALSAC), care trebuia să reglementeze liberalizarea deplină din partea UE și graduală din partea Republicii Moldova a comerțului cu bunuri și servicii, inclusiv prevederi în domeniile vamal și al indicațiilor geografice.

Scopul principal al Acordului de Asociere este asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova în baza valorilor comune europene. Asocierea este o treaptă intermediară în raporturile UE cu Republica Moldova. Acordul recunoaște aspirațiile europene și alegerea europeană a Republicii Moldova, lăsând deschisă calea pentru viitoarele evoluții progresive în relațiile bilaterale. Datorită Acordului de Asociere Republica Moldova a obținut integrarea economică pe piața internă a UE – etapa intermediară și cea mai avansată spre piața comună. În acest scop, Moldova s-a angajat să promoveze reforme economice bazate pe practici internaționale și aplicând principiile economiei de piață.

Semnarea *Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană*, oferă o nouă deschidere pentru dezvoltarea relațiilor comerciale la un nou nivel, amplificarea schimburilor comerciale, un nou cadru juridic pentru cooperarea moldo-comunitară, consolidarea

relațiilor politice și economice dintre UE și Republica Moldova, integrarea Moldovei în spațiul economic comunitar. Acordul a intrat în vigoare la 1 septembrie 2014³³. Precum s-a menționat mai sus, până la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere RM-UE, relațiile dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova au fost reglementate de Acordul de Parteneriat și Cooperare (PCA) din 1998. Acest Acord reprezintă o nouă generație de Acorduri de Asociere³⁴, având un conținut ambițios și inovativ, bazat pe o abordare cuprinzătoare și aprofundată. Acesta reprezintă o modalitate concretă de a dinamiza relațiile moldo-comunitare și se axează pe:

- ✓ susținerea reformelor cheie,
- ✓ dezvoltare și creștere economică,
- ✓ guvernare și cooperare în sectoarele energetic, transport, protecție a mediului, industrie,
- ✓ dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii (ÎMM),
- ✓ protecție socială, drepturi egale,
- ✓ protecție a consumatorului,
- ✓ educație, cercetare și inovații,
- ✓ cooperare culturală ș. a.

Acest document este deosebit de important și prin faptul că include, drept parte componentă *Acordul de comerț liber Aprofundat și Cuprinzător (ALSAC)*, a căror prevederi presupune crearea *Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător între Republica Moldova și UE*³⁵. ALSAC are ca scop deschiderea reciprocă a piețelor pentru comerțul cu bunuri și servicii, reducerea barierele în calea comerțului bilateral, aceasta având impact asupra creșterii economiei țării noastre. De fapt, ALSAC, depășește aranjamentele clasice ce se referă la comerțul liber, deoarece prevede nu doar o deschidere reciprocă a piețelor pentru majoritatea bunurilor și a serviciilor, dar obligă la o armonizare graduală cu normele și standardele UE pentru comerț, preluarea treptată a standardelor și normelor europene care reglementează calitatea produselor și serviciilor (standarde și reguli de evaluare a conformității, reguli sanitare și fitosanitare, drepturi asupra proprietății intelectuale, facilitare a comerțului, achiziții publice și concurența;

³³ Acordul de Asociere RM-UE urma să intre în vigoare după ratificarea de către toate părțile semnatare (Republica Moldova, Parlamentul European și cele 28 de state membre ale UE) - în prima zi a celei de-a doua luni de la data depunerii ultimului instrument de ratificare la Secretariatul General al Consiliului Uniunii Europene. Cu toate acestea Republica Moldova și Uniunea Europeană au hotărât aplicarea cu titlu provizoriu, a unor părți din Acord din 1 septembrie 2014 (Decizia Consiliului UE 2014/492/EU din 16 iunie 2014 privind semnarea, în numele Uniunii Europene, și aplicarea cu titlu provizoriu a Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte).

³⁴ Conform definiției oficiale a UE, un Acord de Asociere cu Uniunea Europeană este un tratat internațional între Uniunea Europeană (UE) și o țară din afara UE, în cazul nostru Republica Moldova.

³⁵ Negocierile asupra Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și UE au fost lansate la începutul anului 2010, iar discuțiile privind instituirea unei Zone de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător ca parte integrantă a Acordului au fost demarate doar în 2012, când Republica Moldova a demonstrat un progres substanțial în pregătirea către aceste negocieri.

reglementari stricte ce țin de comerțul cu produse energetice, inclusiv investițiile, tranzitul și transportul ș.a.).

Astfel Acordul de Asociere RM-UE are o importanță strategică pentru dezvoltarea relațiilor UE-RM, oferind asociere atât politică, cât și vaste posibilități de integrare economică prin liberalizarea graduală (până la 10 ani din momentul semnării) a comerțului cu bunuri și servicii, reducerea taxelor vamale, a barierelor tehnice și netarifare, armonizarea legislației naționale la acquis-ul comunitar, libera circulație a forței de muncă.

În condițiile aspirațiilor europene ale Republicii Moldova Acordul de Asociere RM-UE reprezintă o agenda cu un program ambițios de reformare multidimensională a țării orientată spre dezvoltarea economiei de piață și a democrației durabile.

Fundamentându-se pe o abordare inovativă și ambițioasă Acordul de Asociere RM-UE are o structură complexă³⁶ și stabilește un nou cadru juridic pentru avansarea relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.

AA/ALSAC include 7 titluri:

Titlul I - Principii generale

Titlul II - Dialog politic și reforme, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate

Titlul III - Justiție, libertate și securitate

Titlul IV - Cooperare economică și alte tipuri de cooperare sectorială

Titlul V - Comerț și aspecte legate de comerț (ALSAC)

Titlul VI - Asistență financiară și dispoziții antifraudă și de control

Titlul VII - Dispoziții instituționale, generale și finale

Documentul conține 4 protocoale și 33 anexe și peste 1000 de pagini. Anexele țin de angajamentele sectoriale ale părților aferente: etapelor de eliminare a taxelor vamale de către Republica Moldova și UE; contingentelor și concesiilor tarifare; măsurilor sanitare, fitosanitare și veterinare; regulilor de origine preferențiale; concesiunilor în domeniul serviciilor; achizițiilor publice; indicațiilor geografice; mecanismului de alertă timpurie; mecanismului de mediere și soluționare a diferendelor, etc.

În vederea asigurării unei implementări structurate și coerente a AA RM-UE a fost aplicată practica adoptării Planurilor Naționale de Acțiuni de Implementare a AA (PNA) pe termen mediu. Primul plan de acțiuni pentru anii 2014-2016 a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014 și ulterior actualizat. Apoi a fost adoptată Hotărârea Guvernului nr.1472 din 30 decembrie 2016 care aprobă PNA pentru anii 2017-2019. Realizarea acțiunilor

³⁶ Legea nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. <http://lex.justice.md/md/353829/>.

acestui presupune consolidarea capacităților instituționale în armonizarea legislației și transpunerea acesteia în practică, precum și identificarea constrângerilor și costurilor aferente acestui proces. Este de notat că PNA prevede un efort legislativ continuu și sistemic în toate sectoarele aferente. Astfel, peste 430 de acte legislative europene urmează a fi transpuse în legislația națională și cca 1500 acțiuni sectoriale. De menționat că cca 90% din acestea au un impact direct asupra cadrului regulator, mediului antreprenorial și climatului investițional din țară.

În baza estimărilor oficiale și paralele efectuate de experții din domeniu, rata de implementare a PNA variază între 42 și 60% în expresie cantitativă, fără a aprecia calitatea documentelor transpuse și modul de aplicare a acestora.

Din punct de vedere economic prezintă interes deosebit pentru cercetare titlurile IV și V din AA RM-UE ale ALSAC (DCFTA), care cuprinde anexe privind cooperarea vamală și reguli de origine. Astfel titlul IV al Acordului de Asociere RM–UE se referă la *Cooperarea economică și sectorială* și vizează dialogul economic, dreptul societăților comerciale, evidența contabilă și auditul și guvernarea corporativă, ocuparea forței de muncă, politica socială, managementul finanțelor publice, controlul financiar, impozitarea, politici fiscale și cooperare, guvernarea corporativă, protecția consumatorilor, modalitățile de participare a țării noastre la programele comunitare și alte aspecte.

O importanță deosebită revine titlului V "*Comerț și aspecte ce țin de Comerț (ALSAC)*", care vizează accesul pe piață al mărfurilor, eliminarea taxelor vamale, a redevențelor și a altor impuneri, măsuri netarifare, măsuri de apărare comercială, măsuri de salvagardare, măsuri antidumping și compensatorii, bariere tehnice în calea comerțului, standardizarea, metrologia, acreditarea și evaluarea conformității, măsuri sanitare și fitosanitare, regimul vamal și facilitarea comerțului, comerțul cu servicii și comerțul electronic, standarde privind drepturile de proprietate intelectuală ș.a. Anume acest titlu prevede că integrarea economică se va realiza prin instituirea unei Zone de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător.

ALSAC are un caracter inovativ, oferă o perspectivă nouă dezvoltării relațiilor comerciale ale Republica Moldova cu UE, însă, precum se constată, acesta este mai puțin cunoscut în mediul de afaceri, dar și în cel academic, de aceea vom analiza în cele ce urmează elementele de bază ale ALSAC și oportunitățile ce le oferă, precum și beneficiile derivate din implementarea acestuia. Componentele principale ale ALSAC sunt prezentate în figura 1.

Figura 1. Elementele principale ale ALSAC

Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător urmărește o *relație comercială preferențială*, bazată pe acces mai bun pe piață în condiții reciproc avantajoase, în raport cu cele oferite altor parteneri³⁷. Zonele de Liber Schimb pe care UE le stabilește în relație cu partenerii săi comerciali depășesc comerțul obișnuit și se bazează pe o abordare *cuprinzătoare* față de comerț. Aceasta prevede că comerțul nu poate fi decuplat de politicile interne privind achizițiile, concurența, proprietatea intelectuală sau dezvoltarea durabilă.

O altă dimensiune a politicilor comerciale se referă la aspectul *aprofundat* al Zonei de Liber Schimb cu Republica Moldova. În acest sens ALSAC include prevederi de reformare a comerțului și politicilor comerciale naționale în conformitate cu legislația europeană, care vor contribui la atragerea investițiilor, modernizarea economiei (tabelul 1).

Astfel ALSAC reprezintă *un nou instrument comercial* care depășește conceptul tradițional de liberalizare a comerțului, și este bazat pe două elemente cheie:

- ✓ liberalizarea comerțului prin eliminarea taxelor vamale, a cotelor de import și a altor bariere procedurale, legale și tehnice în fața comerțului; inclusiv noi reglementări liberalizate privind investițiile și serviciile;
- ✓ preluarea normelor și standardelor UE, asigurând astfel premisele pentru o integrare aprofundată pe piața comunitară.

De menționat că piața comunitară este considerată a fi cea mai mare la nivel mondial, înglobând 500 milioane de consumatori și o valoare nominală a PIB-ului de circa 20 de trilioane de dolari SUA.

³⁷ Zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător UE – Republica Moldova. <http://www.infoeuropa.md/files/zona-de-liber-schimb-aprofundat-si-cuprinzator-ue-rm.pdf>

Tabelul 1. Prevederile generale ale ALSAC

Reguli, aspecte, componente	Prevederi	Conținut
Regulile ‘Trade only’	<i>Obligațiuni tarifare</i>	Eliminarea completă a tuturor taxelor de import și interzicerea taxelor de export pentru toate produsele UE, cu excepția doar a câtorva din bunurile agricole (majoritatea de origine animală, zahăr și produse cereale), considerate sensibile în UE, fluxurile comerciale a lor fiind monitorizate.
	<i>Regulile de origine</i>	Republica Moldova va aplica <i>regulile de origine</i> care vor face posibilă aderarea la Convenția Pan-EuroMed (PEM), ca zonă de cumul al proceselor de fabricație cu UE și alte țări PEM, ce facilitează integrarea economică a comerțului cu bunuri.
	<i>Servicii și dreptul de stabilire</i>	UE și Republica Moldova își oferă reciproc accesul pe piață pentru serviciile transfrontaliere într-o gamă largă de domenii. Totodată se oferă dreptul personalului calificat la o muncă temporară în UE sau Republica Moldova, în sectoarele în care se oferă dreptul de stabilire.
Aspectul „cuprinzător”	<i>Politici concurențiale</i>	Regulile vizează implementarea corectă a legislației interne în domeniul concurenței și prevenirea practicilor monopoliste sau a abuzului de poziție dominantă pe piață. Republica Moldova și UE urmăresc cooperarea în schimbul de informații și conformarea cu regulile concurențiale. În ceea ce privește evaluarea subvențiilor/ajutorului de stat, aceste reguli vor fi aplicate în decurs de primii 5 ani. Republica Moldova va crea instituțiile necesare în ceea ce ține ajutorul de stat, operaționale în decurs de 2 ani de la data intrării în vigoare a Acordului.
	<i>Proprietatea intelectuală</i>	Părțile consolidează angajamentul de a proteja proprietatea intelectuală, dincolo de prevederile Acordului Organizației Mondiale a Comerțului privind aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPs). Acestea se referă la extinsa protecție a diferitor drepturi ale proprietății intelectuale (de exemplu mărci comerciale, brevete, design etc.).
	<i>Dezvoltare durabilă și transparență</i>	Dezvoltarea economică a țării e necesar să aibă loc în conformitate cu legislația mediului, socială și cea de lucru, în particular acordurile internaționale relevante în cadrul cărora Moldova este membru, implicând transparența necesară în elaborarea politicilor.
Componenta „aprofundat”	<i>Siguranța alimentară/ măsuri sanitare și fitosanitare</i>	Prevederile vizează condițiile comerciale pentru plante și produse din plante, precum și animale și produse de origine animală; procedurile pentru stabilirea echivalenței regimului siguranței alimentare din Republica Moldova cu cel al UE, ce ar permite Moldovei exportul către UE a animalelor și produselor de origine animală.
	<i>Reglementări tehnice și</i>	Prevede armonizarea progresivă (până în 2018) și comprehensivă a legislației naționale pe orizontală și pe

<i>standarde pentru bunurile industriale</i>	sectoare pentru produsele industriale cu acquis-ul comunitar. Îndată ce armonizarea va fi finalizată, părțile vor putea semna un Acord privind evaluarea conformității și acceptare a standardelor industriale, prin care se vor recunoaște acreditarea Republicii Moldova și politicile de supraveghere a pieții pentru bunurile industriale.
<i>Achiziții publice</i>	UE și Republica Moldova optează pentru modernizarea continuă și graduală (pe parcursul a 8 ani) a sistemului de achiziții publice și alinierea legislației naționale cu cea a UE. Finalizarea reformelor în acest domeniu va oferi un acces larg pe piața UE în baza tratamentului național, peste anumite limite valorice.
<i>Servicii</i>	Procesul reformelor va implica și domeniile serviciilor poștale și curierat, transportul maritim, comunicațiile electronice și serviciile financiare. Republica Moldova preconizează pentru procesul gradual al reformelor în toate aceste domenii până la 10 ani.
<i>Facilitări comerciale și vamale</i>	Republica Moldova va întreprinde discipline legate de gestionarea politicii vamale, a fraudelor vamale și cooperarea administrativă în acest sens în conformitate cu legislația UE. ALSAC prevede armonizarea legislației naționale în termen de 3 ani (Codul Vamal al UE, aplicațiile vamale ale proprietății intelectuale).

Sursa: elaborat în baza: www.dcfta.md

Între Republica Moldova și UE funcționează regimul comercial (ATP), adoptat prin *Regulamentul (CE) nr. 55/2008 al Consiliului European din 21 ianuarie 2008 de introducere a unor preferințe comerciale autonome pentru Republica Moldova*³⁸, care ulterior a suferit multiple modificări în urma progreselor înregistrate la negocierea Acordului de Asociere RM-UE, angajamentele privind crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător între UE și Republica Moldova, ultimele fiind operate prin *Regulamentul (UE) nr. 37/2014 al Parlamentului European și al Consiliului European din 15 ianuarie 2014*³⁹.

Odată cu deschiderea mutuală a piețelor, Republica Moldova și UE au stabilit măsuri menite să asigure protecția piețelor și a producătorilor interni pe pozițiile cele mai sensibile.

În ceea ce privește accesul pe piața Republicii Moldova a produselor agroalimentare din UE pentru majoritatea pozițiilor tarifare a fost aplicată anularea taxelor de imediat după intrarea în vigoare a Acordului de Asociere RM-UE.

Pentru produsele agricole sunt stabilite anumite măsuri de protecție a pieței. Astfel pentru acest grup de bunuri sunt prevăzute:

³⁸ Oportunități pentru sectorul agroalimentar în urma semnării Acordului de Asociere http://conventia.md/data/att/353_subor.pdf

³⁹ Regulamentul (UE) nr. 37/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 15.01.2014 de modificare a anumitor regulamente privind politica comercială comună în ceea ce privește procedurile de adoptare a anumitor măsuri. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 18/1, 21.01.2014. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0037&from=RO>

- anularea taxelor imediat – pentru produsele care nu se produc în republică sau reprezintă materii prime cu o valoare adăugată redusă;
- stabilirea unei perioade de tranziție (de 3-10 ani) pentru produsele mai puțin sensibile, competitive (fructe, legume, băuturi alcoolice, cașcavaluri de specialitate, etc.);
- stabilirea cotelor tarifare anuale la import (la nivelul mediei importurilor din UE în ultimii 3 ani) pentru produsele sensibile, la care importurile mărfurilor din Uniunea Europeană au potențial de a perturba activitatea agenților economici din sector (carne și produse din carne, lapte și produse din lapte, dulciuri, etc.). Eliminarea imediată a taxelor de import este prevăzută și pentru majoritatea produselor industriale, care acced spre piața Republicii Moldova din UE, cu excepția unor produse din industria de textile, mobilă, construcții și chimice.

Liberalizarea treptată este prevăzută, precum s-a menționat, pentru anumite produse sensibile pentru piața autohtonă. Lista acestor produse este prezentată în Tabelele 2,3.

Tabelul 2. Lista contingentelor pentru produsele agroalimentare importate în Republica Moldova din UE cu perioadă de tranziție

HS⁴⁰	Produse	Perioada de tranziție
0206	Măruntaie de porc	10 ani
0402	Lapte și smântână praf sau concentrate	10 ani
0406	Brânzeturi	3-5 ani
1602	Conserve de carne	10 ani
07-08	Fructe și legume	5 ani
1902-1905	Paste alimentare, produse pe bază de cereale, produse de brutărie	3-5 ani
2002	Produse procesate din fructe și legume	3-5 ani
2007-2009	Sucuri	5 ani
2204	Vinuri	5 ani

⁴⁰ The Harmonized Commodity Description and Coding System, Compartimentul în care sunt incluse pozițiile tarifare protejate

**Tabelul 3. Lista produselor industriale importate în Republica Moldova din UE
cu perioadă de tranziție**

HS	Produse	Perioada de tranziție
2523	Sare; sulf, pământuri și pietre; ipsos, var și ciment	5 ani
3917 3922-3926	Materiale plastice și articole din acestea	3-5 ani
5702-5705	Covoare și alte acoperitoare de podea din materiale textile	5 ani
6101-6110 6115	Îmbrăcăminte și accesorii de îmbrăcăminte, tricotate sau croșetate	3-5 ani
6201-6006 6211-6212	Articole accesorii de îmbrăcăminte, altele decât tricotate sau croșetate	3-5 ani
6302-6309	Alte articole textile confecționate; seturi; îmbrăcăminte și articole textile purtate sau uzate; zdrențe	5 ani
6402-6405	Încălțăminte, ghetre și articole similare; părți ale acestor articole	5 ani
7010	Sticlă și articole din sticlă	5 ani
9401-9403	Mobilă; mobilier medic-chirurgical; articole de pat și similare; aparate de iluminat nedenumite și cuprinse în altă parte; lămpi pentru reclame luminoase, însemne luminoase, plăci indicatoare luminoase și articole similare; construcții prefabricate	5 ani

Pentru o serie de produse accesul pe piața internă a Republicii Moldova nu va fi liberalizat, fiind administrate cote tarifare (TRQ – Tariff Rate Quota), Tabelul 4.

Tabelul 4. Lista contingentelor de produse agroalimentare importate în Republica Moldova din UE în limita cotelor tarifare

HS	Produse	Cantitatea
0203 (16 poziții tarifare)	Carne de porc	TRQ 1 - 4000 tone
0207 (20 poziții tarifare)	Carne de pui	TRQ 2 – 4000 tone
0401, 0405	Lapte. Unt	TRQ 3 - 1000 tone
1601, 1602 (16 poziții tarifare)	Produse procesate din carne	TRQ 4 – 1700 tone
1701 (7 poziții tarifare)	Zahăr	TRQ 5 – 5400 tone
1702 (17 poziții tarifare)	Produse zaharoase	TRQ 6 – 640 tone

Se estimează, că pe termen lung circa 95% din taxe de import vor fi reduse la zero⁴¹. Aceasta va conduce la:

- sporirea nivelului de concurență,
- creșterea productivității muncii în urma implementării noilor tehnologii,
- scăderea prețului la produse pentru consumatori,

⁴¹ Ghidul Acordului de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, p.20. <http://www.infoeuropa.md/files/ghidul-acordului-de-asociere-uniunea-europeana-republica-moldova.pdf>

- majorarea salariilor,
- extinderea oportunităților de angajare,
- acces la produse de calitate ș.a.

În ceea ce vizează accesul produselor autohtone pe piața Uniunii Europene, necesită menționat faptul, că regimul comercial asimetric stabilit în baza Acordului de Asociere RM-UE oferă producătorilor agricoli din Republica Moldova condiții preferențiale de acces pe piața comunitară de care nu beneficiază nici un al partener al Uniunii Europene. Republica Moldova are cea mai restrânsă listă de produse care se produc pe teritoriul țării față de care au fost menținute măsuri de protecție comercială de către UE și este unicul stat care a obținut derogări de la aplicarea mecanismului de protecție „entry price (preț de intrare)”, tradițional aplicat de UE pentru un set de produse. În quantumul stabilit de cote, țara noastră poate livra 6 produse fără aplicarea oricăror taxe vamale.

Uniunea Europeană a aplicat un set de trei măsuri de protecție a pieței comunitare:

- aplicarea cotelor tarifare anuale (taxa vamală este exclusă doar în limita cotelor anuale stabilite);
- excluderea componentei ad-valorem a taxei cu menținerea taxei specifice “entry price”; aplicarea mecanismului de protecție “anti-circumvention”⁴².

Eliminarea taxelor va stimula, în mod special, dezvoltarea *sectorul agricol* - unul de importanță strategică al țării, și va contribui la creșterea exporturilor produselor agricole din Moldova spre UE, în special a zahărului, cerealelor și grânelor (se estimează o creștere de 30%), precum și a altor produse agroalimentare. Doar anumite produse agricole (în mare parte produse de origine animalieră, zahăr și cereale), sensibile pentru piața europeană, vor fi supuse monitorizării pentru a se asigura că importurile acestor produse pe piața UE, fiind clasificate a fi moldovenești, corespund capacității de producere a țării și nu are loc eludarea taxelor prin exportul produselor de o altă origine (din altă țară).

Valorificarea potențialului de export al Moldovei pe piața comunitară presupune, în primul rând, armonizarea la standardele UE, reducerea barierele sanitare și fitosanitare și a barierele tehnice. Realizarea acestui deziderat va avea un efect dublu: va deschide piața UE pentru exportatorii din Moldova și va contribui la extinderea accesului produselor moldovenești pe piețele țărilor terțe.

În prezent doar 6 produse sunt supuse scutirii anuale de taxe de intrare în limita cotelor tarifare la export din Republica Moldova în UE (Tabelul 5).

⁴² Acesta presupune stabilirea unor cote flotante (volum indicative) care pot fi depășite și modificate în dependență de creșterea potențialului de export pe un anumit produs al Republicii Moldova. Scopul - protejarea pieței UE de posibile reexporturi de produse din țări terțe.

Tabelul 5. Produse supuse scutirii anuale de taxe/preț de intrare în volumul cotelor tarifare la export din Republica Moldova în UE

Produs	Cantitatea, tone
Roșii proaspete sau refrigerate	2000
Struguri de masă proaspeți	10000
Prune proaspete	10000
Mere proaspete	40000
Suc de struguri	500
Usturoi proaspăt	220

Sursa: www.ALSAC.md

Pentru o serie de produse este exclusă componenta *ad valorem* a taxei de import fiind menținută *taxa/prețul de intrare* (entry price) pe piața UE (Tabelul 6).

Tabelul 6. Produse supuse unui preț de intrare pe piața UE pentru care componenta *ad valorem* a taxei de import este exclusă

Codul NC 2012	Produse
07070005	Castraveți, proaspeți sau refrigerati
07099100	Anghinare sferice, proaspete sau refrigerate
07099310	Dovlecei, proaspeți sau refrigerati
08083090	Pere (excl.cidru în vrac de la 1 august până la 31 decembrie)
08091000	Caise proaspete
08092100	Vișine "Prunus cerasus" proaspete
08092900	Cireșe (excl. vișine) proaspete
08093010	Nectarine proaspete
08093090	Piersici (excl.nectarine) proaspeți
22043092	Must de struguri, nefermentat, concentrat (excl.must de struguri fermentarea căruia a fost stopată prin adăugare de alcool)
22043094	Must de struguri, nefermentat, fără concentrat, (excl.must de struguri fermentarea căruia a fost stopată prin adăugare de alcool)

Lista produselor pentru care se aplică mecanismul de protecție "anti-circumvention" la export din Republica Moldova pe piața UE este prezentată în figurile 2 și 3.

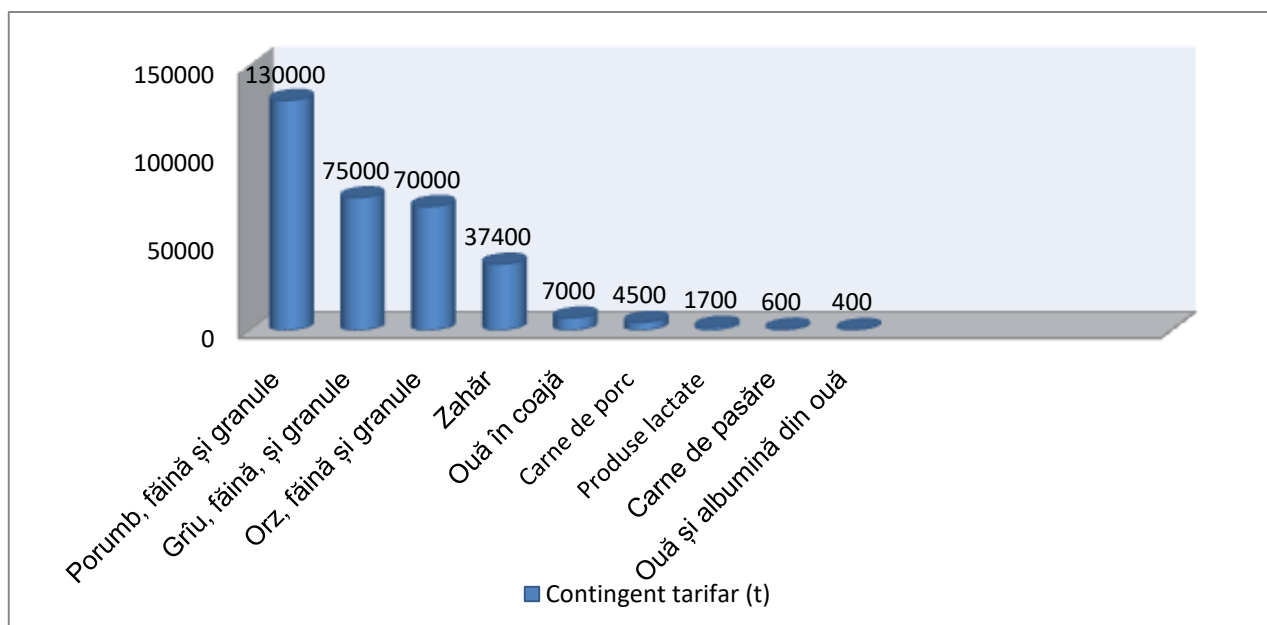

Figura 2. Produsele agricole supuse mecanismului "anti-circumvention" la export din Republica Moldova pe piața UE (cote flotante spre UE)

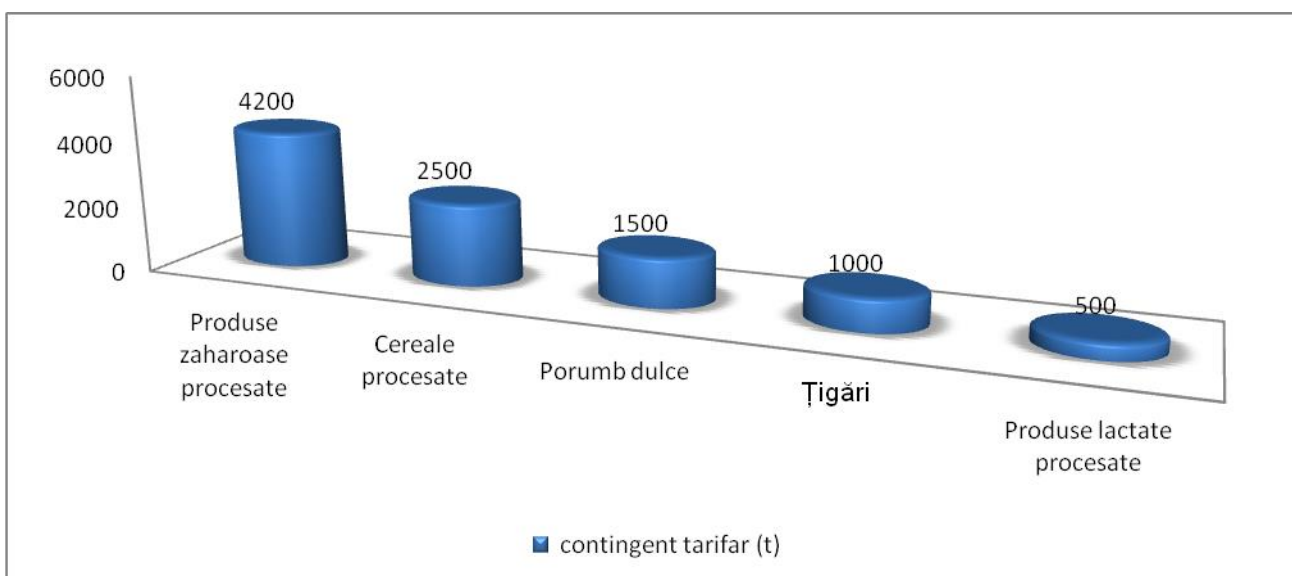

Figura 3. Produsele agricole procesate supuse mecanismului “anti-circumvention” la export din Republica Moldova pe piața UE (cote flotante spre UE)

Exportul produselor industriale din Moldova în UE de asemenea beneficiază de reducerea taxelor.

Extinderea accesului produselor moldovenești pe piața UE, sporirea exporturilor din Moldova către piața comunitară este influențată, în mare măsură, de calitatea produselor și conformitatea lor cu normele UE. Deosebit de actuală este, în acest context, și armonizarea legislației în domeniul măsurilor sanitare și fitosanitare, deoarece în prezent exportul din Moldova a unei serii de produse, în special a celor de origine animală, nu se poate realiza din cauza nerespectării cerințelor UE. În prezent însă există decalaje substanțiale dintre reglementările tehnice din țara noastră și cele europene. Eliminarea acestora prin armonizarea reglementărilor tehnice din Republica Moldova la normele UE va avea un efect multiplu:

- reducerea costurilor companiilor legate de trecerea procedurilor de evaluare a conformității;
- instituirea unui mecanism de recunoaștere reciprocă a procedurilor de evaluare a conformității;
- reducerea costurilor de promovare a produselor;
- stimularea investițiilor în calitatea produselor și în implementarea tehnologiilor noi;
- sporirea competitivității produselor și întreprinderilor ș.a.

Conform estimărilor reducerile acestor costuri ar putea atinge pentru produsele agricole 50%, iar pentru cele industriale - 35%⁴³.

Acordul de Asociere RM-UE stipulează posibilitatea revizuirii prevederilor în vederea majorării gradului de liberalizare a comerțului, accelerării și extinderii spectrului de eliminare a taxelor vamale în comerțul între părți. După trei ani de la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere RM-UE, părțile au evaluat situația, ținând cont de structura comerțului bilateral cu produse agricole, sensibilitatea specifică a acestor produse și dezvoltarea politicii agricole în ambele părți și au examinat posibilitatea de acordare a noilor concesiuni pentru extinderea liberalizării schimburilor comerciale cu produse agricole, în special cele supuse contingențelor tarifare.

Beneficiile și impactul implementării ALSAC. Acordul de Asociere RM-UE și, în special ALSAC, oferă țării noastre un cadru eficient pentru modernizare și dezvoltare, iar beneficiile implementării acestuia sunt multiple și vizează diverse aspecte: economic, comercial, legislativ, social ș.a. Se estimează că implementarea ALSAC va transforma substanțial nu numai relațiile economice, comerciale sau investiționale dintre Republica Moldova și UE, dar și întregul spațiu economic al țării, deoarece acesta nu doar deschide reciproc piețele prin eliminarea și reducerea taxelor și a cotelor, dar solicită armonizarea profundă a legilor, normelor și a reglementărilor din toate sectoarele economiei naționale la cele europene.

Impactul economic al implementării ALSAC se manifestă și se va materializa în viitor în consolidarea economică și stimularea creșterii economice a țării noastre, a investițiilor, acces pe cea mai mare piață de desfacere – cea UE, extinderea exportului de produse autohtone, armonizarea standardelor interne ce țin de calitate și siguranța produselor la cele europene, sporirea competitivității pe piața internă și externă ș.a. (Figura 4).

ALSAC oferă multiple avantaje pentru exportatori:

- ✓ acces nelimitat, fără restricții tarifare la import pe piața comunitară a produselor agricole și industriale;
- ✓ perspective de export a produselor de origine animalieră;
- ✓ eliminarea taxelor vamale;
- ✓ preluarea standardelor europene și a normelor privind infrastructura calității;
- ✓ consolidarea eforturilor pentru penetrarea pe piețele externe;
- ✓ sporirea competitivității;
- ✓ dezvoltarea cadrului juridic național în domeniul concurenței;
- ✓ perspective de dezvoltare și stimulare a afacerilor comune;

⁴³ Ghidul Acordului de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, p.23. <http://www.infoeuropa.md/files/ghidul-acordului-de-asociere-uniunea-europeana-republica-moldova.pdf>

- ✓ reorientarea de la comerț la producere;
- ✓ beneficierea de asistență tehnică și financiară din partea UE ș.a.

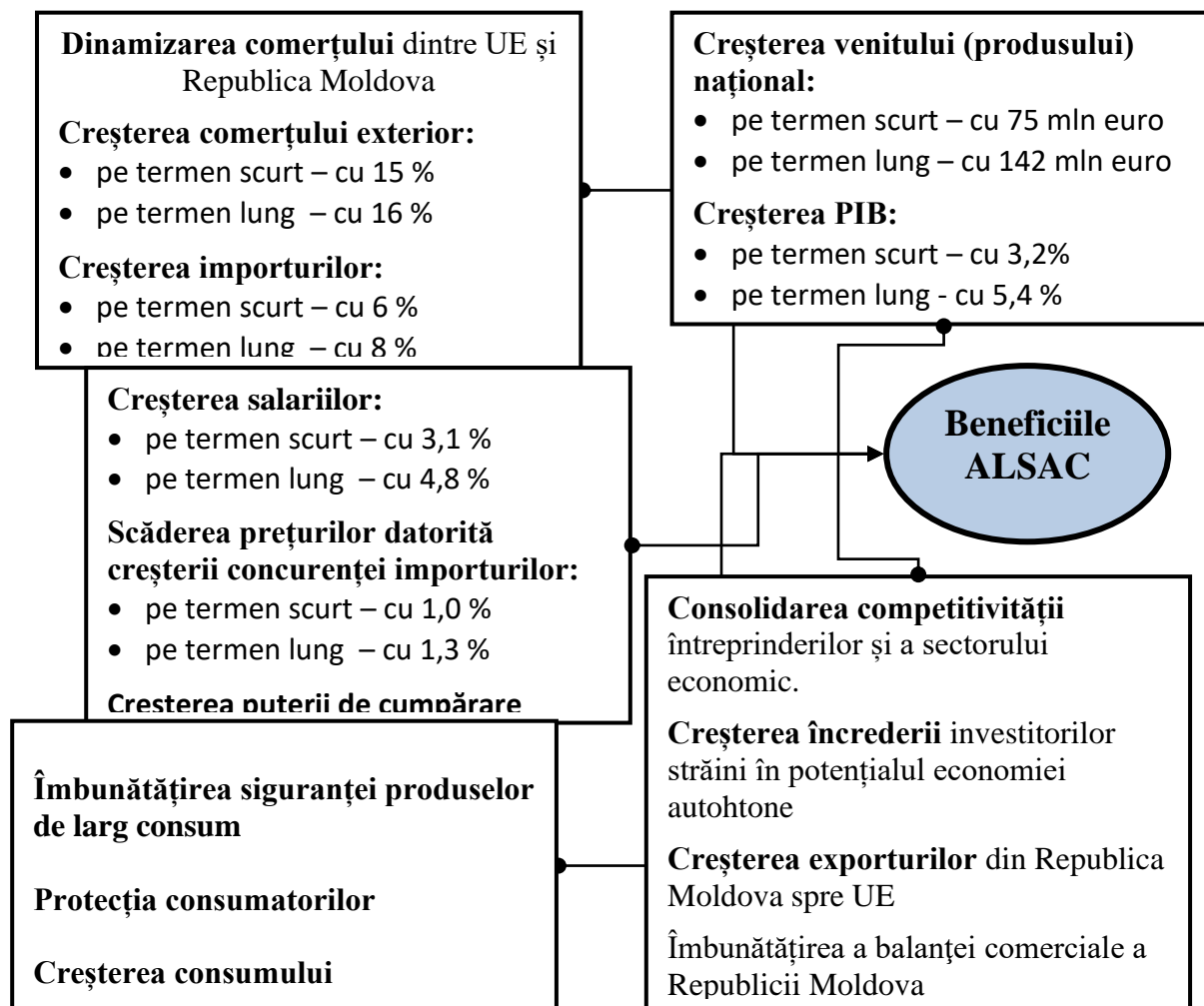

Figura 4. Beneficiile ALSAC pentru Republica Moldova

Sursa: elaborat în baza: Oportunități pentru sectorul agroalimentar în urma semnării Acordului de Asociere http://conventia.md/data/att/353_subor.pdf, www.dcfra.md

ALSAC oferă o platforma necesară pentru îmbunătățirea cadrul legislativ național în acord cu acquis-ul comunitar, stabilirea unor legi și proceduri clare și transparente, similare cu cele aplicate în UE. Republica Moldova poate prelua multe din legislația și procedurile UE pentru a le aplica la nivel național. Cadrul legislativ-normativ armonizat va avea impact asupra tuturor sectoarelor economice, sferelor de activitate și asupra consumatorilor.

ALSAC are și va avea și în viitor un *impact social* major, contribuind la îmbunătățirea calității vieții populației, la acces la produse de o calitate și siguranță europeană, reducerea sărăciei inclusiv prin crearea noilor oportunități de angajare atât pentru personalul calificat, cât și cel necalificat, creșterea salariilor, reducerea migrației forței de muncă din țară etc.

Optând pentru integrarea în spațiul economic european și asumându-și angajamente clare de aderare la valorile comunitare, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Planul Național*

Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016⁴⁴, ulterior un plan similar pentru perioada 2017-2019⁴⁵, în care sunt stabilite prioritățile cheie de cooperare și acțiunile necesare de realizat de către instituțiile responsabile conform fiecărei componente a Acordului de Asociere, inclusiv a celei ce vizează Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător în vederea asigurării integrării economice cu UE. Aceste planuri reprezintă instrumentul de bază pentru monitorizarea procesului de integrare europeană la nivel intern, sunt prevăzute pentru perioada 2014-2019 și stipulează resursele financiare necesare pentru implementarea Acordului.

Cu toate avantajele ce le oferă ALSAC, unii specialiști menționează și anumite posibile amenințări pentru economia Moldovei:

- ✓ creșterea importurilor de bunuri din UE cu ritm mai mare decât exportul pe piața comunitară;
- ✓ presiuni asupra agriculturii moldovenești;
- ✓ inițierea unui șir de reforme costisitoare și insuficiența de resurse pentru promovarea acestora;
- ✓ tergiversarea reformelor pentru creșterea competitivității;
- ✓ măsuri restrictive din partea unor parteneri CSI;
- ✓ scăderea veniturilor bugetare de pe urma reducerii taxelor vamale;
- ✓ neatingerea indicatorilor așteptați ca urmare a înrăutățirii situației economice la nivel regional/internațional ș.a.

Integrarea economică a Moldovei în spațiul economic european comunitar depinde de progresul în implementarea Acordului de Asociere RM-UE, crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, rezultatele pe care le va înregistra țara noastră în respectarea valorilor comunitare și progresul în convergența cu domeniile economic, legal, politic ale UE.

Valorificarea Acordului de Asociere RM-UE va aprofunda relațiilor dintre Republica Moldova și UE și va ajuta la transformarea continuă a Republicii Moldova într-o țară europeană modernă.

⁴⁴ Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 808 din 7.10.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 297-309 din 10.10.2014 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=354939>

⁴⁵ Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 1472 din 30.12.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 103-108 din 31.03.2017, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369730>

Angajamentele asumate de Republica Moldova în Acordul de Asociere RM-UE și ALSAC și realizările în primii ani de implementare

În conformitate cu prevederile *Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2014-2016*⁴⁶ cooperării economice, sectoriale și ALSAC reveneau peste 500 de acțiuni de armonizare a legislației sau organizatorice pentru promovarea și implementarea normelor legale aferente AA.

După semnarea AA/ALSAC s-a pierdut din parcursul european, fenomen generat de instabilitatea politică și crizele din domeniile bancar, bugetar și economice. Cu toate acestea, s-a reușit de a înregistra o rată de armonizare a legislației naționale la acquis-ul comunitar prevăzut de AA/ALSAC este de 34% din numărul total al actelor UE spre transpunere.

Pentru redresarea situației create, reluarea finanțării din partea partenerilor de dezvoltare, restabilirea cooperării externe cu organismele financiare internaționale (Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială), în anul 2016 Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova au stabilit o Foaie de parcurs pe termen scurt cu priorități de reforme, care reieșeau preponderent din AA RM-UE. Implementarea acestora a permis restabilirea încrederii partenerilor de dezvoltare în guvernarea de la Chișinău, semnarea Programului de colaborare cu FMI și reluarea finanțării bugetului de stat din partea CE.

Evaluarea cantitativă a nivelului de realizare a *Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană pentru perioada 2017-2018*⁴⁷ indică implementarea acestuia în proporție de peste 60%. Măsurile de implementare planificate pentru domeniile aferente cooperării economice, sectoriale și ALSAC au fost realizate în proporție de 73%. Totodată, rata de apropiere legislativă constituie cca 30% din totalul de acte UE prevăzute pentru a fi transpuse timp de 10 ani. Cu toate acestea, conform unor estimări paralele efectuate de experții independenți, nivelul de implementare a AA/ALSAC, dar și a PNA este mult mai mic.

Progrese semnificative au fost înregistrate în domeniu *îmbunătățirii mediului de afaceri și politiciii antreprenoriale* din țară. Astfel, s-a reușit reformarea actelor permissive și a instituțiilor cu funcție de control, precum și a guvernului în întregime. De remarcat în acest context reducerea numărului de acte permissive cu peste 60%. Astfel, acestea s-au redus de la 416 acte permissive la 150 și introducerea pe larg a principiilor ghișeului unic și prelucrării automatizate a

⁴⁶ Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 808 din 7.10.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 297-309 din 10.10.2014 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=354939>

⁴⁷ Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 1472 din 30.12.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 103-108 din 31.03.2017, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369730>

datelor. Mai mult ca atât, reforma instituțiilor cu funcții de control a provocat reducerea acestora de la 60 la 13 organe subordonate Guvernului și 5 regulatori independenți.

Modernizarea Codului muncii, *reducerea rapoartelor fiscale, introducerea mecanismului de subvenționare a creării locurilor de muncă* au influențat pozitiv climatul de afacere din țară. De asemenea, este de notat creșterea sectorului IT, care a înregistrat o excelentă dinamică a exporturilor, dar și deschiderea din sectorul transporturilor terestru și aerian.

Un alt domeniu de importanță pentru mediul de afacere este *cooperarea și administrarea vamală*. Astfel, Republica Moldova reușește să preia pe larg practicile europene privind mecanismul de *recunoaștere mutuală a statutului de operator economic autorizat*. Astfel, deja peste 120 companii autohtone beneficiază de acest mecanism. Modernizarea infrastructurii vamale a permis extinderea declarărilor electronice pentru toate procedurile și regimurile vamale. În anul 2018 s-a reușit de a înregistra cca 98% de declarații electronice la export și 32% la import.

În pofida progreselor înregistrate în *domeniul vamal*, mediul de afacere așteaptă eforturi consistente la elaborarea și promovarea proiectelor noului Cod vamal și fiscal, care ar permite armonizarea și preluarea procedurilor și practicilor europene. De asemenea, lipsește o platformă formală de comunicare dintre vamă și mediu de afacere.

Pe parcursul implementării AA RM-UE s-a continuat *implementarea programelor de susținere financiară a IMM* și anume: "PARE 1+1", Programul Național de Abilitare Economică a Tinerilor, Fondul de Garantare a Creditelor și Programul „Femei în Afaceri” și consolidarea infrastructurii de afacere (în prezent sunt 11 incubatoare funcționale).

Un rol aparte revine domeniului *infrastructurii calității*. Astfel, s-a reușit armonizarea legislației naționale la acquis-ul UE aferent sectorului barierelor tehnice în calea comerțului, fiind *adoptată legislația orizontală în domeniile standardizării, metrologiei, acreditării și evaluării conformității*, precum și *supravegherii pieței*.

Pe filiera *standardizării*, s-a reușit adoptarea a peste 21 de mii standarde europene drept standarde naționale, iar rata de preluare a standardelor europene în calitate de standarde moldovenești constituie circa 82,3%. Astfel, impactul urmare acțiunilor întreprinse este semnificativ, în particular contribuie la facilitarea comerțului, creșterea competitivității produselor și serviciilor, și oferă încredere consumatorilor în calitatea, securitatea și fiabilitatea produselor și serviciilor. Totuși, o problemă esențială rămâne a fi *asigurarea aplicării acestor standarde pe teritoriul țării* și creșterii capacității instituțională a statului și posibilitățile tehnice ale companiilor naționale de a asigura respectarea lor.

În *domeniul comunicațiilor electronice și societății informaționale* s-a pus accent pe asigurarea accesului pe proprietăți și utilizarea partajată a infrastructurii asociate rețelelor publice

de comunicații electronice; îmbunătățirea condițiilor pentru o concurență eficientă, consolidarea pieței internă, sporirea protecției drepturilor și a libertăților fundamentale ale utilizatorilor finali, inclusiv a dreptului fundamental al clienților – confidențialitatea și accesul la datele personale; dezvoltarea infrastructurii aferentă rețelelor de bandă largă; stimulentele fiscale și legale pentru dezvoltarea parcurilor IT virtuale; s-au promovat amendamente la legislația sectorială pentru promovarea serviciului poștal universal, liberalizarea serviciilor poștale etc.

În domeniul energetic s-a reușit de promovat și aprobat legislația sectorială armonizată pe deplin la legislația europeană și angajamentele asumate în cadrul AA RM-UE și Comunitatea Energetică și s-a avansat considerabil în implementarea proiectelor majore de investiții în infrastructura energetică și anume, modernizarea rețelelor electrice de transport și a sistemului termoelectric și pregătirea procedurilor de implementare a proiectelor de energie regenerabilă.

În domeniul transporturilor s-au promovat și adoptat Codului arian și reglementările în serviciile de handling, considerate reștețe majore la implementarea AA RM-UE, restructurarea activității Î.S. Călea Ferată a Moldovei și continuarea programului de reabilitare a drumurilor naționale și regionale.

Cu toate aceste, în alte domenii se înregistrează progrese modeste, fapt care nu permite valorificarea la maximum a avantajelor oferite de AA RM-UE/ALSAC. În special aceasta se referă la capitolele aferente administrării fiscale și vamale, care necesită o îmbunătățire esențială a procedurilor sale interne în domeniul achizițiilor publice, cadrul juridic și instituțional al cărora a fost armonizat, însă rămâne actuală dezvoltarea platformei electronice și eficientizarea agenției pentru examinarea contestațiilor; aplicării măsurilor sanitare, fitosanitare și veterinare (SPS), protecției drepturilor de proprietate intelectuală etc. Necesită de notat că până în prezent Republica Moldova nu a reușit să convingă CE despre progresele consistente în domeniul SPS, ceea ce nu permite majorarea exporturilor și extinderea acestora asupra produselor de origine animalieră, dar și în domeniul conformității pentru produsele industriale, ceea ce blochează lansarea negocierilor privind Acordul bilaterale de recunoaștere a conformității produselor.

Considerăm că implementarea AA RM-UE/ALSAC depinde de patru variabile interdependente: capacitățile instituționale, voința politică a guvernării, suportul Uniunii Europene și cooperarea cu societatea civilă. Precum apreciază experții în domeniu, în pofida reformei Guvernului implementată în anul 2017, optimizărilor efectuate în cadrul instituțiilor guvernamentale, problemele sistemice pe dimensiunea integrării europene au rămas aceleași: lipsă acută de specialiști cu viziune, lipsă de capacitate instituțională; abordare răzlețită; sistem de motivare imperfect și instabil; fluctuație mare a cadrelor spre sectorul privat; lipsa resurselor financiare pentru implementarea reformelor sectoriale; lipsă de voință instituțională; cooperare internațională superficială; comunicare imperfectă cu sectorul privat și societatea civilă, etc.

Tendențe în dezvoltarea comerțului exterior al Republicii Moldova și impactul ALSAC

Comerțul exterior al Republicii Moldova a cunoscut în ultimii ani mutații profunde atât în dinamică, cât și în structură. Acest proces a fost impulsivat de aderarea Republicii Moldova la sistemul multilateral comercial OMC și a fost facilitat de liberalizarea comerțului și creșterea gradului de deschidere a economiei moldave, grație regimurilor comerciale de care beneficiază țara noastră, semnând un șir de acorduri de comerț bilaterale și multilaterale, inclusiv Acordul privind Zona de Comerț Liber din cadrul CSI, Acordul de Comerț Liber cu Europa Centrală, Acordul de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu Uniunea Europeană (ALSAC), Acordul de Comerț Liber cu Turcia ș.a. Semnarea ALSAC a însemnat pentru Republica Moldova, întâi de toate, încadrarea într-un proces amplu și multidimensional de reformare economică, posibilități de penetrare pe noi piețe externe, de îmbunătățire a calității produselor autohtone pentru creșterea competitivității acestora. În acest sens țara noastră a obținut o poziție geoeconomică foarte avantajoasă, având acces spre piețe din est și din vest cu cca 800 de milioane de consumatori. Valorificarea oportunităților ce le oferă o asemenea situație are o importanță deosebită pentru dezvoltarea economiei naționale.

Au trecut patru ani de la intrarea în vigoare a Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Implementarea acestuia în această perioadă a marcat modificări substanțiale în dinamica, tendințele, structura comerțului exterior al Republicii Moldova și impactul asupra dezvoltării economice a țării. Deși, precum menționează experții⁴⁸, primul an al implementării ALSAC s-a confruntat cu probleme economice și politice pentru UE și Republica Moldova, care au influențat cererea de pe piața internă, încrederea mediului de afaceri, investițiile, toate acestea având un efect nefast asupra activității de comerț extern. Aceste deficiențe au fost amplificate de repercusiunile din partea Rusiei. În asemenea condiții țara noastră a fost pusă în situația de a-și reorienta exporturile spre alte piețe, de a identifica și stabili relații cu noi parteneri comerciali, de a-și îmbunătăți climatul de afaceri pentru a deveni mai atractivă pentru investitori, să elimine barierele tehnice în calea comerțului și, ce a devenit deosebit de important, să se ajusteze la standardele de calitate ale UE. Acțiunile ce au urmat au condus la restructurarea exporturilor și importurilor Republicii Moldova.

Comerțul exterior include comerțul cu mărfuri și servicii. Analiză tendințelor generale în evoluția *comerțului exterior* în perioada 2000-2017⁴⁹ scoate în evidență faptul, că volumul exportului în această perioadă a crescut de 5,1 ori, iar în anii 2015-2017 – cu 18,6%, înregistrând 2425,1 mil. dolari SUA în a. 2017 (Figura 1). De menționat că în a. 2015, exportul s-a micșorat substanțial în raport cu a. 2014 – cu 15,9%, constituind 1966,8 mil. dolari SUA. Declinul

⁴⁸ Popa, A. ZLSAC între Moldova și UE după un an de implementare. Sinteză politică. Expert-Grup. https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/download/1463_d7e7678c5808dd164e07f23bd30d9c2a

⁴⁹ Biroul Național de Statistică. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5908>

volumului exporturilor a fost generat de problemele care au marcat această perioadă, dar și de situația economică a țărilor UE și celor din Parteneriatul Estic, ce a condus la micșorarea cererii externe. În plus situația s-a agravat și datorită interdicțiilor din partea Federației Ruse pentru anumite produse din Moldova, din UE, țările din cadrul Politicii Europene de Vecinătate, acestea fiind impuse să își reducă importurile, inclusiv din Moldova, din motivul deficiențelor la exportarea produselor proprii.

În ceea ce privește *importul de mărfuri* acesta a crescut în anii 2000-2017 de 6,2 ori, atestând un ritm mai mare comparativ cu creșterea exportului. Valoarea importului a alcătuit 4831,4 mil dolari SUA în a.2017. În perioada implementării ALSAC (2015-2017) s-a atestat o creștere a importului cu 21,1% (iar în 2017 în comparație cu 2014 o reducere a acestui indicator cu 9,1%).

Depășirea substanțială a exportului cu importuri a facilitat constatarea valorii negative a balanței comerciale în Republica Moldova pe parcursul unei perioade lungi de timp, acest indicator crescând ca valoare de la 304,9 mil. lei în a.2000 până la 2406,3 mil.lei în a. 2017 (Figura 1). Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi a variat în această perioadă de la 60,7% în a. 2000 la 50,8% în a. 2016 și 50,2% în a. 2017, înregistrând o valoare de în 2406,3 mil.lei în anul trecut. O asemenea situație atestă existența anumitor deficiențe în domeniul comerțului exterior, inclusiv a celor de ordin de competitivitate și calitate a produselor autohtone, complexitatea penetrării pe noi piețe, atractivitatea redusă a economiei pentru investiții externe, bariere în dinamizarea comerțului exterior ș.a. Pentru a fi competitivi, agenții economici trebuie să se ajusteze la cerințele pieței externe privind calitatea produselor, să investească în echipament, tehnologii de fabricare moderne.

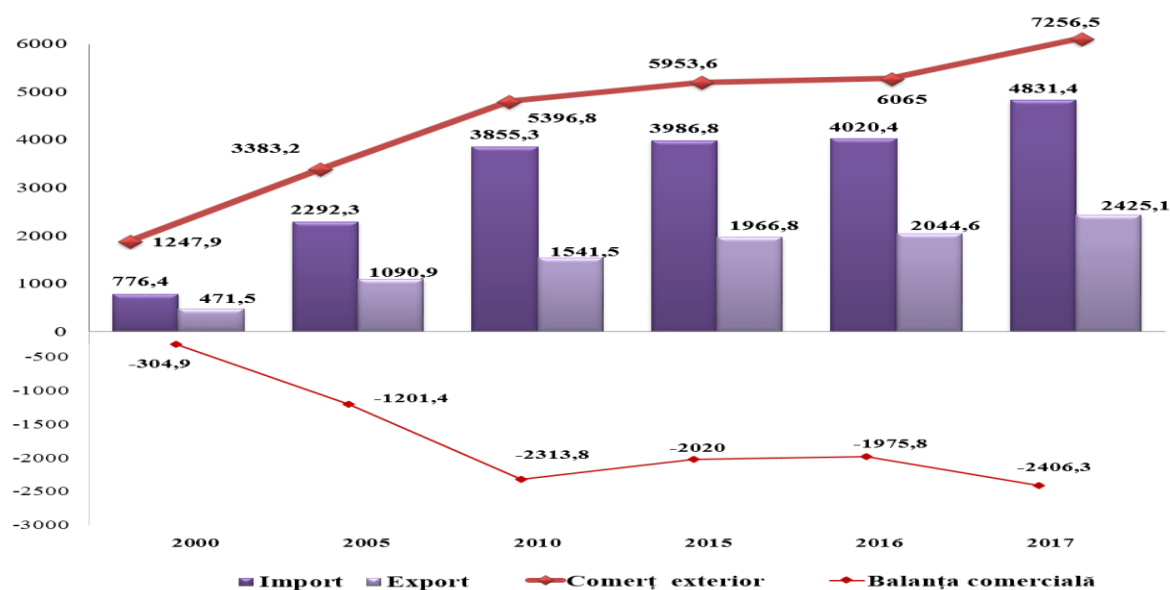

Figura 5. Evoluția comerțului exterior cu mărfuri

Sursa: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5908>

Un aspect important al analizei exporturilor vizează structura exporturilor bunurilor în funcție de origine. Astfel, conform BNM⁵⁰, în a. 2017 *exporturile de mărfuri autohtone* au constituit 1640,7 mil. dolari SUA sau 67,7%, fiind în creștere cu 21,5% în comparație cu anul precedent, ce poate fi apreciat drept o tendință benefică. *Reexporturile de mărfuri străine* au alcătuit 784,4 mil. dolari SUA (32,3% din total exporturi) în anul 2017, fiind în creștere cu 13,1% în raport cu anul 2016. De menționat că exporturile de mărfuri autohtone au contribuit cu 14,2% la majorarea exporturilor în general.

Tendențele în domeniul comerțului exterior din ultimii ani, în special după intrarea în vigoare a ALSAC au contribuit la modificarea structurii acestuia pe **regiuni și grupe de țări**. Analiza exportului Republicii Moldova în aspect geografic constată că implementarea ALSAC a contribuit la restructurarea semnificativă a exporturilor și importurilor Republicii Moldova (Figura 2). Astfel dacă în a. 2000 ponderea dominantă în structura exporturilor revenea țărilor CSI (58,5%), iar țările Uniunii Europene ocupau doar 35,1%, apoi în a. 2017 țările UE au înregistrat deja 65,8%, în timp ce țările CSI au avut doar 19,1% din exporturile Moldovei. Totodată a crescut ponderea exporturilor spre alte regiuni și destinații decât CSI și UE, aceasta crescând de la 6,4% la 15,1% în perioada menționată. Această tendință poate fi apreciată drept una pozitivă deoarece marchează diversificarea piețelor externe de desfacere.

Analiza importurilor de mărfuri pe regiuni geografice și surse de proveniență constată (Figura 2), la fel, ca și în cazul exporturilor, o modificare vădită a structurii importurilor în ultimii ani. Astfel dacă în 2010 din țările UE se importau în Moldova 53,5% din totalul de importuri, iar din țările CSI – 33,4%, apoi în a. 2017 ponderea castor surse de import a alcătuit respectiv 49,4% și 25,6%. De remarcat că importul din alte țări, cu excepția celor din UE și CSI, a crescut de la 13,1% în a. 2010 la 25,3% în a. 2017, ceea ce poate fi apreciată drept o tendință favorabilă în aspect de diversificare a ofertei de mărfuri pe piața internă.

Creșterea exporturilor a înregistrat ritmuri mai mari pe dimensiunea țărilor UE în comparație cu alte destinații. Astfel în anul 2017 exporturile Republicii Moldova au crescut cu 18,6% în timp ce exporturile spre UE - cu 19,9% (pentru comparație: spre țările CSI – cu 11,8%, celelalte țări – 22,4%). Totodată potrivit gradului de influență al grupelor de țări la creșterea sau scăderea exporturilor, țările UE (UE-28) au înregistrat în 2017 contribuție majoră - 12,96%, pe când țările CSI doar 2,38%, iar celelalte țări ale lumii – 3,27%.

⁵⁰ Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în anul 2017. Biroul național de Statistică. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5908>

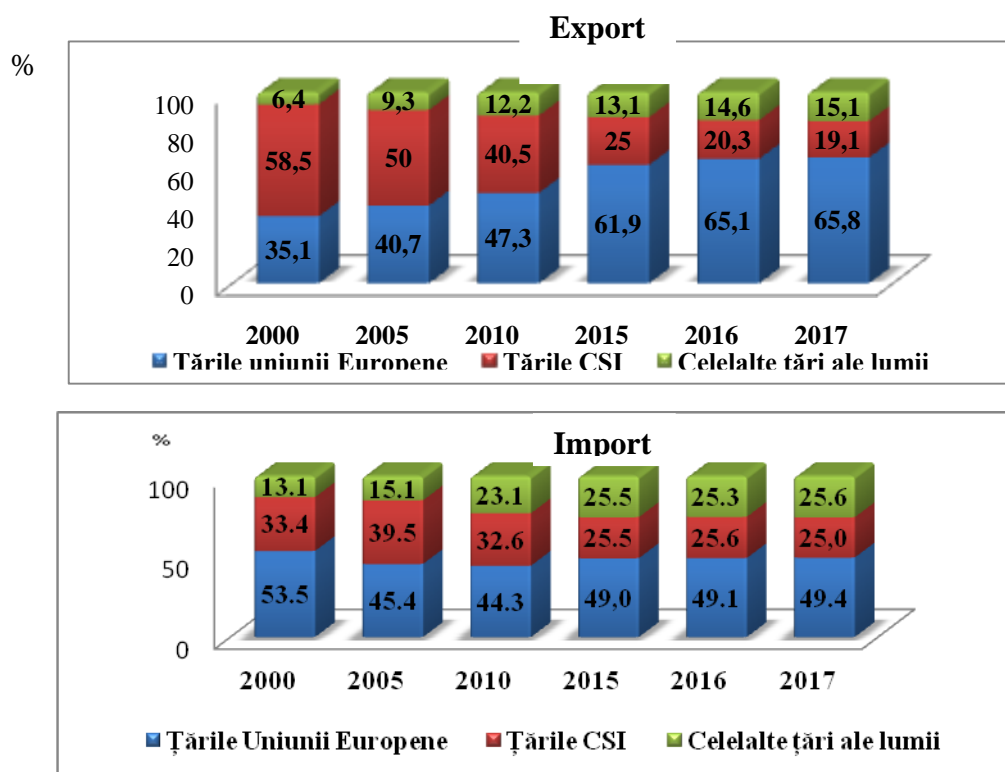

Figura 6. Structura exporturilor și importurilor pe grupe de țări.

Sursa: Biroul Național de Statistică.

<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5908>

Astfel UE a devenit principalul partener comercial al Republicii Moldova, iar dezvoltarea relațiilor comerciale cu acest partener strategic va dinamiza dezvoltarea economică a Moldovei.

Evoluția relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană

Analiza retrospectivă a schimburilor comerciale dintre Republica Moldova și țările UE demonstrează că acestea au cunoscut doar tendințe pozitive pe parcursul anilor. În anii 90 când Republica Moldova beneficia doar de GSP (Generalized System of Preferences) și apoi GSP+ (The Generalised System of Preferences Plus) schimburile comerciale cu UE constituiau cca 25-30% din comerțul exterior al Republicii Moldova. Pe măsura extinderii preferințelor comerciale, dezvoltării bazei juridice care reglementează politicile comerciale, alinierii Republicii Moldova la sistemul de valori și norme ale OMC, extinderii suportului financiar oferit de partenerii de dezvoltare dar și țările europene, ponderea comerțului cu țările UE este în creștere.

Cu toate acestea, trebuie de conștientizat că cea mai mare parte a avantajelor tarifare obținute de Republica Moldova de la UE au fost în cadrul regimului tarifar unilateral Preferințe Comerciale Autonome (ATP - Autonomous Trade Preferences). Acest regim preferențial a fost aplicat de UE începând cu anul 2008 și până în anul 2015. În baza ATP dar și în pofida restricțiilor comerciale aplicate de Federația Rusă (anul 2006 și apoi în 2014), Republica Moldova a reușit să-și îmbunătățească structura balanței comerciale și să majoreze fluxurile

comerciale cu țările europene. Astfel, s-au pus bazele unui proces de reorientare a exporturilor de pe piețe tradiționale ale CSI spre piața UE și alte țări din regiune. În baza ATP ponderea schimburilor comerciale cu UE atât pe exporturi, cât și pe importuri a crescut până la 48% din totalul comerțului exterior.

Semnarea și aplicarea AA/ALSAC începând cu 1 septembrie 2014, nu a venit cu o liberalizarea esențială a tarifelor (excepție fiind produsele contingentate care cad sub incidența prețurilor de intrare și a mecanismului contra eludării), care ar fi dus la o ulterioară ”explozie” a exporturilor. Pe de altă parte, valorificarea tuturor avantajelor comerciale obținute pe parcurs (GSP, ATP și ulterior ALSAC) a devenit posibilă odată cu extinderea angajamentelor nu doar în profil tarifar, ci pe toate componentele netarifare ale ALSAC.

Astfel se poate conchide că ALSAC a constituit un factor deosebit de important în dinamizarea relațiilor economice dintre Republica Moldova și UE. După câteva extinderi succesive a regimurilor comerciale pe care le-a avut Moldova cu UE (sistemul general de preferințe comerciale – GSP, care în 2006 a fost extins la GSP+, urmat de preferințele comerciale autonome ATP din 2008, s-a trecut la un nou nivel al cooperării economice: crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ALSAC). Zona de Liber Schimb implică eliminarea mutuală a barierelor din calea comerțului bilateral. Realizarea obiectivelor ALSAC atestă cele mai multe rezultate. Analiza calitativă atestă un progres mai sporit față de alte sectoare ale AA RM-UE, confirmat și de cea mai înaltă rată statistică de realizare a acestora de peste 70%. Totuși, liberalizarea comerțului cu UE, precum consideră experții⁵¹, trebuie să se producă treptat, pentru a permite companiilor din Moldova să se ajusteze la noile realități economice.

Beneficierea de regimurile comerciale menționate a condus la tendințe benefice în comerțul exterior cu mărfuri al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană (Figura 7).

În anul 2017, exporturile de mărfuri destinate **țărilor UE** (UE-28) au constituit 1596,9 mil. dolari SUA, fiind în creștere de 2,2 ori față de anul 2010 (exportul către UE a. 2010 au valorat 728,9 mil. dolari) și cu 28,2% față de a. 2014. Exporturile de mărfuri destinate **țărilor CSI** au alcătuit 462,9 mil. dolari SUA în anul trecut, fiind în descreștere cu 25,8% comparativ cu anul 2010 (624 mil. dolari) și cu 42,0% față de a. 2014, aceste țări au fost prezente în exporturile Moldovei cu o pondere doar de 19,1% în a. 2017 (în anul 2010 – 40,5%).

Conform datelor statistice ale BNM, **importurile de mărfuri din țările Uniunii Europene** (UE-28) au înregistrat 2389,1 mil. dolari SUA în a. 2017 (cu 21,1% mai mult față de anul 2016), iar cele din **țările CSI** au avut o valoare de 1206,1 mil. dolari SUA (cu 17,4% mai mare decât în anul 2016).

⁵¹ Fala, A. Evoluția comerțului cu bunuri dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în primii ani de funcționare a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Ch., 2017.

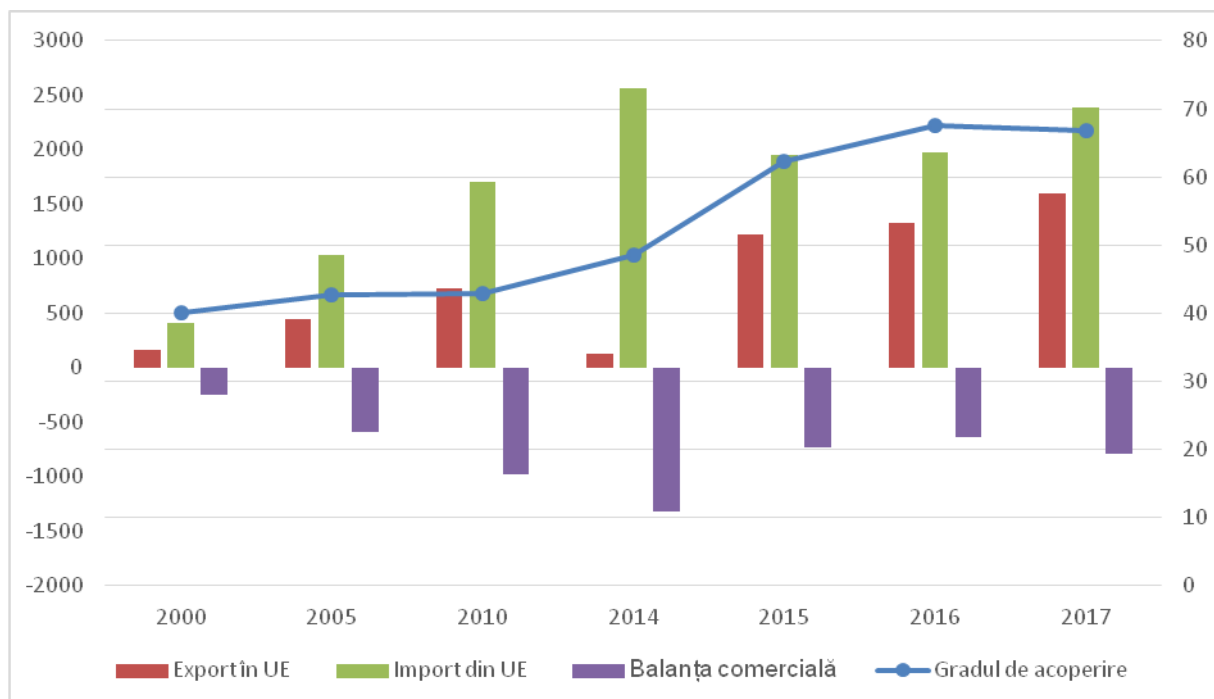

Figura 7. Comerțul exterior cu mărfuri dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană

Sursa: Biroul Național de Statistică. <http://www.statistica.md>

Balanța comercială a comerțului cu Uniunea Europeană a înscris în a. 2017 valoarea negativă de 792,2 mil dolari (în a. 2014, anul intrării în vigoare a ALSAC, balanța comercială a constituit (-1321,7 mil. dolari). Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi în comerțul cu UE atestă o tendință de creștere consecventă de la 40,0% în a. 2000 până la 66,8% în a. 2017, înregistrând cea mai mare valoare în comparație cu alte țări (CSI -35,4%, alte țări – 34,5%).

Asupra acestor tendințe în domeniul evoluției comerțului exterior un impact deosebit a avut *implementarea pe parcursul ultimilor ani a ALSAC*. În perioada septembrie 2014 - iunie 2016 ALSAC a avut un caracter provizoriu, iar din iulie 2016 deja a intrat în forță deplină. Evoluția exporturilor moldave pe piața comunitară sub impactul diferitor regimuri comerciale remarcă tendința stabilă de creștere a exporturilor către UE (Figura 8).

Evaluarea impactului implementării ALSAC asupra exporturilor și importurilor de bunuri în comerțul cu UE (Tabelul 1) constată că în primul an, după intrarea în vigoare a ALSAC, exporturile destinate pieței comunitare s-au redus cu 2,3%, ulterior, însă, au fost înregistrate creșteri, cea mai semnificativă fiind în a. 2017 (cu 28,2% în raport cu a. 2014). În ceea ce privește importul din UE, acesta a scăzut substanțial în a. 2015-2016 (cu peste 23%), iar în a. 2017 s-a majorat cu 7,0% față de a. 2014. Asemenea tendințe denotă despre ajustarea Republicii Moldova la cerințele UE pentru extinderea accesului produselor moldovenești pe piața europeană.

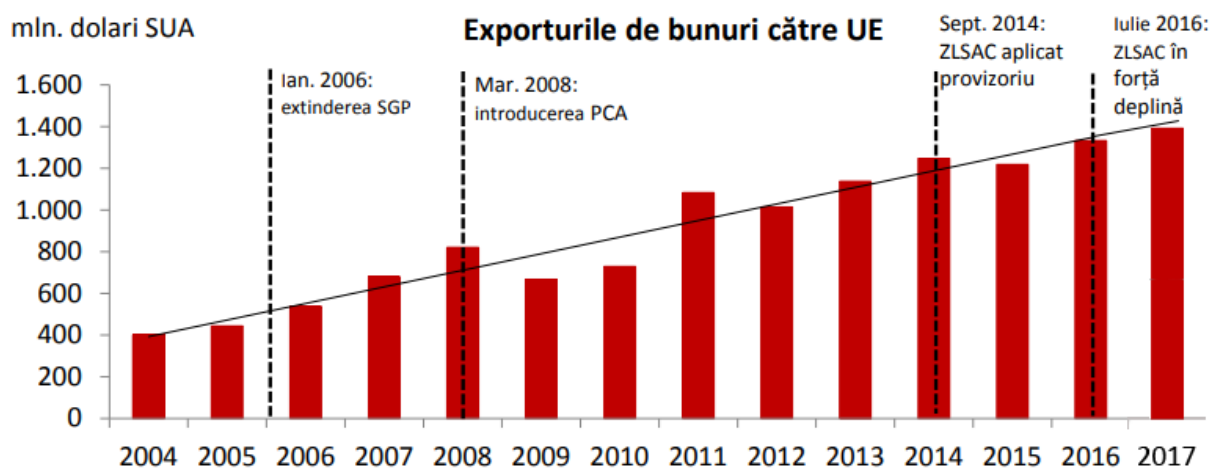

Figura 8. Exportul de bunuri către Uniunea Europeană și impactul regimurilor/ politicilor comerciale

Sursa: ajustat și calculat în baza: <http://www.statistica.md>

Exporturile Republicii Moldova și impactul ZLSAC.

<http://ALSAC.md/uploads/0/images/large/pb-01-2017-ro.pdf>

Tabelul 7. Comerțul exterior cu bunuri cu UE și impactul implementării ALSAC

Anii	Export către UE, mil.dolari	Modificare în raport cu a.2014, %	Import din UE, mil.dolari	Modificare în raport cu a.2014, %
2014 Semnarea ALSAC	1246,0	...	2567,7	...
2015 Primul an de implementare	1217,6	-2,3	1954,2	-23,9
2016 Al doilea an de implementare	1331,9	6,9	1973,7	-23,1
2017 Al treilea an de implementare	1596,9	28,2	2389,1	7,0

Analiza exporturilor pe țări remarcă faptul că conform datelor Biroului Național de Statistică⁵², în ultimii ani au intervenit modificări esențiale în destinațiile principale ale produselor din Moldova (Figura 4), aceste modificări fiind amplificate odată cu semnarea și implementarea ALSAC.

⁵² Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în anul 2017.
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5908>

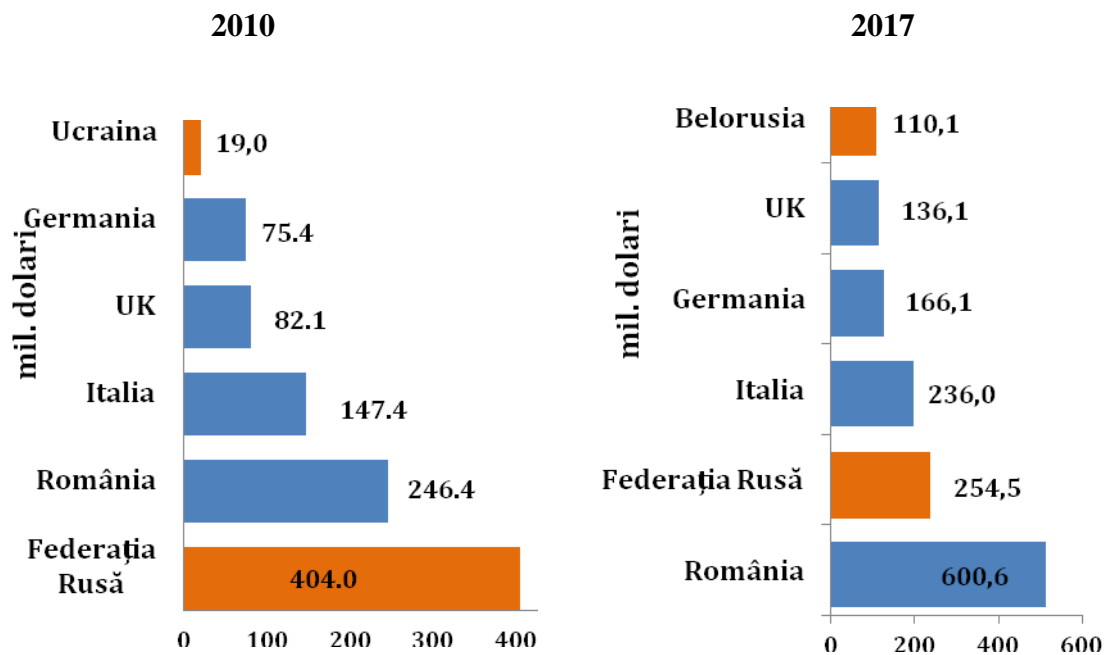

Figura 9. Principalele destinații ale exporturilor produselor moldovenești
 Sursa: Biroul Național de Statistică. www.statistica.md

Analiza principalelor *destinații ale exporturilor autohtone*, din perspectiva partenerilor comerciali la nivel de țară, scoate în evidență faptul că pînă în 2010, în top 5 destinații se aflau Federația Rusă (26,2%), România (16,0%), Italia (9,6%), Ucraina (5,9%), Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (5,3%). Actualmente acest clasament s-a modificat și se prezintă în modul următor: România (25,1%), Federația Rusă (10,5%), Italia (9,7%), Germania (6,9%), Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (5,6%). În a.2016 în comparație cu a. 2010 exporturilor către România au crescut de 2,8 ori, UK cu 39,2%, Italia cu 34,2%, Germania cu 68%. În același timp se remarcă micșorarea exportului către Federația Rusă - cu 42,3% în perioadă de referință.

Structura geografică a *exporturilor către țările membre UE* nu s-a modificat esențial în ultimii ani (Figura 5). Principale destinații rămân a fi aceleași. Astfel, exporturile spre UE au o diversificare geografică redusă, ce confirmă gradul înalt de concentrare. În 2014 90,3% din exporturile Moldovei au fost direcționate doar spre 6 țări: România, Italia, Germania, UK, Polonia, Bulgaria, în 2017 ponderea lor în exporturile țării s-a redus pînă la 81,6%.

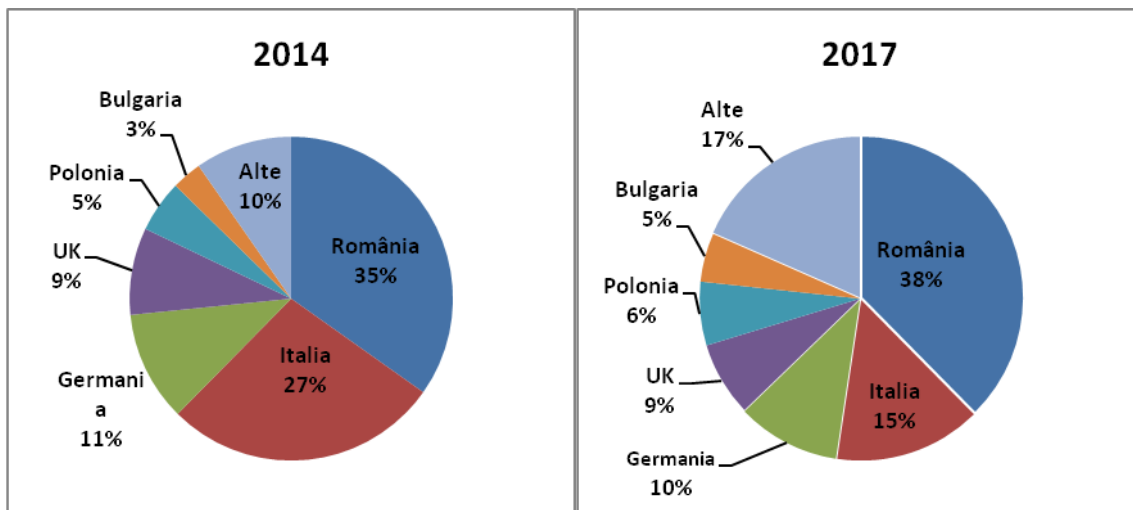

Figura 10. Destinațiile principale ale exporturilor Republicii Moldova
Sursa: Biroul Național de Statistică. www.statistica.md

Cu referință la concentrarea pieței în cadrul comerțului exterior al Moldovei, în general, necesită menționat faptul că, conform Anuarului statistic de comerț internațional⁵³, Indicele Herfindahl-Hirschmann (IHH)⁵⁴ a atestat în 2016 pe dimensiunea importuri 0,075, iar pe cea de exporturi – 0,102 (Figura 6), situându-se în zona concentrării slabe și medii a pieței. Pentru comparație (în țările-partenere principale): în Romania acest indice a constituit respectiv 0,077 și 0,078, în Germania - 0,045 și 0,043, Federația Rusă - 0,072 și 0,042.

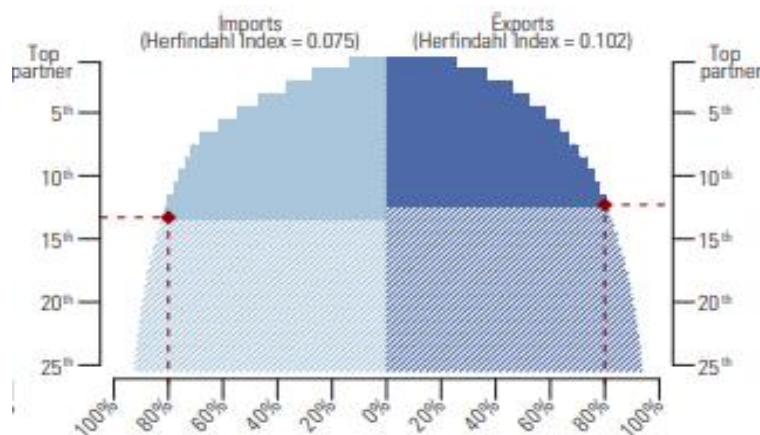

Figura 11. Concentrarea comerțului cu mărfuri conform indicelui Herfindahl-Hirschmann
Sursa: <https://comtrade.un.org/pb/downloads/2016/VolII2016.pdf>

⁵³ International Trade Statistic Yearbook 2016. Volume I. UN. New York, 2017. P. 315.

<https://comtrade.un.org/pb/downloads/2016/VolII2016.pdf>

⁵⁴ IHH reflectă gradul de concentrare a pieței (a puterii de piață sau a concurenței dintre întreprinderi). Cu cât IHH-ul unei piețe date este mai ridicat, cu atât mai mult este concentrată producția într-un număr mic de întreprinderi. În general, când IHH-ul este inferior cifrei 1000 (0,1), concentrarea pieței este considerată slabă; când indicele este cuprins între 1000 și 1800 (0,1-0,18), concentrarea pieței este considerată medie, iar când IHH-ul este superior cifrei 1800 (0,18), aceasta este considerată înaltă.

http://www.euroavocatura.ro/dictionar/335196/Indicele_Herfindahl-Hirschmann_IHH_

În prezent, conform informațiilor statistice din a.2017, cel mai important partener pe dimensiunea export este România, în care țara noastră exportă circa 37,6% din volumul integral de **exportat în statele UE** și 24,8% din volumul total al exporturilor. Pe următoarele locuri din cadrul membrilor UE s-au plasat Italia (9,7%), Germania (6,8% din total export), apoi Marea Britanie (5,6%). Din statele-**membre ale CSI**, liderul principal în export este Federația Rusă, spre această destinație sunt orientate 55,0% din volumul exporturilor către CSI, însă ponderea acestei țări în volumul total al exportului constituie doar 10,5%.

Astfel, urmare a șocurilor comerciale și introducerii multiplelor bariere în calea comerțului, se atestă tendința reorientării exporturilor moldave către piețe ce oferă mai multă stabilitate și respectarea angajamentelor asumate.

Extinderea piețelor de desfacere externe au generat schimbări și în structura produselor exportate (Tabelul 2). Astfel, dacă în a. 2010 prioritar pentru export au fost gipsul, anhidrit, isopul; grâul și meslinul; merele, perele și gutuile proaspete, apoi în a.2016 deja în topul produselor exportate s-au situat firele cabluri; semințele de floarea soarelui; vinurile. Având în vedere că firele cabluri nu sunt articole specifice sau tradiționale economiei țării noastre și s-au dezvoltat în Moldova datorită investițiilor externe, acestea fiind destinate din start exportului, putem conchide că din cadrul produselor tradiționale autohtone primatul revine **semințelor de floarea soarelui**.

Tabelul 8. Top 10 produse exportate în a. 2010 și 2016 din Republica Moldova

Principalele produse exportate în a. 2010		Principalele produse exportate în a. 2016	
1.	Ghips, anhidrit și ipsos	1.	Fire cabluri și alte conductoare electrice izolate
2.	Grâu și meslin	2.	Semințe de floarea-soarelui
3.	Mere, pere și gutui proaspete	3.	Vinuri din struguri proaspeți, musturi
4.	Orz	4.	Grâu și meslin
5.	Deșeuri și resturi din fontă, fier sau de oțel	5.	Scaune, chiar transformabile în paturi
6.	Porumb	6.	Fructe cu coajă, proaspete sau uscate
7.	Ulei de semințe de floarea-soarelui	7.	Ulei de semințe de floarea-soarelui
8.	Semințe de rapiță	8.	Medicamente
9.	Caise, cireșe și vișine	9.	Porumb
10.	Turte și alte reziduuri solide	10.	Alcool etilic nedenaturat

Sursa: www.statistica.md

Conform Anuarului statistic de comerț internațional⁵⁵, în a.2016 ponderea semințelor de floarea soarelui în exportul de bunuri a constituit 8,7%, fiind în creștere în raport cu anii precedenți (în 2015 acest indicator a alcătuit – 7,3%, în 2014 – 4,5%). Acest produs s-a situat și se menține pe locul doi în top 10 produse exportate din țara noastră.

Precum arată rezultatele unei cercetări recente⁵⁶, în anul 2016, importurile totale de semințe de floarea soarelui în Europa au constituit 3,2 mil. de tone (1,4 miliarde de euro). Începând cu anul 2012, volumul importului acestui produs a crescut în medie cu 4,2% anual, însă în expresie valorică a rămas la același nivel.

Țările regiunii Mării Negre au devenit furnizori importanți de semințe de floarea soarelui pentru Europa. **Republica Moldova a deținut 6,9% din totalul importurilor europene de semințe de floarea soarelui** în 2016 (218 mii tone), atestând o creștere medie anuală de 54% (în expresie natural) în anii 2012-2016. În perioada de referință importurile din Moldova a acestui produs au înregistrat o majorare de 5,5 ori. Un concurent important la acest capitol devine Argentina, care a înregistrat un salt impresionant în exportul de semințe de floarea soarelui către UE – de 15,6 ori în 2016 în raport cu 2015. Totuși Republica Moldova înscrie un trend consecvent stabil de creștere, depășind de 2 ori și mai mult alți exportatori pe piața UE (Figura 12).

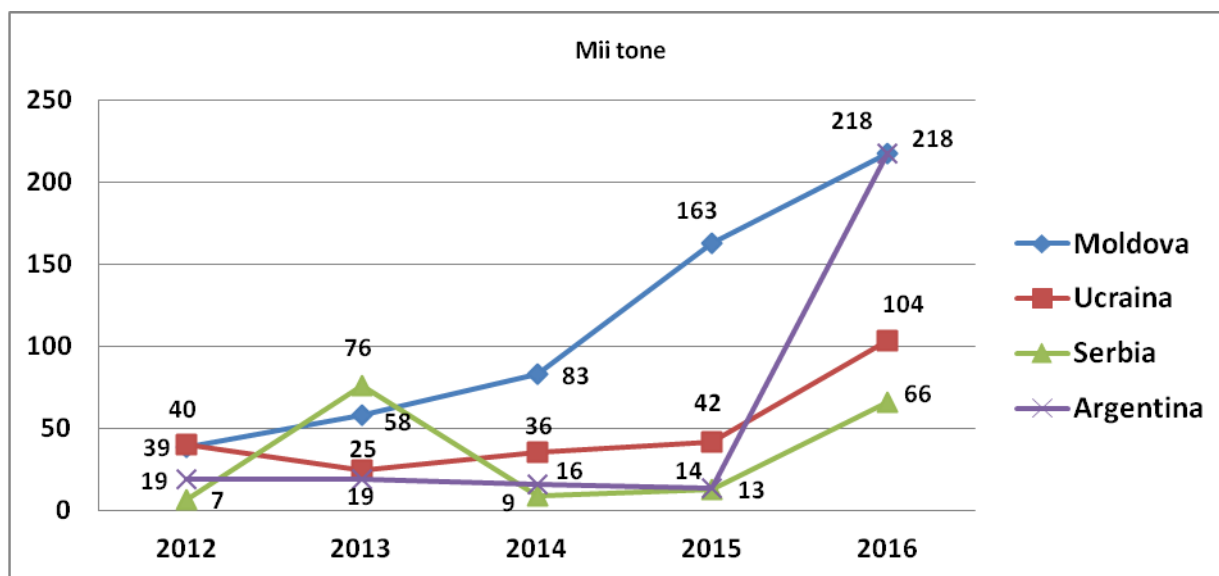

Figura 12. Cei mai importanți furnizori de semințe de floarea soarelui pe piața UE

Sursa: Eurostat, 2017. Exporting sunflower seeds to Europe <https://www.cbi.eu/market-information/oilseeds/sunflower-seeds/europe/#>

La nivel mondial, unul din cei mai semnificativi importatori de semințe de floarea soarelui este Turcia, care în 2013 a importat 711 mii tone (14,6% din importul mondial), iar în 2011 – 906 mi

⁵⁵ International Trade Statistic Yearbook 2016. Volume I. UN. New York, 2017. P. 315. <https://comtrade.un.org/pb/downloads/2016/VolI2016.pdf>

⁵⁶ Exporting sunflower seeds to Europe. <https://www.cbi.eu/market-information/oilseeds/sunflower-seeds/europe/>

i tone. În structura importului acestui produs în Turcia Moldovei i-a revenit 28,3%⁵⁷. Utilizarea semințelor de floarea soarelui în țările UE variază de la consum direct (Spania), la consum industrial, preponderant industria de panificație, de extragere a uleiului (Germania, Olanda ș.a.).

În contextul celor expuse, necesită menționat faptul că acest produs a devenit unul strategic în exporturile Republicii Moldova, de aceea necesită eforturi conjugate din partea autorităților și companiilor producătoare și exportatoare pentru a menține poziția de lider în domeniu.

Cel mai mult de pe urma implementării ALSAC au beneficiat produsele agroalimentare pe care s-a fost făcut miza inițială. Exportul acestora a înregistrat o majorare în termeni valorici de circa 30% în perioada de referință, reușind să compenseze într-o anumită măsură pierderea pieței CSI. Totodată, în anul 2018, în termeni cantitativi, s-a înregistrat o creștere de peste 70% a exporturilor de produse agroalimentare spre UE.

Topul celor mai dinamice *exporturi de produse agroalimentare* este reprezentat de produsele contingentate care cad sub incidența mecanismului contra eludării, unde urmărim o valorificare superioară a contingentelor alocate (grâu, porumb, orz, zahăr), fapt ce indică asupra unui potențial de export superior nivelelor negociate. Este de remarcat și evoluția spectaculoasă a exportului de produse care se includ în categoria cerealelor procesate (alcool etilic), vinului, dar și a mierii de albini, unicul produs autohton de origine animalieră pasibil exportului în UE. Din produsele agricole supuse contingentării și care sunt scutite de aplicarea prețurilor de intrare, au fost utilizate practic în totalitate cotele pentru struguri și prune. Însă, contingentul pentru mere rămâne nevalorificat și relansarea negocierilor la acest subiect este strict necesar.

Evoluția exporturilor de produse agroalimentare în UE de regulă este strict dependentă de condițiile climaterice și preferințele comerciale aplicate de alte țări față de produsele moldovenești. Practica aplicării restricțiilor tarifare și netarifare pe plan internațional, în special războiul comercial dintre UE și Federația Rusă, a condiționat reducerea prețurilor la produsele agroalimentare pe plan regional și o competiție acerbă pe piețe terțe între produsele autohtone și cele europene subvenționate. Chiar și în aceste condiții exporturile acestor produse către UE au înregistrat o majorare în termeni valorici de circa 25% în perioada 2014-2017, reușind să compenseze într-o oarecare măsură pierderea piețelor din est.

Din grupul *produselor agroalimentare*, principalele produse care au fost exportate către UE sunt: semințele de floarea soarelui cu o pondere de 25% în exporturile agroalimentare în UE, acestea fiind exportate în proporție de 44% în România și 32% în Marea Britanie. Exporturile de nuci dețin o pondere de 15% în exporturile de produse agroalimentare în UE, iar principalele destinații fiind Franța (37%), urmată de Austria și Germania, fiecare cu câte 14%. Uleiul de

⁵⁷Мировой рынок семян подсолнечника, подсолнечного масла и подсолнечного шрота в 2001-2014 гг. <http://ab-centre.ru/articles/mirovoy-rynok-semyan-podsolnechnika-podsolnechnogo-masla-i-podsolnechnogo-shrota-v-2001-2014-gg>

floarea soarelui, la rândul său ocupă o pondere de 10% în exporturile de produse agroalimentare destinate UE, fiind livrate în mare parte pe piețele din Spania (45%) și Italia (40%).

Astfel, cele mai dinamice exporturi au fost cele de semințe de floarea soarelui, care înregistrează majorări de peste 25% anual, în dependență de volumul producției fabricate și condițiile climaterice. Totodată, observăm că printre cele mai dinamice exporturi se regăsesc și unele aferente contingentelor tarifare, care cad sub incidența mecanismului contra eludării. De asemenea, este apreciazabilă evoluția exportului de vin (+18%), contingentul pentru care a fost anulat, dar și a exportului de miere naturală (+40%) – unul din puținele produse de origine animală admise spre export în UE.

Diferența majoră a ALSAC față de ATP ține de existența contingentelor tarifare pentru produsele agricole. Astfel, din cele șase produse pentru care sunt prevăzute contingente tarifare (scutite de plata prețurilor de intrare), au fost valorificate doar trei dintre ele. Contingentul tarifar pentru strugurii de masă și prune care constituie 10 mii tone este utilizat pe deplin la exportul de struguri și în mărime de $\frac{3}{4}$ pentru prune. Celelalte contingente nu sunt solicitate din lipsă de cerere și competitivitate redusă pe piața europeană.

În ceea ce privește exportul de produse agricole care cad sub incidența *mecanismului contra eludării*, putem observa o valorificare superioară contingentelor alocate, fapt ce indică asupra unui potențial de export superior nivelelor admise. Însă, spre deosebire de sistemul clasic de contingentare, acesta este mai mult unul convențional, fapt ce a permis depășirea prin coordonarea prealabilă a cantităților cu CE. Astfel că, în toți anii după aplicarea ALSAC, Republica Moldova a depășit cu mult contingentele stabilite pentru produsele cerealiere și anume: grâu în mărime 746%; porumb -154%, orz și zahăr în proporție de 111% și 177% respectiv.

Cât privește valorificarea *contingentelor alocate pentru produsele agricole procesate*, acestea înregistrează evoluții spectaculoase a exporturilor de produse cerealiere procesate, care au crescut de 6,7 ori. De fapt, evoluția dată a fost datorată exclusiv exporturilor de alcool etilic spre Germania odată cu sporirea facilităților de producere a unui agent economic autohton. Exporturi care anterior nu s-au înregistrat spre piața comunitară. Într-o proporție mai mică a fost valorificat și contingentul pentru porumb zaharat - 63%.

În ceea ce privește valorificarea contingentelor tarifare la exportul de fructe în UE în perioada 2014-2017, menționăm că valorificarea completă pentru unele produse nu a fost instantanee, ceea ce se explică prin necesitatea timpului pentru constituirea relațiilor comerciale cu partenerii europeni, însă deja la 3 ani de la implementarea AA RM-UE, sunt valorificate contingentele pentru un șir de produse, în special struguri, prune, grâu, orz, porumb, cereale prelucrate și zahăr.

Exporturile de produse non-agricole către UE au înregistrat o evoluție mai stabilă comparativ cu alte destinații. Totuși, exprimate în termeni cantitativi, acestea au înregistrat, la fel, creșteri majore de peste 65% din exporturile non-agricole în UE în perioada 2014-2017. Motivul de bază fiind corecția de preț datorită fluctuațiilor mondiale la resursele energetice și apariția noilor platforme industriale în zonele economice libere. Topul categoriile de produse non-agricole exportate în UE sunt produsele industriei automotivă (cablaje) și ușoare (îmbrăcăminte și încălțăminte). Dezvoltarea industriei ușoare a cunoscut o creștere robustă datorită implementării sistemului de cumulare a originii în regim preferențial cu Turcia (Acordul de comerț liber dintre Republica Moldova și Turcia a devenit operațional la 1 noiembrie 2016).

Printre principalele produse non-agricole care au fost exportate către UE în anii 2014-2017 firele și cablurile care dețin o pondere de peste 28% în exporturile non-agricole, fiind exportate în mărime de 92% în România. Acestea fiind urmate de exporturile de scaune (tapițerii auto) care dețin o pondere de 12% în exporturile de produse non-agricole în UE, iar principala destinație a acestora fiind Olanda și România cu ponderi de 79% și 19% respectiv. În continuare, în topul exporturilor non-agricole se regăsesc produsele din industria textilelor (îmbrăcăminte și încălțăminte). Necesită menționat faptul, că cele mai mari ritmuri de creștere a exporturilor pe piața europeană s-au înregistrat la exportul de scaune pentru autoturisme (+20%) și cabluri (+10%).

În esență aceste exporturi care constituie cca 40% din total reprezintă, de fapt, operațiuni de transformare a materiilor prime de import, reexportate ulterior pe piața comunitară.

În anul 2018 (ianuarie-iunie) s-a reușit un record istoric al exporturilor spre piața UE. Astfel, exporturile către UE au crescut comparativ cu aceeași perioadă a anului 2017 (+28%), înregistrând o pondere de 68,48% din totalul exporturilor Republicii Moldova. Pe unele capitole de produse, care sunt limitate prin mecanismul împotriva eludării (cereale prelucrate, porumb), au fost deja înregistrate depășiri ale limitelor stabilite în AA RM-UE/ALSAC. Se atestă majorarea ponderii exporturilor de mașini și echipamente, care a înregistrat o creștere de 60% comparativ cu aceeași perioadă a anului 2017, ajungând la 26% din totalul exporturilor Republicii Moldova în UE.

Totodată, este de menționat că nu s-a reușit promovarea exporturilor de produse alimentare de origine animalieră, precum produsele din carne, lactate și ouă, din cauza lipsei unui progres semnificativ în implementarea angajamentelor în domeniul măsurilor sanitare și fitosanitare.

În pofida multiplelor temeri și speculații în ceea ce privește invazia mărfurilor agroalimentare din UE, realitatea ne demonstrează contrariul. Astfel, importul produselor agroalimentare din UE, care direct concurează cu produsele autohtone, a înregistrat o scădere a acestora de 15% în perioada de aplicare a ALSAC și anume: băuturile alcoolice, cartofii, laptele

și produsele lactate, carnea și produsele din carne. Conform estimărilor, *cota parte a importurilor din țările UE care direct concurează cu produsele alimentare autohtone este de doar 7% din piața internă.*

În perioada de aplicare a ALSAC cele mai atractive grupe de mărfuri la import sunt cele contingentate. Astfel, se utilizează la maximum cotele la așa produse precum: carnea de porc (4 000 tone), pasăre (4 000 tone), produse lactate (1 000 tone) și zahăr (5 400 tone).

Importurile de produse non-agricole continuă să fie dominate de produsele petroliere. Deși în termeni valorici importul acestora s-a redus cu 25% în perioada 2014-2017, în termeni cantitativi s-a înregistrat o majorare pe fundalul micșorării prețurilor internaționale pentru categoriile date de produse. Cu toate acestea, începând cu anul 2018 se observă o evoluție ascendentă a prețurilor la produsele petroliere, care se vor regăsi și în statisticile oficiale. Între timp, diminuarea importurilor pentru un șir de produse se datorează descreșterii constante a reexporturilor pe piața Federației Ruse, inclusiv în contextul impunerii de către aceasta a restricțiilor față de importurile din UE.

Totodată, evoluțiile de creștere a unor importuri sunt determinate de programele investiționale ale sectorului privat sau ai partenerilor de dezvoltare care implementează unele programe de susținere a domeniului agrar din țară. Un factor determinant pentru majorarea importurilor de echipamente și tehnică agricolă ține de funcționalitatea și majorările de bugete pentru subvențiile în agricultură. În ultimii ani statul alocă cca un miliard de lei subvenții directe agriculturii pentru modernizarea factorilor de producție.

Astfel, atât structura, cât și evoluția principalelor importuri non-agricole denotă necesitățile industriei naționale, îndeosebi acelea specializate în executarea circuitelor electrice și industriei textile (fire izolate, sârmă din cupru, piese izolante, aparatură pentru racordare, țesături, articole din piele, etc.), dar și în contextul dezvoltării sectorului agricol (insecticide, tractoare, etc.).

Este de menționat că numărul companiilor care efectuează operațiuni comerciale cu țările UE este în creștere permanentă. Astfel, conform datelor Biroului Național de Statistică, peste 1800 de companii autohtone efectuează operațiuni de export în UE, ceea ce constituie peste 70% din numărul total de companii exportatoare. Astfel, topul țărilor în care companiile autohtone realizează activități de export sunt: România (1052), Germania (280), Italia (237), Polonia (221) și Bulgaria (148).

Mai mult ca atât, în Republica Moldova sunt înregistrate cca 6000 întreprinderi active cu investiții străine provenite din țările UE, majoritatea fiind din România și Italia. Valoarea investițiilor în capitalul social al întreprinderilor cu capital european constituie circa 10,1 miliarde de lei. În topul celor mai mari investitori se numără Olanda – 2,39 mild. lei, Italia – 1,73 mild. lei, Cipru – 1,67 mild. lei, România – 1,3 mild. lei, și Germania – 691 mil. lei.

Mai mult ca atât, se diversifică asortimentul produselor exportate. Dacă, în regimul ATP din Republica Moldova se exportau produse din 700 de grupe de mărfuri, în prezent se exportă mărfuri de peste 2500 poziții tarifare.

Prin urmare, în pofida existenței unui șir de constrângeri, se atestă un impact pozitiv al ALSAC asupra fluxurilor comerciale înregistrate de către Republica Moldova în raport cu UE, ceea ce demonstrează oportunitatea acestuia și necesitatea trecerii la al următor nivel de integrare. Este însă cert faptul, că oportunitățile oferite de acest acord rămân a fi nevalorificate integral. Rezervele majore vin din sectorul zootehnic, care poate contribui la etapele inițiale cu o majorare a exporturilor de peste 15% anual. Este strict necesar de a avansa în realizarea procedurilor pentru obținerea dreptului de export de produse compuse, ouă de pasăre, înghețată și carne în stare refrigerată pe piața comunitară. Consolidarea eforturilor instituționale în implementarea tuturor angajamentelor asumate este o prerogativă importantă în parcursul de integrare în circuitul economic comunitar.

Un rol important în dezvoltarea comerțului exterior al Republicii Moldova revine *sectorului de servicii*, care se manifestă în două dimensiuni: ocuparea forței de muncă și crearea valorii adăugate sporite. În țările dezvoltate sectorul serviciilor reprezintă aproximativ 40% din forța de muncă angajată și peste 50% din valoarea adăugată (Tabelul 9). În aceste țări, exporturile de servicii dețin o pondere substanțială în PIB, în mediu, în jur de 10%. La nivel mondial, serviciile reprezintă peste 20% din comerțul global. Cu toate acestea există un șir de servicii, care participă la toate etapele ciclului de producere a mărfurilor, dar care nu sunt reflectate în statistici.

Tabelul 9. Indicatori ai rolului economic al serviciilor în unele țări și regiuni

	Ponderea serviciilor în valoare adăugată brută, %	Ponderea serviciilor în totalul forței de muncă angajate, %	Ponderea exportului de servicii în PIB, %
UE-28	73,4	65,7	11,7
CSI	50,0	44,5	9,2
România	55,5	36,6	9,9
Republica Moldova	60,6	46,7	13,7
Ucraina	58,7	50,2	11,0
Georgia	57,2	32,2	17,9

Notă: sunt incluse atât servicii comerciale, cât și cele publice

Sursa: OMC

Rolul de bază al serviciilor este de a deservi și facilita tranzacțiile comerciale internaționale. După modul de prestare, comerțul cu servicii diferă de comerțul cu bunuri. Astfel,

spre deosebire de bunuri, există patru moduri de prestare a serviciilor: modul 1 - prestarea transfrontalieră de servicii, care nu necesită mișcarea fizică a clientului sau furnizorului în țara celuilalt; modul 2 –presupune deplasarea clienților pentru consumul de servicii în țara furnizorului (turism, servicii medicale oferite rezidenților străini); modul 3 - prezența comercială a prestatorului de servicii în țara furnizorului acestuia și modul 4 – mișcarea personalului ca persoane fizice sau în cadrul entităților juridice pentru prestarea serviciului în străinătate. O descriere mai amplă a acestui aspect se conține în studiile OMC, care a clasificat serviciile și a reglementat modul de prestare și formele de restricții posibile de aplicat în comerțul mondial al acestora.

Comerțul cu servicii este legat de circulația capitalului. Serviciile nu pot fi stocate, de aceea comerțul cu servicii, spre deosebire de cel cu bunuri, necesită, de multe ori, prezența comercială a prestatorului. Această prezență poate fi obținută prin investiții străine directe în străinătate. Barierele de orice natură care împiedică intrarea acestora afectează în mod negativ și direct comerțul cu servicii, implementarea tehnologiilor avansate dar și dezvoltarea de mai departe a țării.

Ponderea serviciilor în PIB al Republicii Moldova constituie cca 50% în termeni nominali. Economia națională este în mare măsură bazată pe servicii. În prezent, serviciile comerciale generează 50% din valoarea adăugată brută, o pondere de două ori mai mare decât la mijlocul anilor 90. În sectorul serviciilor este angajată mai mult de 30% din forța de muncă din Moldova, în comparație cu 20% la mijlocul anilor 1990. Creșterea comerțului cu servicii contribuie la creșterea anuală a PIB înregistrată în ultimii ani cu cca 2,5-2,7 puncte procentuale sau peste 60% din creșterea anuală a PIB. Mai mult ca atât, sectorul serviciilor din țară este mai competitiv pe piața externă, inclusiv cea europeană decât bunurile fabricate. Acest sector mai repede s-a adaptat la tendințele regionale și internaționale de liberalizare, demonstrând un grad mai sporit de flexibilitate și adaptare.

Forța de muncă în sectorul de servicii este mai productivă decât media pe economie. Productivitatea forței de muncă în sectorul serviciilor este cu 30% mai mare decât media pe economie și practic este comensurabilă cu cea din industrie. În conformitate cu datele Bancii Naționale a Moldovei, în ultimii ani, comerțul cu servicii al Republicii Moldova indică o evoluție ascendentă atât în expresie valorică, cât și ca tipuri de servicii prestate, unul dintre principalii parteneri fiind UE. De asemenea, a avut loc o diversificare geografică semnificativă a comerțului cu servicii. Astfel, comerțul cu servicii în domeniul transporturilor deține o pondere esențială, înregistrând o creștere anuală medie de cca 25% și avansând de la o balanță negativă în anul 2013 la peste 10 mil. dolari SUA în anul 2017.

Totodată, în perioada anilor 2014-2017, dar și în prima jumătate a anului 2018 au fost înregistrate creșteri substanțiale în domeniile comerțului cu servicii, precum: servicii de informatică și informaționale și serviciile de turism (peste 200%), precum și serviciile de asigurări.

AA RM-UE/ALSAC conține o anexă separată aferentă comerțului cu servicii și modului de liberalizare a acestora pentru fiecare țară UE în parte. De menționat, că politica de reglementare a comerțului cu servicii în UE nu este centralizată, dar ține de competența fiecărui stat în parte, ceea ce confirmă specificul și complexitatea acestui domeniu. Liberalizarea comerțului cu servicii intercalează cu politicile de reglementare a migrației la nivel european și național. Astfel, AA RM-UE/ALSAC conține din partea UE, dar și a țărilor europene în particular, un șir de derogări și rezerve, care fac acest domeniu mai puțin atractiv pentru businessul din Moldova.

Cu toate acestea, realizarea corespunzătoare a angajamentelor asumate va contribui la îmbunătățirea semnificativă a condițiilor pentru importul serviciilor în Republica Moldova. Însă nu trebuie de trecut cu vederea faptul că nivelul de protecție actual al UE este destul de redus pentru serviciile la care Republica Moldova demonstrează competitivitate sporită (transport rutier, servicii informatice, telecomunicații). Astfel, factorii esențiali care subminează poziția serviciilor moldovenești pe piața UE este alinierea companiilor naționale la măsurile de prudențialitate generale aplicate în țările UE.

Liberalizarea comerțului cu servicii dintre Republica Moldova și UE va avea un impact economic și social pozitiv. Impactul economic se va manifesta prin atragerea investițiilor și apariția unor noi servicii, adaptându-se astfel la solicitarea pieței interne și externe. Din punct de vedere social ține de reducerea costurilor la serviciile prestate populației, cu condiția creării unui mediu concurențial transparent și corect. Liberalizarea serviciilor financiare și comunicațiilor din țară au demonstrat acest lucru. În ultimii ani costurile aferente acestor servicii s-au redus considerabil.

În același timp, impactul liberalizării de către UE a comerțului cu servicii este foarte mic, chiar neglijabil, cu excepția sectorului de servicii de transport rutier de mărfuri. Restricțiile actuale impuse de UE în comerțul cu servicii sunt deja destul de reduse, iar AA RM-UE/ALSAC generează o liberalizare moderată a sectoarelor date. Competitivitatea exportului de servicii din Moldova poate fi sporită datorită unor investiții în creșterea calificării forței de muncă și productivității acesteia, dar și în infrastructuri sectoriale performante, comensurabile cu tendințele internaționale.

Pentru Republica Moldova comerțul cu servicii, în special din domeniile profesionale, tehnologiilor informaționale și transport, au o perspectivă de dezvoltare accelerată. Cu toate

aceste sunt necesare măsuri și instrumente de stimulare a dezvoltării acestora și pentru penetrarea lor pe piața internațională.

Provocări, bariere și perspective în dezvoltarea relațiilor comerciale cu UE

Rezultatele implementării ALSAC în primii ani de aplicare provizorie (2014-2016) au scos în evidență barierele existente în domeniu. În primul rând, aceasta se referă la valorificarea contingentelor tarifare pentru anumite produse⁵⁸ agricole. Astfel pentru struguri și prune contingentele tarifare au fost valorificate respectiv la nivel de 10 mii și 7534 tone din 10 mii de tone stabilite, în timp ce mere au fost exportate doar 74 de tone din 40 de mii disponibile, exportul de alte produse, precum suc de struguri, roșii, usturoi a fost absent. Produsele de origine animalieră la fel au nu au înregistrat progrese, rămânând la cota zero exportul de carne, produse lactate, ouă. Cotele stabilite au fost valorificate doar pentru produsele din grâu (exportul a depășit de peste 7 ori contingentul de 75 de mii de tone), cereale prelucrate (depășire de 6,6 ori), orz, porumb, zahăr⁵⁹. Nevalorificarea cotelor disponibile în baza mecanismului anti-circumvention în ceea ce privește produsele de origine animală se explică prin deficiențele în implementarea standardelor sanitare în domeniile responsabile de aceste produse.

În 2017 situația nu s-a schimbat substanțial. Valorificarea contingentelor tarifare în anul 2017 este prezentată în Tabelul 10. În perioada 1 ianuarie – 22 septembrie 2017 au fost valorificate pe deplin cotele stabilite doar pentru orz, făina și aglomerate sub forma de pelete (464%), cereale prelucrate (441%).

Astfel, oportunitățile oferite de ALSAC nu sunt utilizate în măsură deplină, iar cotele oferite pentru multe produse alimentare rămân a fi nevalorificate, cu excepția unor poziții tarifare cum ar fi porumbul, grâul, orzul, vinul. În același timp, unele produse, precum cele de origine animalieră, precum s/a menționat mai sus, nu pot fi exportate pe piața europeană din motivul neconformității calității acestor produse în raport cu exigențele pieței comunitare.

Un rol important, în acest context, revine sporirii competitivității produselor autohtone pentru a face față provocărilor pieței UE. Carențele de competitivitate a exporturilor derivă din lenta ajustare la standardele europene cu privire la calitatea produselor, deficiențele în ceea ce privește infrastructura calității, infrastructura de transport și logistică, presiunea politicii fiscale, politicile de suport mediului de afaceri.

⁵⁸ Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană. Raport alternativ de progres 2014-2016. Ch., 2017. <http://ALSAC.md/uploads/0/images/large/final-raport-alternativ-de-progres-aa-ipre-24-03-2017.pdf>

⁵⁹ Ministerul Economiei și Infrastructurii. http://mec.gov.md/sites/default/files/valorificarea_contingentelor_ian-dec.2016.docx

Tabelul 10. Valorificarea contingentelor tarifare în anul 2017**A. PRODUSE CARE FAC OBIECTUL UNUI MECANISM ÎMPOTRIVA ELUDĂRII**

Denumirea produsului	Valoare Contingent	Valorificare (tone) 22.09.2017	Completare (%)
Carne de porc	4500	0	0
Carne de pasăre	600	0	0
Produse Lactate	1700	0	0
Ouă în Coajă	7000	0	0
Ouă și albumine	400	0	0
Grâu, făina și aglomerate sub forma de pelete	75000	348 077	464
Orz, făina și aglomerate sub forma de pelete	70000	72 945	104
Porumb, făina și aglomerate sub forma de pelete	130000	94 228	72
Zaharuri	37400	31 700	85
Cereale prelucrate	2500	11 021	441
Țigarete	1000	0.016	0
Produse lactate prelucrate	500	0	0
Zahăr prelucrat	4200	1 014	24
Porumb zaharat	1500	403	27

B. PRODUSE SUPUSE SCUTIRII ANUALE DE TAXE PENTRU CONTINGENTELE TARIFARE

Denumirea produsului	Valoare Contingent	Valorificare (tone) 22.09.2017	Completare (%)
Tomate, în stare proaspătă sau refrigerată	2000	80	4
Usturoi în stare proaspătă sau refrigerată	220	0	0
Struguri de masă, proaspeți	10000	5 140	51
Mere, proaspete, altele decât mere pentru fabricarea băuturilor fermentate sau nefermentate, prezentate în vrac, de la 16 septembrie la 15 decembrie	40000	453	1
Prune, proaspete	10000	7 383	74
Suc de struguri, incl. must, nefermentat, cu o valoare brix de maximum 30	500	3.4	1

Sursa: <http://ALSAC.md/valorificarea-contingentelor-tarifare-pentru-anul-2017>

Ministerul Economiei și Infrastructurii. <http://mei.gov.md/ro/ALSAC>

Problemele cu care se confruntă mediul de afaceri și care afectează activitatea sectorului privat apar drept bariere principale în dinamizarea comerțului exterior, în special a exporturilor produselor moldave. Un studiu recent în acest domeniu⁶⁰ scoate în evidență aceste probleme și reformele inițiate în domeniu. Dintre acestea din urmă necesită menționată în primul rând reforma actelor permissive, care prevede reducerea actelor permissive până la 180, și instituirea la nivel național a “ghișeului electronic unic”, ce ar include toate actele permissive. Această este

⁶⁰ Principalele probleme ale mediului de afaceri care afectează dezvoltarea sectorului privat. http://ALSAC.md/uploads/0/images/large/rom_58f0ce97b8743.pdf

deja în curs de implementare, iar finalizarea ei se estimează că va avea un impact pozitiv semnificativ asupra mediului de afaceri, prin faptul că va contribui la eliminarea dublărilor cu alte acte și proceduri, reducerea numărului nejustificat de documente solicitate pentru obținerea actelor permise, asigurarea schimbului de informații dintre autorități și în interiorul acestora fără implicarea solicitantului.

O altă reformă vizează optimizarea controalelor de stat asupra activității de întreprinzător prin modificarea legislației în domeniu (Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător 131/2012⁶¹), care urmărește creșterea gradului de transparență și de previzibilitate a procedurilor de control, precum și deplasarea accentului de pe măsuri de sancționare pe cele de prevenire. Un rol aparte în cadrul acestor reforme și facilitării exporturilor și investițiilor în sectorul privat, revine ajustării cadrului fiscal și vama la prevederile Acordului de asociere RM-UE, inclusiv a ALSAC. Acțiunile în acest domeniu trebuie să se axeze pe menținerea cotelor favorabile de impozitare, îmbunătățirea administrării fiscale, facilitarea procedurilor privind scutirea de TVA a bunurilor importate, îmbunătățirea infrastructurii vămilor și a procedurilor vamale, extinderea aplicării declarației electronice asupra rezidenților zonelor economice libere, extinderea statutului de AEO (agent economic autorizat), reformarea procedurii de eliberare a certificatelor de origine, revizuirea procedurii de evaluare în vamă pentru a exclude penalizarea companiilor care beneficiază de reduceri de preț ș.a.

În scopul monitorizării respectării angajamentelor privind implementarea Acordului de asociere RM-UE și integrarea în piața unică europeană, Guvernul a aprobat în 2016 Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019⁶², care stabilește acțiuni concrete pe toate dimensiunile de aderare, inclusiv referitoare la Titlul V – comerț și aspecte legate de comerț (p.196-337). Acestea se referă la tratamentul național și accesul pe piață al mărfurilor, eliminarea barierelor tehnice în calea comerțului, standardizare, metrologie, acreditare și evaluarea conformității, măsurile sanitare și fitosanitare, asigurarea concurenței, ajutorul de stat, regimul vamal și facilitarea comerțului, comerțul cu servicii și comerțul electronic ș.a.

În acest sens, precum apreciază experții⁶³, în baza analizei progreselor înregistrate în implementarea ALSAC, urmează a fi intensificate acțiunile în următoarele domenii prioritare:

(1) în domeniul eliminării barierelor tehnice în calea comerțului:

⁶¹ Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 181-184 din 31.08.2012.

⁶² Cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019. Hotărârea Guvernului nr. 1472 din 30.12.2016. În Monitorul Oficial Nr. 103-108 din 31.03.2017.

⁶³ Raport alternativ de progres (2014-2016) – Acordul de Asociere Republica Moldova – UE. Institutul pentru politici publice și reforme europene. P. 63-64. <http://ALSAC.md/uploads/0/images/large/final-raport-alternativ-de-progres-aa-ipre-24-03-2017.pdf>

- a. implementarea reglementărilor naționale în domeniul standardizării, metrologiei, evaluării conformității și supravegherii pieței pentru produsele de origine industrială din Moldova care dispun de potențial de producere și export;
 - b. investiții în infrastructură calității pentru a putea testa conformitatea bunurilor industriale cu standardele UE preluate în Moldova, a asigura calitatea necesară a acestor testări prin intermediul laboratoarelor din Moldova;
 - c. adoptarea și implementarea Acordului de Evaluare a Conformității Produselor Industriale;
- (2) *în domeniul măsurilor sanitare și fitosanitare:*
- a. lansarea centrelor de control la punctele de trecere vamală;
 - b. transpunerea standardelor sanitare pentru produse cu potențial de export pentru Moldova;
 - c. obținerea dreptului de export pentru produsele de origine animală (ouă, lapte, carne), Implementarea sistemului de trasabilitate a animalelor;
 - d. funcționarea laboratoarelor de testare a calității și evaluarea conformității produselor de origine animală și vegetală;
- (3) *în domeniul concurenței și ajutorului de stat:*
- a. operarea modificărilor la cadrul legislativ pentru a asigura conformitatea cu Legea concurenței;
 - b. stabilirea mecanismului de evaluare ex-ante a proiectelor de acte legislative și normative din perspectiva concurenței și a ajutorului de stat;
 - c. analiza mediului concurențial pe piețe prioritare cu impact sporit asupra consumatorilor, a mediului de afaceri.

Este important de menționat faptul că aplicarea AA/ALSAC nu constituie scopul final în relațiile dintre UE și Republica Moldova. Important este că Republica Moldova are perspectivă europeană. Avantajele și beneficiile AA RM-UE/ALSAC sunt utilizate la un nivel relativ moderat. Există rezerve nevalorificate, în special în ceea ce ține de comerțul cu bunuri și servicii, dar și în domeniul atragerii partenerilor de dezvoltare și investițiilor străine directe în diferite proiecte naționale.

Pentru perioada următoare, timp de cca la 4 ani (2022), este necesar de a recupera din restanțele înregistrate în procesul de armonizare a legislației în toate domeniile, de a demonstra aplicabilitatea și respectarea lor. Cele mai dificile compartimente, fiind reforma justiției și eliminarea corupției.

Mai mult ca atât, este necesar de a lansa și finaliza procesul de negociere cu CE pentru eliminarea deplină sau majorarea contingentelor tarifare acordate Republicii Moldova la produsele agricole la cantități comensurabile cu volumul de producere. O atenție deosebită de

acordat contingentelor tarifare oferite pentru strugurii de masă și prune care sunt extrem de mici comparativ cu volumul de producere și interesul producătorilor autohtoni pentru piața UE.

Înregistrarea progreselor în implementarea AA RM-UE/ALSAC, precum și stabilitatea politică internă și democratică, ar permite Republicii Moldova să lanseze procesul de negociere a **statutului de candidat pentru aderare la UE**, ceea ce ar permite accesul la fonduri de dezvoltare și susținerea mediului de afaceri din țară.

Progresele înregistrate în implementarea AA/ALSAC produc deja efecte pozitive în ratingurile internaționale, privind climatul de afaceri și cel investițional, dar oricum sunt insuficiente, de aceea realizarea PNA trebuie să accelereze și să fie conformă termenilor conveniți cu UE. Astfel, agenda de reforme interne trebuie să devină sistemică, cu o structură mai specială pentru Republica Moldova.

Procesul de armonizare a legislației trebuie să fie organizat astfel, încât să permită eficientizarea proceselor și normelor de reglementare. Importantă devine crearea capacităților instituționale, care s-ar preocupa de procesul de armonizare a legislației. Asigurarea stabilității politice, continuitatea și previzibilitatea decizională sunt factorii determinanți în vederea atragerii investițiilor și planificarea afacerilor. Utilizarea pe larg a instrumentelor fiscale, monetare și instrumentelor comerciale pentru atragerea investițiilor străine directe.

Devine extrem de necesară focusarea eforturilor spre definitivarea, adoptarea și implementarea unui nou Cod vamal, fiscal și al muncii, care ar prelua cele mai bune practici și proceduri europene.

Eforturi semnificative sunt necesare în domenii cu potențial sporit în crearea valorii adăugate și care pot contribui la dezvoltarea economică a țării. Astfel, este extrem de necesară adoptarea legislației sectoriale în domeniile: sanitar, fitosanitar și veterinar, dotarea laboratoarelor cu echipamente necesare pentru asigurarea obținerii dreptului la exportul produselor animaliere pe piața europeană, începând cu anul 2019.

Totodată devine imperativă simplificarea procedurilor și eliminarea barierelor în calea comerțului, în special cele aferente exporturilor. Reengineering-ul business-proceselor la nivelul structurilor statului, prin crearea platformelor electronice adecvate și pro-business, la fel sunt importante pentru dezvoltarea afacerilor și relațiilor comerciale externe.

Totodată se impune accelerarea proceselor de dezvoltare și extindere a infrastructurii, inclusiv prin conectarea la cele europene și anume: de drumuri, comunicații, energetice, transport, de afaceri, etc.

Asigurarea unor platforme de comunicare, permanente și la toate nivelele cu mediul de afaceri și societatea civilă, continuarea procesului de liberalizare a sectoarelor de servicii și

reducerea măsurilor de prudențialitate sectorială la minimum necesar ar permite dezvoltarea și crearea unor centre regionale de inteligență pentru piața europeană.

În baza celor expuse se poate conchide că în ultimii ani Republica Moldova a recuperat enorm din restanțele la AA RM-UE/ALSAC, cu toate acestea progresele sunt insuficiente pentru a permite autorităților să solicite UE trecerea la alt nivel de integrare economică sau politică. Se cer eforturi sistемice și multidimensionale din partea Republicii Moldova pentru crearea premiselor minime în domeniile justiției, eliminării corupției și îmbunătățirii climatului de afacere, ceea ce ar permite lansarea negocierilor de aderare la UE.

În pofida faptului că se înregistrează o evoluție pozitivă macroeconomică și o dezvoltare continuă a infrastructurilor de business, energetică, de transport, IT etc., totuși economia națională este vulnerabilă la șocurile externe și interne atât de natură economică, cât și politică, iar proiectele internaționale se implementează dificil, cu întârzieri.

Chiar dacă Moldova a reușit sa-și reorienteze exporturile de pe piața CSI spre cea din UE, înregistrându-se o pondere a exporturilor de peste 68% din total, totuși nu s-a reușit de a valorifica întregul potențialul oferit de AA RM-UE/ALSAC. Experiența altor țări din regiune dar și estimările efectuate, demonstrează existența unor oportunități de majorare a exporturilor pe piața comunitară de cca 20% în anii următori din contul diversificării comerțului cu produse (produse de origine animalieră și cu valoare adăugată sporită) și a serviciilor.

Ameliorarea competitivității economiei moldovenești este stringent necesară pentru a profita pe deplin de oportunitățile deschise de ALSAC, precum și pentru a face față provocărilor asociate acestui Acord. Constatările respective au stat la baza elaborării Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova. O politică promptă de răspuns la aceste oportunități și provocări este extrem de importantă pentru a asigura impactul pozitiv al ZLSAC asupra performanțelor economice ale țării și asupra societății în întregime. Ultimul aspect este relevant în special, deoarece transformarea structurală a economiei autohtone va necesita timp și va trebui să fie susținută printr-un consens social și politic larg.

Având în vedere cele expuse, politica comercială a Republicii Moldova trebuie să fie orientată spre creșterea competitivității producției naționale, axarea pe produse și servicii cu valoare adăugată mare, diversificarea piețelor de export prin implementarea mecanismelor eficiente de promovare și de stimulare a exporturilor, stimularea internaționalizării companiilor din țară, dezvoltarea relațiilor comerciale cu parteneri-furnizori de tehnologii moderne ș.a.

Se estimează că implementarea ALSAC poate dura până la 10 ani, deoarece include un proces de lungă durată de armonizare cu normele UE, aceasta va facilita costuri mai joase pentru conformarea companiilor moldave la cerințele UE, accesul pe piață a produselor autohtone,

atragera investițiilor interne și externe pentru fabricarea bunurilor și exportul lor pe piața comunitară.

Implementarea oportună a Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019, realizarea integrală a angajamentelor asumate de țara noastră privind implementarea ALSAC va contribui la îmbunătățirea calității bunurilor, a mediului de afaceri și, în cele din urmă, la dezvoltarea comerțului exterior, dar și a celui interior, având drept impact, pe de o parte, consolidarea potențialului economic și creșterea economică a Republicii Moldova, iar, pe de altă parte, sporirea calității vieții populației.

Deși sub impactul diferitor factori din ultimii ani au intervenit schimbări structurale semnificative în orientarea comerțului exterior prin reorientarea acestuia spre piața UE, Republica Moldova, folosind poziția geoeconomică favorabilă, trebuie să intensifice relațiile comerciale cu toți partenerii potențiali pentru penetrarea pe noi piețe și consolidarea pozițiilor existente pe piețele externe, astfel încât exportul de bunuri autohtone să devină un factor important al creșterii economice și al calității vieții populației.

DEZVOLTAREA COMERȚULUI INTERIOR ȘI A PROTECȚIA CONSUMATORILOR

Oportunități de dezvoltare a comerțului interior din Republica Moldova în contextul implementării ALSAC cu UE

De la fondarea statului independent și suveran Republica Moldova problema comerțului interior este actuală, deoarece comerțul îndeplinește un șir de sarcini și funcții specifice prin care se asigură satisfacerea nevoilor consumatorilor intermediari și individuali prin care contribuie la intensificarea schimbului de mărfuri și dezvoltarea economiei naționale în ansamblu. Pe parcursul timpului guvernarea a realizat un amplu program prin care a creat baza legislativă și normativă care reglementează activitatea în domeniul comerțului, a elaborat și implementat politici orientate spre dezvoltarea comerțului.

La 27 iunie 2014, Uniunea Europeană și Republica Moldova au semnat Acordul de Asociere și l-au aplicat cu titlu provizoriu de la 1 septembrie 2014. Acordul introduce un regim de comerț preferențial - *Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA)*, care prevede oportunități de afaceri în Republica Moldova prin promovarea modernizării economice reale și facilitarea integrării în UE, iar în rezultatul implementării, cetățenii vor beneficia de produse și servicii de o calitate și o siguranță sporită, iar producătorii vor fi susținuți în accesarea într-un mod mai eficient și deschis a piețelor internaționale⁶⁴.

⁶⁴ <http://dcfta.md/rom/ce-este-dcfta>

Din aceste considerente este binevenit de a realiza cercetarea situației ce ține de simplificarea procedurii de înregistrare a activității în domeniul comerțului și nivelul calității deservirii consumatorilor pentru a stabili noi sarcini de dezvoltare și perfecționare a comerțului pentru a atinge nivelul statelor europene.

Comerțul interior joacă un rol important în economia națională. Comerțul este o ramură a economiei care asigură peste 14,0% din PIB al țării⁶⁵. Din aceste considerente guvernarea în toate timpurile a acordat atenție sporită problemelor ce țin de domeniul comerțului. În anul 2010 a fost reaprobată după revizuire legea *Cu privire la comerțul interior*⁶⁶ de către Parlamentul Republicii Moldova. De asemenea pe parcursul timpului Ministerul Economiei (și Infrastructurii) a elaborat și realizat diverse politici orientate spre susținerea și dezvoltarea comerțului interior. Astfel a fost elaborată, aprobată și implementată *Strategia de dezvoltare a comerțului interior pentru anii 2009-2013*, iar în prezent se implementează *Strategia pentru anii 2014-2020*. În acest timp au fost efectuate cercetări și publicate mai multe lucrări și articole în care sau analizat problemele comerțului interior. În mediul academic și de afaceri se organizează conferințe științifice⁶⁷ cu abordarea problemelor comerțului interior, totodată acțiuni ample de mediatizare a politicii statului cu privire la comerțul interior în rândurile maselor largi ale populației nu se realizează.

Rolul economic și social al comerțului rezultă din faptul că vânzarea mărfurilor este un proces indispensabil în viața economică a unei unități, deoarece prin intermediul comerțului produsele sunt puse la dispoziția consumatorilor acolo unde aceștia se găsesc și sunt oferite potrivit posibilităților de cumpărare ale acestora. Rolul este același atât pentru comerțul tradițional, realizat prin intermediul unităților de comerț mici, cât și în unitățile de comerț cu suprafețe comerciale cu mii de metri pătrați. Comerțul are o importanță deosebită în ocuparea forței de muncă. În sectorul comerțului, alimentației publice și turismului în Republica Moldova sunt antrenate peste 199,6 mii persoane⁶⁸ în anul 2016.

La ora actuala Ministerul Economiei și Infrastructurii implementează *Strategia de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020 și Planul de acțiuni privind implementarea acesteia*⁶⁹, care a fost aprobată la 13 noiembrie 2013 prin Hotărârea Guvernului. În strategie sunt prevăzute un șir de acțiuni, inclusiv ... ”îmbunătățirea

⁶⁵http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__13%20CNT__CNT050__CAEM%20Rev%20__Resurse/CNT053700.px/table/tableViewLayout1/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802

⁶⁶ Legea Republicii Moldova Cu privire la comerțul interior Nr. 231 din 23.09.2010. în: Monitorul Oficial din 22.10.2010 nr. 206-209 <http://lex.justice.md/md/336378/>

⁶⁷ <http://conference2018.uccm.md/index.php/ro/>

⁶⁸ Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2016 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5585&parent=0>

⁶⁹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 948 din 25.11.2013 *Strategia de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova pentru anii 2014-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia*. În: Monitorul Oficial din 06.12.2013, Nr. 284-289 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350525>

infrastructurii comerciale rurale, asigurarea pieței interne cu produse calitative, preponderent autohtone, reducerea actelor permissive la lansarea afacerii în comerț, reguli clare în vânzările promoționale”.

Strategia are menirea de a contribui la dezvoltarea pe teritoriul întregii țări a activităților de comercializare a produselor și serviciilor și să modifice conceptul existent al comerțului interior. Ca obiective de bază în *Strategie* se evidențiază sporirea eficienței reglementării comerțului interior, creșterea competitivității produselor și serviciilor plasate pe piață, îmbunătățirea infrastructurii comerciale în teritoriu, în special în localitățile rurale, modernizarea formelor de distribuție și de comercializare a produselor, asigurarea comerțului cu forță de muncă calificată în continuă perfecționare.

În rezultatul implementării acțiunilor prevăzute în strategie consumatorii vor beneficia de bunuri și servicii la prețuri accesibile, calitative și un nivel de deservire mai înalt în unitățile de comerț. Conform estimărilor experților, în rezultatul implementării strategiei vânzările cu amănuntul vor spori cu cca 3-4% anual, se va reduce dezechilibrul infrastructurii comerciale între localitățile urbane și cele rurale cu 10-15% până în anul 2020. *Planul de acțiuni* prevede extinderea rețelei comerciale cu cca 50 de unități anual, creșterea ponderii comerțului de format modern în totalul de vânzări cu amănuntul pe țară până la 45%, creșterea ponderii comerțului la distanță în totalul de vânzări cu amănuntul cu cca 2-3 % anual.

Pentru a evalua nivelul de implementare a prevederilor *Strategiei de dezvoltare a comerțului interior* în Republica Moldova vom examina principalii indicatori ce caracterizează starea actuală și trendul acestora pentru următorii ani.

Principalul indicator ce caracterizează comerțul interior este volumul vânzărilor. Astfel, în perioada anilor 2005-2016 volumul vânzărilor se caracterizează prin creștere constantă⁷⁰. Conform datelor Biroului Național de Statistică în această perioadă se atestă în dinamică o sporire a vânzărilor cu peste 4,4 ori față de anul 2005 și 1,9 ori față de anul 2010. În anul 2016 volumul vânzărilor a atins 48517,0 milioane lei⁷¹, fiind în creștere față de anul 2015 cu 114,3% (Tabelul 11).

Dacă analizăm acest indicator pe categorii de mărfuri, atunci se atestă o creștere mai mare a vânzării produselor alimentare cu peste 5,0 ori, iar a mărfurilor nealimentare cu doar 4,1 ori. Această tendință se menține pe toată perioada analizată, chiar și în ultimii 2 ani, unde sporirea vânzării produselor alimentare este cu 117,3%, iar a mărfurilor nealimentare cu 112,6%.

⁷⁰ <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

⁷¹ Comerțul cu amănuntul 2005-2016 <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Tabelul 11. Dinamica comerțului cu amănuntul

(în milioane lei, prețuri curente)

Anii	2005	2010	2014	2015	2016	În %		
						2016/ 2015	2016/ 2010	2016/ 2005
Categoriile de mărfuri, total	11 030,8	25 096,5	45 972,0	42 444,3	48 517,0	114,3	1,9 ori	4,4 ori
Produse alimentare	3 611,4	8 049,2	14 004,1	15 481,8	18 164,9	117,3	2,2 ori	5,0 ori
Mărfuri nealimentare	7 419,4	17 047,3	31 967,9	26 962,5	30 352,1	112,6	1,8 ori	4,1 ori

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Comerțul cu amănuntul 2005-2016. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Este cunoscut faptul că bunăstarea consumatorilor se poate considera în creștere atunci când sporesc cheltuielile pentru procurarea mărfurilor nealimentare. Însă din datele prezentate în tabelul 12 se vede că ponderea cheltuielilor pentru procurarea produselor alimentare se menține la un nivel înalt, ba chiar este în creștere.

Tabelul 12. Structura comerțului cu amănuntul pe grupe de mărfuri, (%)

Anii	2014	2015	2016	Abatere, +,-	
Total	100	100	100	2016/ 2015	2016/ 2014
Produse alimentare, total inclusiv	34,8	36,5	37,4	+0,9	+2,6
- Vânzarea cu amănuntul a fructelor, legumelor, cărnii, peștelui, produselor de brutărie și lactate, ouălor	18,0	19,3	18,6	-0,7	+0,6
- Vânzarea cu amănuntul a produselor alimentare (cafea, ceai, ulei, alte produse alimentare)	8,8	9,3	9,5	0,2	0,7
- Vânzarea cu amănuntul a băuturilor alcoolice	3,6	3,7	3,7	-	+0,1
- Vânzarea cu amănuntul a produselor de tutun	4,4	4,2	5,6	+1,4	+1,2
Produse nealimentare, total inclusiv	65,2	63,5	62,6	-0,9	-2,6
- Vânzarea cu amănuntul a materialelor de construcții și articolelor de fierărie	9,1	9,6	9,2	-0,4	+0,1
- Vânzarea cu amănuntul a articolelor de uz casnic	10,0	9,7	9,5	-0,2	-0,5
- Vânzarea cu amănuntul a bunurilor culturale și recreative	1,6	1,5	1,7	+0,2	+0,1
- Vânzarea cu amănuntul a produselor de îmbrăcăminte	3,0	3,2	3,4	+0,2	+0,4
- Vânzarea cu amănuntul a produselor de încălțăminte	0,7	1,2	1,1	-0,1	+0,4
- Vânzarea cu amănuntul a produselor farmaceutice	6,7	7,6	7,1	-0,5	+0,4
- Vânzarea cu amănuntul a produselor cosmetice și de parfumerie, articole de toaletă	3,8	3,3	3,2	-0,1	-0,6
- Vânzarea cu amănuntul a carburanților pentru motoare cu ardere internă	14,7	17,1	16,9	-0,2	+2,2
- Alte produse nealimentare de consum	15,6	10,3	10,6	+0,2	-5,1

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Structura comerțului cu amănuntul 2014-2016. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Pe parcursul a ultimilor trei ani ponderea vânzării produselor alimentare a crescut de la 34,8% în anul 2014 până la 37,4% în anul 2016, sau cu 2,6 % ceea ce caracterizează creșterea prețurilor la produsele alimentare și nicidecum o îmbunătățire a bunăstării consumatorilor din Republica Moldova (Tabelul 4.1.2). Din datele prezentate în tabel se observă că în ultimii ani a crescut ponderea vânzării în deosebi a băuturilor alcoolice cu 0,1% și produselor din tutun cu - 1,2%, față de 0,6% a fructelor, legumelor, cărnii, peștelui, produselor de brutărie, lactate și ouă și 0,7% a altor produse alimentare.

Această situație demonstrează că în ultimii ani crește vădit ponderea vânzării produselor de tutun și băuturilor alcoolice ce pune în pericol viața și sănătatea consumatorilor. Astfel, autoritățile centrale și locale trebuie să intensifice activitatea de propagandă a modului sănătos de viață pentru a stopa creșterea consumului acestor produse.

Din categoria mărfurilor nealimentare se atestă o creștere sporită a volumului vânzării carburanților pentru motoare cu ardere internă cu 2,2%, ce demonstrează și o creștere a numărului de automobile, în deosebi a automobilelor cu parcurs, care consumă cantități mari de combustibil și poluează mediul ambiant.

Un indicator important ce caracterizează dezvoltarea comerțului interior în ultimii ani este *numărul de unități comerciale* care sunt preocupate de vânzarea mărfurilor și deservirea consumatorilor. Trebuie de menționat că statistica oficială nu oferă un tablou clar la acest subiect. Informația publicată de Biroul Național de Statistică la acest compartiment nu poate fi luată ca bază pentru a efectua analize argumentate, deoarece în anii 2013, 2014 și 2015 a fost modificat modul de raportare a informației despre numărul de unități comerciale care activează în republică. Totuși, din datele prezentate în tabelul 13 se poate concluziona că numărul de unități comerciale este în creștere, fiind în anul 2010 – 14031 unități, iar în anul 2015 - 15966 unități⁷².

Tabelul 13. Dinamica unităților de comerț pe municipii și regiuni (unități)

Anii	Total țară	Mun. Chișinău	Total Nord	Mun. Bălți	Alte raioane nord	Total Centru	Mun. Ungheni	Alte raioane centru	Total Sud	Mun. Cahul	Alte raioane sud	U.T.A. Gagauzia
2010	14031	4065	4340	1216	3006	3250	300	2983	1600	315	1285	776
2011	15860	5636	4451	1261	3058	3400	309	3091	1611	325	1286	762
2012	10042	5559	1843	546	1259	1650	195	1455	693	226	467	297
2013	13093	7298	2316	688	1576	2086	217	1867	984	324	671	398
2014	15278	8398	2890	1010	1849	2323	252	2071	1154	416	738	513
2015	15966	8793	2900	969	1888	2558	195	2363	1134	344	790	581

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2010-2015.

<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

⁷² Biroului Național de Statistică Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2010-2015. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Dinamica numărului de unități comerciale în structură pe regiuni și municipii, ținând cont de criteriile puse la baza elaborării raportului statistic, demonstrează că în anul 2015 față de 2010 a crescut numărul unităților de comerț doar în municipiul Chișinău cu 4728 unități, sau cu 2,2 ori și în municipiul Cahul cu 29 unități sau cu 109,2%, pe când în toate regiunile și municipiile analizate numărul de unități de comerț a scăzut.

Prezintă interes analiza dinamicii numărului de magazine în corelare cu suprafața comercială a acestora în perioada analizată. După datele statistice numărul magazinelor în anul 2015 a constituit în ansamblu pe țară 8794 unități, față de 8889 unități în anul 2010. Totodată, suprafața comercială în această perioadă a crescut de la 750,6 mii m² în anul 2010 până la 963,1 mii m² în anul 2015 (Tabelul 4.1.4). Din aceste date putem conchide, că în ultimii ani are loc reducerea numărului de magazine pe de o parte, iar pe altă parte creșterea suprafeței comerciale a magazinelor. În municipiul Chișinău se atestă o creștere a numărului de magazine de 2,1 ori, iar suprafața comercială în perioada analizată a crescut cu 1,9 ori, ce denotă o micșorare a suprafeței comerciale în medie la un magazin.

Tabelul 14. Dinamica magazinelor și suprafeței comerciale

Anii / Regiunile	Magazine						Suprafața comercială, m ²					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Total pe republica	8889	9556	5340	7012	8356	8794	750571	850923	707622	848226	907846	963105
Municipiul Chișinău	1562	2064	2122	2768	3176	3332	263797	353903	399161	460878	474997	503312
Total regiune Nord, incl.	3000	3091	1358	1731	2140	2226	200069	202664	127803	160312	180648	183504
Bălți	581	620	358	444	599	652	55104	56497	48194	55738	65675	69225
Alte raioane	2419	2471	1000	1287	1541	1574	144965	146167	79609	104574	114973	114279
Total regiune Centru, incl.	2462	2567	1168	1463	1775	1932	162269	173435	110530	130994	146954	163469
Ungheni	180	186	121	140	201	159	20762	21668	19446	20643	25259	30079
Alte raioane	2282	2381	1047	1323	1574	1773	141507	151767	91840	110351	121950	133390
Total regiune Sud, incl.	1213	1208	454	739	852	827	81628	81835	45972	68197	72130	76208
Cahul	212	205	118	197	236	195	18454	17953	11027	18626	19287	19551
Alte raioane	1001	1003	336	542	616	632	63174	63882	34945	49571	52843	56657
U.T.A. Gagauzia	652	626	238	311	413	477	42808	39086	24156	27845	33117	36612

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul și suprafața comercială, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2010-2015.

<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Astfel, dacă suprafața medie a unui magazin în anul 2010 era de 84,4 m², atunci în anul 2015 acesta este de 109,5 m², sau în creștere cu 129,9% (Tabelul 4.1.5). În regiunea de nord suprafața medie a crescut în ultimii ani până la 82,4 m² (+15,7 m²), în centru până la 84,6 m²

(+18,7 m²), de sud până la 92,2 m² (+24,9 m²) și în U.T.A. Gagauzia până la 76,6 m² (+10,9 m²). Această tendință nu este relevantă pentru municipiul Chișinău, unde suprafața medie a constituit 168,9 m² în anul 2010 și 151,1 m² în anul 2015, sau în descreștere cu -17,8 m² în medie la un magazin.

Tabelul 15. Suprafața medie a unui magazin (m²)

Anii / Regiunile	2010	2015	Abatere +,- 2015/2010	Dinamica, %
Total pe republica	84,4	109,5	+25,1	129,9
Municipiul Chisinau	168,9	151,1	-17,8	89,5
Regiunea Nord	66,7	82,4	+15,7	123,5
Regiunea Centru	65,9	84,6	+18,7	128,4
Regiunea Sud	67,3	92,2	+24,9	137,0
U.T.A. Gagauzia	65,7	76,6	+10,9	116,6

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2010-2015
<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Deși în strategie este prevăzută dezvoltarea uniformă a infrastructurii comerciale, în realitate situația este alta. Din datele statistice cu referire la numărul de locuitori se poate vedea, că ponderea numărului locuitori al municipiului Chișinău în anul 2010 constituie 22,06% în totalul pe țară și 22,77% în anul 2015. Astfel, ponderea numărului de locuitori ai mun. Chișinău a crescut cu 0,71% (Tabelul 4.1.6) În paralel, vedem că ponderea numărului de unități comerciale și magazine în această perioadă a constituit în mun. Chișinău la categoria de unități comerciale - 28,97% în anul 2010 și 55,07% în anul 2015. La categoria de magazine în mun. Chișinău sunt amplasate – 17,57% în anul 2010 și 37,89% în anul 2015. Astfel, putem conchide, că în municipiul Chișinău sunt amplasate peste jumătate din toate unitățile de comerț din țară și mai mult de 1/3 din magazine, ceea ce demonstrează o dezvoltare neuniformă a comerțului și un nivel redus al calității servirii consumatorilor în alte localități comparativ cu capitala.

În contextul implementării *Strategiei de dezvoltare a comerțului* în Republica Moldova prezintă interes analiza dinamicii și structurii unităților de comerț amplasate în municipiul Chișinău. Conform datelor Raportului **privind activitatea Direcției generale comerț, alimentație publică și prestări servicii** pentru anul 2016, în municipiul Chișinău la 01.01.2017 sunt înregistrate 20450 unități de comerț, 1867 unități de alimentație publică și 4763 unități de prestare a serviciilor (Tabelul 4.1.7). Din datele prezentate se poate vedea că numărul unităților de comerț în anii 2005-2017 a crescut cu 1,6 ori, a unităților de alimentație publică cu 1,1 și a

unităților de prestare a serviciilor cu 3,1 ori. Astfel, cel mai sporit ritm de creștere se atestă la unitățile de prestare a serviciilor cu peste 3,0 ori și a unităților comerciale cu peste 1,6 ori.

Tabelul 16. Ponderea numărului de unități comerciale și magazine amplasate în mun. Chișinău

Anii	Numărul populației, mii locuitori			Nr. total de unități comerciale			Nr. total de magazine		
	Total pe țară	mun. Chișinău	Pondere, % mun. Chișinău	Total pe țară	mun. Chișinău	Pondere, % mun. Chișinău	Total pe țară	mun. Chișinău	Pondere, % mun. Chișinău
2010	3 563,7	786,3	22,06	14031	4065	28,97	8889	1562	17,57
2011	3 560,4	789,5	22,17	15860	5636	35,54	9556	2064	21,60
2012	3 559,5	794,8	22,33	10042	5559	55,35	5340	2122	39,74
2013	3 559,5	800,6	22,49	13093	7298	55,74	7012	2768	39,57
2014	3 557,6	804,5	22,61	15278	8398	54,97	8356	3176	38,01
2015	3 555,2	809,6	22,77	15966	8793	55,07	8794	3332	37,89

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică Comerțul cu amănuntul 2005-2016
<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

]Analiza în structură a unităților de comerț demonstrează că în perioada analizată s-a dezvoltat într-un ritm mai sporit sectorul unităților comerciale pentru vânzarea mărfurilor nealimentare cu peste 3,0 ori, unităților pentru depozitarea mărfurilor cu 3,0 ori, numărul super și hipermagazinelor magazinelor și magazinelor on-line a crescut cu peste 3,3 ori, iar a gheretelor cu 1,4 ori, etc. Aceste date demonstrează că în municipiul Chișinău comerțul se dezvoltă intens și ocupă un rol important în formarea bugetului local și republican.

Conform raportului de activitate pe anul 2016 *Direcția generală de comerț, alimentație publică și prestări servicii* a acordat peste 15900 consultații⁷³ agenților economici și persoanelor fizice referitor la explicarea legislației privind reglementarea activității comerciale, calitatea mărfurilor, termenele de valabilitate a acestora, protecția drepturilor consumatorilor, regulilor specifice de desfășurare a comerțului cu amănuntul.

În ultimii ani s-a intensificat activitatea organelor de profil în procesul de informare și consultanță a consumatorilor pe problemele ce țin de calitatea mărfurilor, drepturile consumatorilor, etc.

⁷³<https://comert.chisinau.md/libview.php?l=ro&idc=61&id=242&t=/Activitatea-Directiei/Rapoarte-de-activitate/Raport-privind-activitatea-Directiei-generale-comert-alimentatie-publica-si-prestari-servicii-pentru-anul-2016>

Tabelul 17. Dinamica și structura unităților de comerț, alimentație publică și prestări servicii în municipiul Chișinău

Nr- d/o	Tipuri de unități comerciale, alimentație publică și prestări servicii	2005	2010	2015	2016	2017 01.01
	Unități de comerț, total	13041	16975	19686	18690	20450
1.	Magazine alimentare, inclusiv supermagazine/hipermagazine	954	1076/ 21	864/ 46	822/ 65	863/ 70/4
2.	Magazine nealimentare	1053	2180	3240	2890	3184
3.	Magazine mixte	-	-	166	145	145
4.	Centre, complexe comerciale, case de	48	41	64	65	50
5.	Secții comerciale	3484	4321	4838	4377	4452
6.	Pavilioane comerciale	179	446	640	670	725
7.	Gherete, inclusiv, <i>Piața Centrală</i>	3170	3770	4288/940	4427/940	4496/1071
8.	Unități de comerț ambulant, inclusiv, <i>Piața Centrală</i>	3122	2825	2432/ 2160	2338	3472
9.	Depozite	720	1893	2325	2092	2145
10.	Piețe	43	40	42	42	40
11.	Altele, inclusiv:	268	383	787/150	822/183	878
	Farmacii					466
	Magazine on-line					215
	Intermediere în comerț					58
	Stație de alimentare cu combustibil					139
12.	Unități de alimentație publică	1626	1719	1824	1849	1867
13.	Unități de prestare a serviciilor,	1542	2586	3265	3836	4763
	Total:	16209	21280	24775	24375	27080

Sursa: Elaborat în baza Raportului privind activitatea *Direcției generale comerț, alimentație publică și prestări servicii pentru anul 2016*

<https://comert.chisinau.md/libview.php?l=ro&idc=61&id=242&t=/Activitatea-Directiei/Rapoarte-de-activitate/Raport-privind-activitatea-Directiei-generale-comert-alimentatie-publica-si-prestari-servicii-2016>

În procesul de implementare a *Strategiei de dezvoltare a comerțului interior* un rol important revine Agenției pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței (APCSP). În acest context, APCSP organizează anual, cu suportul organelor administrației publice locale *consultarea consumatorilor și agenților economici privind protejarea drepturilor și intereselor economice ale consumatorilor*. Conform raportului de activitate pe anul 2017 APCSP⁷⁴ a realizat 504 vizite de informare a consumatorilor în centre comerciale, locul de muncă, piețe, instituții de învățământ față de 205 în anul 2016 (Tabelul 4.1.8). În anul 2017 au fost înregistrate 13132 apeluri telefonice și acordate consultații consumatorilor, ceea ce constituie 123,2% față de anul 2016.

⁷⁴ Raport de activitate a APCSP pe anul 2017.

<http://consumator.gov.md/doc.php?l=ro&idc=136&id=1883&t=/Transparenta/Rapoarte/Raportul-de-activitate-pentru-anul-2017#>

Tabelul 18. Analiza informației despre activitatea de informare și educare a consumatorilor

Denumirea acțiunii	2016	2017	%
Informarea și educarea consumatorilor: vizite de consultanță	205	504	2,6 ori
Numărul de consumatori informați	16136	16489	102,2
Campanii de informare cu atragerea mass-media	7	11	154,1
Apeluri telefonice	11035	13132	119,0
Înregistrate petiții	2073	2477	
Numărul apelurilor telefonice înregistrate, total	10659	13132	123,2
Numărul petițiilor înregistrate/ soluționate	2073/1948	2477/1963	119,5
Suma prejudiciilor recuperate de consumatori, lei	614,7	2610,7	4,2 ori
Consultarea agenților economici privind regulile de comerț, plasare pe piață a produselor, legislație	6838	8939	130,7
Distribuirea materialelor informative	23828	49376	2,1 ori

Sursa: Elaborat în baza Raportului de activitate a APCSP pentru anul 2016-2017.

<http://consumator.gov.md/doc.php?l=ro&idc=136&id=1883&t=/Transparenta/Rapoarte/Raportul-de-activitate-pentru-anul-2017#>

În anul 2017 APCSP a primit 2477 petiții, față de 2073 în anul 2016 și 1199 în anul 2015, ceea ce demonstrează o creștere cu peste 2,0 ori. Direct de la consumatori au fost recepționate 1955 petiții, față de 1143 petiții în anul 2016. APCSP a contribuit la soluționarea a 1963 petiții sau 79,2% din totalul celor adresate și la recuperarea prejudiciilor aduse consumatorilor în sumă de 2610,7 mii lei, sau de 4,24 ori mai mult decât în anul 2016. Din aceste date observăm o creștere a numărului de petiții, dar și o creștere a ponderii celor soluționate de APCSP. În anul 2017 a organizat 11 campanii de informare a consumatorilor în comun cu mass-media, sau cu 1,6 ori mai mult față de anul 2016.

În conformitate cu prevederile *Acordului de Asociere RM-UE* și regimul preferențial *Zona de Liber Schimb Cuprinzător și Aprofundat*, în Republica Moldova pentru a ușura procesul de înregistrare și lansare a afacerilor în domeniul comerțului la 19 iulie anul 2016 a intrat în vigoare *Legea Republicii Moldova nr. 153 din 01.07.2016*⁷⁵ prin care au fost aprobate amendamentele la *Legea cu privire la comerțul interior* nr. 231 din 23.09.2010. Aceste amendamente prevăd simplificarea lansării unei activități comerciale și anume anularea autorizației de funcționare pentru unitățile comerciale și prestarea serviciilor. Autorizația este substituită cu o *notificare la primărie*, cu excepția unor activități comerciale cu risc sporit pentru sănătatea populației și mediul ambiant, pentru lansarea cărora este necesară suplimentar

⁷⁵ *Legea Republicii Moldova nr. 153 Pentru modificarea și completarea unor acte legislative din 01.07.2016*: În Monitorul Oficial nr.215-216 din 19.07.2016

autorizația sanitară sau sanitar-veterinară⁷⁶. În calitate de activități cu risc sporit pentru sănătatea populației și mediul ambiant sunt cele care prevăd vânzarea cărnii, laptelui, peștelui sau prestarea serviciilor de alimentație publică în baruri, cafenele, restaurante pentru care este obligatorie dispunerea de autorizație sanitar-veterinară. De asemenea este nevoie de autorizație sanitară pentru a lansa o afacere în comerțul cu carburanți sau pentru prestarea serviciilor cosmetice sau de frumusețe.

Putem menționa că Ministerul Economiei și Infrastructurii a realizat un șir de acțiuni pentru a implementa prevederile ce țin de înregistrare a notificării pentru activitățile în comerț. În acest context în cadrul autorităților publice locale este creat *ghișeul unic* de înregistrare a notificărilor pentru activitățile din comerț. Prin intermediul sistemului informațional ghișeul unic este conectat la toate autoritățile statului cu competență în supravegherea pieței interne de consum. În rezultatul implementării ghișeului unic, solicitantul de a practica activitatea de comerț poate depune notificarea, inclusiv on-line, fără anexarea altor acte confirmative și fără a interacționa cu autoritățile statului.

În scopul activizării și accelerării procesului de implementare a strategiei Ministerul Economiei și Infrastructurii a elaborat și aprobat un nou *Plan de acțiuni pe anii 2017–2020* care prevede **finalizarea activităților** începute, dar și inițierea altor noi. Așa dar, printre acțiunile noi se înscriu perfecționarea cadrului de reglementare a activității din comerț prin prisma exigențelor europene. În acest sens, urmează să fie revăzute cerințele privind **protecția drepturilor consumatorilor**, protecția muncii și mediului în cadrul activităților de comerț interior.

De asemenea *Planul prevede actualizarea regulilor privind desfășurarea comerțului cu amănuntul, de funcționare a rețelei de comerț ambulant și de comerț în piețe, de prestare a serviciilor comerciale și de alimentație publică.*

În procesul de implementare a *Planului de acțiuni* se impune sporirea capacității de control și transparență a activității **Agenciei pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței**, Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor și altor instituții cu funcții de reglementare în comerț, alimentație publică și de prestare a serviciilor aferente comerțului interior.

Cele mai importante obiective ale *Planului de acțiuni* pe anii 2017-2020 privind implementarea Strategiei de dezvoltare a comerțului interior țin de **îmbunătățirea infrastructurii comerciale** și de prestare a serviciilor aferente comerțului interior, reducerea dezechilibrelor existente între orașele mai mari și alte localități, modernizarea sistemelor de distribuție a mărfurilor și serviciilor, sporirea competitivității acestora pe piața internă.

⁷⁶ <http://mei.gov.md/ro/notificare>

Astfel, în republică conform *Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a comerțului interior* se desfășoară diferite activități, care contribuie la sporirea nivelului de deservire și satisfacere a așteptărilor consumatorilor. Se atestă *extinderea rețelei unităților de comerț* de tip „Super” și „Hipermagazin”. Aceste unități sunt dotate cu utilaje performante în care se comercializează un sortiment vast de mărfuri și produse alimentare, inclusiv culinare, ceea ce sporește calitatea deservirii consumatorilor. Prin creșterea rețelei de magazine sporește competitivitatea, crește nivelul de deservire a consumatorilor, se reduce numărul de gherete și alte unități de comerț stradal.

În contextul implementării *Acordului de Liber Schimb Republica Moldova-UE cu referire la calitatea și nivelul deservirii în comerțul interior* în Republica Moldova se perfecționează gestiunea activității în domeniul comerțului, se implementează *ghișeul unic de înregistrare a notificărilor de către organele administrației publice locale*, se realizează activități orientate spre sporirea calității *serviciilor publice* prin care se asigură accesul cetățenilor la informațiile de interes public, se implementează sistemul de gestionare electronic prin care se efectuează conexiunea sistemului informatic local la baza de date în domeniul comerțului la nivelul Guvernului (E-guvernare).

La nivelul organelor administrației publice raionale sunt *aprobate documente strategice – Strategii de dezvoltare a comerțului*, dar urmează a fi aprobate *Regulamente de desfășurare a activității de comerț* în localitate, raion, municipiu, *Cerințe și reguli de organizare și desfășurare a comerțului ambulant stradal, de amplasare și funcționare a unităților staționare provizorii – gherete și pavilioane, Cerințe de organizare a teraselor de vară/sezoniere* pe domeniul public sau privat al localităților.

Pentru a spori nivelul și calitatea deservirii comerciale organele administrației publice locale *trebuie să se implice mai activ în procesul de elaborare a cadrului legislativ*, nu doar să examineze proiectele actelor legislative și normative parvenite la ministerul de resort, dar și să înainteze propuneri de completare sau modificare a proiectelor actelor legislative existente.

Este important *ca în toate localitățile din țară să se impună implementarea politicilor de stat în domeniul comerțului intern de către administrația publică locală* cu referire la recepționarea notificărilor privind inițierea activității de comerț, să creeze și să mențină Registrul unităților de comerț în localitate, să verifice corespunderea datelor indicate în notificările prezentate cu activitatea reală a unităților comerciale conform tipului și specializării, să se informeze consumatorii cu privire la modul de protecție a drepturilor sale la procurarea mărfurilor în unitățile de comerț, să monitorizeze respectarea procesului comercial în unitățile comerciale și să susțină inițierea diferitor manifestări cu caracter comercial și cultural.

Nivelul de deservire în comerțul interior din Republica Moldova va spori odată cu implementarea acțiunilor prevăzute în *Planului de acțiuni* aprobat de Ministerul Economiei și Infrastructurii pentru anii 2017-2020.

Sporirea calității deservirii consumatorilor – ca rezultat al implementării Strategiei de dezvoltare a comerțului interior pentru anii 2014-2020

Comerțul interior joacă un rol important în sporirea *calității vieții consumatorilor*, în *creșterea economică a statului*. Astfel, cercetarea fenomenelor ce contribuie la sporirea calității deservirii consumatorilor are o importanță deosebită.

În rezultatul implementării prevederilor *Acordului de liber schimb* (DCFTA) se simplifică procesul de pătrundere în țară a mărfurilor de import, se intensifică emigrarea cetățenilor, iar aceasta reduce esențial avantajele competitive ale firmelor din comerț determinate de costurile mici, astfel se agravează decalajul tehnologic față de țările dezvoltate. Din aceste considerente este nevoie de a asigura modernizarea treptată a sectorului comerțului interior și de a spori *eficiența* în baza factorului axat pe *calitate* și sporirea nivelului de deservire a consumatorilor.

Modernizarea comerțului interior bazat pe sporirea eficienței și calitatea deservirii consumatorilor sunt sursele principale de creștere și dezvoltare economică durabilă și de sporire a calității vieții cetățenilor în ansamblu. În economia de piață sporirea nivelului tehnic și tehnologic devine o condiție esențială pentru asigurarea existenței firmelor specializate în vânzarea mărfurilor și prestarea de servicii. Performanța realizării obiectivelor depinde de adaptarea permanentă a firmelor la cerințele pieței și pretențiilor consumatorilor prin calitate și inovație.

În condițiile actuale antreprenorii din domeniul comerțului întâmpină o concurență acută și bariere semnificative pe piața internă și internațională. Pentru a fi competitivi, ei trebuie să se preocupe în permanență de satisfacerea exigențelor consumatorului/clientului. Acest lucru demonstrează că există o puternică relație între modernizarea comerțului, calitatea produselor și calitatea deservirii consumatorilor, care devine motorul propulsor ce contribuie la dezvoltarea firmei în prezent și în perspectivă.

Calitatea deservirii consumatorilor în comerț este un concept complex ce exprimă capacitatea unei firme de a rezista la presiunile de concurenților, prin oferirea de produse și servicii ce îndeplinesc standarde de calitate înalte, prețuri competitive, atât la nivel național cât și internațional, în raport cu posibilitățile și performanțele altor firme comerciale.

Problemele calității deservirii consumatorilor sunt relevante și actuale reieșind din faptul că concurenții vor încerca prin diverse metode să atragă un număr tot mai mare din consumatorii din piața dată, prin oferirea unui nivel de calitate a deservirii mai înalt.

Modernizarea comerțului interior este o prioritate pentru conducerea de vârf a țării. Pe tot parcursul timpului de la întemeierea Republicii Moldova ca stat independent, guvernarea a acordat atenție deosebită sectorului comerțului. Astfel, au fost adoptate legi și acte normative care reglementează activitatea în comerț, sau elaborat și implementat politici orientate spre dezvoltarea comerțului interior.

În scopul îmbunătățirii calității serviciilor și sporirii satisfacerii consumatorilor Ministerul Economiei și Infrastructurii a realizat diverse politici orientate spre dezvoltarea comerțului. Din acestea face parte *Strategia de dezvoltare a comerțului interior* pentru diferite perioade, la momentul actual fiind în proces de implementare Strategia pentru anii 2014-2020.

Dacă analizăm rezultatele implementării *Strategiei*, în anul 2018 față de 2015 (Tabelul 4.2.1) se atestă o creștere a numărului de unități comerciale în ansamblu pe țară cu 699 unități, din care în mun. Chișinău +665 unități și în regiunea Centru +227 unități, iar în celelalte regiuni se reduce numărul cu 176 unități în regiunea Nord, cu 14 unități în regiunea Sud și cu 3 unități în UTA Gagauzia. Aceste date demonstrează că în regiunile de Nord, Sud și UTA Gagauzia în ultimii trei ani nu se atestă o îmbunătățire a calității serviciilor consumatorilor prin sporirea numărului de unități de comerț.

Tabelul 19. Dinamica unităților de comerț pe regiuni ale țării

Ani / Regiuni	2013	2014	2015	2018	2018/2013		2018/2015	
					+,-	%	+,-	%
Total pe republica	13039	15278	15966	16665	3226	127,8	+699	104,4
Municipiul Chisinau	7298	8398	8793	9458	2160	129,6	+665	107,6
Total regiunea Nord	2316	2890	2900	2724	408	117,6	-176	93,9
Total regiunea Centru	2086	2323	2558	2785	699	133,5	+227	108,9
Total regiunea Sud	984	1154	1134	1120	136	113,8	-14	98,8
U.T.A. Gagauzia	398	513	581	578	180	145,2	-3	99,5

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2010-2018.

<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Calitatea serviciilor consumatorilor în structură pe regiuni poate fi analizată prin compararea modificării indicatorului ce caracterizează ponderea numărului unităților de comerț pe parcursul ultimilor ani. Astfel, în tabelul 4.2.2 se prezintă datele ce caracterizează ponderea numărului de unități de comerț în structură pe regiunile țării. Din datele tabelului observăm că în anul 2013 se atestă o pondere relativ înaltă a unităților de comerț amplasate în municipiul Chișinău – 55,7%, relativ proporțional fiind prezentate zonele de Nord și Centru cu 17,7 și 15,9%. La începutul anului 2018, aceasta este în defavoarea regiunilor, unitățile de comerț fiind în mare parte concentrate în municipiul Chișinău – peste 56,8%, cota regiunii de Nord fiind

redușă până la 16,3%, regiunii Centru în creștere până la 16,7%, regiunii Sud – se reduce până la 6,7%, iar UTA Gagauzia până la 3,5%.

Tabelul 20. Structura unităților de comerț pe regiuni (%)

Anii/ pondere	Total pe țară	mun. Chisinau	Total regiune Nord	Total regiune Centru	Total regiune Sud	U.T.A. Gagauzia
2013	13093	7298	2316	2086	984	398
Pondere, %	100	55,7	17,7	15,9	7,5	3,0
2014	15278	8398	2890	2323	1154	513
Pondere %	100	55,0	18,9	15,2	7,6	3,4
2015	15966	8793	2900	2558	1134	581
Pondere, %	100	55,1	18,2	16,0	7,1	3,6
2018	16665	9458	2724	2 785	1120	578
Pondere, %	100	56,8	16,3	16,7	6,7	3,5

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2010-2018.

<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Prezintă interes analiza *dinamicii numărului de magazine* în corelare cu *structura pe regiuni* în perioada analizată. După datele statistice numărul magazinelor în anul 2018 a constituit în ansamblu pe țară 9222 unități, față de 8794 unități în anul 2015 și de 7012 unități în anul 2013 (tabelul 4.2.3). Astfel, în perioada analizată numărul magazinelor a crescut cu 131,5% față de anul 2013 și cu 104,9% față de anul 2015. Cea mai mare creștere a numărului de magazine în ultimii ani se atestă în U.T.A. Gagauzia 172,5%, regiunea Centru – 141,2%, municipiul Chișinău – 135,9%.

Tabelul 21. Dinamica numărului de magazine pe regiuni ale țării

Ani / Regiuni	2013	2014	2015	2018	2018/2013		2018/2015	
					+, -	%	+, -	%
Total pe republica	7012	8356	8794	9 222	2210	131,5	428	104,9
Municipiul Chisinau	2768	3176	3332	3763	995	135,9	431	112,9
Total regiunea Nord	1731	2140	2226	2 035	304	117,6	-191	91,4
Total regiunea Centru	1463	1775	1932	2 066	603	141,2	134	106,9
Total regiunea Sud	739	852	827	876	137	118,5	49	105,9
U.T.A. Gagauzia	281	311	477	482	201	171,5	5	101,0

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial, la 01 ianuarie 2013-2018.

<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=142&>

Totodată, în *structura pe regiuni* în perioada analizată se atestă menținerea unui echilibru relativ constant. Ponderea magazinelor amplasate în municipiul Chișinău a constituit în anul 2013 - 39,5%, iar în anul 2018 - 40,8%, fiind în creștere cu 1,3% (Tabelul 4.2.4). Din datele tabelului observăm că s-a redus ponderea magazinelor în regiunile Nord cu 2,6%, Sud cu 1,0%, iar în regiunea Centru a crescut cu 1,7%, în UTA Gagauzia cu 1,2% și putem conchide, că în

ultimii ani are loc creșterea numărului de magazine pe de o parte, iar pe altă parte creșterea ponderii numărului de magazine în municipiul Chișinău, regiunea Centru și UTA Gagauzia.

Tabelul 22. Structura numărului de magazine pe regiuni ale țării

Ani / Regiuni	Magazine, total unități							
	2013	%	2014	%	2015	%	2018	%
Total pe republica	7012	100	8356	100	8794	100	9 222	100
Municipiul Chișinău	2768	39,5	3176	38,0	3332	37,9	3763	40,8
Regiunea Nord	1731	24,7	2140	25,6	2226	25,3	2 035	22,1
Regiunea Centru	1463	20,7	1775	21,2	1932	22,0	2 066	22,4
Regiunea Sud	739	10,5	852	10,2	827	9,4	876	9,5
U.T.A. Gagauzia	281	4,0	311	3,7	477	5,4	482	5,2

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial. [http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40 Statistica economica/40 Statistica economica 2](http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica%202)

Gradul de asigurare a consumatorilor cu suprafață comercială este un indicator important ce caracterizează calitatea deservirii consumatorilor în unitățile de comerț. *Suprafața comercială* poate fi analizată în trei dimensiuni: în aspect dinamic, în medie la un magazin și în raport cu numărul de locuitori în regiune. Cu cât suprafața comercială are un indicator mai mare, cu atât calitatea deservirii va fi mai înaltă, prin sporirea nivelului de prestare a serviciilor comerciale pre și post vânzare. Datele prezentate în tabelul 4.2.5 reflectă o creștere continuă a suprafeței comerciale în anii 2013-2018. Asigurarea cu suprafață comercială se caracterizează prin creștere continuă, fiind în creștere față de anul 2015 cu 110,7%, iar față de anul 2013 cu 124,4%. În perioada analizată se atestă o creștere mai mare a suprafeței comerciale în regiunea Centru cu 202,1%, în alte regiuni fiind de la 107,6% până la 126,2%.

Tabelul 23. Dinamica suprafeței comerciale pe regiuni ale țării (m²)

Ani / Regiuni	2013	2014	2015	2018	2018/2013		2018/2015	
					+,-	%	+,-	%
Total pe republica	848226	907846	963105	1066486	+218260	124,4	+103381	110,7
Municipiul Chișinău	460878	474997	503312	493020	+32148	107,6	-100292	80,1
Regiunea Nord	160312	180648	183504	188346	+28034	117,5	+4843	102,6
Regiunea Centru	130994	146954	163469	264772	+133778	202,1	+101303	162,0
Regiunea Sud	68197	72130	76208	86048	+17851	126,2	+9840	112,9
U.T.A. Gagauzia	27845	33117	36612	34300	+6455	123,2	-2312	93,7

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial [http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40 Statistica economica/40 Statistica economica 2](http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica%202)

În structură pe regiuni, asigurarea cu suprafață comercială se caracterizează prin reducerea ponderii municipiului Chișinău de la 54,3% în anul 2013, până la 46,2% în anul 2018

(tabelul 4.2.6). Totodată se atestă creșterea cotei suprafeței comerciale a unităților amplasate în regiunea de Centru de la 15,4% până la 24,8 %. Aceste date sunt în disproporție cu ponderea numărul de unități comerciale amplasate în municipiul Chișinău care este la nivel de peste 56,8% în anul 2018. Cu referire la acest indicator putem menționa că reducerea cotei de suprafață comercială a unităților de comerț amplasate în mun. Chișinău demonstrează o reducere a calității deservirii consumatorilor din capitală.

Tabelul 24. Ponderea suprafeței comerciale pe regiuni ale țării (m²)

Ani / Regiuni	Suprafața comercială, m ²							
	2013	%	2014	%	2015	%	2018	%
Total pe republica	848226	100	907846	100	963105	100	1066486	100
Municipiul Chisinau	460878	54,3	474997	52,3	503312	52,2	493020	46,2
Regiunea Nord	160312	18,9	180648	19,9	183504	19,0	188346	17,7
Regiunea Centru	130994	15,4	146954	16,2	163469	17,0	264772	24,8
Regiunea Sud	68197	8,0	72130	7,9	76208	7,9	86048	8,6
U.T.A. Gagauzia	27845	3,3	33117	3,6	36612	3,8	34300	3,2

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial: <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40>
[Statistica economica/40 Statistica economica_2](#)

Calitatea deservirii consumatorilor este determinată și de suprafața comercială a unui magazin. Magazinele cu o suprafață comercială mai mare au posibilitatea de a oferi un sortiment de marfă mai bogat, utilizează metode de vânzare moderne, prestează o gamă de servicii pre și post vânzare mai variată.

Astfel, *suprafața medie a unui magazin* în anul 2015 era de 109,5 m², atunci în anul 2018 acesta este de 115,6 m², iar în 2018 de 115,6 m², sau în creștere cu 105,0% (Tabelul 4.2.7). În regiunea de Nord suprafața medie a crescut în ultimii ani până la 92,6 m² (+10,4 m²), în Centru până la 128,2 m² (+43,6 m²), de Sud până la 98,2 m² (+6,0 m²), iar în mun. Chișinău și în U.T.A. Gagauzia s-a redus cu 20,1 și 5,4 m². Această tendință nu este relevantă și pentru compararea cu anul 2013, unde se observă o scădere a suprafeței medii a unui magazin în medie pe țară cu 5,4 m², iar pe regiuni o creștere importantă a suprafeței medii a unui magazin în regiune Centru, în medie cu 38,7 m². Această situație demonstrează o îmbunătățire a deservirii consumatorilor în regiunea Centru a țării și o reducere în mun. Chișinău și UTA Gagauzia.

Tabelul 25. Suprafața medie a unui magazin (m²)

Anii / Regiunile	2013	2015	2018	Abatere +, - m ²		Dinamica, %	
				2018/ 2015	2018/ 2013	2018/ 2015	2018/ 2013
Total pe republica	121,0	109,5	115,6	+6,1	-5,4	105,0	95,5
Municipiul Chișinău	166,5	151,1	131,0	-20,1	-35,5	86,7	78,7
Regiunea Nord	92,6	82,4	92,6	+10,4	0,0	112,4	100,0
Regiunea Centru	89,5	84,6	128,2	+43,6	+38,7	151,5	143,2
Regiunea Sud	92,3	92,2	98,2	+6,0	+5,9	106,5	106,4
U.T.A. Gagauzia	99,1	76,6	71,2	-5,4	-27,9	92,9	71,8

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial: <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40>
Statistica economica/40 Statistica economica__2

În *Strategia de dezvoltate a comerțului interior pentru anii 2014-2020* este prevăzută dezvoltarea uniformă a infrastructurii comerciale în toate regiunile țării⁷⁷. În realitate observăm că la acest câ la acest compartiment mai sunt rezerve.

Această concluzie se poate confirma și prin datele care caracterizează corelarea numărului de consumatori cu numărul total de unități comerciale și magazine pe regiunile țării, în deosebi în mun. Chișinău. Conform datelor statistice ponderea numărului locuitori al municipiului Chișinău în anul 2013 constituie 22,49 % în totalul pe țară, iar în 2018 de 23,28%. Astfel, ponderea numărului de locuitori ai mun. Chișinău a crescut cu 0,79% (Tabelul 4.2.8). În paralel, vedem că ponderea numărului de unități comerciale și magazine în această perioadă a constituit în mun. Chișinău la categoria de unități comerciale - 55,74% în anul 2013 și 56,75% în anul 2018. La categoria de magazine în mun. Chișinău sunt amplasate – 39,57% în anul 2013 și 40,0% în anul 2018. În concluzie putem menționa că în municipiul Chișinău sunt amplasate peste jumătate din toate unitățile de comerț din țară și peste 40,0% din numărul total al magazinelor, ceea ce demonstrează o dezvoltare neuniformă a comerțului, calitatea deservirii consumatorilor localitățile din afara capitalei fiind la un nivel mai redus.

⁷⁷ *Strategia de dezvoltate a comerțului interior pentru anii 2014-2020*
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=350525>

Tabelul 26. Ponderea numărului de unități comerciale și magazine amplasate în mun. Chișinău

Anii	Numărul populației, mii locuitori			Nr. total de unități comerciale			Nr. total de magazine		
	Total pe țară	mun. Chișinău	Pondere, % mun Chișinău	Total pe țară	mun. Chișinău	Pondere, % mun Chișinău	Total pe țară	mun. Chișinău	Pondere, % mun Chișinău
2013	3 559,5	800,6	22,49	13093	7298	55,74	7012	2768	39,57
2014	3 557,6	804,5	22,61	15278	8398	54,97	8356	3176	38,01
2015	3 555,2	809,6	22,77	15966	8793	55,07	8794	3332	37,89
2018	3547,5	825,9	23,28	16 665	9 458	56,75	9 222	3 763	40,00

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de statistică.

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice_POP010/POP011100reg.px/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9

Un indicator important al *calității deservirii consumatorilor* îl constituie nivelul de asigurare a consumatorilor cu suprafață comercială. Analiza datelor prezentate în tabelul 4.2.9 demonstrează o creștere în anul 2018 cu 111,0% a asigurării populației Republicii Moldova cu suprafață comercială față de anul 2015, sau cu 297,3 m² la 10 mii locuitori. În structură pe regiuni se atestă o creștere sporită a asigurării cu suprafață comercială a regiunii Centru cu 163,0%, totodată o reducere a asigurării locuitorilor mun. Chișinău și UTA Gagauzia față de anul 2015.

În contextul sporirii calității deservirii consumatorilor și implementării *Strategiei de dezvoltare a comerțului* în Republica Moldova prezintă interes analiza modernizării unităților de comerț. Așadar, conform datelor Raportului privind activitatea *Direcției generale comerț, alimentație publică și prestări servicii* pentru anul 2017,⁷⁸ în municipiul Chișinău la 01.01.2018 sunt înregistrate 23930 unități de comerț, 1953 unități de alimentație publică și 5838 unități de prestare a serviciilor (Tabelul 4.2.10). Din datele prezentate se poate vedea că numărul unităților de comerț în anii 2010-2018 a crescut cu peste 1,4 ori, a unităților de alimentație publică cu doar 1,1 ori și a unităților de prestare a serviciilor cu 2,25 ori. Dacă analizăm numărul de super și hipermagazine, atunci observăm că în perioada analizată numărul acestora a crescut de la 21 unități până la 80, sau cu peste 3,8 ori. De asemenea în perioada analizată a crescut simțitor numărul centrelor și complexelor comerciale cu peste 1,65 ori, ceea ce se a sporit și nivelul de deservire a consumatorilor în municipiul Chișinău. Din cele mai relevante se pot evidenția rețelele de super și hipermagazine *Linella*, care se compune la momentul actual din 65 unități, rețeaua de magazine *Casa Curată* – cu peste 60 unități, *Bomba*, *Walmart*, *Bonus*, *Nr.1* și altele.

⁷⁸ <https://comert.chisinau.md/lib.php?l=ro&idc=61>

**Tabelul 27. Analiza asigurării populației
cu suprafață comercială pe regiuni**

Indicatori	2015			2018			Abatere +,-	Dinamic a %
	Nr. de locuitori (mii)	Suprafața comercială (mii m ²)	S m ² la 10000 locuitori	Nr. de locuitori (mii)	Suprafața comercială (mii m ²)	S m ² la 10000 locuitori		
Total Republica Moldova	3555,2	963105	2709,0	3547,5	1066486	3006,3	+297,3	111,0
Municipiul Chisinau	809,6	503312	6216,8	825,9	493020	5969,5	-247,3	96,0
Total regiunea Nord	991,2	183504	1851,3	979,7	188346	1922,5	+71,2	103,8
Total regiunea Centru	1058,7	163469	1544,1	1051,7	264772	2517,6	+666,3	163,0
Total regiunea Sud	533,9	76208	1427,4	528,4	86048	1628,5	+201,1	114,1
U.T.A. Gagauzia	161,8	36612	2262,8	161,8	34300	2119,9	-142,9	93,7

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, în profil teritorial [http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40 Statistica economica/40 Statistica economica__2](http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__2)

Analiza în structură a unităților de comerț demonstrează că în perioada analizată s-a dezvoltat într-un ritm sporit sectorul unităților comerciale pentru vânzarea mărfurilor nealimentare cu peste 1,6 ori. Aceste date demonstrează că în municipiul Chișinău comerțul se dezvoltă intens, se modernizează, ocupă un rol important în satisfacerea cererii consumatorilor, ceea ce contribuie și la sporirea calității deservirii consumatorilor.

**Tabelul 28. Dinamica și structura unităților de comerț,
alimentație publică și prestări servicii în municipiul Chișinău**

Nr- d/o	Tipuri de unități comerciale, alimentație	2010	2015	2016	2017	01.01. 2018	%, 2018/ 2010
	Unități de comerț, total	16975	19686	18690	20450	23930	141,0
1.	Magazine alimentare, inclusiv	1076/ 21	864/ 46	822/ 65	863/ 70/4	1071/ 80/	99,5/ 381,0
2.	Magazine nealimentare	2180	3240	2890	3184	3684	168,9
3.	Centre și complexe	41	64	65	50	68	165,8
4.	Alte unități de comerț	13678	15518	14913	16353	19107	139,7
5.	Unități de alimentație	1719	1824	1849	1867	1953	113,6
6.	Unități de prestare a serviciilor, total	2586	3265	3836	4763	5838	225,8
	Total:	21280	24775	24375	27080	31719	

Sursa: Elaborat în baza rapoartelor privind activitatea *Direcției generale comerț, alimentație publică și prestări servicii pentru anii 2010-2017*
<https://comert.chisinau.md/lib.php?l=ro&idc=61>

Așadar, prin *modernizarea unităților de comerț firmele autohtone pot obține mai multe avantaje competitive* inclusiv: creșterea capacității firmei; oferirea unui sortiment de mărfuri și servicii mai amplu și la cele mai mici prețuri sau la cel mai înalt nivel calitativ; dominarea unui segment specific de piață (o anumită zonă geografică, un grup specific de cumpărători) sau oferirea unor valori globale cât mai mari pentru prețul primit, aceasta reprezentând o combinație judicioasă și deosebit de atractivă pentru cumpărător prin calitate înaltă, preț convenabil, servicii adecvate.

Strategia de modernizare și sporire a calității servirii asigură firmei un avantaj competitiv, care include o serie de capacități indispensabile⁷⁹: de inițiere a acțiunilor strategice de modernizare a edificiului comercial prin care să se diferențieze de principalii concurenți; de elaborare și de implementare a tehnologiilor noi de servire a consumatorilor, inclusiv vânzarea prin intermediul rețelelor globale - prin magazinul virtual; de diversificare a portofoliul de servicii prestate consumatorilor pre, în timpul și post vânzare.

Pentru a efectua *modernizarea eficientă și pentru a obține un avantaj competitiv*, firma trebuie să efectueze cercetarea amplă a pieței țintă pentru a identifica potențialii clienți, dar și concurenții, evidențiind avantajele și dezavantajele ei, astfel încât să reușească să se diferențieze față de aceasta prin sporirea *calității servirii consumatorilor* și menținerea cotei de piață.

Aspectele relatate demonstrează că implementarea strategiilor de modernizare a unităților de comerț în Republica Moldova semnifică în esență realizarea de către firmă a avantajului competitiv, care este greu de menținut deoarece impulsionează competiția și concurența în domeniul comerțului.

Drepturile consumatorilor și asigurarea lor într-un stat modern

Consumatorul poate fi definit pe larg ca persoana care achiziționează bunuri sau servicii pentru scopuri care nu intră în domeniul său de activitate comercială. Astfel, fiecare persoană este un consumator. În același timp, în diferite țări, consumatorii sunt protejați de stat în măsură diferită. Acest lucru este definit de legislația și politicile unei țări privind protecția consumatorilor. În economia modernă, un nivel ridicat de protecție a consumatorilor este în general o normă de reglementare a pieței, care de obicei se axează pe reglementarea directă a conduitei de afaceri pe piață.

Cu toate acestea, importanța legislației și politicii privind protecția consumatorilor, poate fi înțeleasă numai în contextul de o explorare logică a acțiunii statului privind protecția consumatorilor. În multe țări din fostă uniune sovietică există un oarecare scepticism cu privire

⁷⁹ Gavrilă I., Gavrilă T., Competitivitatea și mediul concurențial. Promovarea și protejarea concurenței în Uniunea Europeană, București, Editura Economică, 2008, pp. 127–128.

la necesitatea unei politici active dezvoltată în parte privind protecția consumatorilor, prin argumente că:

- consumatorii din UE, de exemplu, sunt excesiv răsfățați de guvernele lor;
- grupurile de consumatori au în general cerințe mari și reprezintă “manivela”;
- facilitarea activă a investițiilor de către lanțuri moderne de vânzare cu amănuntul va determina o creștere inevitabilă a standardelor bunurilor de consum și a serviciilor de pe piața locală.

Aceste argumente sunt supraevaluate în mod dramatic în fiecare caz și nu reușesc să abordeze problemele reale. Astfel, dezbateră trebuie să fie refocusată.

Domeniul drepturilor consumatorilor în prezent a atins apogeul necesității de perfecționare a reglementărilor juridice în temeiul importanței create de factorii obiectivi. Derularea cu rapiditate a schimburilor comerciale ce caracterizează societatea modernă a condus la apariția contractelor-tip astfel încât principiile tradiționale aplicate în domeniul contractual (autonomia de voință și egalitatea părților contractante) au fost serios zdruncinate „în noua eră a societății de consum”⁸⁰.

Cuvântul consumator provine din francezescul *consummateur* și înseamnă persoana care consumă bunuri rezultate din producție. O altă noțiune legată de noțiunea de consumator este consumerismul.

Intr-o prima accepțiune prin cuvântul consumerism se subînțelegeau doar eforturile organizate ale consumatorilor în vederea corijării și suprimării nemulțumirilor pe care le-au acumulat, ulterior, într-un context pluridimensional, această noțiune a ajuns să semnifice ansamblul eforturilor conjugate ale consumatorilor, ale întreprinderii și ale guvernului, în vederea ameliorării calitative și cantitative a nivelului de trai. Noțiunea de *consumerism* este anglofonă prin excelență dar acceptată ca neologism de toate limbile lumii, s-a impus cu precădere în perioada postbelică, tentația consumatorilor de a se grupa, înființând anumite organizații care să le apere interesele. Se are în vedere fondarea cooperativelor de consumatori, organizații care, la începuturi, împrumutau mult din modul de acțiune a organizațiilor sindicale, până și-au creat propriul stil⁸¹.

Așadar, conform legislației, consumator este cetățeanul care utilizează, dobândește, comandă sau intenționează să dobândească sau să comande produse (lucrări, servicii) pentru necesități vitale personale.

80 Morar R. Sisteme de protecția consumatorilor, Lumina Lex, 2005.

81 Plotnic O, Mecanismul de protecție a consumatorilor în Republica Moldova: Aspecte de drept comparat. În: Revista Națională de Drept, 2010, nr. 11, p.42-48.

În accepțiunea celei de-a doua definiții, *consumator* este numai cetățeanul (cetățenii străini și apatrizii) ce procură, comandă, folosește (consumă) sau intenționează să procure sau să comande mărfuri (servicii) pentru necesitățile vitale, nelegate de obținerea profitului.

Un alt subiect al raportului juridic reglementat prin Lege este *agentul economic* - întreprinderea, instituția, organizația sau cetățeanul antreprenor, care produce, importă, transportă, depozitează, comercializează, păstrează marfa pentru realizare și prestează servicii consumatorilor.

Legea *Privind protecția drepturilor consumatorilor* reglementează relațiile, care pot apărea din contractele privind vânzarea-cumpărarea cu amănuntul; arenda; închirierea de spațiu locativ, în special, efectuarea lucrărilor și prestarea serviciilor de asigurare a exploatării casei de locuit în care se află spațiul locativ, sau asigurarea acordării chiriei a serviciilor comunale necesare, efectuarea reparației curente a averii comune a casei de locuit și a instalațiilor tehnice; antrepriza (inclusiv comanda de deservire sau deservirea prin abonament); transportarea cetățenilor, bagajelor și mărfurilor; păstrarea; consignația; asigurarea; prestarea serviciilor financiare pentru satisfacerea necesităților personale ale consumatorului, inclusiv acordarea de credite, deschiderea conturilor clienților, efectuarea decontărilor la cererea lor, primirea și păstrarea hârtiilor de valoare și a altor valori, acordarea serviciilor consultative, precum și din alte contracte referitoare la satisfacerea necesităților personale ale cetățenilor, nelegate de obținerea profitului.

Așadar, în calitate de *agent economic* poate fi producătorul, vânzătorul, executorul. Producătorul este organizația, persoana – antreprenor care produce mărfuri pentru realizare consumatorilor.

În relațiile apărute din contractele privind vânzarea-cumpărarea cu amănuntul, inclusiv contractul de comision apare vânzătorul care este întreprinderea. În relațiile apărute din contractele privind vânzarea cumpărarea cu amănuntul inclusiv contractul de comision apare vânzătorul care poate fi întreprinderea, organizația, instituția sau cetățeanul antreprenor care realizează marfa către consumator.

Executantul este întreprinderea, organizația, instituția sau cetățeanul – antreprenor care prestează servicii sau execută lucrări. Acesta poate fi:

- antreprenorul - la deservirea prin abonament și la comanda de deservire;
- locatorul – la închirierea de spațiu locativ, efectuarea lucrărilor și prestarea serviciilor de asigurare a exploatării casei de locuit în care se află spațiul locativ, acordarea chiriei a serviciilor comunale necesare;
- transportatorul (cărăușul) - la transportarea cetățenilor, bagajelor, inclusiv a mărfurilor;
- în relațiile ce reies din contractul de transport;

- depozitarul - în relațiile ce apar din contractul de depozit;
- asiguratorul - în relațiile ce apar din contractul de asigurare;
- prestatorul de servicii financiare – pentru satisfacerea necesităților personale ale cetățenilor nelegate de obținerea profitului.

În temeiul celor expuse putem delimita următoarele categorii de consumatori. Astfel după criteriul domeniului de activitate deosebim consumatori:

- a) care procură produse în rezultatul contractului de vânzare-cumpărare și de comision;
- b) care beneficiază de prestarea serviciilor;
- c) care beneficiază de executarea lucrărilor;
- d) care intenționează să procure sau să comande mărfuri(servicii, lucrări).

Un alt criteriu, mai complex de delimitare a consumatorilor este după statutul de persoane. Astfel o categorie o constituie consumatorul – persoana fizică, cetățean (cetățean străin, apatrid). Consumatorul individual este, în același timp, și un consumator „colectiv”, prin dubla lui ipostază de membru al unei familii și membru al societății. Fiind membru al unei familii sau a unei gospodării, putem afirma că avem de-a face cu un consumator colectiv cu nevoi și trebuințe specifice, cu un comportament bine definit.

Un alt tip de consumator colectiv îl constituie organizațiile, instituțiile care achiziționează bunuri și servicii pentru propriile lor nevoi. Din această categorie fac parte școlile, spitalele, bisericile, societăți particulare și publice, care pentru funcționare consumă produse, echipamente, servicii etc. Ele pot fi considerate ca un segment de consumatori intermediari între producătorii primari și consumatorii individuali finali, în ultimă instanță, ceea ce produc și oferă organizațiilor de consum ajunge tot la consumatorii individuali, aceștia determinând de fapt natura și structura consumului.

Obiect al raportului juridic ce apare la realizarea drepturilor consumatorilor poate fi: produsul care constituie un bun material destinat consumului sau utilizării finale individuale sau colective;

- serviciul - activitate, alta decât cea din care rezultă produse, efectuată în scopul satisfacerii unor necesități ale consumatorilor;
- lucrarea - lucru realizat printr-o muncă fizică sau intelectuală.

Produsul, serviciul, lucrarea trebuie să corespundă unor standarde care se confirmă prin certificatul de conformitate care constituie un document eliberat conform regulilor unui sistem de certificare indicând cu un grad suficient de încredere că un produs, proces sau serviciu precis identificat este conform unui standard sau unui alt document normativ specificat, și prin documentația tehnică normativă care este un act normativ în care sunt stabilite condițiile

calitative ale produselor, lucrărilor, serviciilor (standarde, condiții tehnice, norme sanitare și de construcții, farmaceutice și altele).

Consumatorul este persoana fizică ce cumpără de pe piață și consumă mărfuri și/sau servicii de tot felul, produse și oferite spre vânzare de diverși agenți economici. În condițiile unei piețe concurențiale autentice, consumatorului trebuie să i se subordoneze întregul profesionalism al producătorului de bunuri, al comercianților și prestatorilor de servicii.

Protecția consumatorilor este una dintre politicile sociale, promovate de orice stat modern. Datorită importanței pe care o reprezintă pentru economia contemporana, ea este o politică de sine stătătoare, având obiective, priorități și instrumente proprii. Ca urmare a rapidității cu care se succed evenimentele actuale, acest domeniu se extinde tot mai mult la noi și noi subramuri ale economiei. Ca latură importantă a politicii sociale pe care trebuie să o promoveze o societate democratică și ca o componentă de bază a programelor de protecție socială, protecția consumatorilor reprezintă un ansamblu de reglementări privind inițiativa publică și privată menită să asigure și să amelioreze continuu respectarea drepturilor consumatorilor.

Preocuparea pentru protejarea consumatorilor datează încă din antichitate, dezvoltarea schimbului de mărfuri în piețele din orașele-cetăți nefiind un fenomen întâmplător și necontrolat. În scrierile vechi se spune, de exemplu, că în piețele din Atena, pe vremea lui Pericle, se semnala prezența unor inspectori, denumiți agronomi, care aveau misiunea de a evalua și controla calitatea și uniformitatea pâinilor, greutatea și prospețimea peștelui, prospețimea legumelor și fructelor oferite spre vânzare.

Intervenția statului în controlul calității produselor și al schimbului acestora s-a amplificat concomitent cu dezvoltarea societății, cu apariția de noi produse și cu extinderea piețelor. Pe măsura dezvoltării piețelor naționale și internaționale, al schimbului de mărfuri și servicii, modalitățile de protejare a consumatorilor au evoluat treptat de la formele simple, la dezvoltarea unor adevărate sisteme legislative și de control în acest domeniu.

Primele reglementări privind protecția consumatorului emise de către diferitele state au vizat produsele agroalimentare, datorită faptului că ele dețineau cea mai mare pondere în cadrul schimburilor comerciale, pe de o parte și faptului că erau destinate satisfacerii unor nevoi primare, pe de altă parte. Astfel, în Italia, în 1865, a fost adoptată Legea de supraveghere sanitară în domeniul alimentar; în Franța, în anul 1905, a fost adoptată Legea privind fraudele și falsificările în domeniul produselor și serviciilor. Legea franceză prevedea sancțiuni pentru cei care înșală sau încearcă să înșele consumatorii, fie asupra naturii, tipului, originii și/sau conținutului în substanțe utile; fie asupra cantității mărfurilor livrate. Totodată, legea prevedea pedepse pentru cei ce falsifică mărfuri destinate alimentației umane sau animalelor,

medicamente, băuturi și produse agricole, precum și pentru cei care expun sau vând mărfuri falsificate sau toxice.

Astăzi nu există stat în lume care să nu-și protejeze consumatorii, și aceasta, în majoritatea cazurilor se realizează prin drept constituțional.

La nivelul european funcționează patru mari organisme neguvernamentale cu rol în protecția consumatorilor:

BEUC- Biroul European al Uniunii Consumatorilor - Bureau Européen des Unions des Consommateurs

COFACE - Comitetul Organizațiilor Familiale a Consumatorilor Europeni - Confédération des Organisations familiales de la Communauté Européenne (COFACE).

EUROCOOP - Comunitatea Europeană a Cooperativelor de consum - Communauté Européenne des Coopératives (Euro Coop) - European Community of Consumer Cooperatives
CES – Confederația Europeană a Sindicatelor;

EIIC – Institutul European Internațional al Consumatorului.

Primele patru organisme sunt reunite în CCC – Consiliul Consultativ al Consumatorilor, înființat în anul 1989.

Din februarie 1997, în Uniunea Europeană funcționează „Direcția Generală a Politicii Consumatorilor și Protecției Sănătății Acestora”, cunoscută – sub formă prescurtată – cu denumirea de “Direcția XXIV”.

Obiectivele politicii de protecție a consumatorilor din Uniunea Europeană vizează, în principal, următoarele domenii:

- armonizarea legislațiilor naționale privind produsele alimentare, cosmetice, detergenți, bunuri de folosință îndelungată, automobile, textile, jucării, medicamente, îngrășăminte și pesticide;

- măsuri privind creditul, publicitatea mincinoasă, practicile comerciale abuzive;

- obținerea de către consumatori a dreptului de consiliere și asistență juridică în litigiile având drept obiect bunuri de consum;

- stabilirea unor reguli privind informațiile inscripționate pe produse și ambalajele acestora;

- stimularea testelor comparative de produse de consum și publicarea rezultatelor în publicații independente de interesele agenților economici;

- educarea consumatorilor, tineri sau adulți, pentru ca aceștia să acționeze rațional în contextul pieței libere, stimulându-se pentru aceasta schimburile între organizațiile consumatorilor, includerea unor teme privind protecția consumatorilor în programele școlare și organizarea de cursuri pentru formarea educatorilor, precum și acțiunile prin mass-media.

Reglementările comunitare interzic falsa publicitate (în ceea ce privește natura produsului, disponibilitatea, compoziția, prețul, cantitatea, rezultatele utilizării sale sau ale testelor efectuate, identitatea sau calificarea agentului de publicitate), care induce în eroare consumatorul afectându-i astfel opțiunea pentru un anumit produs. Agentul de publicitate are acum obligația să facă proba că informația pe care a oferit-o este corectă. Consumatorul care a fost victima publicității false are dreptul să primească despăgubiri. Legislația comunitară obligă țările membre să prevadă mijloace adecvate și eficiente pentru controlul publicității false.

Reglementări există și în domenii specifice, cum sunt publicitatea privind medicamentele sau publicitatea televizată.

Pentru produsele farmaceutice a fost stabilită o procedură foarte strictă de armonizare prealabilă lansării lor pe piață. Produsul trebuie să fie însoțit de o notă informativă care să prezinte condițiile de utilizare precum și contraindicațiile sau eventualele efecte secundare.

Promovarea intereselor consumatorilor este o parte integrantă a politicii Uniunii Europene, care are în centrul ei bunăstarea cetățenilor, iar această politică își aduce contribuția la bunul mers al mecanismelor economice ale pieței unice europene. Mărfurile care nu oferă consumatorilor o satisfacție rezonabilă în schimbul sumei plătite, constituie, în realitate, o investiție greșită, inefficientă și invers, mărfurile care dau satisfacție consumatorilor le inspiră încredere, devin căutate, contribuind la creșterea economică și deci la bunăstarea consumatorului.

Responsabilitățile asigurării protecției consumatorilor revin, în principal, autorităților publice (guvernelor), dar în această zonă complexă de probleme sunt atrase și implicate cu acțiuni concrete și alte organizații, cum ar fi sindicatele, dar mai ales organizațiile neguvernamentale, asociațiile consumatorilor, etc.

Societatea civilă, prin crearea unui cadru organizațional propriu, bazat pe forme asociative: asociații, federații și confederații ale consumatorilor, cu scop de protejare a intereselor acestora.

Această bipolaritate a activității trebuie să confere sistemului de protecție a consumatorilor stabilitate în funcționare și forță în acțiunile care se întreprind în acest scop.

Conform legislației naționale, protecția de către stat a drepturilor consumatorilor se realizează prin:

- elaborarea și promovarea la nivel de stat a politicii în domeniul protecției drepturilor consumatorilor;
- elaborarea și aprobarea legilor și altor acte normative în domeniu;
- organizarea și exercitarea controlului și supravegherii de stat asupra respectării legislației în domeniu;

- respectarea cerințelor prescrise sau declarate referitoare la produse, servicii.

În aceste aspecte consumatorul are dreptul la: asigurarea protecției drepturilor sale argumentate de către stat; protecție împotriva riscului de a achiziționa un produs, un serviciu care ar putea să-i afecteze viața, sănătatea, ereditatea sau securitatea ori să-i prejudicieze drepturile și interesele legitime; remedierea sau înlocuirea gratuită, restituirea contravalorii produsului, serviciului ori reducerea corespunzătoare a prețului, repararea prejudiciului, inclusiv moral, cauzat de produsul, serviciul necorespunzător; informații complete, corecte și precise privind produsele, serviciile achiziționate; instruire în domeniul drepturilor sale, etc.

Elaborarea și promovarea politicii statului în domeniul protecției drepturilor consumatorilor și coordonarea activității organelor administrației publice abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor se efectuează de către Ministerul Economiei. Acest minister, inclusiv prin intermediul Agenției pentru Protecția Consumatorilor : a) efectuează controlul și supravegherea de stat asupra corespunderii produselor și serviciilor cerințelor prescrise sau declarate, precum și asupra veridicității informațiilor prezentate, examinează reclamațiile consumatorilor în acest domeniu; b) elaborează reglementări privind coordonarea acțiunilor autorităților administrației publice centrale și locale, precum și ale structurilor neguvernamentale în domeniul protecției consumatorilor; c) aplică sancțiuni, stabilește măsuri de remediere sau înlocuire gratuită ori de restituire a contravalorii produsului, serviciului necorespunzător în baza reclamațiilor consumatorului; d) sesizează autoritatea de licențiere, determinată prin lege, referitor la depistarea cazurilor de comercializare a produselor falsificate (contrafăcute) și/sau periculoase sau altor încălcări în scopul retragerii în mod obligatoriu a licenței; e) organizează funcționarea oficiului pentru relațiile cu consumatorii.

Principalele drepturi ale consumatorilor în Republica Moldova sunt: dreptul de a-și satisface nevoile de bază; dreptul la siguranță; dreptul de a fi informați; dreptul de a alege; dreptul de a fi ascultați; dreptul de a fi despăgubiți; dreptul la educație în domeniul protecției consumatorilor; dreptul la un mediu înconjurător sănătos.

În legislația națională sunt stipulate prevederi specifice privind protecția vieții, sănătății, eredității și securității consumatorului, care obligă Guvernul, prin organele administrației publice centrale, stabilirea de norme și reglementări specifice în cazul producerii, importului, conservării, ambalării, etichetării, manipulării, transportării, depozitării, pregătirii pentru vânzare și vânzării, furnizării și utilizării produselor, precum și prestarea serviciilor. Astfel, produsele plasate pe piață trebuie să fie însoțite de certificate de conformitate sau de declarații de conformitate, de alte documente conform legislației.

În scopul protecției consumatorilor, autoritățile administrației publice locale, în raza unității teritorial-administrative respective, în conformitate cu legislația, au obligația: să

informeze consumatorii și să le acorde consultații, să examineze, în limita competenței lor, reclamațiile acestora; să readreseze reclamațiile către organul abilitat cu funcții de protecție a consumatorilor în domeniul respectiv în cazul în care obiectul reclamației depășește limita competenței lor; să informeze neîntârziat autoritățile competente despre cazurile de constatare a produselor, serviciilor falsificate (contrafăcute) sau periculoase, precum și despre alte cazuri de necorespondere cerințelor prescrise sau declarate; să retragă, în mod obligatoriu, autorizația sau licența, eliberată de către autoritățile administrației publice locale agentului economic, în cazul depistării de produse, servicii falsificate (contrafăcute) sau periculoase; să contribuie prin mijloace posibile la înființarea și funcționarea asociațiilor obștești de consumatori.

Cetățenii Republicii Moldova au dreptul de a se organiza benevol în asociații obștești de consumatori, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația. Printre asociațiile obștești ce desfășoară o vastă activitate în acest domeniu sunt Centrul pentru protecția consumatorilor din Republica Moldova, Legea pentru apărarea drepturilor consumatorilor, Mișcarea obștească „Pro Consumator”, etc.

Asociațiile obștești de consumatori au dreptul: a) să înainteze în instanțele judecătorești acțiuni pentru protecția drepturilor consumatorilor; b) să adreseze, atât organelor de control, cât și organelor procuraturii, propuneri privind tragerea la răspundere a persoanelor vinovate de producerea și comercializarea produselor, prestarea serviciilor care nu corespund cerințelor prescrise sau declarate, precum și de nerespectarea drepturilor consumatorilor, prevăzute de legislație; c) să informeze, în baza reclamațiilor primite de la consumatori, organele abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor despre produsele, serviciile necorespunzătoare; d) să solicite instanței de contencios administrativ competente anularea totală sau parțială a actelor, emise de autoritățile publice, care lezează drepturile și interesele legitime ale consumatorilor și care contravin legislației; e) să organizeze, în modul stabilit de lege, efectuarea expertizei produselor, serviciilor în ceea ce privește conformitatea lor cerințelor prescrise sau declarate și să înainteze autorităților administrației publice și agenților economici propuneri respective pentru îmbunătățirea calității produselor, serviciilor; f) să înainteze agenților economici și organelor abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor propuneri privind îmbunătățirea calității produselor, serviciilor și interzicerea comercializării produselor necorespunzătoare; g) să sesizeze organele abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor referitor la produsele, serviciile necorespunzătoare în vederea aplicării sancțiunilor prevăzute de legislație; h) să primească de la organele abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor informații și răspunsuri referitor la propunerile și sesizările înaintate; i) să organizeze chestionarea consumatorilor în scopul elucidării opiniei publice despre calitatea produselor comercializate și prețurile lor, etc.

Constituția Republicii Moldova⁸² garantează dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive, de asemenea răspândirea informațiilor veridice privitoare la starea mediului natural, la condițiile de viață și de muncă, la calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic (art.37 din Constituția RM adoptată la 29 iulie 1994).

Legea Republicii Moldova *Privind protecția consumatorilor*⁸³ stabilește următoarele drepturi de bază ale consumatorilor: protecția de către stat a intereselor consumatorilor; la repararea prejudiciilor cauzate de achiziționarea de mărfuri și servicii necalitative; a o informație completă, autentică și exactă privind caracteristica de bază a produselor și serviciilor; protecția de la riscul achiziționării produselor și serviciilor cu un impact nociv asupra vieții sănătății și securității consumatorului; la asociere în organizații ale consumatorilor; la sesizarea în judecată și alte organe statale abilitate.

Practic drepturile fundamentale stabilite prin legea privind protecția consumatorilor se intercalează cu principiile directe de protecție a consumatorilor recomandate de Organizația Națiunilor Unite.

Dreptul consumatorilor la protecția de către stat a intereselor lor este asigurată prin obligația statului de a stabili o poziție dominantă a consumatorilor pe piață. Această poziție este garantată de către stat prin crearea cadrului juridic pentru protecția drepturilor consumatorilor și prin diferite programe. De asemenea dreptul consumatorilor la protecția de către stat a intereselor sale este garantat prin crearea instituțiilor publice specializate cu scopul de a supraveghea, prin mijloace specifice asupra modului de respectare a drepturilor consumatorilor.

O altă funcție primordială a statului în protecția intereselor consumatorilor este și facilitarea producerii și distribuiri de produse corespunzătoare necesităților și cererilor consumatorilor.

Dreptul consumatorilor la repararea prejudiciilor cauzate de achiziționarea de mărfuri și servicii necalitative. Un rol deosebit de important îl are art. 13 al Legii cu privire la protecția consumatorilor, care reglementează drepturile consumatorilor în cazul procurării unor mărfuri necalitative. Legea stabilește că în cazul apariției unor defecte ale mărfurilor procurate de consumator în limitele termenelor de garanție sau valabilitate, consumatorul poate apela la: înlăturarea gratuită a defectelor sau recuperarea cheltuielilor efectuate de consumator la înlăturarea defectelor; reducerea corespunzătoare a prețului; înlocuirea în mod gratuit a produsului; rezilierea contractului și compensarea prejudiciilor create; repararea prejudiciului moral.

⁸² Constituția Republicii Moldova. În Monitorul Oficial nr.1, 12.08.1994

⁸³ Legea Republicii Moldova Privind protecția consumatorilor. În: Monitorul Oficial nr.176-181 din 21.10.2011
<http://lex.justice.md/md/340558/>

Modurile de preschimbare a mărfurilor sunt prevăzute de Regulile de înlocuire a produselor nealimentare și a termenelor de garanție Nr. 1465 din 08.12.2003 cu Legea cu privire la protecția consumatorilor. Conform acestor reguli nu pot fi înlocuite articolele din metale prețioase, țesăturile, albiturile ș.a. Până în ultimul timp nu puteau fi înlocuite și mărfurile de consignație procurate în rețeaua de comerț. Un compartiment aparte al Legii cu privire la protecția consumatorilor îl constituie dreptul consumatorului la informație. Legea acordă consumatorului dreptul la o informație completă privind asortimentul, prețul, calitatea și inofensivitatea mărfurilor.

De asemenea consumatorul are dreptul la informația privind proprietățile utile, condițiile procurării și garanției, despre producător și vânzător ș.a. Informația despre mărfurile propuse trebuie să se conțină în marcarea mărfii, etichete, ambalaj sau documentele de însoțire. Dacă marfa nu conține informația în volumul necesar, atunci vânzătorul este obligat să inițieze consumatorul cu toată informația necesară. Legea stabilește că informația despre mărfuri trebuie să fie în limba română, indiferent de țara de proveniență a produselor. Marfa trebuie să conțină marca de fabrică și marca de produs. Marca de fabrică include denumirea produsului și informația despre producător. Produsele, calitatea cărora cu timpul se poate reduce (produsele alimentare, medicamentele, mărfurile de cosmetică ș.a.) trebuie să conțină data fabricării, termenul comercializării sau al valabilității. Producătorul trebuie să completeze produsele chimice și mărfurile tehnice complicate cu o instrucție, reguli de utilizare și păstrare, de securitate. Produsele alimentare trebuie să conțină o informație privind compoziția (conținutul de substanțe naturale, ingrediente artificiali) volumul de calorii ș.a.

În temeiul celor expuse ar fi oportun crearea a cel puțin a unei organizații consumiste naționale în *Consumer Internațional* pentru a putea include Republica Moldova și din acest punct de vedere în circuitul global și în special, pentru a putea beneficia de avantajele programului pentru țările în tranziție care vizează finanțarea integrală sau parțială a anumitor proiecte.

Protejarea consumatorilor și a producătorilor autohtoni de produse de import necalitative prin promovarea unei politici corespunzătoare de protecție a pieței interne prin utilizarea în special a măsurilor prevăzute de Acordul cu privire la barierele tehnice în comerț ale Organizației Mondiale a Comerțului. Lărgirea spectrului de produse supuse certificării și certificare pe o scară mai largă a sistemelor calității la producător. Optăm pentru acceptarea subiecților economici în calitate de consumatori, excluderea taxei de stat a acțiunilor în instanțele de judecată legate de protecția consumatorilor. E necesar introducerea unor norme noi de evaluare și penalizare a încălcărilor, concomitent racordând legislația națională de domeniu la anumite standarde internaționale ale consumului.

În contextul procesului de armonizare a legislației și politicilor de Protecție a Consumatorilor în Republica Moldova, este important să se reitereze că armonizarea legislației este un proces complex și pe termen mediu, care presupune alinierea politicilor, armonizarea/transpunerea corectă a legislației relevante, actualizarea acestei legislații.

Direcția strategică privind armonizarea pentru viitor în Republica Moldova trebuie să aibă în vedere direcția politicilor consumatorului UE și procesul reformelor în curs de desfășurare. În mod egal, și, probabil, mai imediat, procesul în Republica Moldova trebuie să recunoască nivelul actual scăzut de armonizare efectivă la standardele UE, problemele acestei situații care reprezintă pentru economia de piață și cetățenii Republicii Moldova și faptul că angajamentele viitoare din prevederile Acordului de Asociere sunt susceptibile de a fi extrem de dificile și în mod semnificativ solicitante pe fundalul progreselor limitate în ultimul deceniu în Moldova.

În sprijinul acestor probleme propunem modificarea legislației prin revizuirea Legii privind protecția consumatorilor, împreună cu adoptarea de legi pe domenii de protecție a consumatorilor care reglementează contractele încheiate cu consumatorii, siguranța produselor, marketingul, informarea și împuternicirile consumatorilor. Considerăm că în noua Strategie Națională de protecție a consumatorilor să reflecte aceste probleme pentru a realiza în termen mediu a unui standard înalt de protecție a consumatorilor în Republica Moldova.

Protecția drepturilor consumatorilor: prioritate pentru statele Uniunii Europene și Republica Moldova

Unul din obiectivele importante care au stat la baza fondării Comunității Economice Europene (CEE) este crearea pieței comune. Realizarea acestui obiectiv presupune neapărat elaborarea politicii comune de protecție a consumatorilor în statele membre ale uniunii. Aplicarea politicii de protecție a consumatorilor a reprezentat un proces care s-a realizat succesiv și s-a desfășurat în concordanță cu dezvoltarea pieții interne a Uniunii Europene (UE). Diversitatea portofoliului de produse și servicii oferite pe piața comună europeană, precum și practicile anticoncurențiale ale unor producători și comercianți au creat prejudicii și bariere în protejarea intereselor consumatorilor din UE. Odată cu semnarea Acordului de Liber Schimb cu UE în Republica Moldova se impune racordarea legislației și actelor normative la standardele europene, inclusiv în domeniul protecției consumatorilor. Astfel, cercetarea politicii și strategiei de protecției a consumatorilor are ca scop de a evidenția și a stabili gradul de racordare a politicii și strategiei de protecție a consumatorilor, în contextul perspectivei de aderare a Republicii Moldova la comunitatea UE.

Protecția consumatorilor se referă la toate categoriile de produse și consumatori în statele comunității europene. Astfel pe parcursul anilor Parlamentul European a comandat în repetate rânduri efectuarea cercetărilor cu privire la politica de protecție a consumatorilor. Au fost elaborate și aprobate Politici și strategii de protecției a consumatorilor, publicate diferite lucrări, articole cu referire la problemele protecției consumatorilor în statele comunității europene. Trebuie să constatăm că în Republica Moldova până la momentul actual nu s-a realizat cercetări în domeniul protecției consumatorilor, sau nu s-a făcut publice cercetările în acest domeniu, pe parcursul anilor fiind editate Ghiduri pentru consumatori: în anul 2004 – la produse alimentare și 2005 – la produse nealimentare. De asemenea a fost aprobată Strategia în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2008-2012⁸⁴ și 2013-2020⁸⁵. Totodată nu s-au realizat acțiuni ample de mediatizare a politicii statului cu privire la protecția consumatorilor în rândurile maselor largi ale populației. Până la momentul actual în republică nu sunt editate lucrări fundamentale în care să fie cercetate și scoase în evidență problemele protecției consumatorilor, chiar dacă încă în anul 1993 a fost aprobată Legea Republicii Moldova *Cu privire la protecția consumatorilor* și alte acte normative care reglementează politica statului în acest domeniu.

În primii ani de la fondarea CEE au fost adoptate acte legislative orientate spre asigurarea siguranței produselor cosmetice, spre standardizarea etichetării produselor alimentare, spre stoparea reclamei înșelătoare și altele. După lansarea programului pieței unice a debutat și politica comună de protecție a consumatorilor. Comisia Europeană a prezentat în anul 1975 primul program de acțiuni privind politica de protecție a consumatorilor, după care au urmat alte programe aprobate în anii următori.

În anul 1985 Comisia Europeană (CE) a introdus o nouă abordare a politicii de protecție a consumatorilor. Aceasta a permis Consiliului de Miniștrii să adopte în bloc directivele privind protecția sănătății și siguranței pentru toate categoriile de produse. Astfel, a dispărut necesitatea ca în legislația națională să fie elaborate standarde pentru fiecare produs. Organizațiile europene de standardizare CEN și CENLEC au fost abilitate să introducă în standardele tehnice cerințe de bază pentru siguranța produselor. Prin urmare, marcajul CE reprezintă un semn de certificare și garantare a nivelului standard minim de protecție în toate statele comunității europene.

La sfârșitul anilor '80 au fost lansate Programe de acțiune care s-au axat pe reprezentarea consumatorilor, prin intermediul Comitetului Consultativ al Consumatorilor, informarea consumatorilor, siguranța produselor, desfășurarea tranzacțiilor comerciale și măsuri care au vizat siguranța generală a produselor, siguranța jucăriilor, plățile transfrontaliere, termenii contractuali inechitabili, vânzarea la distanță. În perioada anilor 1996-1998 CE s-a axat pe

84 Hotărârea Guvernului nr. 5 din 14 ianuarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 22.01.2008, nr.14-15, art. 76

85 Hotărârea Guvernului nr. 560 din 24.07.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, din 26.07.2013, nr.161-166, art. nr. 654

măsurile de protecție în domeniul serviciilor financiare, a utilităților publice, în educarea consumatorilor.

În anul 2005 Institutul European din România a publicat lucrarea intitulată: Uniunea europeană: *Politica privind protecția consumatorilor*⁸⁶, unde sunt analizate rolul, conținutul și dinamica politicii de protecție a consumatorilor în statele comunității europene. Aici se evidențiază că în UE, prin Programul preliminar al CEE pentru protecția consumatorilor și politica de informare, sunt recunoscute un număr de cinci drepturi de bază ale consumatorului, acceptate la nivel internațional: dreptul la protecția sănătății; dreptul la protecția intereselor economice ale consumatorilor; dreptul la informare și la educație; dreptul la despăgubiri; dreptul la reprezentarea consumatorilor la nivel comunitar și național.

Politica în domeniul protecției consumatorilor în statele UE se realizează prin diverse acțiuni incluse în *Agenda consumatorului european* și *Programul privind protecția consumatorilor* pentru anii 2014-2020⁸⁷. Această agendă include un șir de obiective, inclusiv:

1. Promovarea siguranței consumatorilor prin intermediul supravegherii pieței, având ca scop realizarea măsurilor de sporire de identificare și trasabilitate a produselor prin care se consolidează siguranța produselor alimentare și nealimentare.

2. Sporirea gradului de informare privind drepturile consumatorilor cu utilizarea diferitor instrumente interactive pentru a informa, educa și orienta să fie activi în problemele de protecție a consumatorilor

3. Să se asigure respectarea normelor privind protecția consumatorilor prin realizarea acțiunilor împotriva încălcării legislației UE prin care se reglementează protecția consumatorilor prin realizarea acțiunilor de verificare de către autoritățile naționale pentru protecția consumatorilor.

4. Să integreze interesele consumatorilor în politicile sectoriale prin perfecționarea legislației în domeniul telecomunicațiilor, tehnologiilor digitale, energiei, transporturilor și alimentelor, prin elaborarea și implementarea măsurilor pentru sporirea gradului de transparență și accesul la diverse servicii etc.

5. Să consolideze capacitatea de acțiune în domeniul protecției consumatorilor din UE prin intermediul diferitor alternative, de informare și cunoaștere a drepturilor consumatorului și a modalităților de apelare în instanță.

În acest program se pune accentul pe revalorificarea rolului consumatorului ca factor decisiv al dezvoltării economice a statelor membre și a Uniunii în ansamblu. Comparativ cu documentul de politici anterior, prin această strategie comunitatea europeană își propune schimbarea modului de abordare a problematicii consumatorului de la obiectivul de a da mai

86 *Politica privind protecția consumatorilor* http://beta.ier.ro/documente/formare/Protectia_consumatorilor.pdf

87 Comisia Europeană: Comunicat de presă. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-491_ro.htm

multă putere consumatorilor cu scopul de a crește bunăstarea acestora, la obiective mai specifice de garantare a siguranței produselor și serviciilor, de informare și educare, precum și de garantare a drepturilor și măsurilor reparatorii⁸⁸.

Acest program prevede acțiuni de ajutorare a cetățenilor să beneficieze pe deplin de drepturile de consumatori prin participarea activă pe piața unică și are misiunea de a realiza obiectivele Strategiei Europa 2020.

Consiliul European monitorizează sistematic realizarea politicii în domeniul protecției consumatorilor prin intermediul Tabloului de bord al condițiilor pentru consumatori, în care înregistrează acțiunile de protecție a consumatorilor la nivel național în trei domenii: cunoștințe și încredere, respectare și asigurarea respectării normelor, plângeri și soluționarea litigiilor.

În UE prin intermediul Tabloului de bord al piețelor de consum⁸⁹, se culeg de la consumatori date referitoare la rezultatele achizițiilor pentru a urmări performanțele în toate statele membre ale UE indicatori ce caracterizează protecția consumatorilor, cum ar fi: gradul de încredere că vânzătorii respectă normele de protecție a consumatorilor, comparabilitatea ofertelor, posibilitatea de alegere produselor pe piață, măsura în care sunt confirmate așteptările consumatorilor și daunele cauzate de nerespectarea cerințelor de protecție a consumatorilor.

În instituțiile UE interesele consumatorilor sunt reprezentate de Grupul Consultativ European al Consumatorilor (ECCG), care este forumul principalul utilizat de către CE pentru a se consulta cu organizațiile de consumatori de la nivel național sau european. Acest forum este instituit prin Decizia 2009/705/CE a Comisiei și poate oferi Comisiei consultanță și informații cu privire la orice aspect legat de protecția intereselor consumatorilor la nivelul UE.

În cadrul UE se organizează diverse acțiuni orientate spre educarea consumatorilor la diverse niveluri, de exemplu prin includerea treptată a educației consumatorilor în programele de învățământ primar și secundar. Agenda Europa este o agendă școlară destinată elevilor din ciclul secundar cu vârste cuprinse între 15 și 18 ani și include informații despre drepturile lor în calitate de consumatori. Pentru profesori CE a organizat cursuri de formare continuă. De asemenea este elaborat un program interactiv online de educare a consumatorilor „Dolceta”⁹⁰, care este disponibil în toate statele membre și în toate limbile oficiale ale UE. CE a oferit finanțarea programelor de masterat pentru a stimula educația la nivel universitar în domeniul protecției consumatorului.

La compartimentul informarea consumatorilor se constată, că atunci când consumatorii sunt bine informați ei posedă mai multe cunoștințe, sunt mai încrezuți în sine. Reieșind din

88 Politica de protecție a consumatorilor. <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/Politica-de-protectie-a-consum32234.php>

89 Comunicat de presă UE: Tabloul de bord al piețelor de consum din 2016: calitatea funcționării piețelor a crescut, dar sunt necesare mai multe eforturi în sectorul telecomunicațiilor și în cel al energiei. Bruxelles, 5 septembrie 2016

90 <https://www.consumerclassroom.eu/ro/node>

aceste argumentări CE a înființat Centre europene ale consumatorilor (ECC) care au misiunea de a oferi informații și consiliere cu referire la achizițiile transfrontaliere și de a soluționa reclamațiile consumatorilor.

La solicitarea Parlamentului European au fost realizate cercetări care au scos în evidență faptul că există multe informații despre drepturile consumatorilor disponibile pe Internet, dar aceste informații sunt dispersate în mai multe surse europene și naționale ⁹¹.

Declararea drepturilor consumatorilor obligă autoritățile să asigure respectarea efectivă și corectă a acestora. Asigurarea respectării drepturilor consumatorilor revine autorităților publice naționale. Conform Regulamentul (CE) nr. 2006/2004 privind cooperarea în materie de protecție a consumatorului rețelelor de autorități naționale le sunt furnizate informații și recomandări de cooperare în vederea combaterii încălcărilor normelor de protecție a consumatorilor.

Printre primele acte normative ale președintelui țării în anii 90 a fost Legea Republicii Moldova *Cu privire la vânzarea de mărfuri* și *Legea Cu privire la protecția consumatorilor* (din 25.05.1993 și actualizată din 13.03.2003)⁹², unde sunt stabilite bazele normative și legislative ale protecției consumatorilor în Republica Moldova. În ultimii ani au fost aprobate și alte acte normative care au misiunea de a asigura protecția consumatorilor și de a racorda legislația Republicii Moldova la Directivele cu privire la protecția consumatorilor în țările membre a UE.

În Republica Moldova principala instituție responsabilă de realizarea politicii de protecție a consumatorilor este Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței (APCSP), care se află în subordinea Ministerului Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova. APCSP coordonează și realizează strategii și politicile guvernului în domeniul protecției consumatorilor. Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.560 din 24.07.2013, a fost aprobată *Strategia în domeniul protecției consumatorilor* pentru anii 2013-2020. Această strategie are în calitate de obiective prevenirea și combaterea acțiunilor care dăunează sănătatea, securitatea și interesele economice ale consumatorilor, evaluează efectele sistemelor de supraveghere a produselor și serviciilor destinate consumatorilor.

Cadrul legislativ prin care se reglementează drepturile și se garantează protecția consumatorilor în ultimii ani a fost perfecționat, totodată, este nevoie de a elabora mai multe acte normative subordonate legii, care ar ajusta cadrul normativ la necesitățile actuale ale consumatorilor. De asemenea se impune și dezvoltarea continuă a legilor sectoriale privind implementarea și respectarea drepturilor și garanțiilor pentru consumatori pe diferite segmente ale pieței și pentru economia națională în ansamblu.

91 A European Single Point of Contact

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOL-IMCO_ET\(2013\)507453_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOL-IMCO_ET(2013)507453_EN.pdf)

92 Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În: Monitorul Oficial din 27.06.2003 nr. 126-131 http://lex.justice.md/document_rom.php?id=546986A0%3A88685EC5

În ultimii ani a apărut un număr mare de acte normative ce impun cerințe minime pentru calitatea produselor și serviciilor, dar există necesitatea de a dezvolta și perfecționa cadrul normativ cu referire la reglementarea calității și inofensivității produselor și serviciilor pe linii în parte. La fel, necesită de a fi dezvoltată și perfecționată legislația ce ține de soluționarea pe cale judiciară și extrajudiciară a conflictelor și de recuperare a prejudiciilor, dar și pentru a crea un sistem integru de recepționare și evidență a petițiilor și consultării din partea organelor abilitate cu protecția consumatorilor.

Printre *strategiile de protecție a consumatorilor* se evidențiază supravegherea pieței, care are scopul de a bloca plasarea pe piață a produselor și serviciilor necorespunzătoare cerințelor prescrise sau declarate în standarde. Până la momentul actual este efectuată o delimitare clară a atribuțiilor autorităților de supraveghere a pieței în scopul excluderii dublărilor și excesului de control asupra agențiilor economice. Dar, pentru a ajusta cadrului legal privind supravegherea pieței la cerințele UE este necesară elaborarea și adoptarea Legii privind supravegherea pieței și crearea unui mecanism de colaborare și coordonare a activității de supraveghere a pieței la nivel național între organele statale interesate.

În Republica Moldova au fost înregistrate rezultate bune în consolidarea capacităților de supraveghere a pieței prin dotarea laboratoarelor, în special fiind create laboratoare pentru expertizarea produselor alimentare, dar rămâne actuală problema creării laboratoarelor pentru expertizarea produselor nealimentare.

Importanța și contribuția asociațiilor obștești de consumatori în cadrul comisiilor, grupurilor de lucru și consiliilor de specialitate ale administrației publice locale, precum și reprezentarea intereselor acestora în procesul elaborării și implementării politicilor în domeniul protecției consumatorilor a fost remarcată în toate timpurile. Deși, Legea nr.105-XV din 13 martie 2003 *Privind protecția consumatorilor* stabilește criteriile pe care trebuie să le întrunească asociațiile obștești de consumatori cu statut de utilitate publică pentru obținerea finanțării pentru anumite programe, proiecte și activități de informare a consumatorilor, până la momentul actual în republică nu au fost efectuate finanțări din bugetul de stat pentru astfel de activități.

Noua Strategie a UE cu privire la protecția consumatorilor stabilește drept scop primordial sporirea capacității decizionale a consumatorului în procesul de elaborare a actelor normative, care poate fi realizată în primul rând prin informarea și educarea acestuia.

În *Strategia de protecție a consumatorilor pentru anii 2013-2020*⁹³, sunt evidențiate un șir de probleme cu care se confruntă consumatorii, inclusiv:

1. Nivelul nesatisfăcător de siguranță (inofensivitate) a produselor și serviciilor

93 Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.560 din 24.07.2013 Cu privire la aprobarea Strategiei în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2013-2020, în: Monitorul Oficial din 26.07.2013 nr.161-166

2. Nivelul înalt al prejudiciului economic cauzat consumatorilor în urma tranzacțiilor încheiate

3. Nivelul scăzut de capacitate decizională a consumatorului din cauza informării insuficiente a acestuia

4. Nivelul scăzut de utilizare a sistemului judecătoresc și extrajudecătoresc pentru recuperarea prejudiciilor

Reieșind din problemele constatate, în strategie sunt fixate și o serie de obiective și măsuri pentru a îmbunătăți gradul de protecție a consumatorilor. Din ele fac parte:

1. Reducerea riscului de apariție a produselor și serviciilor periculoase pe piață prin completarea bazei normative și a reglementărilor pe grupe de produse, prin consolidarea capacității de supraveghere a pieței care ar bloca pătrunderea pe piață a produselor care pun în pericol viața și sănătatea consumatorilor.

2. Scăderea nivelului tranzacțiilor prejudiciabile pentru consumatori prin realizarea măsurilor de perfecționare și completare a cadrului legislativ, astfel ca să cuprindă cerințe referitoare la contractele de credit la distanță, contracte negociate în afara spațiilor comerciale, servicii financiare pentru consumatori etc.

3. Creșterea capacității decizionale a consumatorului prin educarea și informarea acestuia, care se va realiza prin inițierea procesului de educare a consumatorilor în instituțiile de învățământ gimnazial, liceal și în baza unui curriculum complex, în instituțiile de învățământ superior, la disciplina Protecția consumatorilor.

4. Eficientizarea procesului de revendicare a drepturilor și de recuperare a prejudiciilor în baza reducerii la maximum posibil a timpului și cheltuielilor necesare pentru recuperarea prejudiciilor depistate și revendicate de consumator.

Astfel, prevederile strategiei sunt orientate spre racordarea normelor privitor la protecția consumatorilor la cerințele stabilite în politicile de protecție a consumatorilor în statele membre ale UE.

În Republica Moldova implementarea *Strategiei de protecție a consumatorilor* stă la baza activității Agenției de Protecție a Consumatorilor și Supraveghere a Pieței. În acest context, APCSP organizează anual, cu suportul organelor administrației publice locale consultarea consumatorilor și agenților economici privind protejarea drepturilor și intereselor economice ale consumatorilor.

În baza studiului realizat se poate observa că o politică eficientă în domeniul protecției consumatorilor este esențială pentru ca o piață să fie eficientă și funcțională. În ultimii ani în Republica Moldova se atestă sporirea nivelului de informare a consumatorilor, iar acțiunile care se efectuează în baza implementării politicii în domeniul protecției consumatorilor sunt mai

transparente, ceea ce asigură un nivel mai înalt de protecție a consumatorilor și racordare la cerințele pieței comunitare din UE.

În ultimii ani APCSP și-a intensificat activitatea și a sporit numărul de activități realizate în scopul educării consumatorilor, a primit și soluționat un număr mai mare de reclamații astfel, sporind gradul de protecție a consumatorilor din țară.

Prin asigurarea protecției consumatorilor statul își realizează politicile sale de dezvoltare a economică și de sporire a competitivității întreprinderilor pe piața internă și externă.

Politică statului în domeniul protecției consumatorilor este orientată spre garantarea drepturilor consumatorilor în relația cu producătorii și comercianții, asigurarea livrării pe piață a produselor de calitate corespunzătoare standardelor. Astfel, prin implementarea strategiei de protecție a consumatorilor se va garanta sănătatea consumatorilor și dezvoltarea unei concurențe adevărate.

3.2. Perfecționarea cadrului normativ de reglementare a activității de comerț și a cooperăției de consum, a politicilor de dezvoltare a acestor sectoare în baza legislației comunitare și a experienței europene (în colaborare cu Ministerul Economiei și Infrastructurii, Moldcoop, alte autorități/instituții interesate)

Angajamentele Republicii Moldova pe care și le-a asumat prin semnarea Acordului de Asociere RM-UE se referă, în mod prioritar, la apropierea legislației sale naționale de actele normative ale UE și instrumentele internaționale menționate în Acord (anexa II), în conformitate cu dispozițiile din anexa respectivă.

Dezvoltarea sectorului comerțului interior, al cooperăției de consum în mod direct este influențată de cadrul normativ de reglementare a acestora. Analiza legislației naționale în domeniu, precum și a reglementărilor activității de comerț la nivel comunitar, a practicilor legislative în domeniul cooperativelor a permis evidențierea deficiențelor existente în aceste sfere și argumentarea recomandărilor de perfecționare a cadrului normativ în aceste domenii economice importante. Printre acestea se remarcă următoarele.

Reieșind din sumarul cadrului național existent ce ține de comerțul electronic și prin prisma prevederilor Acordului de Asociere RM-UE, unele aspecte privind tranzacțiile comerciale electronice „neacoperite” nu și-au găsit încă reglementare la nivel național. În acest scop s-au elaborat propuneri de modificare a *Legii nr. 284/2004 cu privire la comerțul electronic* în vederea ajustării legislației naționale la Directiva UE nr. 31/2000 privind comerțul electronic, impusă de prevederile Acordului de Asociere RM-UE. Principalele elemente ale modificărilor propuse vizează: extinderea domeniului de reglementare (toate serviciile societății informaționale), stabilirea răspunderii furnizorilor de servicii electronice, inclusiv intermediarii,

desemnarea Agenției Protecției Consumatorilor ca instituție de supraveghere a serviciilor respective și punct de contact cu UE.

Propunerile enunțate au contribuit la elaborarea proiectului de modificare a Legii nr. 284/2004 și prevede excluderea pluralismului legislativ la capitolul documentului electronic și plăților electronice concomitent cu includerea noilor prevederi prin prisma directivei vizate, și anume: extinderea sferei de acțiune a legii; introducerea prevederilor privind obligațiile furnizorilor de servicii electronice sub aspectul protecției datelor personale; completarea cu un nou capitol „Răspunderea furnizorilor de servicii”, în special al intermediarilor de servicii electronice, reieșind direct din cerințele Acordului de Asociere (intermedierea prin simpla transmitere, stocarea temporară a informației, stocarea permanentă a informației); propunerea Agenției pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței în calitate de punct de contact și informare în domeniul comerțului electronic; completarea actului legislativ cu prevederi referitoare la soluționarea litigiilor pe cale extrajudiciară.

Un rol distinct revine argumentării recomandărilor de modificare și completare a *Legii nr.231 din 23 septembrie 2010 cu privire la comerțul interior* (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.265-276, art. 571), care se referă la următoarele aspecte:

- completarea articolului 3 cu următoarele noțiuni: *cost de achiziție al produselor; furnizor; data durabilității minimale; lanț alimentar scurt*. În baza prevederilor Standardului Național de Contabilitate „Stocuri”, ajustat la standardele europene în domeniul contabilității, se definește noțiunea de „*cost de achiziție a produselor*”, care include valoarea produselor și toate cheltuielile aferente aducerii produselor la locul de destinație. Prin urmare se interzice includerea în acest cost a diverselor taxe și servicii care nu au tangență cu aducerea produsului la „poarta magazinului”;

- plafonarea reducerilor comerciale. Această propunere este argumentată prin faptul, că în procesul de negociere a contractelor de livrare a produselor, comercianții solicită din partea furnizorilor diverse reduceri de preț (discount, bonus, rabat), mărimea cărora depășește în unele cazuri 30%. Situația dată impune deseori producătorii, în special cei mici, să vândă produsele sub costul de fabricație a lor și aceasta poate provoca falimentul întreprinderii. Ca rezultat, prin prisma legislației altor state, se consideră oportun plafonarea reducerilor comerciale (nu mai mult de 10 %) cu scopul balansării puterii de negociere a părților contractante;

- modificarea articolului 21, expunerea acestuia în următorul mod: ”Relația contractuală dintre furnizorul și comerciantul produselor alimentare se stabilește prin încheierea unui contract în scris, negociat în prealabil de către părți, cu respectarea legislației în vigoare. Clauzele prin care părțile se obligă reciproc, direct sau indirect, să cumpere sau să vândă produse/servicii de la

sau către un terț sunt nule. Prețul de vânzare oferit de furnizor în relația cu fiecare comerciant este negociabil”;

- completarea articolului 73 cu un punct suplimentar (5¹) cu următorul cuprins: ”solicitarea facturării/refacturării serviciilor și/sau încasarea de la furnizor a plăților care nu sunt incluse în costul de achiziție al produselor”;

În ceea ce privește returul produselor alimentare, cercetările au permis de a evidenția, că legislația europeană nu permite returul produselor de către comerciant furnizorului în cazul în care produsele sunt conforme reglementărilor tehnice în vigoare. Se permite, la solicitarea furnizorului, doar retragerea produselor de pe piață la depistarea unor vicii ascunse sau rechemarea acestora. Astfel, luând în considerație interzicerea returului produselor alimentare de la 1 ianuarie 2017 fără acordarea unei perioade de tranziție, formarea stocurilor de produse la comercianți și reieșind din faptul, că la moment este insuficientă infrastructura de procesare și/sau distrugere a deșeurilor alimentare s-a propus permiterea returului produselor alimentare conforme normelor siguranței alimentare, a căror termen de valabilitate depășește 180 de zile.

Echipa de proiect a înaintat propuneri de modificare și completare a Legii cu privire la comerțul interior nr.231/2010 (conceptul de notificare în comerț). Proiectul prevede simplificarea lansării unei activități comerciale - substituirea autorizației de funcționare în comerț cu simpla notificare la primăria localității. Excepție fac unele genuri de activitate cu risc sporit pentru sănătatea/viața populației, pentru care se solicită autorizația sanitar veterinară (comerțul cu carne, lapte, ouă, alimentația publică) sau autorizația sanitară (domeniul nealimentar cu risc – stațiile PECO, centrele de înfrumusețare corporala, etc.). Întru implementarea conceptului vizat adițional au fost elaborate ghiduri informative pentru comercianți și reprezentanții autorităților locale în vederea instituirii ghișeului unic în comerț, de asemenea s-a contribuit la elaborarea regulamentului-tip privind desfășurarea comerțului în teritoriu (interdicții de comerț cu referire la străzi, program de lucru, comercializarea unor bunuri, etc.). În baza acestui regulament, AAPL urma să-și elaboreze propriile regulamente privind practicarea comerțului în teritoriu, iar organele de stat cu drept de control/supraveghere – să actualizeze și să plaseze pe site-urile oficiale ale acestora cerințe față de unitățile comerciale din punct de vedere sanitar, sanitar veterinar, de prevenire a incendiului, protecție a muncii și mediului înconjurător. Proiectul de lege în acest sens a fost aprobat în Monitorul Oficial nr.215-216 din 19.07.2016.

O altă propunere vizează susținerea comercializării produselor alimentare autohtone, și anume stabilirea unei cote de raft, nu mai puțin de 50%, destinată expunerii și vânzării produselor locale conform unei liste aprobate de Guvern. Lista respectivă, este oportună să includă, produsele alimentare fabricate în Republica Moldova, a căror volum de producere permite asigurarea continuității livrărilor în magazin, evident și conforme parametrilor de calitate

și inofensivitate a produselor. Prin această normă, producătorii locali vor fi siguri în existența pieței de desfacere și își vor consolida eforturile asupra sporirii competitivității produselor fabricate. Impactul economic așteptat de la implementarea propunerii expuse este dezvoltarea industriei naționale.

Totodată s-a propus o perioadă de tranziție pentru aplicarea normelor Codului contravențional privind cota de raft destinată comercializării produselor autohtone (de la 1 ianuarie 2018). Amânarea termenului de aplicare a amendamentelor privind cota de raft destinată comercializării produselor autohtone va servi drept perioadă în care agenții economici vor putea să-și planifice stocurile, noile achiziții de marfă, precum și să-și ajusteze contractele de achiziționare, care de obicei se actualizează la finele anului calendaristic.

În cadrul cercetării s-au elaborat recomandări pentru completarea, în baza practicilor europene, a *Legii nr.845-XII din 3 ianuarie 1992 c u privire la antreprenoriat și întreprinderi* cu un capitol nou, care stabilește: definiția antreprenoriatului social, lista de activități din domeniul antreprenoriatului social. În aria europeană, conceptul de economie socială este unul recunoscut și capătă amploare, statele membre fiind chemate să susțină dezvoltarea economiei sociale prin implementarea politicilor eficiente în domeniu.

Conform conceptului european, cooperativele, la fel, se atribuie domeniului economiei sociale, iar autoritățile din țările-membre sunt chemate să susțină această formă de economie.

Cercetările în domeniu constată că Conceptul de economie socială și antreprenoriat social este recunoscut și susținut în Comunitatea Europeană, dar este relativ nou pentru Moldova, iar legislația națională nu prevede expres o asemenea noțiune, drept urmare aceste întreprinderi sunt tratate de către autoritățile publice, organele de control, la fel, ca și societățile comerciale cu scop lucrativ. Acest fapt creează obstacole în dezvoltarea antreprenoriatului social. Pentru a depăși această barieră se impune dezvoltarea cadrului legal prin definirea conceptului de antreprenoriat social, precum și prin acordarea de facilități întreprinderilor cu activități sociale.

În opinia cercetătorilor, *antreprenoriatul social* poate fi definit ca formă a activității de antreprenoriat în care soluționarea unui obiectiv de ordin social sau comunitar este prioritară în raport cu scopul obținerii de profit.

În baza analizei cadrului național de reglementare a activității cooperativei, în cadrul cercetării au fost elaborate recomandări de modificare și completare a legislației cooperatiste, în particular a *Legii cooperăției de consum nr. 1252 din 28.09.2000* cu modificările ulterioare, care vizează optimizarea managementului cooperativei de consum, statutul acestora în cadrul uniunilor teritoriale, înlesniri fiscale privind circulația patrimoniului entităților cooperatiste, excluderea conflictului de interese în activitatea cooperatistă ș.a.

Aceste propuneri se refera, în special la:

- completarea articolului 1, alin. (11) cu următorul conținut: ”*Instituție de învățământ a cooperăției de consum* - instituție cu statut de persoană juridică fondată de organizații cooperatiste de consum, care oferă programe de formare profesională inițială și continuă, realizează cercetări în domenii de competență, oferă servicii de consultanță și desfășoară alte activități legale”;
- modificarea conținutului articolului 6, alin. (4), după cum urmează: ”Cooperativele de consum și uniunile acestora fondate până la intrarea în vigoare a prezentei legi nu-și pot retrage calitatea de membru asociat la uniunile la care acestea sunt afiliate”;
- completarea articolului 18, alin. (4) cu lit. d) și e) cu următorul cuprins: ”scutirea de taxa pe valoarea adăugată pentru mijloacele fixe transmise de la bilanț la bilanț în cadrul cooperăției de consum” și respectiv modificarea alin. (5): cuvintele „de stat” se substituie cu cuvintele „bugetare”;
- substituirea în articolul 35, alin. (6) cuvintele „consiliul de administrație (biroul executiv)” cu Biroul Executiv;
- expunerea articolului 37 alin. (2) în următoarea redacție: ”Adunarea sectorului cooperatist este convocată de biroul executiv al cooperativei de consum din oficiu, la propunerea membrilor cooperatori din sector sau la propunerea organelor de conducere și de control ale uniunii la care cooperativa este asociată. Modul și termenele de înștiințare despre convocarea adunării sectorului cooperatist, precum și modul ei de desfășurare sunt stabilite în statutul cooperativei de consum”;
- substituirea în articolul 38 alin.(1) cuvintele „consiliului ei de administrație”cu cuvintele „adunării generale”;
- completarea articolul 52 alin (1) lit. i) cu următoarea frază: „Hotărârea de încetarea a activității uniunii teritoriale poate fi luată și de către organele de conducere și de control ale uniunii centrale numind comisia de lichidare respectivă, în cazul în care uniunea teritorială nu-și realizează atribuțiile iar organele de conducere și de control ale acesteia nu se convoacă pentru a decide corespunzător”;
- expunerea articolul 54 alin(2) lit. b) în următoarea redacție: b) persoanele care desfășoară, pe cont propriu sau în numele altei persoane, activitate concurentă uniunii sau cooperativelor de consum, confirmată de organele abilitate, organele de conducere și de control ale unei cooperative de consum asociate la uniune, uniunii teritoriale sau uniunii centrale;
- articolul 55 alin. (2) lit. d) a expune în următoarea redacție: d) modifică și completează statutul uniunii teritoriale;
- expunerea articolului 71 lit. i) în următoarea redacție „i) hotărăște asupra înstrăinării mijloacelor fixe, valoarea de bilanț a cărora depășește suma de un milion lei”;

- se substituie în articolul 72 alin. (4) cuvintele „la trei luni” cu „în an.”.

Propunerile de modificare a Legii cooperăției de consum nr. 1252 din 28.09.2000 au fost prezentate Biroului Executiv Moldcoop (adresa nr. 04/07-85 din 05.05.2017).

În cadrul proiectului s-a instituit un parteneriat cu experți internaționali în materie de legislație cooperatistă, în special cu Hagen Henry, expert internațional și drept urmare a fost expertizată Legea cooperăției de consum (28.09.2000). Rezultatele expertizei fiind prezentate Biroului Executiv Moldcoop pentru ajustarea cadrului național.

3.3. Promovarea conceptului de dezvoltare economică bazată pe cercetare-inovare

Dezvoltarea economică sustenabilă, creșterea durabilă depind tot mai mult de capacitatea de inovare și de transformare a economiilor, inclusiv a celor regionale, în sensul adaptării la un mediu aflat în permanentă schimbare și din ce în ce mai competitiv. În asemenea condiții, sunt necesare eforturi mult mai mari pentru crearea acelor sisteme care să stimuleze inovarea, cercetarea și dezvoltarea, precum și spiritul de dezvoltare antreprenorială inovativă. În contextul Strategiei „Europa 2020” și a inițiativei „O Uniune a inovării” Uniunea Europeană a întreprins multiple demersuri pentru realizarea acestui deziderat, accentul fiind pus pe specializarea inteligentă (S3). Acest concept a fost înglobat și a devenit elementul-cheie al politicii de coeziune al Uniunii Europene, fiind un instrument eficient în realizarea strategiei europene pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii.

Conform Regulamentului (UE) nr. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17.12.2013⁹⁴ „*strategia de specializare inteligentă*” înseamnă strategii naționale sau regionale în domeniul inovării care stabilesc priorități în scopul de a crea un avantaj competitiv prin dezvoltarea punctelor tari proprii cercetării și inovării și prin corelarea acestora cu nevoile întreprinderilor în vederea abordării coerente a oportunităților emergente și a evoluțiilor pieței, evitând suprapunerea și fragmentarea eforturilor; o astfel de strategie de specializare inteligentă poate lua forma unui cadru politic strategic în domeniul cercetării și inovării la nivel național sau regional sau poate fi inclusă într-un astfel de cadru. Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD) utilizează aceeași noțiune pentru a descrie un cadru industrial și de inovare destinat economiilor regionale, care urmărește să ilustreze modul în care politicile publice, condițiile-cadru, dar în mod special politicile de investiții în domeniul cercetării-dezvoltării-

⁹⁴ Regulamentul (UE) nr. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 de stabilire a unor dispoziții comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european, Fondul de coeziune, Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime, precum și de stabilire a unor dispoziții generale privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european, Fondul de coeziune și Fondul european pentru pescuit și afaceri maritime și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1083/2006 al Consiliului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. L 347 din 20.12.2013, p. 320-469. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=RO>

inovării pot influența specializarea economică, științifică și tehnologică a unei regiuni și, în consecință, productivitatea, competitivitatea și creșterea economică⁹⁵.

Conceptul de specializare inteligentă a fost inițial dezvoltat de către grupul de experți de nivel înalt „Cunoaștere pentru creștere”⁹⁶, (*Knowledge for Growth*) convocat în 2005 la inițiativa comisariatului european pentru cercetare Janez Potočnik, în vederea obținerii consilierii în ceea ce privește: contribuția pe care cunoaștere o poate avea pentru creștere sustenabilă și prosperitate, politicile necesare pentru a promova crearea, diseminarea și utilizarea cunoștințelor, dar și rolul pe care diverși actori îl pot avea în stimularea unei societăți a cunoașterii. Autorii sugerează, în locul abordărilor „de sus în jos” în elaborarea politicilor, un proces de „descoperire antreprenorială”, care poate dezvălui în ce anume o țară sau regiune obține cele mai bune rezultate în termeni de știință și tehnologie. În acest proces de învățare, este cel mai probabil ca antreprenorii să dețină rolurile principale în descoperirea unor zone promițătoare de specializare. Ulterior, unul din autorii conceptului, D. Foray, explică diferența dintre Specializarea Inteligentă și Strategia de Specializare Inteligentă (RIS3). Prima noțiune exprimă un proces de diversificare prin concentrarea locală a resurselor și a competențelor într-un anumit număr de noi domenii care reprezintă căile posibile de transformare a structurilor productive, pe când al doilea concept înseamnă punerea în aplicare a unui proces politic menit să faciliteze această dinamică, atunci când nu se poate dezvolta în mod spontan⁹⁷. O condiție esențială pentru procesul de specializare inteligentă – existența unei viziuni pe termen lung din partea factorilor de decizie, dar și a diverșilor actori implicați, inclusiv mediul de afaceri și cel academic.

Drept urmare, în 2010 Comisia Europeană a adoptat Comunicatul către Parlamentul European și Consiliu „Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020”⁹⁸, chemând statele membre să dezvolte Strategii de Specializare Inteligentă (RIS3). În contextul acestor considerații, dar și evidențelor „din teren” ale țărilor/regiunilor europene care au dovedit o creștere economică sustenabilă în baza investițiilor în activități de cercetare-inovare (în mare parte, lideri în materie de inovare conform Tabloului de bord al Uniunii Inovării și a aceluia privind inovarea regională), conceptul a fost înglobat în politica europeană de coeziune (ciclul bugetar 2014-2020) pentru a stimula transformarea economică regională. Fiind incluse în calitate de condiție ex-ante în cadrul politicii de coeziune 2014-2020, RIS3 au devenit fundamentul

⁹⁵ Innovation driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013. 202 p. <https://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf>

⁹⁶ Foray, D., David, P., Hall, B. Smart specialization – the concept. In: Knowledge Economists Policy Brief, June 2009, no. 9. Retrieved September 10, 2017. https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.pdf

⁹⁷ Foray, D. From smart specialisation to smart specialisation policy. In: European Journal of Innovation Management, 2014, vol. 17, no. 4, pp. 492-507. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/EJIM-09-2014-0096/full/html>

⁹⁸ [Regional Policy contributing to smart growth in Europe 2020](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/comm2010_553_en.pdf). Communication From the Commission to The European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee. Brussels, 06.10.2010.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/comm2010_553_en.pdf
Strengthening Innovation in Europe's Regions: Strategies for resilient, inclusive and sustainable growth. Communication From the Commission to The European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/com_2014_376_2_en.pdf

pentru investițiile în domeniul cercetării-inovării prin intermediul Fondului European pentru Dezvoltare Regională. Acest concept se implementează cu succes în țările membre ale comunității europene, devenind un factor important în transformarea economică bazată pe inovare.

Ce reprezintă S3? Rezumând diferite definiții și contextul în care acestea se utilizează, se poate afirma că conceptul de specializare inteligentă se focusează pe:

- identificarea caracteristicilor și atuurilor unice ale fiecărei țări/regiuni;
- identificarea avantajelor competitive ale fiecărei regiuni;
- identificarea specializărilor cognitive, celor mai adecvate pentru potențialul lor de inovare;
- implicarea întreprinderilor, centrelor de cercetare și a universităților, care colaborează pentru a identifica cele mai promițătoare zone de specializare,
- cooptarea părților interesate și a resurselor în jurul unei viziuni axate pe criteriul excelenței dezvoltării domeniului respectiv.

Specializarea inteligentă se referă la o *nouă generație de politici în materie de cercetare și inovare*, care merg dincolo de investițiile în cercetare și dezvoltare și de consolidare a capacității generale de inovare⁹⁹. Conceptul de specializare inteligentă se fundamentează pe două viziuni-cheie integrate (**Tabelul 29**):

- *specializare*, ce semnifică că acesta se axează pe *diferențiere*, concentrarea pe avantajele competitive, oportunitățile emergente, nișele specifice ce pot genera valoare adăugată în lanțul valoric; pe *concentrarea resurselor pe priorități* pentru asigurarea „masei critice/potențialului critic”; *sinergii* între diferite niveluri de guvernare (național-regional, intersectorial), conexiuni tehnologice; *transformarea economică locală* (ameliorarea sectoarelor economice tradiționale prin activități cu valoare mai mare; țintirea spre o abordare strategică a dezvoltării teritoriale);
- *dezvoltare inteligentă*, care presupune *bazarea pe fapte* (analiza potențialului existent și a blocajelor din anumite regiuni, perspectivele de dezvoltare etc.), *pe un proces dinamic de descoperire antreprenorială* bazat pe reunirea părților-cheie interesate în jurul viziunii comune (decizie de „jos în sus” și nu invers – de „sus în jos”), *pe toate formele de inovare*, nu doar cunoștințele bazate pe tehnologie, dar și cele de marketing, management etc.; o *abordare ecosistemică* orientată spre crearea unui mediu favorabil pentru schimbare, asigurarea eficienței instituțiilor implicate.

⁹⁹ Smart specialisation. The driver of future economic growth in Europe. In: Panorama. InfoREGIO, 2012, no. 44, pp. 8-9.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag44/mag44_ro.pdf

Tabelul 29. Conținutul conceptului de specializare inteligentă

De ce inteligentă?	De ce specializare?
se bazează pe fapte: evaluarea activelor, potențialului, blocajelor într-o regiune, inclusiv din perspectivă externă, potențialului de cooperare, lanțului de valori global	diferențiere: concentrarea pe avantajele competitive, potențialul de excelență, oportunitățile emergente, nișele de piață
pe un proces dinamic de descoperire antreprenorială: reunirea părților-cheie interesate în jurul unei viziuni comune (decizie de „jos în sus” și nu invers – de „sus în jos”)	concentrarea resurselor pe priorități, probleme și necesități principale, pentru asigurarea „masei critice/potențialului critic”
vizează toate formele de inovare , nu numai cunoștințe bazate pe tehnologie, dar și cele de marketing, management; nu doar existente, dar și noi	sinergii între diferite niveluri de guvernare (național-regional); la nivel intersectorial, al conexiunilor tehnologice
abordare ecosistemică: crearea unui mediu favorabil pentru schimbare, funcționarea eficientă a instituțiilor	transformarea economică locală: ameliorarea sectoarelor tradiționale prin activități cu valoare mai mare; țintirea spre o abordare strategică a dezvoltării teritoriale

Sursa: Joint Research Centre (JRC). <https://ec.europa.eu/jrc/en>

Centrul Comun de Cercetare al Comisiei Europene (JRC) a elaborat în anul 2012 Ghidul pentru Strategii de Cercetare-Inovare pentru Specializarea Inteligentă (RIS3)¹⁰⁰, care conține etapele și metodologia de elaborare a acestor documente de planificare strategică. Conform acestui Ghid, sunt evidențiate șase etape în elaborarea RIS3 naționale/regionale (**Figura 13**):

- I. *analiza contextului național/regional și a potențialului pentru inovare* (descoperirea motoarelor de creștere socioeconomică și inovațională, a avantajelor competitive și identificarea deficiențelor existente);
- II. *stabilirea unei structuri de guvernare incluzivă* (proces incluziv, participativ și interactiv, centrat pe descoperire antreprenorială);
- III. *stabilirea unei viziuni pentru viitorul regiunii* (definierea comună a domeniilor inovative și determinarea modului în care acestea pot fi susținute);
- IV. *identificarea priorităților de dezvoltare a țării/regiunii* (identificarea unui număr limitat de priorități/arii cu potențial de S3 pentru concentrarea investițiilor);
- V. *definierea unui mix de politici coerente* (alegerea instrumentelor adecvate pentru atingerea obiectivelor);
- VI. *integrarea mecanismelor de monitorizare și evaluare* (verificarea eficienței implementării S3 și a realizării obiectivelor stabilite).

¹⁰⁰ Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS3). Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. 125 p.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf

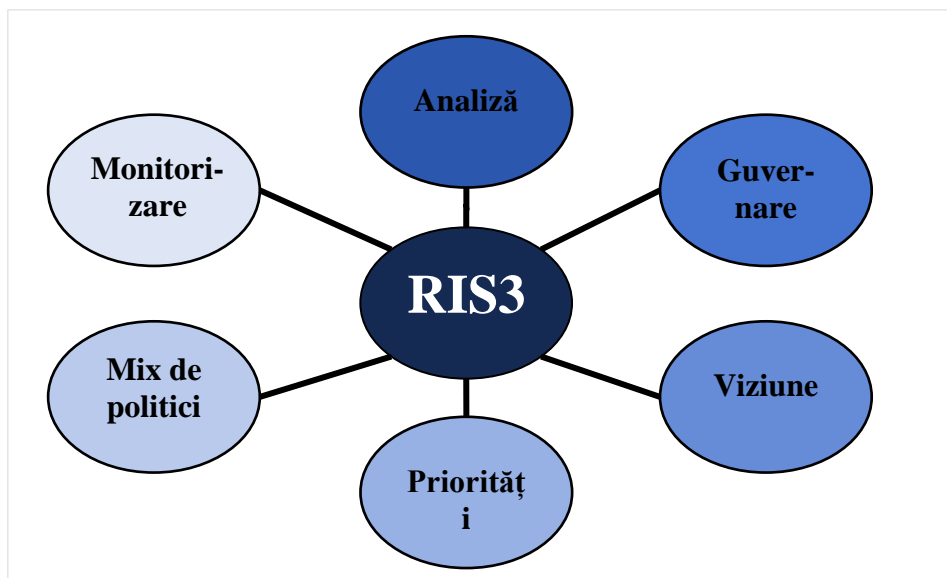

Figura 13. Etapele principale în elaborarea și implementarea strategiei de specializare inteligentă

Sursa: Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS3).

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf

Pentru startarea elaborării RIS3 este oportună inițial evaluarea situației existente în domeniu, prezentarea unui tablou de bord privind cercetarea-dezvoltarea-inovarea în țară/regiune pentru evidențierea progreselor în elaborarea/proiectarea RIS3. În acest sens, în scopul identificării nivelului de dezvoltare a activităților aferente fiecărei etape sunt identificați câte trei factori critici (18 în total), evaluarea efectuându-se după o scală de 0-5 puncte. Evaluarea se efectuează conform Ghidului „*RIS3 Assessment Wheel*” (A synthetic tool to position yourselves and your RIS3)¹⁰¹. Rezultatele apar în formă de diagramă-păianjen, ce evidențiază pozițiile puternice și slabe ale strategiilor existente și acțiunilor realizate, precum și domeniile asupra cărora necesită să fie axate acțiunile viitoare.

Prioritățile se identifică în baza a **două procese fundamentale**:

- **Procesul de descoperire antreprenorială (EDP)**, care utilizează cunoștințele antreprenoriale existente într-o regiune sau o țară și adoptă o abordare antreprenorială în sensul focusării pe oportunitățile pieței, diferențele față de alții, își asumă (și gestionează) riscuri și caută alianțe pentru a optimiza accesul la și utilizarea resurselor (materiale, financiare, intelectuale, cunoștințe referitoare la piață etc.). Aceasta înseamnă că factorii de decizie ar trebui să implice toți actorii inovațiilor (de ex., întreprinderi, universități și agenții publice, parcuri

¹⁰¹ „RIS3 Assessment Wheel” – A synthetic tool to position yourselves and your RIS3. [European Commission](http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/ris3-assessment-wheel). SMART SPECIALISATION PLATFORM. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/ris3-assessment-wheel>

științifice și de afaceri, business angels, societatea civilă etc.) într-un proces antreprenorial pentru proiectarea S3 și să evalueze propunerile acestora pentru dezvoltarea viitoare și investiții.

▪ **Analiza obiectivă a situației existente în regiunea țara respectivă** în termeni de cercetare, inovare (inclusiv infrastructura existentă), structuri industriale (inclusiv clustere, poziționarea în lanțurile de valoare), competențe și capital uman (academic și altele), necesități/solicitări (inclusiv publice și societale), bugetele publice și private pentru cercetare și inovare, condițiile-cadru, funcționare a ecosistemelor de inovare. Această analiză trebuie să ia în considerare contextul economic, precum și să examineze lacunele, barierele și potențialul pentru dezvoltarea economică viitoare¹⁰².

În conformitate cu Ghidul privind Strategiile de Cercetare-Inovare pentru Specializare Inteligentă (RIS3), aceste strategii reprezintă agende integrate și localizate geografic de transformare economică ce întrunesc următoarele caracteristici:

- acestea concentrează politicile de suport și investițiile pe prioritățile-cheie naționale/regionale, provocările și necesitățile dezvoltării bazate pe cunoaștere, inclusiv măsurile TIC conexe;
- RIS3 se bazează pe punctele forte ale fiecărei țări/regiuni, pe avantajele competitive și pe potențialul de excelență;
- sprijină inovația bazată pe tehnologii și practici și urmăresc stimularea investițiilor din sectorul privat;
- participanții se implică pe deplin și încurajează inovarea și experimentarea;
- sunt bazate pe dovezi și includ sisteme complexe de monitorizare și evaluare¹⁰³.

Dincolo de programele orizontale necesare pentru îmbunătățirea condițiilor-cadru și a capacităților generale, scopul central al specializării inteligente constă în stabilirea priorităților. Resursele urmează a fi concentrate în domenii special selectate care țin de anumite tipuri de tehnologie, discipline, subsisteme din cadrul unui sector sau intersecția din diferite sectoare¹⁰⁴.

Cei 4 C ai specializării inteligente semnifică:

- **opțiuni și masă critică:** număr limitat de priorități în baza punctelor forte proprii și a specializării internaționale – concentrarea surselor de finanțare, asigurând o gestionare bugetară mai eficientă;
- **avantaje competitive:** corelarea capacităților CDI și a nevoilor mediului de afaceri printr-un proces de descoperire antreprenorială;

¹⁰² What is Smart Specialisation? <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-is-smart-specialisation->

¹⁰³ Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS3). Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. 125 p. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/RIS3+Guide.pdf/fceb8c58-73a9-4863-8107-752aef77e7b4>

Smart Specialisation in practice. <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-is-smart-specialisation->

¹⁰⁴ Foray, D., Goenega, X. The goals of smart specialisation. S3 Policy Brief Series n° 01/2013. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. 14 p. ISBN 978-92-79-30547-4 (pdf) <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC82213/jrc82213.pdf>

- **conectivitate și clustere:** dezvoltarea clusterelor de nivel mondial și oferirea posibilităților pentru variate conexiuni intersectoriale în interiorul și exteriorul regiunii, care să conducă la diversificarea tehnologică specializată;
- **leadership colaborativ:** sisteme eficiente de inovare drept rezultat al eforturilor colective, coparticipare, parteneriat public-privat (*quadruple helix*).

Figura 14. Cei 4 C ai specializării inteligente

Specializarea inteligentă presupune o îmbunătățire a alocării investițiilor publice pentru finanțarea activităților de cercetare, dezvoltare și inovare, în vederea sporirii competitivității, productivității și creșterii economice prin activități antreprenoriale. Strategiile de specializare inteligente pot fi considerate drept o îmbinare a elementelor de politici inovaționale și industriale, bazate pe o abordare de „jos în sus” (procesul de descoperire antreprenorială), flexibilitate în implementare și transparență. RIS3 urmăresc să favorizeze experimentarea în domenii/nișe existente și noi de activitate și să adapteze mixul de politici în conformitate cu rezultatele acestor experimente. În același timp, procesul continuu de specializare inteligentă presupune efectuarea unor alegeri complicate în momente de tranziție dificilă, sub constrângeri bugetare severe (de ex., sistarea finanțării unor proiecte sau alocarea unor resurse pentru stimularea unor tehnologii emergente).

O strategie de specializare inteligentă este diferită de o strategie obișnuită de inovare prin faptul că¹⁰⁵:

- baza sa teoretică nu ia în considerare numai aspectele tipice legate de cercetare și aptitudini, ci și *toate atuurile*, de exemplu, localizarea geografică, resursele naturale ș.a., precum

¹⁰⁵ Panorama. Inforegio. 2012, no. 44.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag44/mag44_ro.pdf

și aspectele legate de cerere, de exemplu, nevoile societății, potențialii clienți, inovarea la nivelul sectorului public;

- specializarea inteligentă nu este o decizie de „sus în jos”, ci una elaborată și pusă în aplicare în cadrul unui proces dinamic de *descoperire antreprenorială* care implică principalele părți interesate într-o formă de conducere prin colaborare;

- aceasta are o *perspectivă globală* asupra potențialelor avantaje competitive și piețe, precum și un potențial de cooperare cu inovatorii dincolo de granițele geografice;

- aceasta se bazează pe identificarea *specializărilor cognitive*, a celor mai adecvate pentru potențialul lor de inovare;

- aceasta nu pune accentul pe generarea de noi cunoștințe oriunde, ci recomandă stocarea cunoștințelor și tehnologiilor existente în vederea *inovării în toate formele posibile*, inclusiv, printre altele, cele organizaționale, de marketing, generate de utilizator și inovare socială;

- aceasta constă în stabilirea priorităților în perioade de resurse limitate și *orientarea investițiilor asupra avantajelor comparative* pentru a acumula *masă critică* și a excela astfel prin diferențierea țării sau regiunii respective de altele;

- specializarea inteligentă se bazează pe cooptarea tuturor *părților interesate* (*întreprinderi, centre de cercetare, universități, autorități, societatea civilă*), care colaborează pentru a identifica cele mai promițătoare zone de specializare, și a *resurselor* în jurul unei viziuni axate pe criteriul excelenței dezvoltării domeniului respectiv;

- specializarea inteligentă nu se referă la alegerea câștigătorilor în ceea ce privește sectorul sau tehnologia, ci la schimburi încrucișate între și în rândul sectoarelor și tehnologiilor.

Impactul implementării strategiilor de specializare inteligentă în țările Comunității Europene este semnificativ, acestea contribuind la intensificarea sinergiei dintre diferite politici comunitare (naționale, regionale), dinamizarea investițiilor din sectorul public și privat, precum și la folosirea eficientă a fondurilor structurale și de investiții europene. Începând cu anul 2013 până în prezent au fost elaborate peste 100 de strategii de specializare inteligentă de către țările membre UE. Experiență relevantă în acest sens au înregistrat Franța (regiunea Centre-Val de Loire în domeniile stocării energiei, biofarmaceuticii, ingineriei mediului, turismului), Finlanda (dezvoltarea orașelor inteligente, dezvoltarea soluțiilor de transport inteligente), Spania (Extremadura – tip de cașcaval distinct „La Torta del Casar”, cu implicarea activă a fermierilor, ciobanilor și altor actori locali), România (regiunea de Vest – crearea de incubatoare și a altor structuri de sprijin pentru dezvoltarea antreprenoriatului, crearea companiilor inovative în sectorul digital), Polonia (Voievodatul Podkarpackie – reunirea majorității actorilor industriei

aviației din Polonia, crearea Centrului de instruire în aviație în Rzeszow pentru o legătură eficientă între sectorul industriei regionale cu cel academic)¹⁰⁶.

Importanța dezvoltării acestui concept este menționată în Comunicatul Comisiei către Parlamentul European și Consiliu „*Strengthening Innovation in Europe's Regions: Strategies for resilient, inclusive and sustainable growth*” din 18.07.2017¹⁰⁷, în care se accentuează rolul S3 și se punctează reformele viitoare în domeniu.

La nivel european sunt oferite peste 67 mld. EUR drept suport pentru elaborarea a astfel de strategii din fonduri europene structurale și de investiții, precum și din surse naționale și regionale. Totodată, către anul 2020 se estimează că în casa strategiilor de specializare inteligentă vor fi furnizate pe piață 15000 de produse noi, create 140000 noi *start-up*-uri și 150000 de locuri noi de muncă¹⁰⁸.

Deosebit de importantă devine elaborarea și implementarea strategiei de specializare inteligentă pentru Republica Moldova în contextul aspirațiilor de integrare europeană, precum și datorită faptului că conceptul de specializare inteligentă susține reorientarea politicilor CDI către acele activități de cercetare care oferă rezultate cu relevanță economică.

Deși existența unei strategii de specializare inteligentă nu reprezintă o condiționalitate pentru țările din afara Uniunii Europene, precum în cazul statelor membre, Centrul Comun de Cercetare al UE (*Joint Research Centre – JRC*, cu sediul în Seville, Spania), prin intermediul Platformei S3, a lansat un proiect-pilot pentru a asista Serbia, Republica Moldova și Ucraina în procesul de pregătire pentru elaborarea RIS3¹⁰⁹.

În cazul Republicii Moldova, la nivelul macroregiunilor din care face parte țara noastră, specializarea inteligentă devine tot mai mult recunoscută drept prioritate. Spre exemplu, Strategia UE pentru regiunea Dunării menționează specializarea inteligentă, în mod specific, drept o etapă pentru atingerea obiectivelor din Zona prioritară 7 (Societatea Cunoașterii). Țările din Parteneriatul Estic și UE au fixat drept obiectiv ca, cel puțin, una din cele șase țări participante să elaboreze o strategie RIS3 până în 2020¹¹⁰.

Oportunitatea elaborării unei astfel de strategii pentru țara noastră a fost menționată și în Raportul echipei de experți străini care au evaluat sistemul de cercetare-inovare din Republica

¹⁰⁶ Strengthening Innovation in Europe's Regions.

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/smart_spec/strength_innov_regions_en.pdf
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications?title=&languageCode=en&themeId=41&tObjectiveId=1&tpId=20&countryId=0&periodId=3&fundId=0&policyId=14&search=1

¹⁰⁷ Strengthening Innovation in Europe's Regions: Strategies for resilient, inclusive and sustainable growth. Communication From the Commission to The European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee. Brussels, 18.07.2017. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/com_2017_376_2_en.pdf

¹⁰⁸ Strengthening Innovation in Europe's Regions.

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/smart_spec/strength_innov_regions_en.pdf

¹⁰⁹ S3 beyond EU. European Commission. Smart Specialisation Platform. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-beyond-eu>

¹¹⁰ Eastern Partnership – Focusing on key priorities and deliverables. Joint Staff Working Document. European Commission. Brussels, 15.12.2016, SWD(2016) 467 final. 41 p. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near-eas_joint_swd_2016467_0.pdf

Moldova în 2015-2016¹¹¹. Una dintre recomandările raportului respectiv pledează pentru o mai bună integrare a politicii de cercetare și inovare în strategia generală de politică economică; îmbunătățirea sinergiei dintre strategiile de cercetare și inovare, dar și consolidarea stabilirii priorităților prin implicarea sporită a părților interesate.

În timp ce, sub impactul consecințelor globalizării și a reconfigurării lanțurilor valorice, majoritatea intervențiilor guvernelor se concentrează asupra politicilor sociale, cum ar fi șomajul sau reinstruirea muncitorilor, specializarea inteligentă oferă cu siguranță o oportunitate de a promova un proces economic dinamic care accelerează schimbările structurale, astfel atenuând efectele negative ale schimbărilor tehnologice și ale globalizării asupra unor state, a ocupării forței de muncă și a industriilor tradiționale, prin edificarea noilor căi de renovare și creștere economică¹¹². Existența în Republica Moldova a mai multor documente strategice, menționate mai sus, cu priorități neconvergente și limitate la propriile sectoare de acțiune, poate duce la o difuzie a resurselor și așa limitate, iar în condițiile lipsei unei mase critice în domeniile importante pentru economia modernă limitează impactul intervențiilor și a investițiilor publice.

Începând cu anul 2016, în Republica Moldova au fost inițiate și desfășurate o serie de acțiuni de sensibilizare a societății privind conceptul și importanța specializării inteligente, impactul pe care îl au strategiile de specializare inteligentă asupra creșterii economice și utilizării eficiente a resurselor, dezvoltării regionale. Grație suportului Centrului Comun de Cercetare al UE au fost organizate seminare¹¹³, instituit un grup de experți locali și antrenați în activități de evaluare a situației în domeniul politicilor cercetării-dezvoltării-inovării și de dezvoltare economică, și a implicațiilor acestora asupra dezvoltării economice, efectuată cartografierea potențialului economic, de inovare și de cercetare al Republicii Moldova de către experți străini.

Precum s-a menționat mai sus, prima etapă în elaborarea strategiei de specializare inteligentă este *analiza contextului național/regional și a potențialului pentru inovare*. În acest sens, cu susținerea JRC de către experții internaționali, cu suportul grupului de experți locali, a fost efectuată cartografierea și identificarea potențialului regional al Republicii Moldova cu scopul de a identifica punctele puternice și potențialul industrial, de inovare a sferei afacerilor și de cercetare pentru identificarea priorităților de specializare inteligentă. Rezultatele au fost prezentate la conferința „Specializarea inteligentă – motorul creșterii economice a Republicii

¹¹¹ Peer Review of the Moldovan Research and Innovation system. Horizon 2020 Policy Support Facility. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 72 p. ISBN: 978-92-79-58871-6.
<https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/file/9612/download?token=1CcAnwJG>

¹¹² Innovation driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013. 202 p. <https://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf>

¹¹³ S3 Design Learning Workshop, February 2016. [European Commission. Smart Specialisation Platform. <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/s3-design-learning-workshop?inheritRedirect=true&redirect=%2Fhome%3FCFID%3D6e0aaa01-7d1f-4a7e-b9a3-497d00acd405%26CFID%3D0>](http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/-/s3-design-learning-workshop?inheritRedirect=true&redirect=%2Fhome%3FCFID%3D6e0aaa01-7d1f-4a7e-b9a3-497d00acd405%26CFID%3D0)

Moldova”, organizată în cadrul Moldova Business Week (6 octombrie 2017)¹¹⁴ și publicată ulterior de JRC „Mapping for smart specialisation in transition countries: Moldova. The economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova”¹¹⁵. Rezumativ, domeniile prioritare de dezvoltare economică sunt prezentate în **Figura 15**.

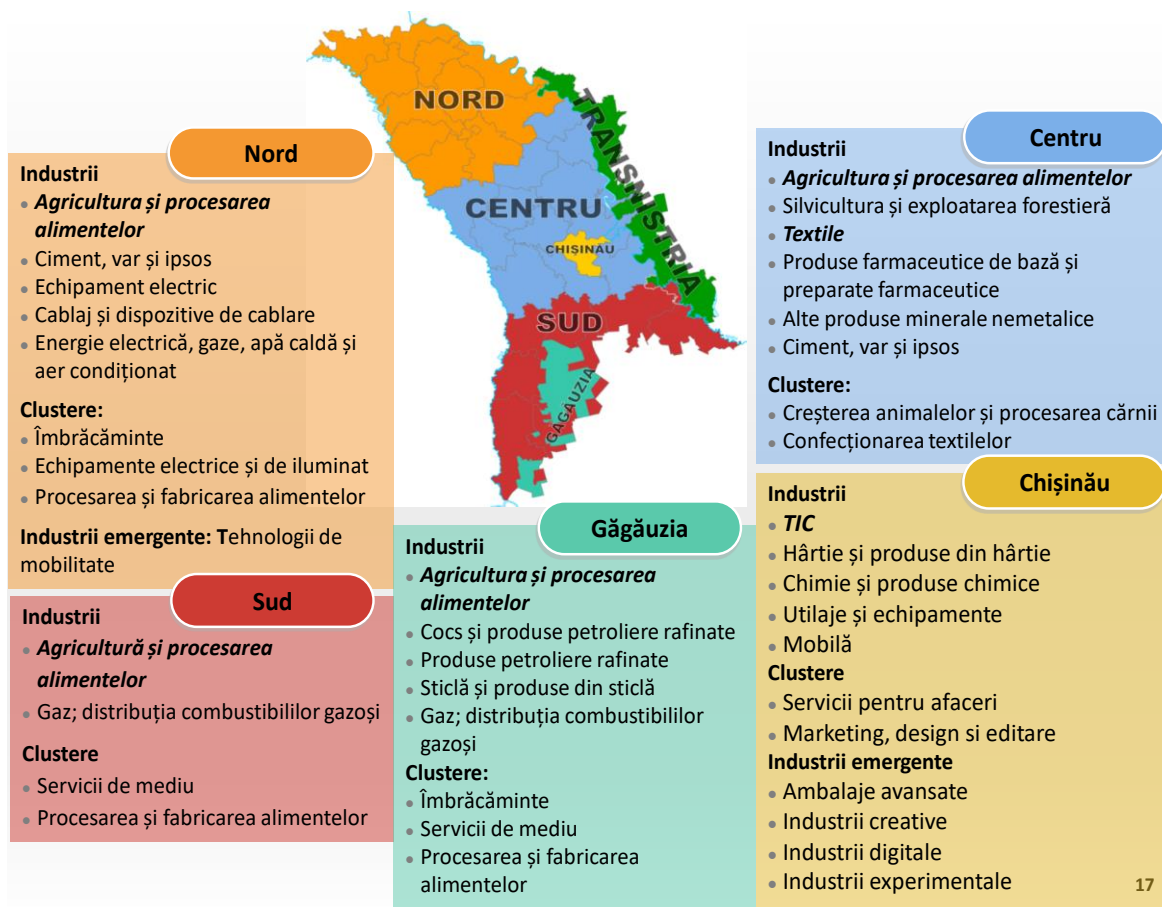

Figura 15. Domenii prioritare economice propuse pentru specializarea inteligentă în Republica Moldova

Sursa: Mapping for smart specialisation in transition countries: Moldova. The economic, innovative and scientific potential in Moldova. Summary of the report „Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova” prepared by Hollanders H. JRC, 2017. 10 p.

https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/234901/JRC_mapping-summary+leaflet-Moldova_Oct3.pdf/2f7c3eeb-3324-46db-a08b-e23a3ea87085

În cadrul cartografierii *potențialului economic*, au fost identificate domeniile prioritare pentru specializarea inteligentă. Precum se poate observa din **Figura 15** se constată diferențe

¹¹⁴ Moldova Business Week, 2017. http://mbw.md/ro/schedule/main_07/

¹¹⁵ Mapping for smart specialisation in transition countries: Moldova. The economic, innovative and scientific potential in Moldova. Summary of the report „Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova” prepared by Hollanders H. JRC, 2017. 10 p. https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/234901/JRC_mapping-summary+leaflet-Moldova_Oct3.pdf/2f7c3eeb-3324-46db-a08b-e23a3ea87085

între regiunea de dezvoltare Chișinău, și celelalte regiuni de dezvoltare. Pentru regiunea de dezvoltare Chișinău industriile prioritare identificate sunt TIC, produse din hârtie și chimice, echipamente, produse din sticlă, mobilă. Analiza clusterială a confirmat importanța TIC. Clusterelor care ar putea fi dezvoltate sunt cele din sfera serviciilor oferite mediului de afaceri, în marketing, design și editare, iar industriile emergente vizează ambalarea avansată, industrii creative, digitale, experimentale.

În celelalte regiuni, pe prim-plan, în cadrul ariilor economice prioritare se plasează agricultura și procesare alimentelor, însă există unele diferențe în ceea ce privește anumite industrii. Textilele, îmbrăcămintea, încălțăminte și energia regenerabilă sunt domenii economice prioritare pentru specializarea inteligentă în câteva dintre aceste patru regiuni. Analiza clusterială a identificat câteva dintre aceste domenii, de exemplu, fabricarea îmbrăcămintei și procesarea alimentelor la Nord, procesarea producției animaliere și confecționarea textilelor pentru Centru, servicii de mediu și procesarea și fabricarea alimentelor pentru regiunile Sud și Găgăuzia.

Evaluarea *potențialului inovațional* a fost efectuată de către expert în baza datelor privind patentele. În cadrul analizei s-a identificat că chimia alimentară este printre domeniile tehnologice cu cele mai multe cereri de brevete, fapt ce ar sprijini dezvoltarea agriculturii și procesării produselor alimentare.

Pentru evaluarea *potențialului științific*, au fost analizate rezultatele publicațiilor internaționale în domeniile economiilor identificate, constatându-se că cele mai multe publicații sunt în științe agricole și biologice, energie și științele mediului.

Domeniile prioritare potențiale pentru specializarea inteligentă pe domenii detaliate în baza Clasificatorului statistic al activităților economice în UE (NACE) sunt prezentate în lucrarea citată mai sus: *Mapping for smart specialisation in transition countries: Moldova. The economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova*¹¹⁶.

În continuarea acestor studii, ulterior, cu suportul Joint Research Center, SIRIS Academic (companie de consultanță în elaborarea și implementarea strategiilor și soluțiilor de politici pentru învățământul superior, cercetare și inovare), în cadrul proiectului „Network analysis for the identification of key stakeholders for preliminary priority areas for smart specialisation in Moldova”¹¹⁷, care a avut drept scop cartografierea ecosistemului de cercetare și inovare din țară,

¹¹⁶ Mapping for smart specialisation in transition countries: Moldova. The economic, innovative and scientific potential in Moldova. Summary of the report „Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova” prepared by Hollanders H. JRC, 2017. 10 p. https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/234901/JRC_mapping-summary+leaflet-Moldova_Oct3.pdf/2f7c3eeb-3324-46db-a08b-e23a3ea87085

¹¹⁷ Characterisation of preliminary priority areas for smart specialisation in Moldova. Network analysis for the identification of key stakeholders for preliminary priority areas for smart specialisation in Moldova. SIRIS Academic, 2018. 70 p. <http://unics.cloud/wp-content/uploads/2019/01/Characterisation-of-preliminary-priority-areas-for-smart-specialisation-in-Moldova.pdf>

a realizat o caracteristică a ariilor preliminare prioritare pentru specializarea inteligentă în Moldova.

Următoarea etapă în parcursul spre elaborarea unei strategii de dezvoltare inteligentă reprezintă *procesul de descoperire antreprenorială*, în cadrul căruia urmează să fie identificate nișele de specializare inteligentă, specifice fiecărei regiuni. Este un exercițiu foarte important pentru țara noastră în vederea tranziției de la priorități și obiective fragmentare la priorități de transformare economică, bazată pe utilizarea eficientă a potențialului inovațional și a investițiilor.

Necesită apreciat faptul că preocupările privind elaborarea strategiei de specializare inteligentă în Republica Moldova sunt pe agenda Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, care deja a întreprins acțiuni pentru dinamizarea și facilitarea procesului de implementare în Republica Moldova a conceptului de specializare inteligentă, inclusiv realizarea procesului de descoperire antreprenorială cu antrenarea tuturor actorilor-cheie.

Implementarea *conceptului și strategiei de specializare inteligentă la nivel național și/sau regional* în Republica Moldova ar facilita procesul de transformare economică bazată pe valorificarea potențialului inovativ al țării și al fiecărei regiuni și ar dinamiza cooperarea transregională pe această dimensiune. Urmează un efort considerabil din partea tuturor actorilor implicați (business, mediul universitar și de cercetare, autorități, societatea civilă) pentru conștientizarea importanței S3 și pentru ca strategia de specializare inteligentă să devină parte a politicilor de dezvoltare economică inovativă în Republica Moldova.

3.4. Consolidarea capacității instituționale de cercetare prin dezvoltarea infrastructurii de cercetare și a potențialului uman

Un rol deosebit de important pentru promovarea activităților de cercetare, consultanță, transfer de cunoștințe către mediul academic și de cercetare revine dezvoltării infrastructurii de cercetare. În acest sens, în perioada de raport s-au întreprins acțiuni de consolidare a elementelor instituționale infrastructurale de cercetare, inclusiv a:

- Laboratorului de cercetări științifice în comerț și domeniile cooperăției de consum;
- Laboratorului de studiu al mărfurilor;
- Laboratorului de tehnologii și utilaj comercial;
- Centrului de Consultanță Juridică;
- Centrului de cercetări în marketing și tehnologii comerciale.

Totodată a fost creat Centrul de documentare și politici comerciale europene.

Acestea sunt utilizate în procesul educațional și de cercetare, precum și pentru oferirea consultanței mediului de afaceri, expertizarea calității mărfurilor.

În perioada de raport a fost dotată infrastructura cu echipament de laborator, tehnică de calcul și alt echipament electronic, cu mobilier; au fost efectuate reparații ale infrastructurii academice.

Dezvoltarea potențialului uman implicat în cercetare a constituit unul din obiectivele proiectului. A fost susținută promovarea cercetărilor în cadrul studiilor doctorale, astfel au fost susținute public în Consiliul Științific Specializat 4 teze de doctor în economie în domeniul tematicii proiectului:

- „*Perfecționarea mecanismului financiar în întreprinderile din sistemul cooperăției de consum din Republica Moldova*”, autor Tatiana Sanduța, conducător științific conf. univ., dr.hab. V. Ganea, (Consiliul Științific Specializat din 02.09.2016);

- „*Strategia de dezvoltare a activității de marketing pe piața de cereale din Republica Moldova (în baza gospodăriilor agricole)*”, autor Sergiu Mîrza, conducător științific prof. univ., dr.hab. S.Petrovici, (Consiliul Științific Specializat din 06.10.2017);

- „*Orientări și tendințe de optimizare a mecanismului de gestiune a patrimoniului întreprinderilor sistemului cooperăției de consum din Republica Moldova*”, autor Natalia Chibercea-Pazurati, conducător științific prof. univ., dr. hab. E.Fuior (Consiliul Științific Specializat din 01.02.2019);

- „*Modalități organizatorico-manageriale de eficientizare a relațiilor economice internaționale*”, autor Andrian Ulinici, conducător științific prof. univ., dr. hab. L.Șavga (Consiliul Științific Specializat din 29.03.2019).

În scopul consolidării capacităților și parteneriatelor interinstituționale în domeniul pregătirii personalului științific, în baza hotărârii Consiliului de Dezvoltare Strategică și Senatului UCCM (2018), universitatea a aderat la Consorțiul Școlii doctorale ”Științe economice și demografice”, din care fac parte Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Institutul Național de Cercetări Economice, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul (Contract de parteneriat în cadrul Consorțiului Academic Universitar din 05.06.2019).

În contextul asigurării sustenabilității proiectului, în anul 2019, în cadrul concursului de proiecte au fost obținute 2 granturi doctorale finanțate din bugetul de stat, conducător de doctorat Larisa Șavga, doctor habilitat, profesor universitar:

1. Consolidarea potențialului economic și optimizarea managementului relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (prin prisma DCFTA) – Condriuc Olga;
2. Creșterea economică și dezvoltarea competitivității Republicii Moldova prin specializarea inteligentă – Baran Tatiana.

În cadrul cooperării internaționale interinstituționale, în perioada de derulare a proiectului au fost realizate multiple mobilități ale membrilor echipei de proiect, inclusiv prin intermediul proiectelor internaționale (Universitatea „Babes-Bolyai” din Cluj-Napoca, România; University of Montpellier, 2, Franța; Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania; Universitatea din Valencia, Spania; Universitatea „George Bacovia” din Bacău, România; Universitatea din Split, Croația, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România).

În perioada de referință membrii echipei de proiect au participat la *1st International Lab Staff Week* (21-25 mai 2018), organizată pentru prima dată în UE în locația Universității din Valencia (UV) și care a reunit reprezentanți ai instituțiilor de învățământ din Germania, România, Bulgaria, Polonia, Italia, UK, Portugalia, Estonia ș.a. În cadrul programului a fost organizată laboratoare din cadrul UV, au fost organizate întâlniri cu personalul responsabil de cercetare și de infrastructura de cercetare. În cadrul *1st International Lab Staff Week* a fost diseminată experiența UV și a instituțiilor participante privind organizarea și managementului infrastructurii de laboratoare utilizate în scopuri educaționale și de cercetare, inclusive managementul deșeurilor. Totodată a fost prezentată experiența UCCM în domeniul cercetării, infrastructura și gestionarea acesteia.

3.5. Transferul rezultatelor cercetărilor științifice din cadrul proiectului către mediul de afaceri, asistență în implementarea rezultatelor cercetării, dezvoltarea parteneriatului mediul academic-mediul de afaceri

În perioada de implementare a proiectului, echipa de proiect a desfășurat activități de acordare a consultanței, asistenței și suportului necesar în implementarea documentelor de politici în domeniul comerț și al cooperăției de consum entităților din sectorul economiei rurale; au efectuat cercetări și activități de expertizare a calității diferitor produse și au realizat studii la comanda agenților economici; au diseminat și valorificat rezultatelor activităților din cadrul proiectului, inclusiv prin transferul informațional și inovațional către mediul de afaceri.

Printre cele mai relevante activități în această sferă se remarcă următoarele.

Echipa de proiect a participat la elaborarea următoarelor documente de politici:

- Strategiei de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019 (aprobată la congresul al XVI-lea la 12.02.2016);
- Strategiei de dezvoltare a alimentației publice din cadrul Moldcoop (aprobată de Biroul Executiv Moldcoop la 27 februarie 2015);
- Strategiei de dezvoltare a comerțului interior din raionul Rezina (aprobată la 15.02.2016, decizia nr.1/7 a Consiliului raional Rezina);

- Strategiei de dezvoltare a comerțului pentru anii 2015-2016 în sistemul Moldcoop (aprobată de Biroul Executiv Moldcoop la 28 ianuarie 2015).

În perioada de după Congresul XVI al cooperăției de consum, UCCM a optat și a întreprins eforturi pentru realizarea ”Strategiei de dezvoltare a cooperăției de consum pentru anii 2016-2019” și altor documente strategice prin valorificarea, dezvoltarea și consolidarea potențialului uman, consultanță în modernizarea activității și a întreprinderilor cooperatiste.

În această perioadă, echipa de proiect a contribuit la realizarea obiectivelor strategice de dezvoltare a cooperăției de consum prin:

- consultanță în elaborarea documentelor ce vizează modernizarea diferitor domenii de activitate economică, inclusiv implementarea Conceptului unităților de comerț CoopPrim (aprobat prin Hotărârea Biroului Executiv Moldcoop din 22.06.2016), a integrării entităților cooperatiste în prestarea serviciilor turistice (aprobat prin Hotărârea Biroului Executiv Moldcoop nr. 01 din 27.01.2017);

- oferirea consultanței în proiectarea tehnologică a unităților de comerț din cadrul cooperăției de consum: Universalcoop Leova, Consumcoop Căzănești, Universalcoop din Soroca ș.a.;

- oferirea consultanței în consolidarea capacităților instituționale și manageriale ale organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste (Consumcoop Căzănești, Universalcoop Leova, Urecoop Strășeni);

- oferirea consultanței în optimizarea sistemului de evidență contabilă, automatizarea acestuia: Ucoop Căușeni, Consumcoop Cimișlia, Universcoop Rîșcani, Consumcoop Rezina;

- oferirea consultanței juridice entităților economice în domeniul reglementării relațiilor de muncă, a relațiilor patrimoniale, a activității statutare etc.

Totodată s-a oferit suport în dezvoltarea competențelor profesionale ale angajaților organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste, comerciale (prin realizarea programelor de formare inițială și continuă) conform necesităților entităților cooperatiste. În astfel de programe au fost încadrate în perioada de referință 372 de persoane.

În cadrul UCCM s-au realizat activități de expertizare a calității produselor. Astfel, prin intermediul laboratoarelor universitare, la solicitarea agenților economici, a fost evaluată calitatea produselor fabricate și exportate de către entitățile cooperatiste de consum, precum și a unor mărfuri comercializate pe piața internă, inclusiv pâine și produse de panificație fabricate de Panifcoop a Urecoop din Strășeni, băuturi alcoolice noi produse Prodcoop Chișinău, miere de albine, exportată de Prodcoop Chișinău, produse lactate și legume, comercializate în rețeaua comercială (Rapoarte de încercări nr.1-8 din octombrie – decembrie 2018).

În scopul apropiării UCCM de mediul de afaceri, consolidării colaborării cu acesta, Universitatea a creat în ultimii ani câteva catedre delocalizate în cadrul companiilor cu diferit profil (Urecoop Strășeni, Angrocoop din mun. Chișinău ș.a.), care au devenit platforme eficiente de transfer de cunoștințe și inovații către agenții economici, pe de o parte, și de transfer de experiență profesională către studenți, personalul științifico-didactic, pe de altă parte. Este o practică reciproc avantajoasă pentru universitate, studenți și pentru întreprinderi.

În perioada de raport au fost realizate studii la solicitarea Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum din Moldova, care s-au materializat în publicații privind activitatea sistemului cooperatist, inclusiv edițiile „Cooperația de consum - 150 de ani”, ”Moldcoop - împreună pentru viitor” ș.a.

La 4 iunie, întreaga comunitate academică (cadrele didactice, elevii, studenții, colaboratorii) a Consorțiului educațional - științific al UCCM a găzduit înaltul oaspete, pe dl Ariel Guarco, Președinte al Alianței Cooperatiste Internaționale, care a avut o vizită de lucru în Republica Moldova.

UCCM, fiind membru al Camerei de Comerț și Industrie din Moldova și parte a Comitetului pentru antreprenoriat în servicii al acestuia, contribuie la promovarea comerțului pe plan intern și extern, la expertizarea actelor normative și a proiectelor documentelor strategice în domeniu, dezvoltarea formării profesionale prin învățământul dual. Consolidarea cooperării cu mediul de afaceri s-a realizat prin intermediul diseminării avantajelor pe care le oferă ALSAC, a oportunităților de export în cadrul diferitor întruniri organizate de Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova ș.a.

3.6. Implementarea rezultatelor cercetărilor științifice din cadrul proiectului în procesul educațional

În acord cu prioritățile și practicile europene, necesitățile pieței muncii locale, în perioada de raport au fost autorizate de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și au fost inițiate în cadrul UCCM 2 programe noi la ciclul II – studii superioare de master, specializările:

- Dreptul contractelor de muncă și managementul resurselor umane,
- Drept financiar-fiscal, control și audit.

Acestea orientează spre cunoașterea cadrului legal european, formarea și dezvoltarea competențelor de aplicare a reglementărilor comunitare în domeniu. Specificul programelor constă în dezvoltarea competențelor necesare pentru a percepe transformările impuse raporturilor de muncă și industriale în Republica Moldova, prin prisma aspectelor cu caracter juridic, social și economic.

Totodată au fost realizate activități pentru startarea altor programe de studii, axate pe dezvoltarea relațiilor comerciale internaționale. În acest sens a fost elaborat planul de învățământ al programului nou de master „Comerț și administrarea afacerilor internaționale euroregionale”. Programul va oferi beneficiarilor oportunitatea de a dobândi aptitudini și competențe în domeniul organizării, managementului afacerilor economice internaționale, în special la nivel interregional, de a desfășura activități de comerț de către entitățile naționale și cele internaționale euroregionale.

Rezultatele cercetărilor promovate în proiect sunt utilizate pentru actualizarea curricula universitară și a conținuturilor educaționale, elaborarea materialelor didactico-științifice, precum și sunt implementate în procesul de studii la toate ciclurile de învățământ superior (licență, master, doctorat), facilitând promovarea tematicii proiectului în lucrările de finalizare a studiilor (teze de licență, master, doctor). Planurile de învățământ, curricula existente au fost actualizate prin optica priorităților de integrare economică a Republicii Moldova în Comunitatea Europeană, precum și în baza consultării și avizării acestora de către reprezentanții mediului de afaceri.

În baza rezultatelor investigațiilor științifice din cadrul proiectului au fost editate lucrări științifice și materialelor didactico-științifice: monografii/note de curs - 18, articole din reviste editate în străinătate – 34, articole în reviste, categoria B - 9, categoria C – 29, articole la conferințe științifice internaționale/naționale - 143, teze internaționale/naționale - 60. Dintre cele mai relevante pot fi menționate: elaborarea materialelor didactico-științifice: Organizarea și tehnologia comerțului (Șavga L.; Sitnicenco V.); Evoluții și orientări strategice de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova (Șavga L.); Optimizarea sistemului cooperăției de consum din Republica Moldova prin modernizarea mecanismului său financiar (Sanduța T., Ganea V.), etc. Publicațiile sunt cu acces deschis pentru cercetătorii, studenții din cadrul UCCM, alte instituții din țară și de peste hotare.

Totodată, în baza parteneriatelor cu instituțiile de învățământ superior și de cercetare de peste hotare, UCCM dezvoltă programe de mobilitate academică și de dublă diplomă cu acestea.

În prezent, UCCM oferă programul de dubla diplomă cu Universitatea din Girona, Spania la specializarea Management și marketing în turism, servicii hoteliere și restaurație. Este convenit și elaborat programul de master pentru dublă diplomă cu Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania la specializarea Administrarea afacerilor. Acest Acord urmează să fie semnat curând, astfel încât să poată fi implementat începând cu următorul an universitar.

3.6. Diseminarea rezultatelor cercetărilor din cadrul proiectului, dezvoltarea parteneriatelor internaționale interinstituționale

Evoluția unei societăți bazate pe cunoaștere depinde atât de productivitatea științifică a cercetătorilor, cât și de capacitatea de distribuție a cunoștințelor științifice.

În perioada de referință UCCM a promovat cercetările prin publicații în revista UCCM *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. Anual au fost editate câte 2 numere, care includ 97 de articole, dintre care 44% sunt ale autorilor de peste hotare (Italia, Polonia, România, Portugalia, Ucraina, SUA, Federația Rusă, Spania, etc.). Prin Decizia nr.19 din 06.12.2019 cu privire la evaluarea, clasificarea și monitorizarea revistelor științifice, Consiliul de Conducere al ANACEC a decis să includă revista *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development* în lista publicațiilor științifice de tipul B. Revista se editează în limba engleză, este înregistrată în 22 de baze de date internaționale/naționale.

UCCM, cu regularitate, organizează și participă la evenimente științifice cu scopul de a valida rezultatele investigațiilor științifice, cât și de a informa comunitatea academică, mediul de afaceri despre eficiența acestor rezultate.

În perioada de referință au fost organizate nemijlocit la tema proiectului următoarele manifestări științifice internaționale:

- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*”, 21-22 septembrie 2017 (peste 260 de persoane, reprezentanți ai mediului academic și de afaceri din R. Moldova, România, Finlanda, Polonia, Ungaria, Spania, Croația, Italia, Serbia, Bulgaria, Portugalia, China, SUA, Belarus, Rusia, Ucraina, ș.a.);
- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*”, 13-14 septembrie 2018 (circa 270 de persoane, reprezentanți ai mediului academic și de afaceri din Republica Moldova, România, Finlanda, Ungaria, Spania, Croația, Letonia, Bulgaria, Germania, China, SUA, Belarus, Federația Rusă, Ucraina, Kazahstan, ș.a.).

Diseminarea rezultatelor cercetărilor din cadrul proiectului s-au realizat și prin intermediul manifestărilor științifice organizate de către UCCM sau în parteneriat cu alte instituții de învățământ superior și de cercetare, inclusiv:

- Conferința Științifică Internațională *Europa 2020. Premize, proiecte, programe (Europe 2020. Premises, projects, programs)*, 14-15 mai 2015 prin cooperarea a trei universități - Universitatea din Split, Croația, Universitatea „George Bacovia”, România și Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova;

- Conferința Științifică Internațională *Contemporary Issues in Economy & Technology* care a avut loc în perioada 16-18 iunie 2016 în cadrul Universității din Split, Croația;
- I Международная Научно-Практическая Конференция «*Качество и безопасность товаров народного потребления*», 7 decembrie 2016, Poltava;
- Международная Научно-Практическая Конференция, посвященной 150-летию образования первого потребительского общества в Украине и 200-летию со времени основания Львовского торгово-экономического университета от 13 декабря 2016 Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători cu genericul „*Cooperarea – factor al dezvoltării durabile: abordări ale tinerilor cercetători*”; 23-24 aprilie 2015;
- Conferința științifico-practică internațională „*Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*”, м. Полтава, 11-12 mai 2017;
- Conferința științifico-practică internațională „*Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики*”, м. Полтава, 11-12 mai 2017;
- Conferința științifică internațională „*Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*”, Iași, 6 octombrie 2017;
- Conferința științifico-practică internațională „*Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах*”, Львів, 02-03 noiembrie 2017 року;
- Conferința științifică internațională „*Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*”, Iași, 10 noiembrie 2017;
- Conferința științifico-practică instituțională „*Mecanisme de protecție a drepturilor omului*” la 6 decembrie 2018;
- Conferința Științifică Internațională „*Un secol de capital românesc în Europa și metamorfozele sale în era informațională*”, care a avut loc în perioada 10-11 mai 2018 în cadrul Universității “George Bacovia”, Bacău, România;
- Conferința Științifică Internațională „*Contemporary Issues in Economy & Technology*”, care a avut loc în perioada 1-2 iunie 2018 în cadrul Universității din Split, Croația;
- Conferința științifico-practică internațională „*Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*”, м. Полтава, 19 aprilie 2018;
- Conferința științifică internațională „*Actual problems of accounting, analysis, control and taxation in the context of European integration and modern challenges of globalization*”, Lviv, May 17-18;
- Conferința științifică internațională „*Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*”, Iași, 12 octombrie 2018;

- Conferința științifică internațională „*Качество высшего образования: компетентностный подход в подготовке современного специалиста*”, Poltava, 14 -15 noiembrie 2018;
- Conferința științifică internațională „*Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*”, Iași, 09 noiembrie 2018;
- Conferința Științifică Internațională „*Impactul globalizării asupra economiilor naționale*”, care a avut loc în perioada 14-15 noiembrie 2019 în cadrul Universității “George Bacovia”, Bacău, România;
- Conferința științifică internațională „*Turismul rural românesc în context internațional. Actualitate și perspective*”, Iași 23-25 mai 2019;
- Conferința științifică internațională „*Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*”, Iași, 25 octombrie 2019;
- Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători cu genericul „*Valorile cooperării – factor prioritar al integrării europene*”; 20-21 aprilie 2016;
- Conferința Științifică a Tinerilor Cercetători „*Justiția și ordinea de drept în Republica Moldova în contextul integrării europene*”, 14-15 martie 2017;
- Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători cu genericul „*Dezvoltarea economică sustenabilă: abordări ale tinerilor cercetători*”, 27-28 aprilie 2017;
- Conferința Științifică a Tinerilor Cercetători „*Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*” la 7 decembrie 2017;
- Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători „*Dezvoltarea economică a Republicii Moldova în condițiile globalizării*”, 15-16 martie 2018;
- Conferința internațională a studenților economiști „*Noi provocări în cercetarea economică*”, 10-11 mai 2018 (Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea ”Dunărea de Jos” din Galați);
- Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători „*Cooperativele în economia globală*”, 23 mai 2018.
- Simpozionul Științific al Tinerilor Cercetători „*Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în contextul integrării europene*”, 8 decembrie 2019.

Cercetările conexe cu tema proiectului au fost promovate în cadrul studiilor doctorale:

- susținerea publică a tezei de doctor în economie: Tatiana Sanduța „*Perfecționarea mecanismului financiar în întreprinderile din sistemul cooperației de consum din Republica Moldova*”, conducător științific conf. univ., dr.hab. V. Ganea, în ședința Consiliului Științific Specializat din 02.09.2016;

- susținerea publică a tezei de doctor în economie: Sergiu Mîrza „*Strategia de dezvoltare a activității de marketing pe piața de cereale din Republica Moldova (în baza gospodăriilor agricole)*”, conducător științific prof. univ., dr.hab. S.Petrovici, în ședința Consiliului Științific Specializat din 06.10.2017;

- susținerea tezei de doctor în economie: Natalia Chibercea-Pazurati „*Orientări și tendințe de optimizare a mecanismului de gestiune a patrimoniului întreprinderilor sistemului cooperăției de consum din Republica Moldova*”, conducător științific prof. univ., dr. hab, E.Fuior, în ședința Consiliului Științific Specializat din 01.02.2019;

- susținerea tezei de doctor în economie: Andrian Ulinici „*Modalitățile organizatorico-economice de eficientizare a managementului relațiilor economice internaționale*”, conducător științific prof. univ., dr.hab. L.Șavga, în ședința Consiliului Științific Specializat din 29.03.2019.

În contextul asigurării sustenabilității proiectului, în anul 2019, în cadrul concursului de proiecte au fost obținute 2 granturi doctorale finanțate din bugetul de stat, conducător de doctorat Larisa Șavga, doctor habilitat, profesor universitar:

3. Consolidarea potențialului economic și optimizarea managementului relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (prin prisma DCFTA) – Condriuc Olga;

4. Creșterea economică și dezvoltarea competitivității Republicii Moldova prin specializarea inteligentă – Baran Tatiana.

Diseminarea și valorificarea activităților din cadrul proiectului pe durata desfășurării acestuia s-a realizat, la fel, prin:

- promovarea rezultatelor cercetărilor prin intermediul comitetelor sectoriale în cadrul Camerei de Comerț și Industrie, proiectelor internaționale implementate de UCCM, manifestărilor științifice, parteneriatelor cu mediul de afaceri, publicațiilor științifice;
- activități didactice desfășurate de membrii echipei de proiect;
- cursuri de perfecționare profesională a personalului din cooperăția de consum și din comerț, în cadrul cărora au fost instruite 372 de persoane.

În perioada de implementare a proiectului au fost consolidate relațiile de cooperare cu partenerii tradiționali ai UCCM, precum și au fost inițiate relații noi de colaborare, inclusiv cu Institutul de cercetări Economice și Sociale „Gh.Zane” din Iași al Academiei Române; ASE București, Universitatea „Al.I.Cuza” din Iași, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Universitatea din Petroșani, România; Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania; Universitatea din Girona, Spania ș.a.

Conform ordinului nr. 1774 din 29.11.2019 al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării a fost constituit grupul de lucru pentru organizarea și desfășurarea Procesului de Descoperire antreprenorială. Dna rector Larisa Șavga, fiind membru al grupului de lucru a

participat în calitate de facilitator și moderator la 2 ateliere de lucru: Atelierul de descoperire antreprenorială în domeniul TIC (27.06.2019) și Atelierul de descoperire antreprenorială în domeniul agriculturii (26.11.2019).

În cadrul atelierului, dna Larisa Șavga a prezentat conceptul S3, provocările cu care se confruntă domeniul CDI și cel economic, rolul S3 în transformarea economică bazată pe inovare; iar grupurile de lucru au identificat prin procese de descoperire antreprenorială domeniile prioritare pentru specializarea inteligentă, a fost efectuată analiza SWOT, formulată viziunea pentru fiecare domeniu.

Un aspect important al cooperării internaționale vizează activitățile de cooperare (prof. Univ. L.Șavga) cu Joint Research Centre of European Commission, Seville, Spain în vederea implementării în Republica Moldova a conceptului de specializare inteligentă, care este axat pe transformarea economică bazată pe inovare și oferirea suportului în elaborarea Strategiei de Specializare Inteligentă (S3) în țara noastră. În acest sens s-a contribuit la cartografierea potențialului economic, inovativ și de cercetare al Republicii Moldova (efectuată de experți internaționali), care a servit drept suport pentru identificarea ariilor prioritare de specializare inteligentă în țară. Urmează procesul de descoperire antreprenorială pentru identificarea nișelor de specializare inteligentă cu implicarea tuturor părților interesate (autorități, mediul de afaceri, academic, de cercetare ș.a.), care a startat recent. Rolul universităților în acest proces este deosebit de important.

Evenimentele/activitățile promovate în cadrul proiectului au fost reflectate pe paginile web ale UCCM (www.uccm.md), a Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova (<https://mecc.gov.md/ro/content/universitatea-cooperatist-comerciala-din-moldova-implinit-25-de-ani-de-la-fondare>); a Ministerului Economiei și Infrastructurii (<http://mec.gov.md/ro/content/octavian-calmic-politicile-comerciale-promovate-de-republica-moldova-sunt-orientate-spre>); a INCE (<https://ince.md/ro/1056-international-scientific-professional-conference-development-of-trade-relations-from-the-perspective-of-economic-integration-of-the-republic-of-moldova-in-the-international-economy.html>); a Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova (<http://chamber.md/la-chisinau-se-desfasoara-conferinta-stiintifico-practica-internationala-dezvoltarea-relatiilor-comerciale-din-perspectiva-integrarii-economice-a-republicii-moldova-in-circuitul-economic-inte/>), altor instituții, inclusiv Enterprise European Network (<http://een.md/event/conferinta-stiintifico-practica-internationala-dezvoltarea-relatiilor-comerciale-din-perspectiva-integrarii-economice-a-republicii-moldova-in-circuitul-economic-international/>); <http://www.rtm.md/ro/conferin%C5%A3a-%C5%9Ftiin%C5%A3ifico-practic%C4%83-interna%C5%A3ional%C4%83-%E2%80%9Edezvoltarea-rela%C5%A3iilor-comerciale-din-perspectiva>), pe rețele de

socializare(<https://www.youtube.com/watch?v=OVUWJTaJzsw>;
<https://www.youtube.com/watch?v=t2n0G9Iw9ao>; https://www.youtube.com/watch?v=CXEeL_Kq4JE),
precum și în surse media: TV, ziarele Procooperăția, Făclia, Literatura și Arta, la radio etc.

5. Rezumatul activității științifice, perioada 2015-2019

Proiectul instituțional de cercetări științifice „Dezvoltarea comerțului interior și a cooperăției de consum în contextul integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar european” (director de proiect dr.hab., prof.univ. L. Șavga), se atribuie direcției strategice - *Patrimoniul Național și dezvoltarea societății*. Perioada de implementare a proiectului 2015-2019.

Potențialul uman de cercetare: în cadrul proiectului instituțional anual au activat în mediu 24,2 cercetători științifici, inclusiv 2 persoane cu titlu științific de doctor habilitat și 12 de doctor în științe.

Scopul general al proiectului constă în cercetarea problemelor privind armonizarea activității comerțului interior și a cooperăției de consum la reglementările și practicile europene (prin prisma Acordurilor de Asociere RM–UE și de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător) pentru a asigura echilibrarea pieței interne, eliminarea concurenței neloiale, sporirea responsabilității sociale a sectoarelor menționate, a impactului asupra dezvoltării economice a țării și calității vieții; fortificarea capacității instituționale de cercetare în acest scop prin dezvoltarea infrastructurii de cercetare și a potențialului uman.

Conform obiectivului general activitățile derulate în cadrul proiectului s-au axat pe câteva **direcții:**

- studierea cadrului european de reglementare a activității de comerț, de creare a mediului concurențial echitabil în domeniul accesului la piața internă de bunuri și servicii, de protecție a consumatorilor;
- reconceptualizarea și fundamentarea politicilor de dezvoltare a comerțului și a cooperăției de consum în baza priorităților și practicilor europene;
- perfecționarea și dezvoltarea cadrului normativ de reglementare a activității de comerț și a cooperăției de consum în baza legislației comunitare și a experienței europene;
- transferul rezultatelor cercetărilor către mediul academic și de afaceri, asistență în implementarea rezultatelor cercetării, dezvoltarea parteneriatului mediul academic-mediul de afaceri; dezvoltarea infrastructurii instituționale de cercetare.

Rezultatele obținute. Pe parcursul derulării proiectului cercetătorii din cadrul UCCM au realizat cercetări complexe privind evoluția comerțului interior, exterior, precum și a cooperăției de consum, armonizarea activității acestor sectoare la reglementările și practicile europene în

domeniu. În cadrul activităților de cercetare s-a instituit un parteneriat eficient dintre cercetătorii din mediul academic și reprezentanții Ministerului Economiei și Infrastructurii, Moldcoop, Camerei de Comerț și Industrie, precum și reprezentanții mediului de afaceri, inclusiv din sistemul cooperăției de consum.

Cele mai relevante rezultate ale cercetărilor din cadrul proiectului vizează următoarele.

1. Analiza cadrului european de reglementare a comerțului, a cooperăției de consum și fundamentarea propunerilor de perfecționare a legislației naționale în domeniile menționate.

2. Analiza evoluției relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și UE și identificarea oportunităților de dezvoltare a acestora derivate din implementarea ALSAC; reliefaarea provocărilor, barierelor, beneficiilor, perspectivelor și a impactului implementării ALSAC.

3. Analiza tendințelor de dezvoltare a comerțului interior prin prisma implementării strategiilor de dezvoltare a acestui sector în perioada până în a.2020 și a priorităților implementării ALSAC.

4. Analiza politicilor europene în domeniul protecției consumatorilor, a cadrului de reglementare și a mecanismelor de protecție a consumatorilor în spațiul comunitar și în Republica Moldova.

5. Evaluarea rolului cooperativelor în economia contemporană, a dimensiunii sectorului cooperativelor în Uniunea Europeană, a practicilor comunitare de reglementare a acestui domeniu al economiei sociale.

6. Analiza dimensiunii și a tendințelor de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova, evaluarea cadrului normativ de reglementare a cooperativelor, evidențierea provocărilor cu care se confruntă cooperativele și identificarea strategiilor de dezvoltare a acestui sector.

7. Participarea echipei de proiect la elaborarea propunerilor de perfecționare a cadrului normativ național prin prisma directivelor și practicilor europene, inclusiv a modificărilor la Legea cu privire la comerțul interior, nr.231 din 23.09.2010; Legea cooperăției de consum, nr. 1252 din 28.09.2000; Legea privind comerțul electronic, nr. 284 din 22.07.2004; Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr. 845 din 03.01.1992.

8. Participarea în procesul de descoperire antreprenorială pentru elaborarea Strategiei de specializare inteligentă în Republica Moldova.

9. Participarea echipei de proiect la elaborarea documentelor de politici:

- Strategiei de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019 (aprobată la congresul al XVI-lea la 12.02.2016);
- Strategiei de dezvoltare a alimentației publice din cadrul Moldcoop (aprobată de Biroul Executiv Moldcoop la 27 februarie 2015);

- Strategiei de dezvoltare a comerțului interior din raionul Rezina (aprobată la 15.02.2016, decizia nr.1/7 a Consiliului raional Rezina);
- Strategiei de dezvoltare a comerțului pentru anii 2015-2016 în sistemul Moldcoop (aprobată de Biroul Executiv Moldcoop la 28 ianuarie 2015).

10. Oferirea consultanței entităților cooperatiste în optimizarea managerială, eficientizarea activității economice, modernizarea infrastructurii, precum și în implementarea Strategiei de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019 și a strategiilor sectoriale.

11. Autorizarea de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și inițierea în cadrul UCCM a două programe noi de studii la ciclul II – studii superioare de master, specializările:

- Dreptul contractelor de muncă și managementul resurselor umane,
- Drept financiar-fiscal, control și audit.

Elaborarea unui nou plan de învățământ de master „Comerț și administrarea afacerilor internaționale euroregionale”.

12. Actualizarea curricula universitară și a conținuturilor educaționale în baza rezultatelor cercetărilor promovate, implementarea acestora în procesul didactic.

13. Consolidarea și dezvoltarea elementelor de infrastructură în sectorul de cercetare și consultanță din cadrul: Laboratorului de cercetări științifice în comerț și domeniile cooperăției de consum; Laboratorul de studiu al mărfurilor, Laboratorul de tehnologii și utilaj comercial, Centrul de Consultanță Juridică, Centrul de cercetări în marketing și tehnologii comerciale, Centrului de documentare și politici comerciale europene. Acestea sunt utilizate în procesul educațional și de cercetare.

14. Organizarea manifestărilor științifice internaționale nemijlocit la tema proiectului:

- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*”, 21-22 septembrie 2017;
- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*”, 13-14 septembrie 2018.

Participarea la 32 de manifestări științifice internaționale organizate de către UCCM și în parteneriat cu alte instituții de învățământ superior și de cercetare de peste hotare.

15. Transferul informațional și inovațional către mediul de afaceri, precum și diseminarea și valorificarea rezultatelor activităților din cadrul proiectului pe durata desfășurării acestuia prin:

- promovarea rezultatelor cercetărilor prin intermediul comitetelor sectoriale în cadrul Camerei de Comerț și Industrie, proiectelor internaționale implementate de UCCM, manifestărilor științifice, parteneriatelor cu mediul de afaceri, publicațiilor științifice;
- activități didactice desfășurate de membrii echipei de proiect;

- cursuri de perfecționare profesională a personalului din cooperarea de consum și din comerț, în cadrul cărora au fost instruite 372 de persoane.

Promovarea cercetărilor prin publicații în revista *UCCM Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*, au fost editate câte 2 numere anual, care includ 97 de articole, dintre care 44% sunt ale autorilor de peste hotare (Italia, Polonia, România, Portugalia, Ucraina, SUA, Federația Rusă, Spania, etc.). Prin Decizia nr.19 din 06.12.2019 cu privire la evaluarea, clasificarea și monitorizarea revistelor științifice, Consiliul de Conducere al ANACEC a decis să includă revista *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development* în lista publicațiilor științifice de tipul B. Revista se editează în limba engleză, este înregistrată în 22 de baze de date internaționale/naționale.

Mobilități în perioada de derulare a proiectului - Universitatea „Babes-Bolyai” din Cluj-Napoca, România; University of Montpellier, 2, Franța; Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania; Universitatea din Valencia, Spania; Universitatea „George Bacovia” din Bacău, România; Universitatea din Split, Croația; Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

16. Promovarea cercetărilor în cadrul studiilor doctorale: susținerea a 4 teze de doctor în economie în ședința Consiliului Științific Specializat.

17. Realizarea cercetărilor și a activităților de expertizare a mărfurilor la solicitarea Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum din Republica Moldova, Urecoop Strășeni, Prodcoop Chișinău ș.a.

18. Editarea lucrărilor științifice și a materialelor didactico-științifice (monografii/note de curs - 18, articole din reviste editate în străinătate - 34, articole în reviste, categoria B - 9, categoria C - 29, articole la conferințe științifice internaționale/naționale - 143, teze internaționale/naționale - 60).

6. Concluzii

În perioada de implementare a proiectului, cercetătorii din cadrul UCCM au promovat cercetări complexe în domeniile obiectivelor proiectului, au dezvoltat parteneriate eficiente cu autorități publice centrale și locale, instituții de învățământ și de cercetare din țară și de peste hotare, mediul de afaceri, asigurând transferul rezultatelor cercetărilor către beneficiarii acestora.

1. În cadrul cercetării au fost realizate studii complexe privind:

- evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova, identificarea oportunităților de dezvoltare a relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și UE, derivate din implementarea ALSAC, fiind evidențiate, totodată, provocările, barierele, beneficiile implementării ALSAC și impactul acestuia;

- evaluarea tendințelor de dezvoltare a comerțului interior prin prisma implementării strategiilor de dezvoltare a acestui sector în perioada până în a.2020 și a priorităților implementării ALSAC;

- politicile europene în domeniul protecției consumatorilor, cadrul de reglementare și mecanismele de protecție a consumatorilor în spațiul comunitar și în Republica Moldova;

- evaluarea rolului cooperativelor în economia contemporană, a dimensiunii sectorului cooperativelor în Uniunea Europeană, a practicilor comunitare de reglementare a acestui domeniu al economiei sociale.

2. Cooperarea dintre echipa de proiect și reprezentanții Ministerului Economiei și Infrastructurii, Moldcoop, Camerei de Comerț și Industrie, precum și reprezentanții mediului de afaceri contribuit fundamentarea propunerilor de perfecționare a cadrului legislativ-normativ în sfera comerț și cooperăția de consum prin prisma directivelor și practicilor europene, inclusiv a modificărilor la: Legea cu privire la comerțul interior, nr.231 din 23.09.2010; Legea cooperăției de consum, nr. 1252 din 28.09.2000; Legea privind comerțul electronic, nr. 284 din 22.07.2004; Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr. 845 din 03.01.1992.

3. În baza cercetărilor efectuate, echipa de proiect a contribuit la elaborarea documentelor strategiilor ramurale și sectoriale de dezvoltare, inclusiv a Strategiei de dezvoltare a cooperăției de consum pentru perioada 2016-2019 (aprobată la congresul al XVI-lea la 12.02.2016); Strategiei de dezvoltare a alimentației publice din cadrul Moldcoop (aprobată de Biroul Executiv Moldcoop la 27 februarie 2015); Strategiei de dezvoltare a comerțului interior din raionul Rezina (aprobată la 15.02.2016, decizia nr.1/7 a Consiliului raional Rezina); Strategiei de dezvoltare a comerțului pentru anii 2015-2016 în sistemul Moldcoop (aprobată de Biroul Executiv Moldcoop la 28 ianuarie 2015) și a oferit suport în implementarea acestora. Totodată a fost oferită consultanță entităților cooperatiste în modernizarea infrastructurii și a activităților economice, optimizarea organizatorico-managerială.

4. UCCM promovează continuu conceptul de educație bazată pe cercetare. Rezultatele cercetărilor din cadrul proiectului sunt implementate în procesul educațional. În acord cu necesitățile pieței muncii și experiența internațională, au fost autorizate de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și inițiate în cadrul UCCM două programe noi la ciclul II – studii superioare de master, specializările: Dreptul contractelor de muncă și managementul resurselor umane; Drept financiar-fiscal, control și audit.

Totodată a startat un program nou de studii, axat pe dezvoltarea relațiilor comerciale internaționale, fiind elaborat planul de învățământ a programului de master „Comerț și administrarea afacerilor internaționale euroregionale”.

Rezultatele cercetărilor promovate în proiect sunt utilizate pentru actualizarea curricula universitară și a conținuturilor educaționale, elaborarea materialelor didactico-științifice, precum și sunt implementate în procesul de studii la toate ciclurile de învățământ superior (licență, master, doctorat), facilitând promovarea tematicii proiectului în lucrările de finalizare a studiilor (teze de licență, master, doctor). La tematica proiectului și ariile conexe de cercetare au fost susținute 4 teze de doctor în economie.

5. Recunoscând importanța dezvoltării potențialului de cercetare pentru promovarea unor cercetări eficiente, prin intermediul proiectului s-au consolidat elementele de infrastructură în sectorul de cercetare și consultanță din cadrul: Laboratorului de cercetări științifice în comerț și domeniile cooperăției de consum; Laboratorul de studiu al mărfurilor, Laboratorul de tehnologii și utilaj comercial, Centrul de Consultanță Juridică, Centrul de cercetări în marketing și tehnologii comerciale, care sunt utilizate în procesul educațional și de cercetare a studenților. Totodată s-a susținut dezvoltarea potențialului uman antrenat în cercetare prin studii doctorale, mobilitatea cercetătorilor, extinderea parteneriatelor internaționale în domeniile educației și cercetării.

În același scop UCCM a aderat la Consorțiul Școlii doctorale ”Științe economice și demografice”, care include Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Institutul Național de Cercetări Economice, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul.

6. În perioada de realizare a proiectului au fost organizate următoarele manifestări științifico-practice internaționale nemijlocit la tema proiectului:

- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*”, 21-22 septembrie 2017 (peste 260 participanți din 16 țări);
- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*”, 13-14 septembrie 2018 (circa 270 participanți din 15 țări).

Alături de aceasta personalul științifico-didactic al universității a participat la alte 25 de manifestări științifice internaționale, organizate de către UCCM și în parteneriat cu alte instituții de învățământ superior și de cercetare de peste hotare.

7. Rezultate cercetărilor din proiect se regăsesc în lucrările științifice și materialele didactico-științifice editate (monografiile/note de curs - 18, articole din reviste editate în străinătate – 34, articole în reviste, categoria B - 9, categoria C – 29, articole la conferințe științifice internaționale/naționale - 143, teze internaționale/naționale - 60.), la care au acces studenții, cercetătorii, mediul de afaceri și alți beneficiari interesați.

8. Diseminarea și valorificarea rezultatelor activităților din cadrul proiectului pe durata implementării acestuia s-a realizat prin:

- promovarea rezultatelor cercetărilor prin intermediul comitetelor sectoriale în cadrul Camerei de Comerț și Industrie, proiectelor internaționale implementate de UCCM, manifestărilor științifice, parteneriatelor cu mediul de afaceri, publicațiilor științifice;
- activități didactice desfășurate de membrii echipei de proiect;
- cursuri de perfecționare profesională a personalului din cooperarea de consum și din comerț, în cadrul cărora au fost instruite 372 de persoane.

În perioada 2015-2019 a continuat promovarea cercetărilor prin publicații în revista UCCM *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*, au fost editate câte 2 numere anual, care includ 97 de articole, dintre care 44% sunt ale autorilor de peste hotare (Italia, Polonia, România, Portugalia, Ucraina, SUA, Federația Rusă, Spania, etc.). Prin Decizia nr.19 din 06.12.2019 cu privire la evaluarea, clasificarea și monitorizarea revistelor științifice, Consiliul de Conducere al ANACEC a decis să includă revista *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development* în lista publicațiilor științifice de tipul B. Revista se editează în limba engleză, este înregistrată în 22 de baze de date internaționale/naționale.

9. Internaționalizarea cercetării capătă valențe majore în activitatea UCCM. În perioada de referință au fost stabilite și inițiate relații de colaborare cu Institutul de cercetări Economice și Sociale „Gh.Zane” din Iași al Academiei Române; ASE București, Universitatea „Al.I.Cuza” din Iași, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Universitatea din Petroșani, România; Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania; Universitatea din Girona, Spania ș.a.

Un rol important revine colaborării cu Joint Research Centre (Seville, Spania) a Comisiei Europene care promovează conceptul de specializare inteligentă și susține elaborarea și implementarea strategiilor naționale/regionale/interregionale de specializare inteligentă în Republica Moldova în baza experienței comunitare.

În cadrul cooperării internaționale interinstituționale au fost realizate 10 mobilități ale membrilor echipei de proiect, inclusiv prin intermediul proiectelor internaționale (Universitatea „Babes-Bolyai” din Cluj-Napoca, România; University of Montpellier, 2, Franța; Institutul Ruralia a Universității din Helsinki, Finlanda; Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania; Universitatea din Valencia, Spania; Universitatea „George Bacovia” din Bacău, România; Universitatea din Split, Croația ș.a.), în cadrul cărora au fost promovate activitățile și rezultatele proiectului.

10. Consolidarea cooperării cu mediul de afaceri privind diseminarea avantajelor pe care le oferă DCFTA, oportunităților de export, în cadrul diferitor întruniri organizate de Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova ș.a.

11. Transferul rezultatelor cercetărilor către autoritățile interesate și mediul de afaceri s-a materializat prin implementarea propunerilor derivate din studiile efectuate în cadrul acestor entități (Ministerul Economiei și Infrastructurii, Moldcoop, Consiliul raional Rezina ș.a.), precum și prin realizarea cercetărilor, expertizării produselor, oferirea consultanței în optimizarea și eficientizarea activităților economice la solicitarea Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum din Republica Moldova, Universalcoop Leova, Urecoop Strășeni, Procoop Chișinău, Consumcoop Căzănești, altor agenți economici.

12. Evenimentele/activitățile promovate în cadrul proiectului au fost continuu mediatizate pe paginile web ale UCCM (www.uccm.md), Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, Ministerului Economiei și Infrastructurii, INCE, Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova, altor instituții, inclusiv Enterprice European Network, pe rețele de socializare, precum și în surse media: TV, ziarele Procooperăția, Făclia, Literatura și Arta, la radio etc.

7. Participarea în programe și proiecte internaționale (ORIZONT 2020, SCOPES, JOP, IRSIS, NATO, etc.), inclusiv propunerile prezentate/câștigate în cadrul concursurilor naționale și internaționale cu tangență la tematica cercetării proiectului realizat

1. Proiectul "Mobility of Regional Social Innovation and Entrepreneurship Development (MORE SINE)" – aplicare la Horizon 2020 (2016);
2. Proiectul «Исследование экономического потенциала регионов развития Международного кооперативного движения» ;
3. Proiectul "Развитие украинско-молдавского приграничного производственно-научно-образовательного кластера по переработке вторичных продуктов виноделия";
4. Proiectul Erasmus+"ELEVATE – Elevating the Internalization of Higher Education in Moldova" - promovarea internaționalizării cercetării ;
5. Proiectul TEMPUS LMPH (544191 Tempus 1-2013-1-PT JPCR) – "Licence Masters professionnels en management des activités hôtelières pour le développement de l'industrie touristique en Géorgie, Azerbaïdjan en Moldavie" ;
6. Proiectul „Modernizarea serviciilor bibliotecilor universitare din Moldova”;
7. Proiect TEMPUS „Integrated University Management System: EU experience on Nis countries' ground (INURE)” – fortificarea componentei Cercetare în structura universitară.
8. Proiect COMPASS “Towards European University Lifelong Learning Model in Moldova”, cod 597889-EPP-1-2018-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP.

LISTA
lucrărilor publicate în cadrul proiectului de cercetare

Monografii

1. KUCIUK, V. *Pledoarii la Curtea Constituțională. Susținerea punctelor de vedere ale Parlamentului Republicii Moldova*. Ch.: Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. - 556 p. ISBN 978-9975-56-529-5.
2. LUCA, A. *Reglementarea migrației forței de muncă la nivel internațional și național*. Ch.: Lira (Tipogr. „Adrilang”), 2018. - 180 p. ISBN 978-9975-3257-6-5.
3. SANDUȚA, T.; GANEA, V. *Optimizarea sistemului cooperăției de consum din Republica Moldova prin modernizarea mecanismului său financiar*. Iași: Editura PIM, 2017. 199 p. ISBN 978-606-13-3611-1.
4. ȘAVGA, L. (coord.) *Dezvoltarea comerțului și a cooperăției de consum în contextul integrării economice a Republicii Moldova în spațiul comunitar european*. Ch.: UCCM, 2019 (PIM, Iași) - 377 p. ISBN 978-9975-81-054-8.
5. ȘAVGA, L. *Evoluții și orientări strategice de dezvoltare a cooperăției de consum din Republica Moldova*. Ch.: UCCM, 2018 (PIM, Iași) - 268 p. ISBN 978-9975-81-041-8.
6. ZAHARIA, V. *Protecția specială a copiilor în dreptul internațional umanitar*. Studiu monografic. Ch.: Lira, (Tipogr. „Adrilang”), 2018. - 210 p. ISBN 978-9975-3257-4-5.

Manuale/ lucrări didactice (naționale / internaționale)

7. Bazele metodologice ale elaborării, implementării și dezvoltării sistemului informațional integrat de management universitar/ Chernyshenko S.V., Vorotnitsky Y.I., Șavga L. [et.al.], coord. Chernyshenko S.V., Ch.: Editura Iunie-Prim, 2016. 352 p. ISBN 978-9975-81-010-4.
8. COJOCARI, E.; DANDARA, L.; PEREDELCO, V. *Dezmembrămintele dreptului de proprietate (alte drepturi reale)*. Note de curs. Ch.: UCCM, 2015. ISBN 978-9975-81-002-9. 104 p.
9. DANDARA, L.; REVENCO, V. *Drept civil. Contracte civile speciale*. Note de curs. Ch.: UCCM, 2019. – 184 p. ISBN 978-9975-81-050-0.
10. DANDARA, L.; CECAN, L. *Dreptul familiei*. Note de curs. Ch.: UCCM, 2015. ISBN 978-9975-81-007-4. 121 p.
11. GRAUR, E.; BARAN, T. *Management. Ghid metodic*. Ch.: Editura UCCM, 2016. 232 p. ISBN 978-9975-81-014-2.
12. КУЧУК, В.А. *Обзор Постановлений Конституционного Суда Молдовы (2017)*. Ch.: Editura Tipografia „Print-Caro”, 2018. -186 p. ISBN 978-9975-56-513-4.
13. LUCA, A.; ZAHARIA, V. *Drept european*. Suport de curs. Ch.: Lira (Tipogr. „Adrilang”), 2018. - 304 p. ISBN 978-9975-3257-3-8.
14. MORARU, S.; RAEVSKAIA, I. *Integrarea economică europeană*. Ch.: Editura UCCM, 2017. 201 p. ISBN 978-9975-81-037-1.
15. PITUȘCAN, F.; SCUTARU, A. *Organizarea și tehnica comerțului*. Note de curs. Ch.: CEP UCCM. 2015. ISBN 978-9975-81-004-3. 328 p.

16. ROMANDAȘ, N.; BOIȘTEANU, E.; MACOVEI, T. *Dreptul muncii. Culegere de spețe pentru uzul studenților, ciclul I și II*. Lucrare metodică-didactică. Ch.: UCCM, 2019. – 232 p. ISBN 978-9975-81-049-4.
17. SAVGA, L.; SITNICENCO, V. *Organizarea și tehnologia comerțului*. Ch.: Editura UCCM, 2016 (PIM, Iași). 499 p. ISBN 978-9975-81-011-1.
18. ZAHARIA, V.; LUCA, A.. *Drept european. Culegere de teste grilă și sinteza prevederilor convenționale constitutive*. Ch.: Lira (Tipogr. „Adrilang”), 2018. - 260 p. ISBN 978-9975-3257-5-2.

Articole din reviste editate în străinătate

19. BEJENAR, N.; FUIOR, E. Approaches concerning the evaluation of financial market in terms of fund transfer and competition. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 133-143, ISSN 2067 – 5046.
http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/20_Bejenar_Fuior.pdf
20. CARAGANCIU, G. Modern Methods of Shadow Economy Assessment. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 144-150, ISSN 2067 – 5046.
http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/21_Carangaciu.pdf
21. CĂPĂȚÎNĂ, S. The Specific Features of the Assessment and Accounting of Goods in Consignment Trade. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 63-69. ISSN 2067-5046. http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/11_Capatina.pdf
22. CĂPĂȚÎNĂ, S. Accounting and Fiscal Aspects Regarding Contributions and Fees according to EU's Directives. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2016, **19**(2), 41-47. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20162017/etc2016no2/08_Capatina_Sofia.pdf
23. CĂPĂȚÎNĂ, S.; BUȘMACHIU, E. Accounting of Reductions in Merchandise Operations. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(2), 38-43. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20182019/etc2018no2/08_Capatana.pdf
24. CIBUC, L. The Tendencies of the European Union in the Process of Globalization. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 179-184. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/24_Cibuc.pdf
25. COJOCARI, E. Implementation of the Concept of Economic Law and its Beneficial Influence on the Rules of Economic Relations. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 71-79. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/10_Cojocari.pdf
26. COJOCARI, E.; DANDARA, L. The Legal Nature of the Notion of Income. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 140-144. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/18_Cojocari_Dandara.pdf
27. CUȘNIR, C. Raising the Structure of the Credit-Investment Resources of Small and Medium Enterprises in the Republic of Moldova. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 67-72. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/09_Corina_Cusnir.pdf
28. DANDARA, L.; REVENCO, V. Theoretical and Legal Aspects Concerning the Legal Regulation of the Share Capital of a Joint Stock Company According to the Legislation of the Republic of Moldova. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 41-46. ISSN

- 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition.
http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/06_Dandara_Revenco.pdf
29. FUIOR, E.; FILIP, A. Current issues of private pension insurance system in the Republic of Moldova. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 35-38, ISSN 2067 – 5046. http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/07_Fuior_Filip.pdf
30. FUIOR, E.; GUTAN, V. The budgeting based on the performance: conceptual framework and implementation details. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 70-83, ISSN 2067 – 5046. http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/12_Fuior_Gutan.pdf
31. FUIOR, E.; SANDUȚA, T. Problems and prospects of development of leasing in the Republic of Moldova. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(2), 51-62. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20182019/etc2018no2/10_Fuior_Sanduta.pdf
32. FUIOR, E.; ZAVATKI, T. Tax Load and Methods of Its Evaluation and Optimization in Modern Conditions. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 51-64. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/08_Fuior_Zavatki.pdf
33. GROSU, O.; FUIOR, E.; MAXIM, I. State Aid-Way to Stimulate the Development of Rural Tourism. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 138-149. ISSN 2067-5046-print edition; 2068-7389-online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/20_Grosu_Fuior_Maxim.pdf
34. LIVITCHI, O. The Social Dimension of Trade - Factor Defining the Quality of Life in the Process of Globalization. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 98-103. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/13_Livitchi.pdf
35. LIVITCHI, O.; HACINA, L.; BARAN, T. Professional Training - Effective Element of Management in Achieving of the Personnel Policy. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 156-162, ISSN 2067 – 5046. http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/23_Livitchi_Hacina_Baran.pdf
36. MALECA, T. Extended Complex of Properties and Indicators of a Commercial Assortment of the Goods. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 46-58. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/07_Maleca_Tudor.pdf
37. MIHAILA, S.; FRUMUSACHI, L.; SANDUȚA, T. Results – oriented budgeting – a tool for managing public health – medical institutions. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 119-123. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/17_Mihaila_Frumusachi_Sanduta.pdf
38. MORARU, S.; COSNICEAN, I.; RAEVSKAIA, I.; MORARU V. Реформирование молдавской экономики и вопросы совершенствования деловой среды. *Научные труды Москва: МАКАСПресс*, 2018. 120-143. ISSN 2076-3182.
39. MORARU, S.; RAEVSKAIA, I.; MORARU V. Insurance of a Global Food Security in a New Context and Fulfilment the Millennium Development Goal 1 (MDG1). *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 86-97. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/12_Moraru_Raevskaia_Moraru.pdf
40. PARASCHIVESCU, A.-O.; ȘAVGA, L. Quality Education. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2016, **19**(2), 7-13. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20162017/etc2016no2/03_Paraschivescu_Savga.pdf

41. POPA, A. Analysis Methods Procedures for Assessing the Stability of Business Entity. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 124-132. ISSN 2068 – 7389. http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/19_Popa_A.pdf
42. PITUȘCAN, F.; ȘAVGA, L. Trends and Opportunities for the Domestic Trade Development in the Republic of Moldova in the Context of Implementation of the Free Trade Agreement with EU. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 25-33. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/04_Pituscan_Savga.pdf
43. ROMANDAȘ, N. Regimul juridic al concedierii colective prin prisma legislației europene și a Codului muncii al Republicii Moldova. *DREPTUL*. 2019, **2**, 150-164.
44. SANDUȚA, T.; FUIOR, E. Features of development of tourism at the present stage. *The yearbook of the „Gh Zane” institute of economic researches*. 2018, **27**(2), 27-42. ISSN 1453-4061.
45. ȘAVGA, L.; VALOVOI, G.; SITNICENCO, V. Внутренняя торговля Республики Молдова: проблемные вопросы развития на современном этапе. *Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики*. 2015, № 2, с. 33-39, УДК 339.3 (478).
46. ȘAVGA, L.; ULINICI, A. Progress and Trends in the Development of External Trade of the Republic of Moldova and the Impact of Implementing the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 60-66. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/08_Savga_Ulinici.pdf
47. ȘAVGA, L.; BARAN, T. The implementation of the Smart Specialization Concept in the Republic of Moldova: the importance, the Undertaken Steps and First Results. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 15-22. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/04_Savga_Baran.pdf
48. ШАБГА, Л.; ШАБГА, Г. Modern approach in designing university management system. *Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики*. 2015, № 3, с. 143-149, УДК 336.67 378.1.
49. TUHARI, T. Accounting of Valuation and Depreciation of Goods in Retail Trade. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 80-85. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/11_Tuhari.pdf
50. ZUGRAV, I. Methods for Overcoming the Financial Crisis of Enterprises. *Journal Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2015, **18**(1), 111-116. ISSN 2068 – 7389. http://www.ugb.ro/etc/etc2015no1/17_Zugrav.pdf
51. ZUGRAV, I. Digitization as a Direction of Ensuring the Increase of the Financial Performance of the Company. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2019, **22**(2), 145-150. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20192020/etc2019no2/19_Zugrav.pdf
52. ZUGRAV, I. Increasing SME Competitiveness by Implementing the Evaluation Mechanism of the Financial Performance. *Economy Transdisciplinarity Cognition*. 2018, **21**(1), 100-104. ISSN 2067 - 5046 - print edition; 2068 - 7389 - online edition. http://www.ugb.ro/Downloads/Info%20Studenti/20172018/etc2018no1/14_Zugrav.pdf

53. MALECA, T. The content of the special attestation-evaluation and stimulation functions of the complex management system of the commercial assortment of commodities. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2019, **6**(1), 22-40. ISSN 2345-1424.
54. PERCIUN, R.; OLEINIUC M. Visions regarding the strategy of ensuring food security in the Republic of Moldova. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2019, **6**(1), 7-21. ISSN 2345-1424.
55. PETROVICI, S.; MÂRZA, S. Dezvoltarea strategică a pieței cerealelor în baza abordării de marketing. *Revista Economica*. 2015, **3**(93). p.7-13. ISSN 1810-9136.
56. ROMANDAȘ, N.; GURIN. E. Reglementări privind dreptul salariatului la contestarea sancțiunilor disciplinare. *Revista Administrarea Publică*. 2019, **2**(102), 44-52. ISSN 1813-8489.
57. ROMANDAȘ, N. Răspunderea juridică în domeniul securității și sănătății în muncă. *Revista Administrarea Publică*. 2019, **3**(103), 55-62. ISSN 1813-8489.
58. ROMANDAȘ, N.; GURIN. E. Reglementări privind caracterele juridice ale instituției disciplinei de muncă și răspunderii disciplinare a salariaților. *Revista Administrarea Publică*. 2019, **4**(104), 57-69. ISSN 1813-8489.
59. ȘAVGA, L. Implementing the Smart Specialization Concept in the Republic of Moldova: Challenges and Initiatives. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2019, **6**(2), 6-18. ISSN 2345-1424.
60. TRACH, D.; TUHARI, T. Improving the Spatial Distribution of the Agroindustrial Complex (Aic) Productive Forces in the Transnistria Region as the most Important Condition for its Sustainable Development. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2019, **6**(2), 71-80. ISSN 2345-1424.
61. ULINICI, A.; ȘAVGA, L. Analysis of the sunflower production dynamics in the Republic of Moldova based on econometric models. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2019, **6**(1), 57-69. ISSN 2345-1424.

Articole din reviste naționale, categoria C

62. BULMAGA O., DANDARA L., MUȘTUC S., MORARU S. The Analysis of National Legal Provisions' Compliance in the Domain of Competition for the Development of an Efficient, Market Economy. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(1). ISSN 2345-1424.
63. CĂPĂȚÎNĂ, S. Methodological Orientations of the Economist Student. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(2), 108-118. ISSN 2345-1424.
64. CUȘNIR, C. Financial Aspects Necessary to the Stability of Cooperative Undertakings through the Prism of Ensuring Their Own Current Assets. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(2), 83-90. ISSN 2345-1424.
65. FUIOR, E.; BEJENARI, N. Analysis of competition in the insurance market of the Republic of Moldova. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(1), 38-48. ISSN 2345-1424.
66. FUIOR, E.; BEJENAR, N.; MAXIM I. Theories Regarding the Impact Of Competition On Financial Stability. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, **3**(1), 105-115. ISSN 2345-1424.
67. FUIOR, E.; BEJENAR, N. Assessing Competition in Banking Sector of Moldova Using Panzar - Rosse Approach. *Journal of Research on Trade, Management and Economic*

- Development*. 2018, **5**(1), 106-115. ISSN 2345-1424.
68. FUIOR, E.; MAXIM, I. Methodological Principles of Assessing Competition in Trade. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2018, **5**(2). ISSN 2345-1424.
69. FULGA, V.; PARPULOV, E.; ARNAUT V. Accounting treatment of financial debts. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(1), 111-120. ISSN 2345-1424.
70. GRAUR, E.; COSNICEAN, I.; BARAN, T. Harnessing the Human Potential Teams in Co-operative Organizations in the light of European management. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2017, **4**(1), 72-78. ISSN 2345-1424.
71. GRIBINCEA, L.; DANDARA, L. Analysis of European Union Legislation on Trade. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, **3**(2), 7-34. ISSN 2345-1424.
72. LAPUȘIN, R. Time management - performance enhancing tool for managers. *EcoSoEn, Scientific Journal Economics, Social and Engineering Sciences*. 2019, **2**(1), 41-46. ISSN 2587-344X.
73. MALECA, I.; PRODAN, D. Approaches to transition to new national accounting standards in non-profit organizations. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(1), 70-76. ISSN 2345-1424.
74. MALECA, T. Actualizarea clasificării ierarhice a vinurilor de struguri în contextul cerințelor managementului sortimentului comercial. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2017, **4**(2), 34-47. ISSN 2345-1424.
75. MALECA, T. Context of Special Functions Ensure of the Management of Commercial Assortment of Consumer Goods. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2017, **4**(1), 29-53. ISSN 2345-1424.
76. MELINTE, C.; GRAUR, E.; COSNICEAN, I.; MORARU, S.; SMOLEVSCAIA, M. Aspects of The Development of Procurement and Processing Activity in Consumer Cooperation of The Republic of Moldova. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(1), 86-94. ISSN 2345-1424.
77. MORARU, S.; TROFIMOV, V.; LIVITCHI, O. International Aspects of Food Security and Its Management Issues. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, **3**(1), 78-86. ISSN 2345-1424.
78. MORARU, S.; RAEVSKAIA, I.; MORARU, V. Analysis of the regulatory framework regarding competition in the context of association agreement between Republic of Moldova and the European Union. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2017, **4**(1), 7-28. ISSN 2345-1424.
79. MORARU, S.; RAEVSKAIA, I.; MORARU, V. Economic Freedom, Reforms in the Transitional Period and Opportunities for Export for the Republic of Moldova. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2018, **5**(1), 52-70. ISSN 2345-1424.
80. MORARU, S.; RAEVSKAIA, I. Comparative Analysis of Cooperative System of the Republic of Moldova with the EU countries. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2018, **5**(2). ISSN 2345-1424.
81. PETROVICI, S.; MUȘTUC, S. The assessment of regulations imposed on enterprises competition on the market of the Republic of Moldova. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(1), 26-32. ISSN 2345-1424.

82. PETROVICI, S.; MUȘTUC, S. Formation and development of product competitive policy at enterprises Based on Marketing Research. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(2), 36-46. ISSN 2345-1424.
83. PETROVICI, S.; MUSTUC, S. Methodical Approach of Assessing Competitiveness in Domestic Trade and in Consumer Cooperation. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, **3**(1), 96-104. ISSN 2345-1424.
84. PITUȘCAN, F.; IONCU O. Current trends in trade of the Republic of Moldova and ways to increase the competitiveness of agricultural products on foreign market. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(2), 72-82. ISSN 2345-1424.
85. SANDUȚA, T.; FUIOR, E.; DUMA, F. The Financial Mechanism - an Instrument for the Management of the Consumer Cooperatives from Republic of Moldova during the Economic Instability Times. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, **3**(2), 42-53. ISSN 2345-1424.
86. ȘAVGA, L.; ULINICI, A. Opportunities for development of trade relations deriving from the Republic of Moldova – European Union Association Agreement. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(2), 22-35. ISSN 2345-1424.
87. SAVGA, L.; SITNICENCO, V.; SAVGA Gh. Consumer Co-Operatives in the Republic of Moldova: Trends, Challenges and Strategic Guidelines of Development. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2016, **3**(1), 7-30. ISSN 2345-1424.
88. ȘAVGA, L. Co-operatives in Modern Economy: Challenges, Strategies and Innovative Development. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2018, **5**(2). ISSN 2345-1424.
89. TUHARI, T. Accounting policies and control functions. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2015, **2**(2), 67-73. ISSN 2345-1424.
90. TUHARI, T.; FULGA, V.; METELCHIN, J. Managerial Accounting and Pricing for sale of Goods and Products in Trade and Public Catering. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2017, **4**(1), 95-104. ISSN 2345-1424.

Articole în culegeri (naționale / internaționale)

91. ARTIOMOV, L. Nanotehnologiile alimentare în contextul siguranței consumatorului. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 50-59. ISBN 978-9975-3272-7-5.
92. ARTIOMOV, L. Rolul inteligenței emoționale în activitatea profesională. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 212-216. ISBN 978-9975-3272-7-5.
93. ARTIOMOV, L.; STRUTINSCHI, T. Rolul sanogen al unor substanțe biologice active derivate din condimente. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.376-380. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.
94. BARAN, T. Modalități de analiză a eficienței forței de muncă în cadrul întreprinderii. În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Conf. șt. intern. din 30 noiembrie-01 decembrie 2018. Bălți, 2019, p. 264-268. ISBN 978-606-13-4996-8.

95. BACIU-CAZACU, A. Calitatea și sisteme de management al calității – soluții viabile de creștere a competitivității serviciilor hoteliere din Republica Moldova. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.296-298. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.
96. BEJENARI, N.; FUIOR E.; MAXIM, I. The concept of economic efficiency gains in assessing the mergers in the financial market. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 - 18 June, 2016. p. 33-45. ISBN 978-953-7220-25-9.
97. BEJENARI, N.; FUIOR, E.; MAXIM, I. Aspecte legale privind reglementarea concentrărilor economice pe piața financiară din Republica Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIV. Iași. 2015, p 110-118. ISBN 978-606-687-222-5.
98. BLAGORAZUMNAYA, O.; LAPUSHIN, R. The implementation of the quality system at enterprises of the Republic of Moldova. *Стандартизация – инструмент повышения конкурентоспособности и интеграции казахстанской продукции, в мировую экономику*. Межд. научно-практ. конф. от 17-18 мая 2019 г. Нур-Султан, 2019. p.178-182. ISBN 978-601-257-193-6.
99. CATRINICI, L.; CIBUC, L. Consolidarea și modernizarea legislației naționale privind utilizarea mecanismelor alternative de soluționare a litigiilor în contextul integrării Republicii Moldova în uniunea europeană. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 187 - 193. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
100. CĂPĂȚÎNĂ, S.; SILISTRARU, N. Schimbarea calitativă a educației universitare în formarea specialistului economist. În: *Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană*: conf. intern., 5 febr. 2015. Iași: Vasiliana 98, 2015, pp. 655-665. ISBN 978-973-116-404-5.
101. CĂPĂȚÎNĂ, S. Contabilitatea ca teorie în formarea profesională inițială a contabilului. În: *Abordări teoretice și practice ale contabilității moderne*. Culegere de comunicări în cadrul colocviului științific. Chișinău: Tip. Arva Color, 2015. p. 327-350. ISBN 987-9975-127-40-0.
102. CĂPĂȚÎNĂ, S. Principiile educației contabile din perspectivă interdisciplinară. În: *Paradigma contabilității și auditului: realități naționale, tendințe regionale și internaționale*. Conf. intern. din 1 aprilie 2016 / ASEM. – Ch.: ASEM, 2016. – P. 129 - 134. ISBN 978-9975-127-48-6.
103. CĂPĂȚÎNĂ, S. Competența didactică – imperativ al timpului. În: *Public responsibility in education, 7-TH International Symposium*. Constanța: editura CRIZON, 2015. p.73 -78. ISSN 2066-3358.
104. CĂPĂȚÎNĂ, S. Studiul de caz – metodă interactivă de predare-învățare-evaluare a contabilității. În: *Contabilitatea și profesia contabilă în era provocărilor: realități naționale, tendințe regionale și internaționale*. Conf. intern. din 5-6 aprilie 2017 / ASEM. – Ch.: ASEM, 2017. – P. 64 - 70. ISBN 978-9975-127-50-9.
105. CĂPĂȚÎNĂ, S. Contabilitatea – ca element al integrării în circuitul economic internațional. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 98 - 104. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).

106. CĂPĂȚĂNĂ, S.; SILISTRARU, N. The Interconnection between Pedagogical Principles and Accounting Principles in the Accounting Teaching and Learning. În: *Contemporary issues in economy & technology – CIET*. Conf. șt. intern. din 1-2 June 2018. Croația: Split 2018, p. 748-755. ISBN 978-953-7220-29-7.
107. CĂPĂȚĂNĂ, S. Rolul instituțiilor de învățământ în pregătirea contabililor. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 195-199. ISBN 978-9975-3272-7-5.
108. CĂPĂȚĂNĂ, S. Importanța metacogniției în formarea profesională continuă. În: *Accounting and Accounting Education in the Digital Society*. Conf. șt. intern. din 4-5 aprilie 2019. – Ch.: ASEM, Vol.8, 2019. – p. 63-69.
109. КЭПЭЦЫНЭ, С.В. Качество в образовательном процессе. В: *Качество высшего образования: компетентностный подход в подготовке современного специалиста*. XLIII Межд. науч.- метод. конф. от 14 - 15 ноября 2018 г. Полтава, 2019. с. 35-38. ISBN 978-966-184-332-4.
110. CIBUC, L.; CATRINICI, L. Tendințe și evoluții de perfecționare a cadrului normativ privind protecția drepturilor copilului în Republica Moldova. În: *Mecanisme de protecție a drepturilor omului*. Conf. șt. din 6 decembrie 2017. – Ch.: CEP USM, 2018. – p. 130-136. ISBN 978-9975-71-978-0.
111. CIBUC L.; CATRINICI, L. Repere conceptuale privind instituția medierii. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 213-218. ISBN 978-9975-3272-6-8.
112. COBIRMAN, G. Evaluarea conformității produselor parfumerice. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 227-229. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
113. COBIRMAN, G.; FEDORCIUCOVA, S. Caracteristica uleiurilor naturale cu proprietăți biologice active utilizate în produse cosmetice. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 151-158. ISBN 978-9975-3272-7-5.
114. COBZARI, L.; GANEA, V.; SANDUȚA, T.. Modelarea procesului de prognozare a activității economico-financiare în sistemul cooperăției de consum din Republica Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVII. Iași 2016. p. 201 – 208. ISBN 978-606-685-475-7.
115. COJOCARI, E.; DANDARA, L. Natura juridică a magazinajului și particularitățile acestuia în economia de piață. În: *Teoria și practica administrării publice*. Conf. șt.-pract. cu part. intern. din 17 mai 2019. Ch.: AAP, 2019. - p.331-337. ISBN 978-9975-3240-4-5.
116. COJOCARI, E.; PEREDERCO, V.; BEZEDE, V. Răspunderea juridică a executorului judecătoresc. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 203-215. ISBN 978-9975-3272-6-8.
117. COJOCARI, E.; TUNI, C. Particularitățile implementării medierii la soluționarea litigiilor de familie. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 253-257. ISBN 978-9975-3272-6-8.

118. COJOCARI, E.; DANDARA, L. Natura juridică a magazinajului și particularitățile acestuia în economia de piață. În: *Teoria și practica administrării publice*. Conf. șt.-pract. cu part. intern. din 17 mai 2019. Ch.: AAP, 2019. - p.331-337. ISBN 978-9975-3240-4-5.
119. COJOCARI, E.; DANDARA, L.; MUȘTUC, S. Aspecte privind formarea și dezvoltarea pieței de capital în Republica Moldova În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVII. Iași 2016. p. 77 – 84. ISBN 978-606-685-475-7.
120. COSNICEAN, I.; HÎRZOB, M.; RAEVSKAIA, I. Ensuring the Quality Management System in Small and Medium Enterprises - a Way to Increase National Economic Security. În: *Contemporary issues in economy & technology – CIET*. Conf. șt. intern. din 1-2 June 2018. Croația: Split 2018, p. 421-430. ISBN 978-953-7220-29-7.
121. CUNICICA, E. Perfecționarea cadrului normativ național privind practicile comerciale nelocale ale întreprinderilor față de consumatori. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 249 - 253. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
122. CUȘNIR, C. Reliefaarea metodologiei și practicii analizei circulației mijloacelor bănești la întreprinderile cooperăției de consum. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIV. Iași, 2015, p 1 – 8. ISBN 978-606-687-222-5.
123. CUȘNIR, C. Sporirea forței și asigurarea viabilității agenților economici autohtoni prin prisma diversificării surselor de finanțare. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVIII. Iași 2016. p. 130 – 136. ISBN 978-606-685-476-4.
124. CUȘNIR, C. Dificultăți și oportunități în finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova din perspectiva tendințelor europene. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 136-140. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
125. CUȘNIR, C. Fortificarea flexibilității financiare a sistemului economic al cooperăției de consum în contextul integrării în Uniunea Europeană. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 26-31. ISBN 978-9975-3272-7-5.
126. DANDARA, L.; GRATI, O. Valențe privind definirea și caracteristicile juridice ale contractului de vânzare-cumpărare de consum În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVIII. Iași 2016. p. 157 – 163. ISBN 978-606-685-476-4.
127. DANDARA, L.; SAVIȚCHI, P. Studiu privind definirea și natura juridică a contractului de tranzacție// În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVIII. Iași 2016. p. 164 – 169. ISBN 978-606-685-476-4.
128. DANDARA, L.; REVENCO, V. Reflecții privind regimul juridic al patrimoniului societăților comerciale Conform legislației Republicii Moldova și tendința armonizării acesteia la normele uniunii europene. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*, Conf. șt.- pract. intern. din 21-22

- septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 148 - 153. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
129. DANDARA, L.; GRATI, O. Reflecții asupra reglementării juridice a protecției consumatorilor în Republica Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX.- Iași: Performantica, 2017. p. 130-138. ISBN 978-606-685-554-9.
130. DANDARA, L.; REVENCO, V. Statutul societății europene // În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX.- Iași: Performantica, 2017. p. 139-145. ISBN 978-606-685-554-9.
131. DANDARA, L. Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în șirul tratatelor și acordurilor europene. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.94-100. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.
132. FUIOR, E.; FILIP, A. The emergence and development trends of electronic payment systems in the Republic of Moldova. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 88-99. ISBN 978-953-7220-25-9.
133. FUIOR, E.; MAXIM, I.; BEJENARI, N. Repere privind racordarea sistemului fiscal din Republica Moldova la cerințele Acordului de Asociere RM-UE. Zilele Academice Ieșene. *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine și Sisteme fuzzy în economie*. Ediția a XXXI-a, Vol. XXVII. Conf. intern din 7 octombrie 2016, Iași. p. 36 – 46. ISBN 978-606-685-456-6.
134. FUIOR, E.; SANDUȚA, T.; BEJENARI N. Remarci metodologice privind evaluarea situației financiare a activității de antreprenoriat. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVII. Iași 2016. p. 116 – 124. ISBN 978-606-685-475-7.
135. FUIOR, E.; SANDUȚA, T.; MAXIM, I. Remarci metodologice privind evaluarea atractivității procesului investițional. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVII. Iași 2016. p. 51-59. ISBN 978-606-685-475-7.
136. FUIOR, E.; BEJENARI, N. Insurance in Republic of Moldova: evolutions, challenges, prospects. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX.- Iași: Performantica, 2017. p. 165-174. ISBN 978-606-685-554-9.
137. FUIOR, E.; MAXIM, I.; BEJENARI, N. Remarks on the impact of investments on the economic development in the Republic of Moldova În: *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*. Conf. șt. intern. din 6 octombrie 2017. Vol. XXVIII. - Iași: Editura Tehnopress, 2017. p. 79 – 88. ISBN 978-606-685-519-8.
138. FUIOR, E.; CUȘNIR, C.; SANDUȚA, T.; POPA, A. Experiența țărilor UE de promovare a concurenței în sfera comerțului și protecția consumatorului. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 26-31. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).

139. FUIOR, E.; SANDUȚA, T. Orientări metodologice privind mecanismul gestiunii stabilității financiare a întreprinderilor din Republica Moldova. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 85-90. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
140. FUIOR, E.; MAXIM, I. Clustering as a mechanism of economic development and increasing competitiveness. În: *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*. Conf. șt. intern. din 12 octombrie 2018, Vol. XXIX. Iași: Performantica, 2018. p. 91-98. ISBN 978-606-685-609-6.
141. FUIOR E.; SANDUȚA T. Models of creating added value as a mechanism for economy development. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 9 noiembrie 2018, Vol. XXXIII. Iași: Performantica, 2018. p. 33-44. ISBN 978-606-685-616-4.
142. FUIOR, E.; ZAVATKI, T.; MAXIM I. Clustering of the tourist and recreational complex as a basis for sustainable development of tourism in the Republic of Moldova. În: *Turismul rural românesc în context internațional. Actualitate și perspective*. Conf. șt. intern. din 23-25 mai 2019, Volumul XLV Teodor PĂDURARU, Georgiana TACU Dănuț UNGUREANU (coord.). Iași: Performantica, 2019. ISBN 978-606-685-649-2.
143. FUIOR, E.; ZAVATKI, T. Fiscal potential and its evaluation from the perspective of transition to knowledge-based economy. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția a XV-a. Conf. șt. intern. din 25 octombrie 2019, Volumul XXXV, Teodor Păduraru, Dumitru Tudor Jijie, Marilena Doncean, Georgiana Tacu. (coord.). Iași: Performantica, p. 154-166. ISBN 978-606-685-687-4.
144. FULGA, V. Fenomenul calității informației contabile. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 131-139. ISBN 978-9975-3272-7-5.
145. GIRDEA D., FUIOR E., MAXIM I., Tax Adjustment in Dynamic Global Development. În: *Contemporary issues in economy & technology – CIET*. Conf. șt. intern. din 1-2 June 2018. Croația: Split 2018, p. 315-326. ISBN 978-953-7220-29-7.
146. GRAUR, E. Considerații privind managementul activităților organizației cooperatiste de consum în contextul integrării în managementul european. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVIII. Iași 2016. p. 152-156. ISBN 978-606-685-476-4.
147. GRAUR E. BARAN T., HACINA L. Practici europene în crearea rețelei educaționale virtuale de predare-învățare-evaluare. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXXI. – Iași: Performantica, 2017. p. 27-33. ISBN 978-606-685-555-6.
148. GUȚAN, V. Tratamente contabile privind pierderile fiscale: aspecte naționale și internaționale. În: *Contabilitatea și profesia contabilă în era provocărilor: realități naționale, tendințe regionale și internaționale*. Conf. intern. din 5-6 aprilie 2017 / ASEM. – Ch.: ASEM, 2017. P. 95 - 100. ISBN 978-9975-127-50-9.
149. GUȚAN, V. Considerații contabile și fiscale privind formarea și utilizarea provizioanelor. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.:

- UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 100-103. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
150. GUȚAN, V. Considerații privind contabilitatea impozitului pe venit calculat de către persoanele ce practică activitate profesională. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 7 iunie 2017. Vol. II. – Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2017 (Tipogr. „Centrografic”), 2017. p. 170-184. ISBN 978-9975-88-019-0.
151. GUȚAN, V.; MALECA, I. Tratamente contabile și fiscale privind reținerea impozitului pe venit la sursa de plată. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 7 iunie 2017. Vol. II. – Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2017 (Tipogr. „Centrografic”), 2017. p. 147-150. ISBN 978-9975-88-019-0.
152. GUȚAN, V. Abordări conceptuale privind definirea, componența și clasificarea impozitelor. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 88-95. ISBN 978-9975-3272-7-5.
153. GUȚAN V. Reflecții și recomandări privind clasificarea conturilor contabile privind decontările cu bugetul. În: *Accounting and Accounting Education in the Digital Society*. Conf. șt. intern. din 4-5 aprilie 2019. – Ch.: ASEM, Vol.8, 2019. – p. 376-379.
154. GUȚAN, V. Activitatea agențiilor de turism: aspecte, juridice și fiscale. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.277-281. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.
155. KUCIUK, V. Conflictul de interese în autoritatea publică (paradigmă constituțională – studiu de caz) În: *Teoria și practica administrării publice*. Conf. șt.-pract. cu part. intern. din 17 mai 2019. Ch.: AAP, 2019. - p.582-588. ISBN 978-9975-3240-4-5.
156. KUCIUK, V. Echilibrul materiei penale sau claritatea, celeritatea și previzibilitatea unor norme de drept penal (studiu de caz). În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 230-246. ISBN 978-9975-3272-6-8.
157. KUCIUK, V. Colizia doctrinară la înfăptuirea justiției în Republica Moldova. În: *Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene*. Conf. șt.-pract. intern. din 23-24 martie 2018. Ch.- p. 62-68. ISBN 978-9975-3222-0-1.
158. ЛАПУШИН, Р.А.; САНДУЦА, Т.П. Повышение социальной ответственности организаций потребительской кооперации. В: *Наука и современное общество: Новые интересы, векторы движения, приоритеты развития*. Межд. научно-практ. конф. от 18-19 октября 2018. Караганда, том 1. с. 240-245. ISBN 978-601-235-344-0.
159. ЛАПУШИН, Р.; БАРАН, Т. Рациональный подбор методов используемых в управление, În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Conf. șt. intern. din 30 noiembrie-01 decembrie 2018. Bălți, 2019, p. 200-206. ISBN 978-606-13-4996-8.
160. LAPUȘIN R. Обоснование необходимости управление качеством на предприятиях Молдовы. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.321-325. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.

161. MALECA, I.; FULGA, V.; PRODAN, D. Venituri din desemnări procentuale pentru organizațiile necomerciale: condiții de beneficiere și de reflectare în evidență. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 129-133. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
162. MALECA, I.; FULGA, V.; PRODAN, D. Aspecte ale contabilității pierderilor stocurilor de mărfuri în entitățile comerciale. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 168-171. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
163. MAXIM, I., FUIOR, E. Franchising as an effective mechanism of business development in the Republic of Moldova. În: *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*. Conf. șt. intern. din 12 octombrie 2018, Vol. XXIX. Iași: Performantica, 2018. p. 141-148. ISBN 978-606-685-609-6.
164. MIDRIGAN, P.; DANDARA, L. Unele particularități în examinarea litigiilor cu participarea consumatorilor investitori în construcția apartamentelor. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării: dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice*. Conf. intern. șt.-pract. din 13-14 octombrie 2016, Ed. a 11-a. Vol. I. – Ch.: INCE, 2016. – P. 150-156. ISBN 978-9975-4453-9-9.
165. MORARU, S.; RAEVSKAIA, I.; MORARU, V. Libertatea economică, reformele în perioada de tranziție și oportunitățile de export ale Republicii Moldova. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. p. 52-59. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
166. MORARU, S.; GRAUR, E.; COSNICEAN, I.; BARAN, T. The evolution of European Management as a Support in the Development of the Moldovan Governing System. În: *Contemporary issues in economy & technology – CIET*. Conf. șt. intern. din 1-2 June 2018. Croația: Split 2018, p. 95-106. ISBN 978-953-7220-29-7.
167. MORARU, S., BARAN, T. Euro managementul – noua dimensiune pentru managementul din Republica Moldova. În: *Paradigme moderne în dezvoltarea economiei naționale și mondiale*. Conf. șt. intern. din 2-3 noiembrie 2018. Ch.: CEP USM, 2018. - p. 465- 475. ISBN 978-9975-142-57-1.
168. MUSTEAȚĂ, S. Managementul asigurării calității instituționale în acțiune. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 207-211. ISBN 978-9975-3272-7-5.
169. OSOIANU, T.; COVALCIUC, I. Rolul măsurilor speciale de investigații în cadrul probatoriului procesual-penal: probleme, perspective de revizuire și perfecționare. În: *Activitatea specială de investigații și respectarea drepturilor persoanei: probleme actuale de doctrină, legislație și practică*. Conf. șt. pract. din 05 iunie 2019. Ch.: AȘM.
170. OSOIANU, T.; COVALCIUC, I. *Ingerința cercetării la fața locului în viața privată*. În: *Promovarea valorilor sociale în contextul integrării europene*. Conf. șt. intern. din 04 mai 2018. Lira, 2018. - p.406-413. ISBN 978-9975-3185-7-0.
171. ОСОЯНУ, Т.; КОВАЛЬЧУК, И. *Визуальное наблюдение - инструмент доказывания или риск вмешательства в частную жизнь*. В: *Кримінально-правове регулювання та*

- забезпечення його ефективності. Межд. научно-практ. конф. от 18–19 жовт. 2018 р. Харків: Право, 2018. – с. 46-51 ISBN 978-966-937-502-5.
http://ivpz.org/images/pdf/konf_krumin_pravovogo_regulyvannia_08_11_18.pdf
172. PAȘCANEANU, T.; DANDARA, L. Evidențieri asupra conceptului de autonomie locală. Zilele Academice Iașene. *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine și Sisteme fuzzy în economie*. Ediția a XXXI-a, Vol. XXVII. Conf. intern din 7 octombrie 2016, Iași. p. 119-125. ISBN 978-606-685-456-6.
173. PETROVICI, S. Posibilitățile asigurării și sporirii competitivității întreprinderilor în cooperarea de consum. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 64-67. ISBN 978-9975-3272-6-8.
174. PETROVICI, S.; MUȘTUC, S. Posibilități de utilizare a conceptelor cheie pentru evaluarea aspectelor de concurență în sectorul comerțului interior în Republica Moldova. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 102-107. ISBN 978-9975-3272-7-5.
175. PITUȘCAN, F.; IONCU, O. The analysis of foreign trade activities of the Republic of Moldova and their impact on the country's economic development. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 99-100. ISBN 978-953-7220-25-9.
176. PITUȘCAN, F. Politici și strategii de protecție a consumatorilor în Republica Moldova în contextul implementării ALSAC cu UE. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 200-204. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
177. PITUȘCAN, F. Modernizarea comerțului interior – factor important în sporirea calității deservirii consumatorilor. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 18-25. ISBN 978-9975-3272-7-5.
178. PLOP, A. Impactul dezacordului tatălui prezumtiv la întreruperea cursului sarcinii asupra legalității intervenției medicale. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 250-255. ISBN 978-9975-3272-6-8.
179. POPA, A. Analiza sistemului de indicatori utilizați în evaluarea performanțelor activității întreprinderilor. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX. – Iași: Performantica, 2017. p.417-426. ISBN 978-606-685-554-9.
180. POPA, A. Performanțele, dificultățile și strategiile funcționarii oportune a întreprinderii în vederea obținerii de rezultate maxime. În: *Inovația: factor al dezvoltării social-economice*. Conf. șt.-pract. din 22 decembrie 2017, - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2018. p. 91-95. ISBN 978-9975-88-025-1.
181. PORCESCU, S.; SAVGA, L.; STRATAN, A. The Research and Innovation Strategy for Smart Specialization – A New Strategic Approach for an Innovation Based Economic Development of the Republic of Moldova. În: *Contemporary issues in economy & technology – CIET*. Conf. șt. intern. din 1-2 June 2018. Croația: Split 2018, p. 8-19. ISBN 978-953-7220-29-7.

182. POSTICA, M.; GRAUR, E. Rolul liderului în crearea climatului organizațional. În: *Creșterea competitivității economice în contextul formării societății bazate pe cunoaștere*. Ch.: CEP USM 2016. p. 705-712 ISSN 978-9975-71-838-7.
183. PRODAN, D. Probleme ale contabilității mijloacelor fixe. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 60-63. ISBN 978-9975-3272-7-5.
184. PRODAN, D. Reguli noi de calcul a amortizării mijloacelor fixe în scopuri fiscale și impactul acestora asupra contabilității. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.288-292. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.
185. RAEVSKAIA, I. Mediul securității economice naționale a Republicii Moldova. În: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova, Seria Economie* Vol.16, p. 166-177, Chișinău, 2016. ISBN 978-9975-124-82-9, ISSN 1857-1468.
186. REVENCO, V.; DANDARA, L. Abordari teoretice și legale privind modificarea capitalului social al societății pe acțiuni. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 185-199. ISBN 978-9975-3272-6-8.
187. ROMANDAȘ, N. Unele reflecții privind trăsăturile și formele raportului juridic de muncă. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluziva a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 155-162. ISBN 978-9975-3272-6-8.
188. ROMANDAȘ, N. Unele reglementări privind egalitatea în drepturi a cetățenilor Republicii Moldova adoptate la specificul raporturilor juridice de muncă. În: *Teoria și practica administrării publice*. Conf. șt. intern. din 17 mai 2018. – Ch.: AAP, 2018. – p. 272-276. ISBN 978-9975-3019-7-8.
189. ROMANDAȘ, N. Repere privind aplicarea normelor juridice în reglementarea relațiilor de muncă. În: *Teoria și practica administrării publice*. Conf. șt.-pract. cu part. intern. din 17 mai 2019. Ch.: AAP, 2019. - p.338-343. ISBN 978-9975-3240-4-5.
190. ROMANDAȘ, N. Reglementări privind evoluția contractului colectiv de muncă și convenției colective. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Conf. șt. intern. din 6 iunie 2019. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2019, Volumul VI, Partea 1, – p.157-162. ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3581.
191. SANDUȚA, T.; FUIOR E. Abordări metodologice privind mecanismul de bugetare cu direcții de planificare financiară a întreprinderilor din sistemul cooperăției de consum ale Republicii Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIV. Iași, 2015, p 101-109. ISBN 978-606-687-222-5.
192. SANDUTA, T.; MÎRZAC, V.; CHIBERCEA-PAZURATI, N. Investments and venture capital as an option to development and innovation in the consume cooperative enterprises from the Republic of Moldova. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 118-130. ISBN 978-953-7220-25-9.
193. SANDUȚA, T. Rolul și necesitatea cooperativelor de credit în vederea dezvoltării sistemului cooperatist din Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX. – Iași: Performantica, 2017. p.456-463. ISBN 978-606-685-554-9.

194. SANDUȚA, T.; CARAGANCIU, G. Insurance market of Moldova: Problems and trends of development. În: *Contemporary issues in economy & technology – CIET*. Conf. șt. intern. din 1-2 June 2018. Croația: Split 2018, p. 308-314. ISBN 978-953-7220-29-7.
195. СЕМАК, Б.; ШАВГА, Л. Приоритеты развития двухстороннего экономического сотрудничества предприятий потребительской кооперации Украины и Молдовы. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 51-52. ISBN 978-9975-3272-6-8.
196. SILISTRARU, N.; CĂPĂȚÎNĂ, S. Reforma curriculară – model de revigorare a învățământului universitar. În: *Modern issues of EU's development and relations between EU and Republic of Moldova*. Conf. intern din 24-25.11.2016. Chișinău: ASEM, 2016. p. 256-262 ISBN 978-9975-3005-4-4.
197. SILISTRARU, N.; CĂPĂȚĂNĂ, S. Tendințe și orientări ale educației universitare în formarea specialistului economist. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX. – Iași: Performantica, 2017. p. 478-488. ISBN 978-606-685-554-9.
198. SIMION, C-P.; VERBONCU, I.; ȘAVGA, L. Project Portfolio Management in Romanian R&D Organizations. În: *32nd IBIMA Conference*. Conf. șt. intern. din 15-16 November 2018. Spain: Seville 2018. ISBN 978-0-9998551-1-9.
199. STRATAN, A.; SAVGA, L. Evaluarea competitivității și a relațiilor comerciale ale Republicii Moldova: provocări și soluții. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*, Conf. șt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 12-18. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
200. ȘAVGA L., MELINTE C., MORARU S., RAIEVSCAIA I. Redefining of the development policies of consumer cooperatives in Moldova under European priorities. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 84-99. ISBN 978-953-7220-25-9.
201. ȘAVGA L., SITNICENCO V., ȘAVGA G. Strategic Priorities for Consumer Co-operatives' Development in the Republic of Moldova. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 121-132. ISBN 978-953-7220-25-9.
202. ȘAVGA L., SITNICENCO V., ȘAVGA G. Dezvoltarea cooperăției de consum în contextul integrării în spațiul economic comunitar. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării: dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice*. Conf. intern. șt.-pract. din 13-14 octombrie 2016, Ed. a 11-a. Vol. I. – Ch.: INCE, 2016. – P. 58-63. ISBN 978-9975-4453-9-9.
203. ȘAVGA, L.; SITNICENCO, V.; ȘAVGA, G. Proiectarea strategiei de dezvoltare a cooperativelor de consum prin prisma practicilor europene. În: *25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic*. Conf. intern. șt.-intern. din 23-24 septembrie 2016. Vol. I. – Ch.: ASEM, 2016. – P. 247-253. ISBN 978-9975-75-837-6.
204. ȘAVGA, L.; STRATAN, A. Moldova-Ukraine priorities for development of trade and economic relations. В: *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах*. Міжнар. наук.-практ. конф. 02-03 листопада 2017 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. с. 31-33. ISBN 978-617-602-208-4.

205. ŞAVGA, L. Dezvoltarea competitivităţii şi creşterea economică a Republicii Moldova prin specializarea inteligentă. În: *Dezvoltarea relaţiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internaţional*, Conf. şt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 21-35. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
206. ŞAVGA, L. Valorificarea potenţialului de cercetare-dezvoltare-inovare din Republica Moldova prin specializarea inteligentă. În: *Creşterea economică în condiţiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă*. Conf. intern. şt.-pract. din 12-13 octombrie 2017, Ed. a 12-a. Vol. I. – Ch.: INCE, 2017. – P. 27-30. ISBN 978-9975-3171-1-5.
207. ŞAVGA, L. Cooperatives-Present and Perspectives. În: *12th International Management Conference Management Perspectives In The Digital Era*. Conf. şt. intern. din 1-2 November, 2018. – Bucureşti: ASE. <http://conferinta.management.ase.ro/>
208. ŞAVGA, L.; PORCESCU, S. Rolul universităţilor în proiectarea şi implementarea strategiilor de specializare inteligentă şi în dezvoltarea economică bazată pe inovare. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. şt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 184-189. ISBN 978-9975-3272-7-5.
209. ŞAVGA, L. Analiza tendinţelor de dezvoltare a cooperativelor în comunitatea europeană. În: *Creşterea economică în condiţiile globalizării: competitivitate, inovativitate, sustenabilitate*, ediţia a XIII-a. Conf. şt.-pract. intern. din 11-12 octombrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 57-64. ISBN 978-9975-3202-8-3.
210. ШАВГА, Л. Образование, профессиональная подготовка и информация – приоритеты для развития кооперативов в Республике Молдова. В: *«Глобальные вызовы современному обществу в XXI веке: новые возможности, перспективы развития, стратегия действий»*. Материалы междунауч.-практ. конф., посвященной 50-летию Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза – Караганда: Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, 2016. – с.14-21. ISBN 978-601-235-157-6.
211. ШАВГА, Л.А. Качество высшего образования: проблемы и улучшения. В: *Качество высшего образования: компетентностный подход в подготовке современного специалиста*. XLIII Междунауч.-метод. конф. от 14 - 15 ноября 2018 г. – Полтава, 2019. с. 14-18. ISBN 978-966-184-332-4.
212. STREȚCO, T. Influenţa alimentaţiei şi tratamentului naturist în cazul persoanelor cu afecţiuni ale glandei tiroide. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. şt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 165-168. ISBN 978-9975-3272-7-5.
213. TALMACI, R.; PLAMADEALA, A.. Reflecţii privind modificările din codul de executare al Republicii Moldova în Materia armonizării legislaţiei naţionale cu cea a UE. În: *Dezvoltarea relaţiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internaţional*. Conf. şt.- pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.1, 2017. – p. 176 - 179. ISBN 978-9975-81-039-5 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-5-3 (INCE).
214. TUHARI, T.; METELCHINA, J. Aspecte organizaţionale ale contabilităţii conform noilor reglementări contabile în Republica Moldova. În: *Dezvoltarea relaţiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internaţional*.

- Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 165-167. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
215. TUHARI, T.; METELCHINA, J. Rolul politicilor contabile în organizarea rațională a sistemului contabil. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 14-17. ISBN 978-9975-3272-7-5.
216. ТУХАРЬ Т. И., ГУЦАН В.И., ПРОДАН Д.В. Вопросы ценообразования в розничной торговле и в общественном питании. В: *«Бухгалтерский учет: достижения и научные перспективы XXI века»*. IV Межд. науч-практ. конф. от 28 ноября 2018 года. Российский университет кооперации, 2018. с. 175-183. - УДК 657. ББЛ 65.052 – ISBN 978-5-91730-839-5.
217. TUHARI T. Comisia de cenzori și organizarea sistemului de control intern. În: *Accounting and Accounting Education in the Digital Society*. Conf. șt. intern. din 4-5 aprilie 2019. – Ch.: ASEM, Vol.8, 2019. – p. 286-291.
218. VERBONCU, I.; ȘAVGA, L.; SIMION, C-P. Managerial Reengineering and Efficiency. În: *32nd IBIMA Conference*. Conf. șt. intern. din 15-16 November 2018. Spain: Seville 2018. ISBN 978-0-9998551-1-9.
219. VERBONCU, I.; ȘAVGA, L. Model integrat de eficientizare managerială a organizației. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării: competitivitate, inovativitate, sustenabilitate*, ediția a XIII-a. Conf. șt.-pract. intern. din 11-12 octombrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 22-26. ISBN 978-9975-3202-8-3.
220. ZAHARIA, V.; LUCA, A. Concilierea internațională - mijloc politico-diplomatic de soluționare pașnică a diferendelor internaționale. În: *Promovarea valorilor sociale în contextul integrării europene*. Conf. șt. din 4 mai 2018. – Ch.: USEM, Lira, 2018. – p. 115 - 122. ISBN 978-9975-3185-7-0.
221. ZAHARIA, V.; LUCA, A. Abordări conceptuale cu privire la cetățenie prin prisma protecției diplomatice a naționalilor în dreptul internațional public și asigurarea drepturilor omului. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.1, 2018. – p. 219-227. ISBN 978-9975-3272-6-8.
222. ZAHARIA, V. Reflecții asupra statutului juridic al copilului-soldat. În: *Mecanisme de protecție a drepturilor omului*. Conf. șt. din 6 decembrie 2017. – Ch.: CEP USM, 2018. – p. 105-117. ISBN 978-9975-71-978-0.
223. ZAVAŢKI, T.; FUIOR, E. Methodological reviews of the assessment of leasing efficiency under competition. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția a XV-a. Conf. șt. intern. din 25 octombrie 2019, Volumul XXXV, Teodor Păduraru, Dumitru Tudor Jijie, Marilena Doncean, Georgiana Tacu. (coord.), Iași: Performantica, p. 411-423. ISBN 978-606-685-687-4.
224. ZUGRAV, I.; POPA, A. Diagnosticul stării de dificultate a întreprinderilor prin modele de prognozare. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIII. Iași, 2015, p 36-44. ISBN 978-606-687-221-8.
225. ZUGRAV, I.; POPA, A.; CHIBERCEA-PAZURATI, N. Financial management of the risks as a vital condition for the economic and financial stability for an enterprise. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 99-110. ISBN 978-953-7220-25-9.

226. ZUGRAV, I.; DUMA, F.; POPA, A. Searching for optimal financing opportunities for cooperative enterprises in adverse economic conditions. International scientific and professional conference CIET 2016, *Contemporary Issues In: Economy & Technology*, Split, Croatia, 16 -18 June, 2016. p. 110-118. ISBN 978-953-7220-25-9.
227. ZUGRAV, I. Considerații privind particularitățile gestionării financiare a întreprinderilor aflate în situație de insolvență. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării: dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice*. Conf. intern. șt.-pract. din 13-14 octombrie 2016, Ed. a 11-a. Vol. II. – Ch.: INCE, 2016. – P. 57-62. ISBN 978-9975-4000-6-0.
228. ZUGRAV, I. Influența crizei sistemului bancar asupra situației economice și sociale din Republica Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Ediția XXII. Vol. XXVIII. Iași 2016. p. 26 – 32. ISBN: 978-606-685-475-7.
229. ZUGRAV, I.; CUȘNIR, C.; POPA, A. Repere analitice în estimare potențialului financiar al întreprinderilor de comerț în condiții de concurență. În: *Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*. Conf. șt.-pract. intern. din 21-22 septembrie 2017. – Ch.: UCCM: INCE, Vol.2, 2017. p. 79-84. ISBN 978-9975-81-040-1 (UCCM). – ISBN 978-9975-3171-6-0 (INCE).
230. ZUGRAV I. Condiții de restabilire a nivelului de solvabilitate a entităților în corespundere cu ciclul de viață a acestora. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 10 noiembrie 2017. Vol. XXX. – Iași: Performantica, 2017. p. 548-555. ISBN 978-606-685-554-9.
231. ZUGRAV, I. Piața financiară din Republica Moldova – probleme și oportunități de racordare la standardele UE. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*. Conf. șt. intern. din 9 noiembrie 2018, Vol. XXXIII. Iași: Performantica, 2018. p. 502-507. ISBN 978-606-685-616-4.
232. ZUGRAV, I. Procesul decizional în condiții de incertitudine cu aplicații în activitatea de antreprenariat. În: *Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*. Conf. șt.-pract. intern. din 13-14 septembrie 2018. – Ch.: INCE, Vol.2, 2018. – p. 140-146. ISBN 978-9975-3272-7-5.
233. ZUGRAV, I., The theoretical and methodological aspects of application the innovations in choosing the competitiveness strategy in tourism in the Republic of Moldova. În: *Turismul rural românesc în context internațional. Actualitate și perspective*. Conf. șt. intern. din 23-25 mai 2019, Vol. XLV, Teodor PĂDURARU, Georgiana TACU Dănuț UNGUREANU (coord.), Iași: Performantica, 2019. – p.36-47. ISBN 978-606-685-649-2.

**Materiale/Teze ale comunicărilor la congrese, conferințe, simpozioane
(naționale/internaționale)**

234. ARTIOMOV, L. Aplicarea nanotehnologiilor la ambalarea produselor alimentare: beneficii și riscuri. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Conf. șt. intern. din 7 iunie 2018. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, Vol. I. 2018. p. 351-355. ISBN 978-9975-88-041-1.
235. BARAN, T.; HACINA, L. Temperarea conflictelor organizaționale prin comunicare – instrument primordial în evitarea situațiilor de risc în cadrul întreprinderilor. În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Bălți: 2015, p.167-171. ISBN 978-9975-132-35-0.

236. BEJENARI, N.; FUIOR, E.; MAXIM, I. Aspecte legale privind reglementarea concentrărilor economice pe piața financiară din Republica Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIV. Iași. 2015, p 110-118. ISBN 978-606-687-222-5.
237. CĂPĂȚÎNĂ, S. Competența didactică – imperativ al timpului. În: *Public responsibility in education, 7-TH International Symposium*. Constanța: editura CRIZON, 2015. p.73 -78. ISSN 2066-3358.
238. CĂPĂȚÎNĂ, S. Prevederi fiscale conform Directivelor UE. În: *Contabilitate, auditul și analiza economică între conformitate, schimbare și performanță: conf. intern., 2 apr. 2015*. Ch.: ASEM, 2015. p.63-66. ISBN 978-9975-75-750-8.
239. CĂPĂȚÎNĂ S. Tendințe și orientări în contabilitate. În: *Oportunități de dezvoltare a contabilității, auditului și finanțelor aliniate noilor reglementări contabile*, Ch., 2015, p.34-40. ISBN 978-9975-81-005-0.
240. CĂPĂȚĂNĂ, S. Management control - analytical instruments and business planning. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації. Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 17-18 травня 2018 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2018. с. 344-346.
241. КЭПЭЦЫНЭ, С.В. Аспекты формирования профессиональной компетентности студента – экономиста. În: *«Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу»*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 16–17 жовт. 2015 р.). Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2015. с.289-291. УДК 657:ББК 65.052.2.
242. КЭПЭЦЫНЭ, С. В. Индивидуальная деятельность студента – основа профессионального развития бухгалтера. В: *Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики*. Збірник тез доповідей II Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 11–12 травня 2017 року. Полтава, 2017. с. 198-200. ISBN 978-966-184-273-0.
243. КЭПЭЦЫНЭ, С. В. Оценка принципа непрерывности в финансовой аудиторской деятельности. В: *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах*. Міжнар. наук.-практ. конф. 02-03 листопада 2017 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. с. 257-259. ISBN 978-617-602-208-4.
244. СІНАІ, М. Structura sortimentului soiurilor autohtone de mere. Culegere de articole selective ale Conferinței Internaționale *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii*. Ch.: Tipografia ASEM, vol. I, 2015, pp.33-37. ISBN 978-9975-75-771-3.
245. СІНАІ, М. Indicii biochimici de calitate a unor soiuri de mere, cultivate pe teritoriul Republicii Moldova. În: *Genetica, fiziologia și ameliorarea plantelor: conf. intern., 23-24 octomb. 2014*. Chișinău, pp. 331-335. ISBN 978-9975-56-194-5.
246. КИХАЙ, М. Степень изменения некоторых биохимических показателей яблок в зависимости от температуры хранения. Сборник трудов VI всероссийской научно-практической конференции с международным участием, Новосибирск, 2015, Ч.2, с.307-313. ISBN 978-5-334-00109-1.
247. CUȘNIR, C. Administrarea eficientă a finanțelor structurilor antreprenoriale în condițiile economice actuale. În: *Oportunități de dezvoltare a contabilității, auditului și finanțelor aliniate noilor reglementări contabile*, Ch., 2015, p. 147-154. ISBN 978-9975-81-005-0.
248. CUȘNIR, C. Увеличение финансовых ресурсов в потребительской кооперации Молдовы – как фактор выхода из кризиса. În: *150 років споживчій кооперації України: оцінюючи*

- минуле, визначаємо майбутнє.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2016 р.). – Львів: ЛТЕУ, 2016. с. 181-183. ISBN 978-617-602-189-6.
249. КУШНИР, К. В. Казначейство как механизм обеспечения макроэкономического равновесия. *În: Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22–23 жовт. 2015 р.). – Полтава: ПУЕТ, 2015. с. 24 – 26. ISBN 978-966-184-217-4.
250. FUIOR, E.; MAXIM, I. Viziuni privind bazele teoretico metodologice ale planificării fiscale în cadrul întreprinderilor cooperatiste din Republica Moldova. *În: Oportunități de dezvoltare a contabilității, auditului și finanțelor aliniate noilor reglementări contabile*, Ch., 2015, p. 139-147. ISBN 978-9975-81-005-0.
251. FUIOR, E.; SANDUȚA, T. Инструментарий оценки финансовой устойчивости предприятий потребительской кооперации Молдовы. *În: 150 років споживчій кооперації України: оцінюючи минуле, визначаємо майбутнє.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2016 р.). – Львів: ЛТЕУ, 2016. с. 216-218. ISBN 978-617-602-189-6.
252. ФУЙОР, Е. В. Налоговый механизм и его влияние на деятельность торговых предприятий. *În: Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі.* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22–23 жовт. 2015 р.). – Полтава: ПУЕТ, 2015. с. 72 – 73. ISBN 978-966-184-217-4.
253. ФУЙОР, Е. В.; САНДУЦА, Т. П. Определение факторов и рисков, влияющих на финансовую устойчивость предприятий. В: *Эффективность сферы товарного обращения и труда: сборник научных статей III Писаренковских чтений.* Межд. науч. конф. от 9-10 ноября 2017 года. Гомель: Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации, 2017. с. 171-175. ISBN 978-985-540-428-7.
254. ФУЙОР, Е.В.; САНДУЦА, Т.П. Актуальные проблемы налогообложения собственности граждан в Республике Молдова. В: *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах.* Міжнар. наук.-практ. конф. 02-03 листопада 2017 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. с. 74-75. ISBN 978-617-602-208-4.
255. ФУЛГА В. П., ТУХАРЬ Ф. И., ГУЦАН В. И. Проблемы процесса реформирования бухгалтерского учета в Республике Молдова. В: *Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики.* Збірник тез доповідей II Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 11–12 травня 2017 року. Полтава, 2017. с. 181-184. ISBN 978-966-184-273-0.
256. ФУЛГА, В.; ПРОДАН, Д. Процентные отчисления – новшество в распределении государственного бюджета. В: *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах.* Міжнар. наук.-практ. конф. 02-03 листопада 2017 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. с. 217-218. ISBN 978-617-602-208-4.
257. FULGA, V.; MALECA, I.; PRODAN, D. Probleme ale calității informației contabile finale. *În: Inovația: factor al dezvoltării social-economice.* Conf. șt.-pract. din 22 decembrie 2017. - Cahul: Universitatea de Stat „V. P. Nașdeu”, 2018. p. 28-33. ISBN 978-9975-88-025-1.
258. ГРАУР, Е.К.; КОСНИЧАН, И.Б.; БАРАН, Т.В. Изменения в системе управления с целью обеспечения стабильности и устойчивости развития компании. В: *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах.* Міжнар. наук.-практ. конф. 02-03 листопада 2017 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. с. 71-74. ISBN 978-617-602-208-4.

259. GUȚAN, V.; P ARPULOV, E. Probleme privind unificarea termenilor contabili și fiscali. În: *Perspectivile și problemele integrării în spațiul European al Cercetării și educației*. Vol. I. Conf. intern din 7 iunie 2016, Cahul. P.261-264. ISBN 978-9975-88-007-7.
260. GUȚAN, V.; FULGA, V. Oportunitate legală privind modificarea termenului de stingere a obligației fiscale. În: *Inovația: factor al dezvoltării social-economice*. Conf. șt.-pract. din 22 decembrie 2017. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2018. p. 56-61. ISBN 978-9975-88-025-1.
261. ГУЦАН В. И., ФУЛГА В. П. Требования ведения бухгалтерского учета по простой системе для физических лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность. В: *Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики*. Збірник тез доповідей II Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 11–12 травня 2017 року. Полтава, 2017. с. 12-14. ISBN 978-966-184-273-0.
262. ГУЦАН, В.И. О вычете расходов в налоговых целях. В: *Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації*. Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 17-18 травня 2018 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2018. с. 85-86.
263. ГУЦАН В.И. Документальное оформление представительских расходов и их отражение в бухгалтерском и налоговом учете. В: *Наука и современное общество: Новые интересы, векторы движения, приоритеты развития*. Межд. научно-практ. конф. от 18-19 октября 2018. Караганда, том 1. с. 83-87. ISBN 978-601-235-344-0.
264. ЛАПУШИН, Р.А.; САНДУЦА, Т.П. Повышение социальной ответственности организаций потребительской кооперации. В: *Наука и современное общество: Новые интересы, векторы движения, приоритеты развития*. Межд. научно-практ. конф. от 18-19 октября 2018. Караганда, том 1. с. 240-245. ISBN 978-601-235-344-0.
265. LIVIȚCHI, O.; GRAUR E.; BARAN T.; HACINA L. Realizarea politicii de personal prin dezvoltarea profesională a salariaților în contextul administrării organizaționale eficiente. În: *Asigurarea viabilității economico-manageriale pentru dezvoltarea durabilă a economiei regionale în condițiile integrării în UE*. Conf. șt. intern. din 15-16 septembrie 2017. Bălți: US „Alecru Russo, 2018. – P. 107 - 110. ISBN 978-9975-50-215-3.
266. MALECA, I.; FULGA, V. Unele aspecte contabile și fiscale ale cesiunii de creanță. În: *Oportunități de dezvoltare a contabilității, auditului și finanțelor aliniate noilor reglementări contabile*, Ch., 2015, p. 91-94. ISBN 978-9975-81-005-0.
267. МАȚCAN, R., Mijloace de exprimare a actualității în limba franceză. În: *Probleme actuale ale lingvisticii și didacticii limbilor străine*. Conf. șt. cu particip. intern. din 24-25 aprilie 2018. Ch.: UPS ”Ion Creangă”, 2018. p.202. ISBN 978-9975-136-73-0.
268. МОРАРУ, С.; ИВАНОВ, А.; РАЕВСКАЯ, И. Экономическая безопасность как составная часть социальной безопасности. În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Bălți: 2015, p.36-39. ISBN 978-9975-132-35-0.
269. МОРАРУ, С.; ИВАНОВ, А.; РАЕВСКАЯ, И. Критерии обеспечения социальной безопасности в Республике Молдова. În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Bălți: 2015, p.215-220. ISBN 978-9975-132-35-0.
270. MORARU, S., BARAN, T. Euro managementul – noua dimensiune pentru managementul din Republica Moldova. În: *Paradigme moderne în dezvoltarea economiei naționale și mondiale*.

- Conf. șt. intern. din 2-3 noiembrie 2018. Ch.: CEP USM, 2018. - p. 465- 475. ISBN 978-9975-142-57-1.
271. PETROVICI, S.; MUSTUC, S. Укрепление конкурентоспособности предприятий потребительской кооперации на основе интенсификации маркетингового потенциала. În: *150 років споживчій кооперації України: оцінюючи минуле, визначаємо майбутнє*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2016 р.). – Львів: ЛТЕУ, 2016. с. 199-201. ISBN 978-617-602-189-6.
272. RITUȘCAN, F. Потребительская кооперация в Республике Молдова: проблемы и перспективы развития. În: *150 років споживчій кооперації України: оцінюючи минуле, визначаємо майбутнє*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2016 р.). – Львів: ЛТЕУ, 2016. с. 201-203. ISBN 978-617-602-189-6.
273. POPA, A. Performanțele, dificultățile și strategiile funcționării oportune a întreprinderii în vederea obținerii de rezultate maxime. În: *Inovația: factor al dezvoltării social-economice*. Conf. șt.-pract. din 22 decembrie 2017. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2018. p. 91-95. ISBN 978-9975-88-025-1.
274. ПОПА, А. Финансовая устойчивость предприятий потребкооперации в Республике Молдовы: проблемы, пути обеспечения. В: *Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах*. Міжнар. наук.-практ. конф. 02-03 листопада 2017 року. Львів: Видавництво ЛТЕУ, 2017. с. 294-296. ISBN 978-617-602-208-4.
275. SANDUȚA, T.; FUIOR E. Abordări metodologice privind mecanismul de bugetare cu direcții de planificare financiară a întreprinderilor din sistemul cooperației de consum ale Republicii Moldova. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIV. Iași, 2015, p 101-109. ISBN 978-606-687-222-5.
276. SANDUTSA, T. P.; FUIOR E. V. Outsourcing: problems, performance, efficiency. В: *Наука и современное общество: Новые интересы, векторы движения, приоритеты развития*. Межд. научно-практ. конф. от 18-19 октября 2018. Караганда, том 2. с. 363-367. ISBN 978-601-235-344-0.
277. STREȚCO, T. Influența tratamentului termic asupra modificării vitaminei B din materiile prime alimentare. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. Conf. șt. intern. din 7 iunie 2018. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, Vol. I. 2018. p. 355-358. ISBN 978-9975-88-041-1.
278. SAVGA, L.; PORCESCU, S. Smart Specialisation - an Innovative Approach to the Economic Transformation of the Republic of Moldova and the Role of the Universities in this Process. În: *Bulgaria of the regions*. Conf. șt. intern. din 19-21 October 2018. Plovdiv, Bulgaria, p. 30. ISBN 978-619-203-231-9 (on-line).
279. ȘAVGA, L. Strategic visions for sustainable development of the consumer Cooperatives. În: *150 років споживчій кооперації України: оцінюючи минуле, визначаємо майбутнє*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 13–14 грудня 2016 р.). – Львів: ЛТЕУ, 2016. с. 70-72. ISBN 978-617-602-189-6.
280. ШАВГА, Л.; ШАВГА, Г. Современные подходы к проектированию системы управления университетом. În: *Менеджмент у XXI сторіччі: методологія і практика*, Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 14 – 15 травня 2015 року. - м. Полтава, 2014, с. 394-396. ISBN 978-966-97306-7-1.
281. ШАВГА, Л. Приоритеты направления развития туризма в Республике Молдова. În: *Управління туристичною індустрією: методологія і практика*, Матеріали I

- Міжнародної науково-практичної конференції 2 - 3 жовтня 2014 року. – м. Полтава, 2014, с. 59-63. ISBN 978-966-97306-6-4.
282. ШАВГА, Л.; СИТНИЧЕНКО, В.; ШАВГА, Г. Развитие потребительской кооперации Республики Молдова в контексте европейской интеграции. В: *Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики»*, м. Полтава, 11-12 травня 2017. с. 187-202. ISBN 978-966-2989-65-6.
283. ШАВГА, Л.А. Стиль руководства как одно из условий эффективного управления высшим учебным заведением. В: *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*. Межд. научно-практ. конф. от 19 квітня 2018 р.- Полтава. с. 278-281. ISBN 978-617-7669-02-8.
284. ТУХАРЬ, Ф. И.; МЕТЕЛКИНА, Ж. И.; КИОРЕСКУ, Е. Г. Контрольные функции в менеджменте. În: *Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Полтава, 14–15 травня 2015 року. – Полтава : ПУЕТ, 2015. с. 235-237. ISBN 978-966-184-200-6.
285. TUHARI, T. Contabilitatea și evaluarea mărfurilor. În: *Contabilitate, auditul și analiza economică între conformitate, schimbare și performanță*: conf. intern., 2 apr. 2015. Ch.: ASEM, 2015. p.34-39. ISBN 978-9975-75-750-8.
286. TUHARI, T. Problemele predării-învățării în contextul noilor reglementări contabile. În: *Oportunități de dezvoltare a contabilității, auditului și finanțelor aliniate noilor reglementări contabile*, Ch., 2015, p. 7-10. ISBN 978-9975-81-005-0.
287. TUHARI, T. Problemele implementării sistemului nou de contabilitate. În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Bălți: 2015, p.45-49. ISBN 978-9975-132-35-0.
288. TUHARI, T.; ZAGAIEVSCHI, G. Particularitățile contabilității capitalului social în cooperarea de consum. În: *Aspecte ale dezvoltării potențialului economico-managerial în contextul asigurării securității naționale*. Bălți: 2015, p.49-53. ISBN 978-9975-132-35-0.
289. ТУХАРЬ Ф. И., ФУЛГА В. П., МЕТЕЛКИН Ж. И. Некоторые аспекты ценообразования продажи товаров и продуктов в торговле и общественном питании. В: *Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики*. Збірник тез доповідей II Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 11–12 травня 2017 року. Полтава, 2017. с. 124-126. ISBN 978-966-184-273-0.
290. ZUGRAV, I.; POPA, A. Diagnosticul stării de dificultate a întreprinderilor prin modele de prognozare. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și zonelor transfrontaliere*. Vol. XXIII. Iași, 2015, p 36-44. ISBN 978-606-687-221-8.
291. ZUGRAV, I. Aspecte conceptuale privind evaluarea și asigurarea solvabilității întreprinderilor cooperatiste din Republica Moldova. În: *Oportunități de dezvoltare a contabilității, auditului și finanțelor aliniate noilor reglementări contabile*, Ch., 2015, p. 160-164. ISBN 978-9975-81-005-0.
292. ZUGRAV, I. Modelul creșterii economice stabile - reglatorul parametrilor de bază a dezvoltării financiare a întreprinderii. În: *Inovația: factor al dezvoltării social-economice*. Conf. șt.-pract. din 22 decembrie 2017. - Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu”, 2018. p. 37-40. ISBN 978-9975-88-025-1.
293. ЗУГРАВ, И. Г. Аспекты обеспечения финансовой устойчивости предприятий. În: *Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22–23 жовт. 2015 р.). – Полтава: ПУЕТ, 2015. с. 203 – 204. ISBN 978-966-184-217-4.

LISTA TEZELOR DE LICENȚĂ, MASTERAT SUSȚINUTE SAU PREGĂTITE CU REFERINȚĂ LA PROIECTUL REALIZAT

1. Dezvoltarea relațiilor comerciale externe ale Republicii Moldova în contextul implementării Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător
2. Perspective de dezvoltare a comerțului electronic
3. Fundamentarea strategiilor manageriale ale întreprinderii
4. Analiza factorilor ce influențează poziția concurențială a întreprinderii pe piață
5. Perfecționarea metodelor de management aplicate în cadrul întreprinderii
6. Organizarea cercetărilor de marketing la întreprinderile comerciale
7. Organizarea activității de marketing în sistemul cooperăției de consum
8. Evaluarea competitivității mărfurilor în baza întreprinderii de comerț
9. E-Marketingul: oportunitate pentru dezvoltarea afacerilor
10. Tendințe și perspective de dezvoltare a comerțului interior în Republica Moldova
11. Oportunități de dezvoltare a comerțului interior în contextul implementării ALSAC
12. Utilizarea e-marketingului în activitatea firmelor comerciale
13. Elaborarea strategiilor de promovare a produselor în cadrul întreprinderii PRODCOOP Chișinău
14. Organizarea activității de marketing în sistemul cooperăției de consum
15. Analiza E-marketing - ca element important al activității întreprinderii cooperatiste de producere/comerț
16. Perspective de dezvoltare a comerțului electronic în cooperativa de consum.

LISTA TEZELOR DE DOCTORAT SUSȚINUTE SAU PREGĂTITE CU REFERINȚĂ LA PROIECTUL REALIZAT

1. Perfecționarea mecanismului financiar în întreprinderile din sistemul cooperăției de consum din Republica Moldova
2. Strategia de dezvoltare a activității de marketing pe piața de cereale din Republica Moldova (în baza gospodăriilor agricole)
3. Orientări și tendințe de optimizare a mecanismului de gestiune a patrimoniului întreprinderilor sistemului cooperăției de consum din Republica Moldova
4. Modalitățile organizatorico-economice de eficientizare a managementului relațiilor economice internaționale

Fișa de prezentare a rezultatelor proiectului de cercetare

I. Sumarul activităților proiectului realizate

	<i>Activități planificate</i>	<i>Activități realizate și rezultate noi obținute în cadrul proiectului (150 de cuvinte)</i>
1.	Studierea cadrului european de reglementare a activității de comerț, de creare a mediului concurențial echitabil în domeniul accesului la piața internă de bunuri și servicii, de protecție a consumatorilor.	1. Analiza reglementărilor europene în domeniul comerțului, concurenței, protecției consumatorilor și a practicilor legislative comunitare în sfera cooperativelor.
2.	Reconceptualizarea și fundamentarea politicilor de dezvoltare a comerțului și a cooperăției de consum în baza priorităților și practicilor europene.	2. Analiza evoluției relațiilor comerciale dintre Republica Moldova și UE, identificarea oportunităților de dezvoltare a acestora derivate din implementarea ALSAC.
3.	Perfecționarea și dezvoltarea cadrului normativ de reglementare a activității de comerț și a cooperăției de consum în baza legislației comunitare și a experienței europene.	3. Analiza tendințelor de dezvoltare a comerțului interior.
4.	Transferul rezultatelor cercetărilor către mediul academic și de afaceri, asistență în implementarea rezultatelor cercetării, dezvoltarea parteneriatului mediul academic-mediul de afaceri; dezvoltarea infrastructurii instituționale de cercetare.	4. Evaluarea rolului și dimensiunii sectorului cooperativelor în UE, a practicilor comunitare de reglementare a domeniului.
5.	Analiza impactului ALSAC asupra dezvoltării economice a Republicii Moldova. Identificarea rolului universităților în elaborarea și implementarea S3.	5. Analiza dimensiunii și tendințelor de dezvoltare a cooperăției de consum din Moldova, evaluarea cadrului normativ de reglementare a cooperativelor, evidențierea provocărilor actuale.
		6. Elaborarea propunerilor de perfecționare a cadrului de reglementare a activității de comerț și cooperăției de consum.
		7. Elaborarea documentelor de politici de dezvoltare a cooperăției de consum și a comerțului.
		8. Promovarea și diseminarea Conceptului de specializare inteligentă. Participarea în procesul de descoperire antreprenorială în Republica Moldova pentru identificarea domeniilor de specializare inteligentă.
		9. Consolidarea capacității instituționale de cercetare prin dezvoltarea infrastructurii și a potențialului uman.
		10. Oferirea asistenței autorităților, mediului de afaceri în implementarea rezultatelor cercetărilor.
		11. Implementarea rezultatelor cercetărilor în procesul educațional, diseminarea acestora.

II. Relevanța rezultatelor științifice obținute (până la 200 de cuvinte).

Studiul complex al evoluției și tendințelor de dezvoltare a comerțului exterior al Republicii Moldova, evaluarea impactului implementării ALSAC în primii ani de acțiune a acestuia, evidențierea provocărilor, barierelor, beneficiilor ALSAC sunt relevante pentru actualizarea politicilor și acțiunilor de dezvoltare a relațiilor economice internaționale.

Diagnosticul tendințelor de dezvoltare a comerțului interior prin prisma implementării strategiilor și a priorităților ALSAC constituie un suport pentru precizarea obiectivelor strategice de dezvoltare a acestui sector și a planului de acțiuni de realizare a acestora.

Evaluarea legislației cu privire la cooperăția de consum și expertizarea acesteia de către experți internaționali prin prisma reglementărilor și practicilor europene facilitează ajustarea cadrului legal național la cel internațional în domeniu.

Implementarea Strategiilor ramurală și sectoriale de dezvoltare a cooperăției de consum și a comerțului, elaborate în cadrul proiectului, contribuie la eficientizarea activității acestor sectoare, având și impact social.

Promovarea și diseminarea Conceptului de specializare inteligentă în Republica Moldova va facilita transformarea și dezvoltarea economică bazată pe inovare.

Programele noi de studii superioare de master inițiate, precum și actualizarea programelor de

formare profesională inițială și continuă în baza rezultatelor proiectului, promovează conceptul de educație bazată pe cercetare și contribuie la formarea specialiștilor în acord cu inovațiile în domeniu și necesitățile pieței muncii.

Rezultatele cercetărilor se regăsesc în lucrările științifice și materialele didactico-științifice publicate, care sunt cu acces deschis pentru comunitatea academică și de afaceri din țară și de peste hotare.

III. Volumul total al finanțării

<i>Finanțarea planificată (mii lei)</i>	<i>Executată (mii lei)</i>
3444,1 mii lei	3496,5 mii lei

IV. Volumul cofinanțării (mii lei)

2075,2 mii lei	2127,6 mii lei
----------------	----------------

V. Lista colaborărilor inițiate în cadrul proiectului

Institutul de cercetări Economice și Sociale „Gh.Zane” din Iași al Academiei Române; ASE București, Universitatea „Al.I.Cuza” din Iași, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Universitatea din Petroșani, România; Universitatea Rovira i Virgili din Tarragona, Spania; Universitatea din Girona, Spania,

VI. Lista evenimentelor organizate / la care s-a participat în cadrul proiectului

Manifestări științifice organizate de către UCCM sau în parteneriat cu alte instituții de învățământ superior sau de cercetare de peste hotare – 32 (p. 151-154).

Conferințe științifico-practice internaționale organizate nemijlocit la tema proiectului:

- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea relațiilor comerciale din perspectiva integrării economice a Republicii Moldova în circuitul economic internațional*”, 21-22 septembrie 2017;
- Conferința științifico-practică internațională „*Dezvoltarea inovativă, colaborativă, incluzivă a cooperativelor: teorie, practică, perspective*”, 13-14 septembrie 2018.

Participarea în proiectul Smart specialization and strategy formation in EU enlargement countries, Joint Research Centre of European Commission (2016-2019). Participarea membrilor echipei de proiect în mobilitate academică în instituții de peste hotare.

Participarea la diverse manifestări, întruniri, inclusiv cu mediul de afaceri, organizate de Ministerul Economiei și Infrastructurii, Moldcoop, Camera de Comerț și Industrie, alte autorități: DCFTA – Informare eficientă pentru businessul din Republica Moldova; Liberalizarea comerțului dintre UE și Republica Moldova: realități și aspecte practice de dezvoltare a companiilor locale; Vizibilitate și comunicare pentru acțiunile referitoare la implementarea Acordului de Asociere/Zona de liber schimb Aprofundat și Cuprinzător în cadrul programelor de asistență finanțate de UE; Entrepreneurial Discovery Workshop for Potential Smart Specialization Domain; Oportunități de export prin deschiderea noilor piețe de desfacere; Erasmus+ Programme: opportunities to develop and strengthen international partnerships.

VII. Lista de mobilități efectuate în cadrul proiectelor

University Rovira i Virgili, Tarragona, Spain; Joint Research Centre of EC, Seville, Spain; University of Valencia, Spain; University of Split, Croatia; Universitatea „G.Bacovia” din Bacău, România; Ruralia Institute, University of Helsinki, Finland; University of Agribusiness and Rural Development, Plovdiv, Bulgaria; Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România, ș.a.

VIII. Informații despre infrastructura utilizată în realizarea proiectului

Pentru realizarea obiectivelor proiectului a fost utilizată întreaga infrastructură academică (de cercetare, educațională, de consultanță) a universității, în special: *Laboratorului de studii a mărfurilor, Laboratorului de cercetări științifice în comerț și domeniile cooperăției de consum, Centrul de cercetări în marketing și tehnologii comerciale, Centrul de consultanță juridică,*

Centrul de Studii și Resurse Cooperatiste. Centrul de documentare și politici comerciale europene.
Continuu s-a investit în dezvoltarea infrastructurii de cercetare și dotarea acesteia cu echipament necesar.

IX. Dificultăți/ impedimente apărute pe parcursul realizării proiectului

1. Insuficiența (demotivarea) tinerilor cercetători pentru încadrarea în activități de cercetare;
2. Resurse financiare insuficiente pentru realizarea cercetărilor.

X. Beneficiarul (ministere, instituții de stat sau private, întreprinderi etc.)

Beneficiarii rezultatelor înregistrate în cadrul proiectului sunt Uniunea Centrală a Cooperativelor de Consum, Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova, autoritățile publice locale, Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova (în special membrii Comitetului pentru Antreprenoriat în Sfera Serviciilor), entitățile cooperatiste, mediul de afaceri, mediul academic, dar și consumatorii.

Director proiectului

ȘAVGA Larisa, dr.hab., prof.univ.

(nume, prenume, grad, titlu științific)

(semnătura)

Șeful Laboratorului de cercetări științifice
în comerț și domeniile activității
cooperatice de consum

CĂPĂȚÎNĂ Sofia, dr., conf. univ.

(nume, prenume, grad, titlu științific)

(semnătura)